İMAM-I GAZZALİ

ABİDLER YOLU

pınar arıkan

6. BASKI

[Bu tercümeyi; bizi yetiştirmek için ölüm döşeğinde dahi derslerine devam eden merhum hocam Saffet Efendinin ruhuna ithaf ediyorum]

Mütercim

Kapak Kompozisyonu: **Ömer YAPRAKKIRAN**

YAYLACIK MATBAASI
İSTANBUL — 1968

MUKADDİME

Yalnız İslâm tefekkür tarihinin değil ,dünya tefekkür tarihinin de ön sırasında yer işgal eden Muhammed İmam-ı Gazâlî'nin şahsiyyeti hakkında bilgi vermeğe ne benim kudretim yeter ve ne de değerli okuyucuların buna ihtiyacı vardır.

İlmin her dalında (kutbun) zirvesine ulaşan Gazâlî; ulemânın ittifakıyle (Huccet-ül İslâm) unvânını iktisap etmiştir. Filhakika İslâmî ilimlerin şâhikasına yükselen Gazâlî'nin bir kütüphaneyi dolduracak eserlerinin her birisine benzer eser meydana getirmek çok güç ve hattâ muhaldir kanaatındayım. Her sözü ve fetvâsı huccet telâkki edilen Gazâlî'ye bu îtimad; geniş bilgisine, fazîlet, ihlâs ve cesâretine dayanmaktadır.

Gazâlî'yi ve fikirlerini geç de olsa Müslüman Türk halkına tanıtmak, dalâlete sapanları onun irşad ve îkazlarıyle kurtarmak ve bütün insanlığa Yüce İslâm Dîninin prensiplerini benimsetmek yapılacak hizmetin değerini ifade eder.

Tercümesine muvaffak olunan Gazâlî'nin (Minhâc-ül Âbidîn) isimli eseri, yukarıdaki düşüncenin tesiri altında büyük bir emek sarfedilmek sûretiyle Millî Kütüphânemize kazandırılmıştır.

Tercüme, aslına sâdık kalınmak sûretiyle yapılmıştır. Bu sadâkat kolay olmamıştır. Zira; çok zengin olan Arap lisânından, başka bir dile ve bilhassa bugünkü Türk diline, Gazâlî gibi bir mütefekkirin eserini tercüme etmek her lisan bilenin başaracağı iş değildir. İlmî mefhumların bilhassa Türkçe karşılığını bulmak yüksek bir dağın zirvesine tırmanmak kadar zordur. Bu zorluk mütercimin Arapça, Farsça ve Türkçe'ye tam vukûfu sâyesinde yenilmiştir.

Müsveddelerini tetkik ettiğim bu değerli eserin Türkçeye tercümesinde ulaşılan başarı pek yakından tanıdığım mütercimi daha fazla sevmeme ve kucaklamama vesile olmuştur.

Sıra buraya gelmişken mütercimin ilmî hüviyetini muhterem okuyuculara tanıtmak isterim.

Fakir bir köylü âilenin çocuğu olan mütercim Yaman Arıkan, ilk tahsilini kendi köyünde yaptıktan sonra okuma aşkı ile 1956 yılında geldiği İstanbul'da tahsilini devam ettirebilmek için çalışmak mecburiyetinde kalmıştır. Kısa bir zaman içinde edindiği muhite kendini sevdirmiş, okuma aşkı yanında terbiye ve nezâketi ile bıraktığı tesir himâye halkasını genişletmiştir.

Mütercim, değerli ve âlicenap Tobbaş âilesinin sağladığı imkânlarla bir taraftan Kabataş Erkek Lisesinde Orta ve Lise tahsilini tamamlarken diğer taraftan kendisini tamamen ilme vakfetmiş, Arapçayı tanınmış âlimlerimizden Müderris merhum Ermenek'li Saffet Hoca'dan, Farsça'yı Türk - İran Kültür Derneği'nin ve İngilizceyi de İngiliz Kültür Derneğinin kurslarından öğrenmiştir.

Küçük yaştan beri İslâm Dînine karşı gösterdiği sonsuz alâka iledir ki, Kur'an-ı Kerîm'i hıfzetmiş, İslâmî ilimlerin bütün branşlarında büyük bir vukuf sâhibi olmuştur. Bu sâhadaki müktesebâtıyle Müslüman Türk halkına hizmet etmek üzere elinizdeki şu eserle fiilen işe başlamıştır.

Âdetâ vücûdunun her zerresini (İlim öğrenme) emel ve hırsı kaplayan mütercim, bir tarafdan Arap, Fars ve İngiliz dilleri üzerinde çalışmalarına devam ederken diğer tarafdan müsbet ilimlere de eğilmiş, Riyâziye, Fizik, Kimya ve Geometri branşlarında lise bilgisini kâfi bulmamış, şahsî sa'y ve gayret ve üniversite seminerlerine devam etmek sûretiyle bilgisini artırmıştır. Hâlen yüksek tahsilini tamamlamak yolunda ve azmindedir. Eserin mütercimінin ilmî hüviyeti kısaca budur. Zannedersem gençlerimiz için iyi bir nümûnedir.

Son sözüm; hidâyet yollarını arayan insanlık âlemine bu eseri okumalarını tavsıyeden ibâret olacaktır. Hele yüce İslâm Dînine mensup olan Müslüman Türk âilelerine mukaddes kitâbımız Kur'an-ı Kerîm'in yanıbaşında bu eseri de bulundurmalarını ve çokca okumalarını ve hidâyet yolunu bumlalarını Yüce Allah'tan niyaz ederim.

20 Ağustos 1968
Heybeliada - İstanbul

AVUKAT
Yusuf TÜREL
İlim Yayma Cemiyeti Başkanı

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

GİRİŞ

Kâinatın mutlak sahibi olan Allah'a hamdolsun. O, her şeyi yerli yerinde yapar. Cömertliğinin hududu yoktur. İkrâmı boldur. Kudreti her şeye yeter. Sonsuz merhamet sahibidir..

O, yaratıkları içinde insana en güzel sûreti verdi. Gökleri ve yeri kudretiyle yoktan var etti. Cinleri ve insanları ancak kendisini tanımaları ve kendisine ibâdet etmeleri için yarattı. Dünya ve âhirette vukû bulacak olan bütün hâdiseleri, sonunu bilerek ve düşünerek hikmetle vücuda getirdi.

Arayanlar için O'na giden yollar gayet açık; görebilenler için varlığını ısbatlayan deliller seçiktir. Fakat O, dilediğini doğru yoldan çıkarır, dilediğini doğru yola ulaştırır. Doğru yola gidenleri ise en iyi şekilde O bilir.

Kıyâmete kadar salât ve selâm da Peygamberlerin Efendisi ve O'nun tebeası üzerine olsun.

Kardeşlerim, — Allah sizi ve beni kendimizden hoşnutluğu ile mes'ud etsin! — biliniz ki ibâdet; ilmin meyvası, ömrün faydası, akl-ı selîm sahiplerinin elde ettikleri sonuç, erenlerin sermayesi, kötülüklerden ellerini çekenlerin yolu, efendi kişilerin nasibi, gayretli olanların son hedefi, şerefli insanların şiârı, mert kişilerin san'atı ve akıllıların yapacağı şeydir. İbâdet, saâdet ve cennetin yoludur. Allah buyuruyor:

— Ben sizin rabbınızım; beni tanıyın, yalnız bana ibâdet edin. (1)

---

(1) Enbiyâ Sûresi, Âyet: 92

Allah'ın öbür dünyada akla hayâle gelmeyen bu ni'metleri, siz iyi kullarına bir mükâfattır. İyi amelleriniz kay bolmaz. (2)

Şimdi ibâdeti ele alıp başından, âbidlerin gayesi olan sonuna kadar üzerinde şöyle bir düşünelim. Görürüz ki o, çetin, zor, yokuşlu, fazla meşakkatli, uzun, âfeti büyük, engelli, gizli ölüm tehlikeli yerleri bulunan, düşmanları ve yol kesicileri çok, yolcuları haşin olan bir yoldur. Bunun böyle olması tabiîdir, çünkü bu yol cennet yoludur. Bu durum, Peygamberimizin:

«Cennet, zahmetli ve güç şeylere; cehennem ise nefsin ahlâkî olmayan hareketleri ile örtülmüştür.»

«Cennet yolu sarp ve yokuştur, cehennem yolu ise düzdür.»

sözlerini tasdik olur.

İbâdet yolu böyle zor olmakla beraber üstelik insan da zayıf bir yaratıktır. Hayat zordur. Dinî vecibeler tekerrür etmektedir. Ömür kısa, meşguliyet çok, boş zaman az, ameller kusurlu, Allah yaptıklarımızı hakkıyle bilmektedir. Ecel yakın, ölümden sonra çıkacağımız yolculuk ise uzundur. Bu uzun yolculukta azığımız ibâdettir, itâattır. Bu yolculukta muhakkak azık lâzımdır. Geçen ibâdet zamanı da bir daha geri dönmemektedir. Dünyada ibâdet ve itâatte kusur etmiyenler ebediyyen mes'ud olurlar. Kulluk vazifesini yapmıyanlar ise, hüsrâna uğrarlar. Hüsrâna uğramak ise çok acıklı olur. İbâdet yolunu seçip bu yolda yürüyenler aziz olurlar. Allah'ın bu seçkin kulları adetçe azdır, fakat gayelerine erişen kişilerdir. Allah onlara önce dünyada doğru yolu gösterir, sonra da âhirette cennetine koyar. Allah'dan, bizi de bu bahtiyar kullarından eylemesini dileriz.

[İbâdet yolunu böyle tehlikelerle dolu görünce, onu selâmetle geçmenin çarelerini araştırdım. Bu yolda yürüyen bir insan için gerekli ilmî ve amelî silâh, mal, âlet,... gibi şeyleri

---

(2) İnsan Sûresi, Âyet: 22

meydana çıkardım. Umulur ki, Allah'ın lûtfuyla birisi bu tehlikeli yolları atlatır, selâmete ulaşır. Bu hususta ilmî incelikleri ihtiva eden (İhyâ-ül Ulûmüddin v.s. gibi) kitaplar yazdım. Fakat bu derin incelikler bâzılarına güç geldi. Onu tenkid etmeye kalkıştılar. Allah'ın kelâmından daha fasih, daha doğru kimin kelâmı olabilir ki onun hakkında bile; «eski insanların uydurmaları.» demişlerdi. Zeynelâbidin'in şu sözünü işitmedin mi?

— Ben, câhil kimselerin anlayışsızlıkları yüzünden fitne çıkarmalarını önlemek için, ilmimin cevherlerini saklarım. Büyük babam Hz. Ali ve babam Hüseyin de böyle yapardı. Büyük babam, amcam Hasan'a da böyle yapmasını vasıyet etmişti. Ey ilim cevherinin sahibi! Eğer ben ilmimin cevherlerini açıklarsam bana (sen putperestsin) diyerek öldürülmemi isterler, sonra da yaptıkları bu en kötü işi güzel sayarlar!

Gerçek dindarlarca — ki onlar Allah'ın en sevgili yaratıklarıdır — mahlûkata merhamet gözü ile bakıp Allah'ın işine itiraz etmemek gerekir. Çünkü O, her şeyi yerli yerinde yaratmıştır. Ben de, bütün kâinat ve onun idaresi kudret elinde olan Allah'a, herkesin ittifakla kabûl edebileceği ve okuduğu zaman faydalanabileceği bir kitap yazmama muvaffak kılması için yalvardım. Dertli kişiler çağırdığı zaman onlara cevap veren Allah benim duâmı da kabûl ederek yazacağım bu kitabın sırlarına beni vâkıf etti. Ayrıca bu kitabın tertibi hususunda bana öyle bir ilham verdi ki, bundan önce yazdığım kitaplarda o tertip yoktur. Muvaffakıyet Allah'tandır.

İnsânın ibâdet için ilk uyanışı ve kulluk yoluna girişi, samimî bir şekilde kalbine bu fikirlerin doğuşu ve Allah'ın tevfikıyle başlar. Kur'anda bu husus:

— **Allah, kimin gönlüne İslâmı açmışsa, o, Rab'bi tarafından bir nûr üzere olmaz mı? (3)**

---

(3) Zümer Sûresi, âyet: 22

fiyetiyle belirtilmektedir. Peygamberimiz de aynı konuya:

— **«Bir kimsenin kalbine nûr girdiği zaman o kalb, genişler ve sevinçlenir.»** sözüyle işâret buyurdular. Bunun üzerine kendisine soruldu:

— **«Ey Allah'ın resûlü! Kalbi nurlu kişiler kimlerdir?»**

Resûl, cevap verdi:

— **«Ölümlü dünyada kötülüklerden el çekerek ölümsüz âleme yönelenler, ölüm gelmeden önce hazırlık yapanlardır.»**

Allah, kullarına hayat, kudret, akıl, düşünme, konuşma... gibi her türlü ni'meti verdiği gibi onları çeşitli felâketlerden de korur. Mûcizelerle doğrulukları sâbit olan peygamberler gönderir. Peygamberler onlara; sonsuz kudret sahibi, ezelî, ebedî, herşeyi bilen, emreden - nehyeden, âsîleri cezalandıran, itâat edenleri mükâfatlandıran, kulların hatırından geçenlere vâkıf, cennetini müjdeleyen, cehennemiyle korkutan ve şeriatına itâat edilip saygı gösterilmesini isteyen bir YARADAN'ın varlığını haber verirler. Bütün bunlara karşılık kulların nankörlük etmemeleri gerekir. Çünkü Allah isterse bu ni'metleri alıp, yerine felâketler yağdırabilecek kudrettedir. Akıl da bütün bunların mümkün olduğunu kabûl eder.

İşte bütün bunlar ilk defa bir kimsenin kalbinden geçtiği zaman kendini bir korku alır, içinden figan eder. Bu an, onun ilk uyanışıdır. Kendisine deliller lâzımdır, ma'zeret kalkmıştır. Harekete geçer, fakat o, çok ızdıraplıdır. Bâzan kendi aklıyla, bâzan da işittiği şeylerle kurtuluş yollarını aramağa koyulur. Nihayet aklî deliller ve eserden müessire, san'attan san'atkâra intikal etmek sûretiyle kendisinin bir yaratanı bulunduğuna, bu yaratanın kendisine emirleri ve yasakları olduğuna kesin olarak karar verir. Bu durum, onun karşılaştığı ve geçmek zorunda bulunduğu ilk tehlikeli geçittir. Bu geçit, ilim ve mârifet geçididir. Onun, hiç tâviz vermeden, basîretle hemen bu yolu geçmeğe koyulması gerekir. O, bu geçiti geçerken kendini selâmete çıkaracak delilleri gözönünde bulundurur. Derin

derin düşünür. Lüzumlu birçok şeyleri öğrenir. İslâm ümmetinin kumandanları, ışıkları ve doğru yolun göstericileri olan hakikî âlimlere müşküllerini sorar. Onlardan istifade eder. Hidâyet temennilerini ister. Bu tehlikeli geçidi muvaffakıyetle atlatabilmesi ve kesin bir sonuca varabilmesi için onların yardımını ister. Neticede karar verir ki, kendisini yaratan ve her türlü ni'meti veren ve eşi bulunmayan birisi vardır. O, onun rabbıdır. Rabbı ondan şükretmesini, içli-dışlı itâatkâr olmasını, küfürden ve günahdan sakınmasını ister. İtâat ettiği takdirde ebediyyen mükâfatlandıracağını, yüz çevirip isyan ettiği takdirde ise ebediyyen cezalandıracağını haber verir.

Bütün bunları öğrenip düşündükten sonra, önceleri varlığından gafil olduğu halde sonradan arayıp bulduğu sonsuz kudret sahibi rabbına karşı kulluk vazifesini yapmak için hemen işe girişir, fakat rabbına kulluk borcunu nasıl ödeyeceğini, içli-dışlı teslimiyetin nasıl olacağını bilmemektedir. Şimdi şer'an bilmesi gereken şeyleri öğrenmekle meşguldür. Bunu da tamamladıktan sonra ibâdete başlamak ister, bir de ne görsün, birçok insanlar gibi günahkârdır. Bu hâli onu üzer. Böyle bir tarafdan günah işleyip kirlendikçe ibâdetinin bir değeri olmıyacağına, önce tevbe ederek günahlarından el etek çekip bir daha işlememesi gerektiğine karar verir. İşte o bu anda ikinci geçittedir. Bu tevbe geçididir. Şüphesiz hedefine ulaşabilmesi için burayı da geçmesi gerekir. Bu geçitten kurtulabilmesi için, icap eden bütün şartlarıyla tevbesini yapar. Tevbeyi bitirip geçidi atladıktan sonra ibâdete başlamak için yakarışta bulunur. Bir de görür ki, etrafında ibâdet yolunda ilerlemisini önliyen birçok engeller vardır. Düşünür, bu engellerin dünya, insanlar, şeytan ve nefs olmak üzere dört şey olduğunu görür. Bu engelleri mutlaka tepeleyip kendisinden uzaklaştırması gerekir. Yoksa asla hedefine ulaşamaz. Bu anda karşısındaki geçit ENGELLER GEÇİDİ'dir. Saâdet yolcusu bu geçidi de dört silâhla geçmek zorundadır. Bunlar:

a) Her zaman için dünyanın fâniliğini unutmamak,
b) İnsanların kötülüklerine iştirâk etmemek,
c) Şeytanla savaşmak,
d) Daima kötülüğe meyyal olan nefsi tepelemektir.

Bu engellerin en korkuncu nefstir.. Çünkü o, vücud için binek olduğundan ondan sıyrılmak imkânsızdır. Şeytan gibi yok edilemez. Devamlı insanla beraber olan nefs, kulun ibâdet etmesine de daima muhalefet eder. Çünkü kötülüğün mümessili olarak yaratılmıştır. İbâdet yolcusu bu en büyük düşmanını TAKVA GEM'i ile gemlemek ihtiyacındadır. Takvâ, Allah'ın mahlûkatını incitmekten, onları mutazarrır etmekten uzak durup, iyilik etmektir. Bu gem'i yiyen nefs azgınlığı bırakıp yerine oturur. Artık itâatlıdır. Sahibi onu iyi işlerde kullanabilmektedir. Yolcumuz tekrar yola koyulur. Rabbının yardımını da talep ederek bu geçidi geçer ve hemen ibâdete başlamak ister, fakat görür ki gene kendisini oyalayıp istediği şekilde ibadet etmesini önleyenler vardır. Düşünür, bunların gene dört tane olduklarını görür. Birincisi nefstir; biraz önce bertaraf ettiği nefs bu sefer onun karşısına başka bahanelerle çıkar ve ibadet yolcusuna şöyle seslenir:

— Benim yemem, içmem, kuvvetlenmem lâzım. Halbuki sen dünyadan ve insanlardan elini-eteğini çektin, benim rızkım nereden temin edilecek, gelişmem nasıl olacak?

İkincisi; bu yolda aklına gelen çeşitli düşüncelerdir, kalbi âkıbetinin ne olacağı ile meşguldür. Saâdete ulaşma veyahut felâkete düşme ihtimalleri kendisini düşündürür. Üçüncüsü her tarafdan üzerine üşüşen ızdıraplar ve musîbetlerdir. Bilhâssa halktan ayrıldığı, şeytanı defetmeye, nefsi tepelemeğe başladığı zaman nice acılar çeker. Gamlar, kederler, ızdıraplar, musîbetler!..

Dördüncüsü; Allah'ın zaman zaman üzerine yağdırdığı acı - tatlı musîbetlerdir. Bu sırada nefs isyan edip, fitne ve fesad çıkarmak ister. İbâdet yolcusu bu anda, dört şeyle geçmek

zorunda olduğu dördüncü geçide gelmiştir. Bunlardan biri, rızk hususunda Allah'a tevekkül etmektir. İkincisi, tehlike ânında tedbiri aldıktan sonra gerisini Allah'a bırakmaktır. Üçüncüsü, felâketlerle karşılaştığı zaman sabretmektir. Dördüncüsü, başına gelen belâlara rıza göstermektir. Allah'ın izni ve yardımı ile bu tehlikeli mıntıkayı da geçtikten sonra ibâdete yönelir. Bakar ki nefs hâlâ hamiyyetsizlik ve tembellik ediyor, zaaf gösteriyor, lâyıkıyla hayra ve iyiliğe yanaşmıyor ,gaflet, dalâlet, râhat ve tembellikte devam etmek, hattâ kötülük yapmak istiyor. İşte saâdet yolcusunun burada, nefsini hayra sevkederek ona bu yolda şevk verecek, günah işlemekten de men'edecek iki şeye ihtiyaç vardır. Bunlar da «UMUT» ve «KORKU» dur. Allah'ın sonunda vereceği büyük mükâfatları ve güzel ni'metleri umut etmek ve hatırlamak nefsi itâata sevkeder, ibâdet yolunda onu tahrik eder ve şevk verir. Gene Allah'ın vereceği çeşitli azap ve cezanın korkusu ise, nefsi günah işlemekten men'eder, onu kötülüklerden uzaklaştırır. Bu, yolcunun karşısına çıkan Beşinci geçittir. Bu geçidi biraz önce söylenen «ümit» ve «korku» silâhlarıyla geçmesi gerekir. Allah'ın verdiği muvaffakıyetle burayı da geçtikten sonra hemen ibâdete koşar. Artık bu yolda kendisini meşgul edecek, durduracak hiç bir engel göremez. Bil'akis onu ibâdete, kulluk vazifelerini îfâ etmeğe çağırır. O da derhal koşar. Aşkla, şevkle bu vazifeyi yapar ve devam ettirir. Sonra bakar ki, candan yaptığı bu ibâdetler için iki büyük âfet belirmiştir. Bunlar riyâ ve ucübdür. Kâh olur ibâdetiyle mürâîlik yapar, kâh olur kendi kendine ibâdetiyle gururlanır, ibâdetini telef eder, fesâda uğratır. O şimdi ALTINCI GEÇİTDE'dir. İşlediği hayırların makbûl olabilmesi için burayı da ihlâs, Allah'ın ni'metlerini düşünmek ve benzeri şeyler yardımıyle geçmek zorundadır. Nihâyet uyanıklık ve Allah'ın yardımıyla burayı da başarır.

Bu altı geçiti geçen ve engellerden kurtulan saâdet yolcusu artık tamamen serbesttir. Her türlü felâketi atlatmıştır. İbâ-

deti rabbına yaraşır bir şekildedir. Burada bir şey daha onun dikkatini çeker. Görür ki Allah'ın ni'met deryâsındadır. Zira rabbı, doğru yolu bulmasında onun imdâdına yetişmiştir. Tehlikeli yollarda onu korumuş, güç vermiştir. Bunlara karşı rabbına minnet borcu olduğunu hisseder. Şükretmediği takdirde nankörlük etmiş olacağından, üzerinde bulunan ni'metlerin zâil olmasından ve Allah'ın has kullarına âit eriştiği yüksek mertebeden düşmesinden korkar. Onu burada HAMD ve ŞÜKÜR GEÇİDİ karşılar. Allah'ın sonsuz ni'metlerine karşılık elinden geldiği kadar çok şükür ederek bunu da geçmeğe koyulur. Burayı aşınca artık o hedefine ulaşmıştır. Biraz ilerlerse, kendisini fazilet ve şevk denizinde, muhabbet tarlasında bulur.

Sonra rıdvan bahçelerinde, şefkat tarlasında rahat döşeklere düşer. Ermiş kişilerin meclislerine katılır. İtibar sahibidir. Allah'ın, her türlü ni'metine nail olur. Bundan sonraki hayatı boyunca, görünüşüyle dünyaya, kalbiyle âhirete bağlanır. Artık onun gözünde dünya çok değersizdir. Ölmek, melekler meclisine ulaşmak ister. Melekler sevinçle ve güzel kokularla ziyaretine gelerek, rabbının kendisinden hoşnut olduğunu müjdelerler. Onu kemâl-i şefkat ve nezâketle bu fâni ve ölümlü dünyadan rabbının huzuruna ve cennet bahçelerine dâvet ederler. O orada kendisi için devamlı ve büyük ni'metler hazırlandığını görür. Daha sonra bizzat rabbı ona iltifat eder, şefkatle ona yaklaşır, «MERHABA!» der. Hiç bir kimsenin gereğiyle anlatamayacağı ikramlarda bulunur. Mutluluğu günden güne artar.

Ey büyük bir saâdete, yüce bir devlete kavuşan mes'ud kişi! Şânın çok yüce, gıpta edilmeğe lâyıksın. Ne mutlu sana!

Allah'dan isteğimiz odur ki bu büyük ni'metleriyle bize de iltifat etsin. Zira bu onun için hiç de zor değildir. Bizi, ilmiyle âmil olmıyanlardan etmesin ki kıyâmet gününde ilmimiz, aleyhimize şâhidlik yapmasın. Hepimizi, bildiğini hakkıyla yapan-

lardan eylesin. Çünkü O, merhametlilerin en merhametlisi, bahşedenlerin en yücesidir.

Salât ve selâm peygamberimiz üzerine olsun.
Allah ona ikram etsin, şeref bahşetsin.

İşte ibâdet hususunda yazacağım kitap için rabbımın bana ilham ettiği tertip budur. Sözün özü: KİTABIMIZ YEDİ BÖLÜM ÜZERİNE TERTİP EDİLMİŞTİR.

Birinci bölüm: İlim hakkındadır. (İlim ve Mârifet geçidi).
İkinci Bölüm: Tevbe hakkındadır. (Tevbe geçidi).
Üçüncü Bölüm: Engeller hakkındadır. (Engeller geçidi).
Dördüncü Bölüm: Ârızalar hakkındadır. (Kazâlar - Belâlar geçidi).
Beşinci Bölüm: Sebepler hakkındadır. (Sebepler geçidi).
Altıncı Bölüm: Âfetler hakkındadır. (Âfetler geçidi).
Yedinci Bölüm: Şükür hakkındadır. (Hamd ve şükür geçidi).

Bu son geçit de aşıldıktan sonra kitabımız cennete ulaşır. Şimdi bu yedi bölümü kısa kısa, nükteli cümlelerle ayrı ayrı açıklayalım. Muvaffakıyet ve doğru yolu gösterme Allah'dandır. O'nun kudretinin üstünde hiç bir kudret yoktur.

BİRİNCİ BÖLÜM

İ L İ M

Ey saâdet yolcusu! Allah sana muvaffakıyyet versin. Önce ilim tahsil etmen gerekir. Çünkü ilim, hakikî mürşiddir. Yapılacak her doğru hareket, ancak bilmekle olur. İlim ve ibâdet öyle iki pırlantadır ki gördüğün ve duyduğun her şey onları elde etmek için yapılmıştır, yapılmaktadır. Yazarların yazdıkları, öğreticilerin öğrettikleri, vâizlerin vaazları... Her şey, her şey!.. Hattâ kitaplar ve peygamberler onlar için gönderilmiş, gökler ve yer ve bunlarda neler varsa hepsi bu iki pırlanta için yaratılmıştır.

Allah'ın kitabındaki şu iki âyeti düşün:

— **O Allahdır ki yedi gök yaratmış, Arz'dan da onların mislini. Allah'ın emri ve hükmü bütün bunların arasında inip duruyor; bilesiniz ki Allah her şeye kâdirdir ve ilmi her şeyi kuşatmıştır.** (1)

İşte bu âyet, ilmin, bilhâssa Allah'ın birliğini öğreten TEVHİD İLMİ'nin şerefine ve lüzumluluğuna delâlet eder.

— **Ben cinleri ve insanları sadece beni tanıyıp ibâdet etmeleri için yarattım.** (2)

Bu âyet de bize, ibâdetin şerefli bir şey olup mutlaka yapılması gerektiğini gösterir.

---

(1) Talâk Sûresi, Âyet: 12
(2) Zâriyât Sûresi, Âyet: 56

EY SAÂDET YOLCUSU!. DÜNYA ve ÂHİRETİN YARATILŞINDA GAYE DURUMUNDA OLAN İLİM ve İBÂDETİN ŞANINI YÜCE TUT!

Bir müslümanın ilim ve ibâdetten başka bir şeyle meşgul olmaması, başka şeylerle uğraşıp zahmet çekmemesi gerekir. (*) Çünkü ilim ve ibâdetin dışında her şey bâtıldır, hayır getirmez; boştur, elde bir şey kalmaz.

İlim ve ibâdet iki pırlanta olmakla beraber, bunlardan ilim daha kıymetli, daha şerefli ve daha faziletlidir. İlmin, ibâdetten önde geldiğine ve daha şerefli olduğuna işaret eden peygamberimiz şöyle buyurmuşlardır:

— **Âlim kişinin, âbid kişiye üstünlüğü, benim, ümmetimden en değersiz birine üstünlüğüm gibidir.**

— **Bence ilim adamına bir bakış, gündüz oruç tutup gece namaz kılarak bir sene ibâdet etmekten daha sevimlidir.**

— **Size cennetlik kişilerin en şereflilerini bildireyim mi?**

— **Buyur ey Allah'ın resûlü.**

— **Ümmetimin âlimleri!**

Bütün bunlardan anlaşıyor ki ilim, ibâdetten daha şerefli ve değerlidir. Fakat kul için ilimle beraber ibâdet

---

(*) **İslâmiyette, Allah'ın yarattıklarına faydalı olan her şey, her hareket ibâdet; zararlı olan her davranış ise mâsıyettir, suçtur. Bizde bu husus çok kerre yanlış anlaşılır. İbâdet deyince hâtırımıza sadece namaz, oruç... gibi birkaç şey gelir. Bu çok hatâlı bir anlayıştır. Yokluk ve darlık içinde bulunan bir kimseyi o durumdan kurtarıvermek, yerine göre ibâdetlerin en büyüğüdür. Komşusunun sıkıntı içinde bulunduğunu bildiği halde onun bu ızdırabını giderme yolunda hiç bir meyil göstermemek ise, mâsıyetlerin en büyüğüdür. Misâller çoğaltılabilir, okuyucularımın ibâdet, sözünü duyunca bu hususları göz önünde bulundurmalarını bilhâssa rica ederim.** Mütercim.

de lâzımdır. Yoksa, ilmi toz duman olur gider. İlim ağaç mesâbesinde, ibâdet ise bu ağacın meyvası yerindedir. Ağaç asıl olduğu için şeref ona âiddir. Fakat bu ağaçtan faydalanma meyvasıyla olur. O halde kişi, hem ilim tahsil etmeli, hem de ibâdetini yapmalıdır. Hasan Basrî şöyle der:

— İlmi, ibâdete zarar vermeyecek, ibâdeti de ilme zarar vermeyecek şekilde talep edin, yapın.

Şüphesiz ilim başta gelir. Çünkü o asıl ve mürşid durumundadır. Bunun için peygamberimiz:

— **«İlim, ibâdetin imamıdır; ibâdet ve ameller ona tâbidir.»** buyururlar.

İki sebepten dolayı ilim, ibâdetin önderi durumundadır:

1 — İbâdetinin pürüzsüz olabilmesi için önce tapdığın zâtı tanıman gerekir. İsimleriyle ve zâtına has sıfatlarıyle tanıyamadığın, hakkında nelerin vâcib, nelerin muhal olduğunu bilemediğin bir mâbûda nasıl ibâdet edebilirsin? Allah korusun, bâzan O'nun zâtı ve sıfatları hakkında gerçeğe aykırı îtikadda bulunursun. O zaman ibâdetin mahvolur gider. Bu hususları **İhyâ-ül Ulûmüddin** kitabımızın **Sû-i Hâtime** bahsinde açıkladık.

Gene, şer'an yapılması vâcib olan şeyleri yapabilmen, terkedilmesi gerekenlerden uzak kalabilmen için bütün bunları bilmen gerekir. Bilmediğin, mâhiyetine vâkıf olamadığın bir ibâdeti nasıl yapabilir; günah olduğundan haberdar olmadığın bir şeyden nasıl kaçınabilirsin? Abdest, namaz, oruç... gibi ibâdetleri edâ edebilmen için bunları şartları ve hükümleriyle bilmen gerekir. Bâzan senelerce bir şeyi yaparsın, halbuki o, abdest ve namazını bozmakta, sünnete uygun olmaktan çıkarmaktadır. Senin bundan haberin bile yoktur. Bâzan da bir müşkil çıkar, fakat sorup öğrenecek birini bulamazsın.

Namaz, oruç v.s. gibi zâhirî ibâdetlerin kabûlüne vesile olan bir kısım bâtınî ibâdetleri de bilmen gerekir. Kalbe mahsus olan bu bâtınî ibâdetler de:

1 — Kalbin işlemesi gerekenler,

2 — Kalbin işlememesi gerekenler olmak üzere iki kısımdır.

Kalbin yapması gereken bâtınî ibâdetler:

a) Tevekkül (kişinin, işinde her türlü zâhirî tedbiri aldıktan sonra gerisini Allah'a bırakması),

b) Kulun, işinde rabbına güvenmesi,

c) Felâket anında şuuruna sahip olarak metânet göstermesi,

d) İşlediği günahlara bir daha dönmemek üzere son vermesi,

e) Kadere boyun eğmesi,

f) Yaptığı her ibâdeti yalnız Allah için yapmasıdır.

Kalbin yapmaması gereken bâtınî ibâdetler ise birincilerin zıtları olan öfke, uzun emel, riyâ, kibir... gibi şeylerdir.

Kalbin, bu bâtınî ibâdetlerden yapılması gerekenleri yapması, kaçınılması gerekenlerden de uzak durması farzdır. Allah bunu kitâbı ile Kur'an'da, peygamberinin lisâniyle hadîsde kesin olarak emretmiştir:

— **Eğer hakikaten îman ediyorsanız tevekkül ediniz. (3)**

— **Eğer Allah'ı tanıyıp O'na ibâdet ediyorsanız, ni'metlerine şükredin. (4)**

— **Ey Resûlüm, sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. (5)**

---

(3) Mâide Sûresi, Âyet: 23

(4) Bakara Sûresi, Âyet: 172

(5) Nahl Sûresi, Âyet: 127

— **Hem rabbının ismini an ve her şeyden kesilerek O'na ihlâs ile ibâdet et. (6)**

Allah, namaz, oruç v.s. gibi zâhirî ibâdetleri emrettiği gibi, bu âyetlerden anlaşıldığına göre tevekkül, şükür, sabır ve ihlâs gibi kalbin yapması gereken ibâdetleri de emretmektedir. Hal böyle iken sana n'oluyor ki zâhirî ibâdetlerin üzerine titrediğin halde bâtınî ibâdetleri terkediyorsun? Oysa ki her ikisini de aynı kitapta tek rabbın emretmektedir. Sen bunu bilmiyorsun, gaflet içindesin. Doğruyu yanlış, yanlışı doğru gösteren; geçici zevklerinin divânece esiri olan kişilerin yanlış fetvâlariyle oyalanmakta, gerçekten habersiz bulunmaktasın. Kim ki Allah'ın kitabında kendilerinden «nûr», «hikmet» ve «doğru yol gösterici» diye bahsettiği esasları terkeder de haram kazanca sebep olan şeylere yönelirse cehenneme lokma olur.

Ey doğru yolu arayan kişi!

Bâtınî ibâdetleri terkedip nâfile namaz ve nâfile oruçla meşgul olarak sonunda elinin boş kalmasından korkmaz mısın? Çok kerre bir günahı işlemekte devam ettiğin halde, ufak-tefek bâzı mübah şeyleri terketmekle Allah'a yaklaşacağını mı sanırsın! Boşuna umutlanma.. Sonunda elinde bir şey kalmaz. Bunlardan daha korkuncu, hiç ölmeyecekmiş gibi «şöyle yapacağım, böyle yapacağım» diye uzun emeller peşinde koşarsın. Halbuki uzun emel sırf günahtır. Cehâletinden dolayı sen onu (hayır) sanırsın. Zaman olur ibâdet esnasında âhu-zâr eder, bu hareketinle Allah'a yakardığını, ona şükrettiğini ve insanları hayra dâvet ettiğini sanırsın. Halbuki bu hareketin sırf riyâdır, gösteriştir. İbâdet etmekte olan sen bu ibâdetinle günah işlersin. Karşılığında da büyük sevaplar bekleyerek mağrur olur, çirkin bir gaflete dü-

---

(6) Müzzemmil Sûresi, Âyet: 8

şersin. Allah aşkı için, bunlar câhilce işlenen çok şeni' mâsıyetlerdir.

Zâhirî ameller, bâtınî amellerle sıkı sıkıya alâkalıdır. İhlâs, riyâ, kendisini beğenmişlik... gibi bâtınî ameller zâhirî amelleri ya bozar veya ıslah eder. Bir kimse bu bâtınî ibâdetleri; onların zâhirî ibâdetlere ne gibi tesirleri olduğunu ve nasıl korunulacağını bilmezse zâhirî ibâdetlerinin çoğu fesâda uğrar. Böylece hem zâhirî hem de bâtınî ibâdetleri mahvolur. Elinde kederden başka hiç bir şey kalmaz. Bu ise apaçık bir hüsrandır.

Resûlûllah, ilim üzerinde söylenmiş hadîslerinde buyururlar:

— **Âlimin uykusu, câhilin ibâdetinden hayırlıdır.**

Çünkü bilgisizce ibâdet eden kişi, yaptığı ibâdetin bir çoğunu fesâda uğratır.

— **İlim mes'ud kişilere ilham edilir; kötü ruhlular ise ondan mahrum bırakılır.**

İlim öğrenmeyen kişi mutsuzdur, hatâlarla dolu ibâdetinde boşuna yorulur. Sonunda elinde yalnız bir keder kalır. Sonu hayırsız ilim ve ibâdetten Allah'a sığınırız.

İşte bunun için insanlar arasında zâhid-âlimler, basîret sahipleri ve Allah'ın tevfîkine mazhar olanlar ilme çok değer verirler. Çünkü bilirler ki Allah'a karşı lâyıkı ile kulluk vazifesini yapabilmek ancak gerçek bir ilimle olur.

Bu açıklamalardan anlaşılacağı gibi kul, kabûle şâyan bir ibâdeti ancak bilgi ile yapabilir. O halde ilim, ibâdetten önce gelir.

2 — İlmin ibâdetten üstün olup önde geldiğini gösteren sebeplerden ikincisi şudur ki; gerçek ve faydalı bir ilim «Allah'dan korkma» sonucunu doğurur. Allah buyuruyor:

— Kullar içinde ancak âlimler gerçek mânada Allah'dan korkarlar. (7)

Bunun îzâhı şudur:

Allah'ı hakkıyle tanımayan kimse O'ndan hakkıyle korkmaz. Eğer biliyorsa tâzim eder, korkar. Dolayısiyle ilim, Allah'ın da verdiği muvaffakıyet ile kulun itâat edip günahlardan kaçınmasına vesile olur. Zaten kişi için bunun ötesinde başka bir gaye de yoktur.

Ey âhiret yolcusu!

Allah mürşidin olsun. Senin her şeyden önce ilim tahsil etmen lâzımdır. Lûtfu ve merhametiyle başarıyı verecek olan Allah'tır.

İhtimal hâtırına şöyle bir soru gelecek:

— Peygamberimiz (ilim tahsil etmek her müslüman üzerine farzdır) buyurmuşlar. Acaba mutlaka öğrenilmesi gereken hangi ilimlerdir ve ibâdet hususunda bunun hududu nedir?

Cevap şudur:

Herkesin bir miktar öğrenmesi gereken ilimler üç kısımdır:

1 — Tevhid ilmi (Allah'ın kâinatta tek tasarruf sahibi olduğunu öğreten ilim),

2 — Kalbi ilgilendiren bâtınî ibâdetler ilmi,

3 — Şeriat ilmi.

Bunlardan ne miktarda mutlaka öğrenilmesi gerektiğine gelince:

1 — Tevhid hususunda îtikâdî hususları bilecek kadar öğrenmen farzdır. Bileceksin ki senin, her şeyi bilen; kudreti sonsuz; irade sahibi; ölümsüz; konuşma, işitme, görme hâssalarına sahip; bir ve ortaksız; olgunluk sıfatları olan; noksanlıklardan, yok olmaktan uzak, var-

---

(7) Fâtır Sûresi, Âyet: 28

lığının başlangıcı ve sonu olmayan bir mâbûdun vardır. Varlığının başlangıcı olmamakta rakîpsizdir. O'ndan başka bütün varlıklar sonradan yaratılmıştır. Gene bileceksin ki Muhammed Aleyhisselâm O'nun kulu, Allah'tan getirdiklerinde ve âhiret hususunda söylediklerinde doğru olan bir peygamberdir. İslâmın şiârından olan mes'eleleri de bilmen mutlaka lâzımdır. Meselâ, Kur'anda söylenmiyen ve peygamberin istediğine dâir her hangi bir rivâyet olmayan bir mes'eleyi dine sokman, onu dinden sayman, Allah yanında büyük günahtır. Allah'a ve peygambere iftiradır. Tevhid esaslarının hepsi Kur'anda mevcuttur. Büyük âlimlerimiz de dînin esasları üzerine yazdıkları kitaplarda bunları açıklamışlardır.

TEVHİD İLMİ hususunda sözün özü:

Bilmediğin takdirde, ileride tehlikelerle karşılaşıp karşılaşmıyacağından emîn olmadığın her îtikâdî mes'eleyi öğrenmen farzdır. Terketmen asla uygun değildir. Bu, budur... Başarı Allah'dandır.

2 — Bâtınî ibâdetler konusunda, kalbin yapması ve yapmaması gereken her şeyi bilmelisin. Ancak o zaman Allah'a tâzimini tam yapabilirsin. İbâdetlerin ve niyyetin yalnız Allah için olur. Amellerin fesâda uğramaz. Bunların hepsi ileride bu kitapta açıklanacaktır.

3 — Şeriat hususunda bileceklerine gelince:

İşlenmesi kişinin üzerine farz olan her şeyi bilmen lâzımdır. Abdest, namaz, oruç... gibi her müslümana farz olan şeyleri bilmezsen nasıl yapabilirsin? Hac, zekât, cihad gibi ibâdetler ise eğer sana farz oluyor ise kusursuz edâ edebilmek için öğrenmen gerekir. Yoksa, bilmek zorunda değilsin.

İşte üç konu üzerinde kısaca saydığımız bu miktarları her müslüman mutlaka bilmelidir.

SORU: Bütün îmansızları (kâfirler) ve islâma ay-

kırı inanç sahiplerini (bid'atcılar) susturacak kadar tevhid ilmi tahsil etmem farz mıdır?

CEVAP: Hayır. Herkesin bu derece îtikâdî mes'eleleri tahsil etmesi farz değildir. Cemiyet içinde birkaç kişinin, îmansızları susturacak kadar bilgiye sahip olmasıyle diğerlerinden bu sorumluluk kalkar. Yalnız kendi inançlarını dînin îtikâdî esaslarına uyduracak kadar öğrenmen mutlaka lâzımdır. Bunun dışında îtikâdî mes'elelerin teferruatını bilmek zorunda değilsin. Fakat eğer sana bir şüphe gelir de inancının sarsılmasından korkarsan o zaman mümkün olduğu kadar ikna edici delillerle bu şüpheyi gidermelisin. İtikâdî mevzularda münakaşadan, mücadeleden sakın. Bu konuda münakaşa öyle bir hastalıktır ki şifası yoktur. Bütün gücünle böyle bir şeye girmemeğe gayret et. Bu hususta tartışmaya girip de dalâlete düşenleri ancak Allah'ın lûtfu ve merhameti kurtarabilir.

Eğer her köşe ve bucakta sırf tevhid ilmiyle uğraşan EHL-İ SÜNNET ÂLİMLERİ bulunur da şüpheleri halleder, müslümanların kalplerini bâtıl inançlardan korur ve İslâma aykırı inanç sahiplerini susturursa diğerleri mükellefiyetten kurtulur.

Bâtınî ibâdetler hususunda da bütün incelikleri bilmek zorunda değilsin. Yalnız ibâdetini bozanları ve ihlâs, hamd, şükür, tevekkül... gibi şeyleri bilmelisin. Bunlardan başkasını bilmek mecburiyeti yoktur.

Şer'î ilimler mevzuuna gelince, alış-verişler, kiralar, nikâhlanma ve boşanmalar, cinâyetler hakkında tahsil etme zorunda değilsin.

SORU: İtikad hususunda bir muallim olmadan bu söylediğin kadarını insan kendisi öğrenebilir mi?

CEVAP: Muallim sadece, bir yol gösterici ve kolaylaştırıcıdır. Gerçek muallim ise Allah kendisidir. Kulla-

rından dilediğine lûtfederek kendi kendine öğrenmesi için imkân hazırlar, kabiliyyet verir.

Ey saâdet yolcusu!

Bu İLİM GEÇİT'i, aşılması çok meşakkatli bir geçittir. Fakat hedefe onu aşmakla ulaşılır. Çok faydalı, ayni zamanda çok tehlikelidir. Niceleri bu yoldan ayrılarak sapıtmış, niceleri yolda kalmış, niceleri şaşkınlığa düşmüş ve gene niceleri kısa bir zamanda bu yolu almış, bir kısmı da yetmiş senelik ömrü boyunca kararsızlık içinde kalmıştır. Her ipin ucu Allah'ın kudret elindedir. İlmin, bilhâssa tevhid ilmiyle bâtınî ibâdetler ilminin ehemmiyeti önceki açıklamalarımızdan anlaşıldı.

Rivâyet edildiğine göre Allah bir ara vahiy yoluyla Dâvud aleyhisselâma buyurdu:

— Ey Dâvud! Faydalı ilim öğren!

Dâvud sordu :

— Allahım, faydalı ilim nedir?

Rabbı cevap verdi:

— Benim ululuğumu, hiç bir noksan sıfatımın bulunmadığını ve kudretimin her şeyin üstünde olduğunu bilmendir. İşte bu bilgi seni bana ulaştırır.

Hazret-i Ali'nin de şöyle dediği söylenir:

— Eğer ben, büyüyüp rabbımı tanıma çağına gelmeden ölerek cennete konulsaydım, sevinmezdim. Zira Allah'ı en iyi bilenler, O'ndan en çok korkanlar, en çok ibâdet edenler ve en çok nasihatta bulunanlardır.

İLİM GEÇİT'inin tehlikelerini îzahâ başlamadan hemen söyliyeyim:

— Öğrendiğini Allah için öğren, ihlâsı elden bırakma. İlmin, ötekinden - berikinden duyulan hikâyelerden çok, akla dayansın.

İlim tahsili hususunda tehlike gerçekten büyüktür.

Kim ki halkın teveccühünü kazanmak, devlet büyüklerine yaklaşmak, onlara ilmiyle gösteriş yapmak ve dünyalık elde etmek için ilim tahsil ederse; bil ki sonu hüsrandır.

Peygamberimiz buyuruyor:

— **Kim ilmiyle böbürlenmek, sefihlerle mücâdele etmek ve halkın teveccühünü kazanmak için ilim öğrenirse Allah onu cehenneme sokar.**

Bâyezîd-i Bestâmî :

— Otuz yıl kötülüklerle savaştım. İlim tahsilindeki tehlikeyi hiç bir şeyde görmedim.

Şeytan sana yaldızlı sözlerle şöyle diyecektir:

— Mâdem ki tahsil yolu böyle tehlikeli, o halde onu terketmek daha iyi.

Sakın böyle bir şeye aldanma!.. Bak Allah Resûlü ne buyuruyor:

— **Mi'rac gecesi cehenneme uğradım.. Oradakilerin çoğunun fakirler olduğunu gördüm.**

Sahabe sorar:

— **Mal-mülk fakirleri mi?**

Resûl cevap verir:

— **Hayır, ilim fakirleri.**

Câhil kişiler cehâletleri yüzünden ibâdetlerini hakkıyle yapamazlar. Bilgisiz bir kimse göklerdeki meleklerin ibâdeti kadar ibâdet etse yine bir değeri yoktur. Kendisine faydası dokunmaz.

O halde öğrenmekte acele et. Tembellikten kaçın. Yoksa Allah korusun dalâlete düşersin!..

İlim mevzuunda sözün kısası:

1 — Mahlûkat üzerinde derince düşünürsen kudreti sonsuz, her şeyi bilen; irâde sahibi; kâinatta olanları görüp işiten; konuşma sıfatı bulunan bir yaradanın varlığını idrâk edersin. Onun bu olgunluk sıfatları da ken-

disi gibi ezelî ve ebedîdir. Hiç bir noksanlığı yoktur. Fânî varlıklara mahsus vasıflarla vasıflandırılamaz. Hiç bir şeye benzemez. Hiç bir şey ona benzetilemez. Mekândan münezzehtir. Kendisi için cihet tâyin edilemez. Fâni varlıkların halleri onda bulunmaz.

2 — Hazret-i Muhammed'in — Allah'ın selâmı üzerine olsun — mûcizelerine ve peygamberliğini gösteren delillere bakarsan gerçekten onun Allah'ın Resûlü olduğunu anlayacaksın. Allah'ın âhirette îman sahiplerine görüneceğini, mekândan ve cihetten münezzeh olduğunu; kalbe gelen her şeyde hattâ gözbebeğinin kıpırdamasında bile onun takdir ve iradesi bulunduğunu; hayır-şer, fayda-zarar, iman-küfür gibi şeylerin O'nun tarafından geldiğini; hiç bir varlığa karşı mükellefiyeti olmadığını; verdiği mükâfatların lûtuf, cezaların ise adâlet olduğunu; kabir azâbı, kabirde sorgu, insanların tekrar dirilmesi, amellerin tartılması ve sırat hususundaki peygamberin sözlerini; Kur'anın harflerden ve seslerden ibaret sonradan meydana getirilmiş bir kitap olmayıp Allah'ın ezelî kelâmı olduğunu ve bütün bunların ilk saf müslümanların îtikadları cümlesinden sayılıp üzerinde ittifak edildiğini göreceksin.

3 — Bâtınî ibâdetler konusuna bakarsan ileride bu kitapta anlatılacağı gibi kalb için de bir takım vecibelerin bulunduğunu göreceksin.

4 — Abdest, namaz, oruç... gibi ibâdetleri de öğrenerek bu saydıklarımızı kendinde şuurlaştırırsan işte o zaman ilim mevzuunda Allah'ın üzerine farz kıldığını yapmış olursun. Artık sen, ümmet-i Muhammed'in ilimde hakîkate ermiş âlimlerindensin. Eğer, ilminle âmil olur, âhiretini kurtarma çabasına girersen, ne mutlu sana. Çünkü sen câhil ve gâfil ve taklidci birisi değilsin. Bil'akis bilgili, basîretli ve bilgisinin gerektirdiğini yapan

birisin. Sen şerefli birisin. İlmin çok kıymetli!.. Büyük mükâfatlar göreceksin. Allah'ın yardımıyle Birinci Geçit'i aştın, geride bıraktın. Onun hakkını verdin. Kendisinden yardım talep edilecek olan ancak Allahtır. O, merhametlilerin en merhametlisidir. O'nun kudreti olmadan hiç bir şey yapılamaz.

İKİNCİ BÖLÜM

TEVBE

Ey ibâdet yolcusu! — Allah sana başarı versin — İlim Geçitini aştıktan sonra, iki sebepten dolayı tevbe etmen gerekir.

BİRİNCİ SEBEP :

Günahlarına tevbe etmezsen, ibâdete muvaffak olamazsın. Çünkü günahların getirdiği uğursuzluk, mânevi mahrumiyet ve perişanlığa sebep olur. Mâsıyetler birer bağ gibidir. Sahibinin ibâdet etmesine engel olarak onun Allah'a yönelmesini önlerler. Günahların ağır yükü tevbe ile hafifletilmedikçe hayır yapmak, şevkle ibâdet etmek mümkün değildir. Günah işlemekte devam etmek ise kalbi karartır. Mâsıyetlerle kararan kalbi zulmet ve kasvet bürür. Böyle bir kalpte ihlâs, sâflık, merhamet ve yumuşaklık gibi insanî duygular kalmaz. Eğer Allah'ın merhameti yetişmezse sahibini bahtsızlığa ve küfre götürür. Kötü ve merhametsiz bir kalb nasıl ibâdet edebilir? Günah işlemekte, zulmetmekte devam eden bir kimse nasıl Allah'a ibâdet ettiğini söyliyebilir? Üzerine pislikler bulaşmış birisi münâcaat ederek rabbına yaklaşabilir mi? Allah Resûlü buyurur:

— **Bir kimse yalan söylediği zaman, ağzından çıkan pis kokular yüzünden yazıcı melekler kendisinden uzaklaşırlar.**

Böyle bir dil Allah'ı anmağa lâyık olabilir mi? Şüp-

hesiz günah işlemekte ısrar eden kimse doğru yolu bulamaz, rabbına ibâdetini yapamaz; yapsa da kendisinde insanî duygular meydana gelmez. Bütün bunlar günahların getirdiği uğursuzluktan ve tevbe etmemektendir.

— (Ey kişi! Eğer sende gündüz oruç tutup gece namaz kılma aşkı yoksa bil ki bağlısın. Bağlıyan da günahlarındır.) sözünü söyliyen gerçekten doğru söylemiş.

İKİNCİ SEBEP :

Geçmiş günahlarına tevbe ederek bir daha işlememeğe azmetmedikçe yapacağın ibâdetler makbûl sayılmaz. Kulun, günahlarına tevbe etmesi ve hukukuna tecavüz ettiği dâvacıların rızasını alması farzdır, borç mesâbesindedir. Bu kimse ise borçlu demektir. Yapılan birçok ibâdetler nâfiledir, hediye kabilindendir. Borcunu ödememekte ısrar eden bir kimse, alacaklıya götüreceği ufak - tefek hediyelerle borcunu ödemiş olmaz. Hattâ borcunu ödemediği için o hediyeler, alacaklı tarafından reddedilir. Günah işlemekte ve haram yemekte devam eden sen, helâl ve mübah şeyleri terketmekle ne kazanırsın? Hangi pâk yüzle Allah'a yakarır, O'nu översin? Oysa ki rabbın sana kızgındır. İşte günah işlemekte ısrar edenlerin hali budur. Kendisinden yardım istenilecek ancak Allah'dır.

SORU: Tevbe ne demektir? Bütün günahlardan sıyrılmak isteyen bir kimse ne yapmalıdır?

CEVAP: Tevbe kalbin yapacağı işlerdendir ve kalbi günahlardan temizlemek demektir. Büyüklerimiz tevbeyi:

— (Sırf Allah'a tâzîm edip öfkesinden korkarak, daha önce işlenen bir günahı bir daha işlememeğe azmetmektir.) şeklinde târif etmişlerdir.

TEVBENİN DÖRT ŞARTI VARDIR :

Birincisi: Bir daha asla günah işlemiyeceğine kalbiyle kesin olarak karar vermek. Eğer, günahı terkettiği halde içinde bâzan işliyeceğine dair bir meyil varsa, bir daha işlememeğe iyice azmetmemişse tevbe etmiş sayılmaz.

İkincisi: Hangi günah için tevbe ediyorsa, önceden onun aynısını işlemiş olmalıdır. Daha önce böyle bir günah işlemediyse o günahsız demektir. Neye tevbe edecek? Meselâ peygamberimiz hakkında:

— (O, küfürden uzak idi.) diyebiliriz, fakat;

— (O, küfürden tevbe etti.) şeklinde bir söz mânasız olur. Çünkü kendisi hiç bir zaman küfre girmemiştir.

— (Hazret-i Ömer küfürden tevbe etti, döndü.) şeklinde bir söz doğrudur. Çünkü önceden îmansız idi.

Üçüncüsü: Daha önce işlediği günah, bundan sonra yapmamağa azmettiği günah derecesinde olmalıdır. Meselâ, bir ihtiyar, kuvvetli zamanında yaptığı zina ve yol kesicilikten dolayı tevbe edip af dileyebilir. Kapı açıktır. Fakat onun bu tevbesi, (Bir daha zina yapmamağa ve yol kesmemeğe karar vermek) şeklinde değildir. Çünkü artık bunları işlemeğe gücü yetmemektedir. Bununla beraber yalan, iftira, gıybet... gibi mâsıyetleri işleyebilir ki bunlar da zina ve yol kesicilik derecesinde birer suçtur. Bu sayılan günahlar derece bakımından bid'atın altında; bid'at ise küfrün altındadır.

Dördüncüsü: Tevbe sırf Allah'a tâzîm için yapılmalı; onun öfkesi, azâbının acısı gözönüne getirilmelidir. Dünyevî gayelerle; şehvet, makam düşüncesiyle yapılan tevbe kabûle şâyan değildir. Fakirlikten, yâhut o fi'li işlemeğe gücü yetmemekten veyahut insanların korkusundan dolayı tevbe eden bir kimse tevbe etmiş sayılmaz. İş-

te tevbenin şartları bunlardır. Bu şartları eksiksiz yerine getiren bir kimse hakikî tevbe yapmış olur.

Kişiyi tevbe etmeğe zorlayan sebepler ise üçtür.

1 — Günahların neticesinin kötülüğünü düşünmek,

2 — Allah'ın azâbının, tâkat yetmiyecek derecede şiddetli olduğunu düşünmek,

3 — Allah'ın kudretine nazaran kendisinin zayıflığını düşünmektir.

Dünyada güneşin harâretine ve bir kırbaç darbesine dayanamıyan, cehennem ateşine ve zebânilerin topuzlarına nasıl tahammül edecek? Gene bir karıncanın ısırmasından incinen zayıf insan, ateşden yaratılmış, katır büyüklüğünde akreplerin, deve boynu kalınlığında yılanların sokmalarına dayanabilecek mi? Allah'ın öfkesine ve cezâsına mâruz kalmaktan gene Allah'a sığınırız. Bütün bunları hatırlıyarak gece-gündüz üzerinde düşünmek seni tevbe etmeğe sevkeder. Muvaffakıyeti verecek Allah'dır.

SORU: Peygamberimiz, (işlenen günahlara pişmanlık duymak tevbedir.) buyurdu. Bunun dışında hiç bir şart beyan etmedi?

CEVAP: Nedâmet (pişmanlık) kulun isteğine bağlı değildir. Bâzan isteği olmadan âni olarak nedâmet olabilir. Tevbe ise kulun kendi isteğine bağlıdır. Hattâ tevbe etmekle emredilmiştir. Günahları sebebiyle makamından, yahut malından olup ta pişmanlık duyan bir kimsenin bu pişmanlığı tevbe sayılmaz. Bundan anlaşıldığına göre peygamberimizin, (Nedâmet tevbedir.) hadîsinde ilk bakışta nüfuz edilemiyen bir husus vardır ki o da şudur:

— Pişmanlık Allah için ve O'nun azâbı korkusundan olmalı. Bu tip pişmanlık kişiyi gerçek bir tevbeye sevkeder. Tevbeye zorlayıcı sebepleri düşünen kimse, içten bir

nedâmet duyar. Bu, onun bir daha işlememek üzere günahları terketmesine ve Allah'a yönelmesine sebep olur

SORU: Tevbenin, (bir daha işlememek üzere günahlara son vermek.) demek olduğu anlaşıldı. İnsanın ufak-tefek hiç günah işlememesi mümkün mü? Allah'ın en seçkin kulları olan peygamberlerin günah işleyip işlemedikleri hususunda bile ihtilâf var.

CEVAP: Kişinin hiç günah işlememesi mümkündür. Olmıyacak bir şey değildir. Hiç günahsız bulunmak aslında zor bir şey sayılmaz. Allah merhametiyle dilediğini seçkin kullarından yapar. Ayrıca kişinin günahkâr sayılması için o suçu kasden işlemiş olması şarttır. Yanılma yoluyla işlenen günahlar affa uğrar.

SORU: Tevbe ettikten sonra gene günah işlemekten korkuyorum. Bu korku tevbe etmeme mâni oluyor, tevbesine sâdık kalamıyacak bir kimsenin tevbe etmesi faydalı mıdır?

CEVAP: Şeytanın oyalama ve aldatmacasından başka bir şey olmıyan bu fikirleri sana kim söyledi? Ya tevbe ettikten sonra bir daha günah işlemeden ölüverirsen!.. Tekrar günah işleme korkusuna gelince, tevbeyi içten gelen bir azimle yapmalısın. Eğer bu azminde sebat edebilirsen maksadına ulaşmış olursun. Sebat edemezsen; üzerinde ancak yeni işlediğin günahlar kalır. Geçmiş mâsıyetlerden kurtulmuş olursun. Bu bile büyük bir kazançtır. O halde tekrar günah işleme korkusu, geçmiş mâsıyetlere tevbe etmeğe mâni değildir.

GÜNAHLARDAN KURTULUŞ YOLLARI

Günahlar başlıca üç kısımdır:

Birincisi: Namaz, oruç, zekât... gibi Allah'ın farz kıldığı ibâdetleri terketmektir. Bunları mümkün oldukça kaza etmelisin.

İkincisi: İçki içmek, çalgı çalmak, fâiz almak... gibi Allah ile aranda olan mâsıyetlerdir. Bunları bir daha yapmamak üzere derhal tevbe etmen gerekir.

Üçüncüsü: İnsanların hukukiyle alâkalı günahlardır. Bu kısım en müşkil olandır. Mal, can, ırz, nâmus ve îtikad hususlarında olabilir.

Haksız yere birinin malını tutmuşsan derhal vermelisin. Eğer fakirlikten dolayı iâde edemezsen sahibiyle helâllaşmalısın. Sahibini bulamazsan mümkünse onun adına sadaka vermelisin. Buna da gücün yetmiyorsa, çok iyilik yapmalı ve kıyâmet gününde o kişinin senden dâvacı olmaması için Allah'a yakarmalısın.

Eğer birini öldürmüş veya yaralamışsan, kendisine veya yakınlarına baş vurarak cezanın verilmesini istemeli veya helâllık dilemelisin. Bu imkânsızsa kıyâmet gününde Allah'ın onu senden râzı etmesi için rabbına yalvarmalısın.

Biri hakkında gıybet etsen, iftira yapıp sövsen, önce bunları söylediğin kişiler yanında kendi kendini tekzib etmeli, sonra da gidip o şahıstan af dilemelisin. Böyle yaptığın takdirde daha kötü sonuçlar doğmasından korkarsan, onu senden râzı etmesi ve gene ona çok hayırlar vermesi için Allah'a yalvarmalısın.

Eğer birisinin karısına, çocuklarına... hiyânet etmiş isen, bunu açıklamak veya helâllaşmak yoluna gitmek tehlikelidir. Çünkü böyle haller umumiyetle büyük kötülüklere sebep olur. Bu durumda, onu senden hoşnut edip çok sevaplar vermesi için Allah'a yalvarmalısın. Nadir olmakla beraber eğer daha büyük felâketler doğmıyacağından emin olursan helâllık talep edersin.

Bir kimse hakkında, (kâfir), (bid'atcı!)... gibi sözler sarfetmişsen, bu çok ağır bir isnattır. Hemen önce kendi kendini yalanlamalı, sonra da o kimseden af dile-

melisin. Bu mümkün değilse nedâmet duyup Allah'a yalvarmalısın.

Sözün kısası:

Eğer hukukuna tecavüz ettiğin kişilerle helâllaşmak mümkünse helâllaşırsın. Değilse, kıyâmet gününde senden dâvacı olmamaları için sadakalar verir rabbına yalvarırsın. Böylece bu husus onun dileğine kalır. Yalvarışında samimî isen, kıyâmet gününde Allah'ın o kişiyi iknâ edeceği ve senden dâvacı olmıyacağı umulur. Bu, budur. Bunu böylece bil!

Tevbe hususunda söylediklerimizi yapar, kalbinle bir daha günahlara dönmiyeceğine karar verirsen bütün geçmiş mâsıyetlerden kurtulursun. Tevbe ettiğin halde geçmiş ibâdetlerini kazâ etmemiş, hakkını yediğin kişilerle helâllaşmamış isen bunlar zimmetinde kalır; diğer günahlar affa uğrar. Bu mevzuda söylenecek söz çok, fakat bu kitabın hacmi müsâit değildir. Burada sadece mutlaka bilinmesi gerekenler yazılmıştır. Tam bilgi için İhyâ-ül Ulûmüddin kitabımızın tevbe ve ondan sonraki bahislerine bak.

I

Tevbe geçidi tehlikeli, aşılması güç, bir an önce geçilmezse büyük zararlara sebep olan bir geçittir. İlmiyle âmil, sözüne güvenilir âlimlerimizden Ebû İshak İsfirânî anlatır:

— Bir daha günah işlemiyecek şekilde bana tevbe nasib etmesi için otuz sene Allah'a yalvardım. Kabûl olmayınca hayrete düştüm. Bir gün rü'yamda bana birisi şöyle diyordu:

— Niçin hayret ediyorsun? Allah'tan ne istediğinin farkında mısın? (**Allah tevbe edenleri, günahlardan te-**

mizlenenleri sever. (1) âyetini işitmedin mi? Sen rabbının sevgilisi olmak istiyorsun. Bu kolay bir talep değil ki hemen kabûl edilsin.

Ey tevbe yollarında bulunan kişi! Büyüklerimizin hâline bak. İşi ne kadar ciddî tutuyorlar, kalblerini temizlemek, âhiret yolculuğuna hazırlanmak için neler yapıyorlar.

Tevbenin geciktirilmesi çok tehlikelidir. Günahın işlendiği ilk anlarda kalb kararır. Bir an önce tevbe edilerek kalb temizlenmezse — Allah korusun — sonu bedbahtlıktır. Şeytan ile Bel'am İbni Bâûrâ'nın hallerini düşün. Bunlar önce günahkâr oldular, sonunda da îmandan çıkarak, ebedî bedbahtlığa düştüler. Gaflet uykusundan uyan, gayretli ol! Umulur ki kalbindeki isyan damarını söker atar da, boynunu günahların yükünden kurtarırsın. Günahların kalbi karartacağını hiç aklından çıkarma. Kendini bir kere tart. Bak bazı iyi kişiler ne söylerler:

— (Eğer işlediğin günahlar seni korkutmuyor, ibâdet etmeğe zaman ve zemin bulamıyor, yola gelemiyorsan kalbin kararmış demektir.) Hiç bir günahı küçük görme; sonra, büyük günahlar işlemekte olduğun halde kendini pâk sanan kişiler durumuna düşersin.

Kehmes İbni Hasan'dan rivâyet edilir.

Kehmes:

— Bir günah işledim. Kırk senedir ağlıyorum.

Sorulur:

— Nedir o?

Anlatır:

— Birisi ziyaretime gelmişti. Onun için bir balık

(1) **Bakara Sûresi, âyet:** 222

almış ve ikram etmiştim. Yedikten sonra, komşumun duvarından bir parça çamur aldım. Onunla elini yıkadı.

Nefsini hesaba çek, bir an önce tevbe et. Çünkü ecel gizlidir. Her an gelebilir. Dünya aldatıcı, nefs ve şeytan ise düşmandır. Allah'a dön, ona yakar. Babamız Hazret-i Âdem'in hâlini düşün. Allah onu kudretiyle yaratmış, can vermiş, sonra da meleklerin omuzunda cennetine koymuştu. O orada bir günah işledi; cennetten sürüldü. Hattâ rivâyet edildiğine göre Allah buyurdu:

— Ey Âdem, ben senin nasıl bir komşun idim?

Âdem —selâm üzerine olsun— cevap verdi:

— İyi bir komşum!

Rabbı emretti:

— Ey Âdem, kerâmet tâcımı bırak. Benden uzaklaş. Bana isyan eden komşum olamaz!

Rivâyet edildiğine göre Hz. Âdem bu günahına iki yüz sene ağladı. Sonra Allah tevbesini kabûl ederek günahını afvetti. Aynı zamanda peygamber olduğu halde bir günah yüzünden Hazret-i Âdem bu hâle düşerse sayısız kötülükler yapanların hâli nice olur? Tevbe eden bir peygamber bunca yakarırsa, rabbına karşı gelmekte ısrar eden zâlimler ne yapmalı? (Tevbe eden gene de korkuyor. Ya tevbe etmeyenin hâli ne olacak?) diyen ne güzel söylemiş.

Eğer tevbe ettikten sonra tevbeni bozar ikinci def'a günah işlersen gene tevbe et. (Umarım bu sefer ölünceye kadar bir daha günah işlemem!) şeklinde düşün. Şayet günah işlemeyi san'at edinmişcesine üçüncü, dördüncü defa yaparsan, peşinden gene tevbe et. Günahta nasıl âcizlik göstermiyorsan tevbede de âcizlik gösterme. Yeise düşme. Günahım tekerrür etti diye tevbeyi terketme. Şeytan seni aldatmasın. Tevbeye heveslenmen hayra alâmettir. Allah resûlü buyurur:

— **Sizin hayırlınız, günahı çok olduğu halde, yeise düşmeyip çok tevbe eden; Allah'a yönelip ona yalvaranınızdır.**

Şu âyeti düşün:

— **Her kim bir kötülük yapar, yahut nefsine zulm eder de sonra tevbe ederse Allah'ı çok bağışlayıcı, çok merhametli bulur.** (2)

II

Sözün özü:

Bir daha kendi ihtiyarınla asla günah işlemiyeceğine kalbten bir istekle azmet. — Ancak Allah'ın takdirinde olandan kurtuluş yoktur — Mümkün olduğu kadar hukukunu çiğnediğin kişilerle helâllaş. Helâllaşamadıkların için Allah'a yakar. Umulur ki rabbın onları senden râzı eder. Geçmiş ibâdetlerini kazâ et. Sonra vücûdunu ve ellerini temizliyerek abdest al; dört rek'at namaz kıl. Namaz bitince Allah'tan başka kimsenin göremiyeceği bir yerde yüzünü toprağa koy. Sonra başına toprak serp. En kıymetli uzvun olan yüzüne gözler yaşlı, kalb mahzun, sesin hakir olarak toprak sür. Mümkün olduğu kadar teker teker, işlediğin günahları hatırla. Âsî nefsini kötüle, tekdir et. De ki:

— Ey utanmaz nefs! Artık günahlara son vermenin zamanı değil mi? Allah'ın öfkesini teskin edebilecek, azâbına dayanabilecek misin?

Daha bunlara benzer şeyler söyliyerek hüzünlü göz yaşları dök. Sonra iki ellerini kaldırarak Allah'a yakar:

---

(2) **Nisâ Sûresi, âyet: 110**

— Rabbım! Kaçak kulun kapına döndü. Âsî kulun sulh istiyor. Günahkâr kulun özür diliyor. Beni afvet, özrümü kabûl et. Bana merhametinle bak. Allah'ım, geçmiş günahlarımı yarlığa. Ömrümün kalan kısmında sana karşı gelmekten beni koru. Zira her şey senin kudret elindedir. Bize merhametin boldur.

— Ey büyük - küçük bütün işlerin son merciî! Ey gamlıların son dayanağı. Ey bir şey'e (Ol!) dediği zaman hemen meydana getirme kudretinde olan Allah! Günahlar bizi sardı. Ey her sıkıntıyı gideren, bizi bu günahlardan kurtar. Ben bu günde sana güveniyorum. Ey mâzeretleri kabûl eden merhametli!

Çok ağlayıp yalvararak söyle:

— Ey, bir hâli diğer bir hâlini meşgul etmiyen! Ey, bir duyuşu diğer bir duyuşuna mâni olmıyan. Ey, istiyenlerin istemesinden usanmıyan. Ey merhametlilerin en merhametlisi! Sen istediğin her şey'i yapma kudretindesin. Bize rızık olarak afvını ver!

Sonra peygamberimize salâvat getir.

Bütün îmanlılar için Allah'tan af dile ve onun yoluna gir. Artık sen gerçek bir tevbe etmiş, dünyaya gelmiş olduğun günkü gibi günahlardan arınmış durumdasın. Allah'ın sevgilisisin. Târife sığmıyacak derecede sevap, rahmet ve bereketler senin için! Senin için emniyet ve kurtuluş ufukları açıldı. Allah'ın öfkesinden, günahların verdiği tasadan kurtuldun. Ve nihâyet rabbının izniyle tevbe geçitini de geçtin. Lûtfiyle doğruyu gösteren ancak Allah'tır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ENGELLER

Ey saâdet yolcusu! Allah sana muvaffakıyet versin. İbâdetinin doğru olabilmesi için ENGELLER'i aşmalısın. İbâdet yolunda ilerlemeyi önliyen dört ENGEL vardır. Birincisi dünya ve onun meşgaleleridir. Bu ENGEL, Allah'a yönelmek ve dünya'dan yüz çevirmekle tepelenebilir. İki sebepten dolayı Allah'a yönelmeli ve dünyadan yüz çevirmelisin.

Birincisi:

İbâdetinin kabûle şâyân olabilmesi için Allah'a yönelmeli ve dünyadan yüz çevirmelisin. Çünkü ona sımsıkı bağlanırsan, maddî kuvvetin dünyalık aramakla, kalbin ise onun sevgisi ve hayâliyle meşgul olur. Bir insanın içli - dışlı dünya ile meşgul olması ibâdet etmesini engeller. Çünkü bir şey; birbirine zıt iki şeyle ayni zamanda meşgul olamaz.

Dünya ile âhiret; bir erkeğin iki kıskanç karısına benzerler. Biri memnun edilse diğeri kırılır.

Gene dünya ile âhiret iki zıt yön, doğu ile batı gibidir. Birine ne kadar yüzünü dönersen, diğerinden o derece yüz çevirmiş olursun.

DÜNYA İNSANIN DIŞ HAYATINI YANİ VÜCUT VARLIĞINI MEŞGUL EDER.

Sahâbeden Ebüdderdâ:

— (Âhiret ile dünyayı beraber yürütmek istedim. Bir araya gelmediler. Ben de âhirete sarılarak dünyayı boşladım.) der.

Hazret-i Ömer buyurur:

— Eğer dünya ile âhiret benden başka birisi için bir araya gelmiş olsalardı, benim için de gelirlerdi. Çünkü Allah bana hem dünyalık için kuvvet, hem de âhiretlik için mülâyemet vermişti.

Büyüklerimizden bize gelen haberler böyle olunca fâni olan dünyayı ikinci dereceye atıp bâki olan âhireti seçmelisin.

DÜNYA İNSANIN İÇ VARLIĞINI YANİ DÜŞÜNCE HAYATINI YANİ KALBİNİ DE MEŞGUL EDER.

Peygamberimiz buyurur:

— **Dünyasını seven, âhiretine zarar verir. Âhiretini seven dünyasına zarar verir. Ey ümmetim. Ebedî olanı geçici olana tercih ediniz.**

Saâdet yolcusu! Bu açıklamalardan anlaşıldığı gibi görünüşün dünya ile, kalbin de onu düşünmekle meşgul olursa, hakkıyle ibâdet yapamazsın. Fakat hem içinle, hem dışınla Allah'a yönelirsen ibâdet etmen kolaylaşır. Hattâ bu hususta sana uzuvların yardımcı olurlar. Selmân-ı Fârisî der ki: «Kul Allah'a yöneldiği zaman kalbi nurlanır. Uzuvları ibâdette kendisine yardımcı olurlar.»

Dünyadan yüz çevirip Allah'a yönelmeni gerektiren sebeplerden ikincisi:

İbâdetinin değeri artar, şerefi yüce olur.

Allah Resûlü buyurur:

— **Kalbi yalnız Allah sevgisiyle dolu olan bir âlimin kıldığı iki rek'at namaz, bu sevgiden mahrum olanların ömrü boyunca yapacakları ibâdetten hayırlıdır.**

Mâdemki Allah'a yönelenlerin ibâdeti değer ve şerefce daha üstündür. O halde kişi kalbinin bütünüyle Allah'a bağlanmalı ve dünyadan elini - eteğini çekmelidir.

SORU: Dünyadan elini-eteğini çekmek ve Allah'a bağlanmak ne demektir, nasıl olur?

CEVAP: Âlimlerimize göre dünyayı bırakıp Allah'a bağlanmak iki yoldan tahakkuk eder:

1 — Dünyada eremediği muradlarını illâ ele geçirme isteğini terketmek; kendisini dünyaya bağlıyan mal ve mülkü dağıtmak ve tekrar toplama düşüncesini kalbden çıkarmak suretiyle. Bunları yapmak insanın kendi elindedir.

2 — Dünya ni'met ve meşgalelerinin kulun kalbine soğuk gelmesi suretiyle. Bu, insanın elinde değildir. Yani insan istediği zaman dünyadan nefret etme duygusuna sahip olamaz. Fakat bir kimse birinci şıkta söylenen esasları yaparsa zamanla kalbinde dünyadan nefret duygusu peydâ olur. Bütün varlığı ile Allah'a bağlanır. Allah'a gerçek bağlanış, ondan başka hiç bir şeyin sevgisini taşımamaktır. En güç olanı kalbden dünya muhabbetini atmaktır. Nice kişiler vardır ki dış görünüşleri ile dünyayı sevmezler; fakat için için dünyaya bağlıdırlar. Böyleleri müthiş bir kasvet ve ıztırap içindedirler. Mühim olan dünyayı kalbten sevmemek, kalben istememektir. Allah buyurur:

— **İşte âhiret yurdu! Biz onu yer yüzünde ne büyüklük, ne de bozgunculuk arzusuna düşmiyenlere veririz**

Bu âyette, âhiretin mutlu hayatına kavuşma, dünyada büyüklük ve fesatlık murad etmemeğe bağlanmaktadır.

---

(1) Kasas Sûresi, âyet: 83

— Kim âhiret ekimini dilerse onun ekinini artırırız. Kim de dünya ekimini isterse ona da bundan veririz. Âhirette ise onun hiç bir nasibi yoktur. (2)

— Kim bu çabuk geçen dünyayı isterse biz de burada ona, biz kimi dilersek ona dileyeceğimizi hemen veririz. Sonra da onu cehenneme koyarız. O buraya kınanmış ve rahmetten kovulmuş olarak gelir.

— Kim de îman ederek âhireti diler, onun için bir gayretle çalışırsa işte onların çalışmaları makbûl olur. (3)

Ey saâdet yolcusu! Görmüyor musun, bu âyetlerde hep istek'e işaret edilmektedir. O halde bir şey'i kalbin istemesi veya istememesi mühimdir. Bir insan dünyaya kalben bağlı ise her ne kadar fiilen bağlı görünmese de hakkıyle Allah'a yönelemez. Fakat kul, kendisine dünya sevgisini aşılayan malını dağıtır, eremediği emellerine ulaşma isteğini terkederse Allah'tan umulur ki kalbinden dünya istek ve sevgisini def'etme yolunda ona başarı verir. Çünkü Allah'ın ikrâmı boldur.

Dünyanın felâketlerini ve kusurlarını düşünmek, insanı birikmiş malını dağıtmağa ve emellerini terketmeğe sevkeder. Bâzıları der ki:

— Dünyanın zenginliği değersiz, tasası çok, insanları hasistir. Ayni zamanda dünya sür'atle yokluğa gitmektedir. Onun için dünyayı terkettik.

Fakat bu sözde dünyaya bağlılık kokusu vardır. Çünkü birisinin ayrılığından şikâyet eden kimse, onun vuslatını sever. Rakipler bulunduğundan bir şey'i terkeden, yalnız kalınca o işten hoşlanır.

---

(2) Şûrâ Sûresi, âyet: 20

Bu mevzuda en doğru söz şudur:

— Dünya, Allah'ın düşmanıdır. Sen ise onu sevmektesin. Kişi sevdiğinin düşmanına buğzeder.

Dünya aslında kirdir, necâsettir. Dünya hayatının sonu murdarlıktır. Izdırap ve yok olmaktır. Fakat o güzel ve zînetli görünür. Gâfiller onun bu dış görünüşüne aldanırlar. Akıllılar ise gerçeği görerek Allah'a yönelirler.

SORU: Dünyanın zevk ve safâsından kaçınmak farz mıdır?

CEVAP: Dünyada zevk ve safâ:

1 — Haram şeylerde,

2 — Helâl şeylerde olabilir.

Haram şeylerde zevk ve safâdan kaçınmak farz; helâl şeylerde nâfiledir.

Allah'a bağlılığı tam olan kişiler için haram, necis bir ölü gibidir. Ona asla yaklaşılmaz. Sadece mecbur kalınırsa zararı def'edecek kadar yaklaşılabilir. Helâl da sadece ölü mesabesindedir. Ona da sadece ihtiyaç miktar yaklaşılır. Haram ayni zamanda ateş derecesindedir. Ona yaklaşmak âbidlerin hâtırından bile geçmez. Ondan tiksinirler, nefret ederler. Kalblerinde ona yanaşmak için en ufak bir meyil bulunmaz. İşte kişinin kalbine dünyanın tabiatı zevku safâya meyyâldir.

SORU : Bu kadar zevk ve safâsıyla dünya nasıl necis bir ölü veya ateş mesâbesinde olabilir? Halbuki insanın tabiatı zevku safâya meyyaldir.

CEVAP: Allah'ın tevfikine mazhar olup dünyanın aslında bir necis olduğunu idrâk edebilenlerce gerçekten o, ateş mesâbesindedir. Fakat dünyanın iç yüzüne vâkıf olmayıp da görünüşüyle mağrur olan basiretsizler için bir zevk ve safâdan ibarettir. Bunu bir misalle açıklayalım:

— Birisi nefîs bir tatlı hazırlasa ve bunun içine biraz öldürücü zehir koysa, konulan bu zehiri iki kişiden biri görse diğeri görmese, sonra bu tatlıyı güzel yaldızlı tabaklara koyarak o iki kişiye sunsa ne olur? İçine zehir konduğunu bilen adam ondan asla yemez. O tatlı onun yanında ateşden daha tehlikelidir. Tabakların yaldızına ve güzelliğine aldanmaz.

İçinde zehir bulunduğunu bilmeyen adam ise güzel tabaklardaki bu nefîs tatlıya hırsla saldırır. Oburca yer. Hattâ bu güzel tatlıyı yemediği için yanındakini kınar. Çok kerre onu enayi olmakla suçlar.

İşte haram şeylere karşı basiretli kişilerle gâfillerin tutumu buna benzer.

Eğer tatlıyı hazırlıyan, zehir koymasa da içine tükürse veya sümkürse sonra karıştırarak güzel tabaklarda sunsa ne olur? Bu durumu gören adam ondan tiksinir, nefret eder. Mecbur kalmadıkça ondan yemez. İçine tükürüldüğünü bilmeyen adam ise onu iştahla yer.

İşte bu da helâl şeylere karşı şuurlu ve basiretli kişilerle gâfil ve düşüncesiz kişilerin tutumudur.

Her iki adam, tabiat ve bünyece bir oldukları halde biri basiret ve bilgisinden dolayı tatlıya yanaşmadı. Diğeri ise gaflet ve cehaletinden dolayı zehirli tatlıya hırsla saldırdı. Eğer öteki gibi o da zehirli veya tükürülmüş olduğunu bilseydi yemezdi. Yahut öteki adam zehir olduğunu bilmeseydi beriki gibi o da yerdi. Bundan anlaşılıyor ki dünyada helâl-haram demeyip zevku safâ peşinde koşanlar bunu tabiatlarının isterikliğinden değil, gaflet ve cehâletleri yüzünden yapmaktadırlar.

SORU: Vücûdumuzun varlığını devam ettirebilmemiz için bize bir miktar dünyalık lâzım. Gıdasız olmayacağına göre dünyadan nasıl yüz çevirelim?

CEVAP: Gıda almaktan maksad, Allah'a ibâdet edebilmek için vücûdu kuvvetlendirmektir. Zevk için yemek, içmek değildir. Mühim olan keyif için yapılan şeylerden kaçınmaktır. Yoksa Allah dilerse bir şeyle, bir sebeple, dilerse meleklerde olduğu gibi sebepsiz olarak kullarını ayakta tutma kudretine mâliktir. Kulların hiç aklına getirmediği yerlerden onlara rızık kapılarını açar. Nitekim Kur'an'da buyurulur:

— **Kim Allah'dan korkarsa o ona bir kurtuluş yeri verir. Onu hayâline gelmiyecek bir cihetten rızıklandırır. Allah'a güvenirse o kendisine kâfidir. (4)**

Buna göre rızık, talep edilmeden de elde edilebiliyor. Zevk ve safâ yapmak için değil, Allah'a ibâdetini tam sıhhatle yapabilmek için rızık talep et. O zaman senin bu yorulmaların dünya için değil, Allah için olmuş olur. Böylece hem dünyadan yüz çevirerek Allah'a yönelmiş, hem de rızkını temin etmiş olursun. Bunu böylece bil.

İBÂDET ETMEYİ ÖNLEYEN İKİNCİ ENGEL İNSANLARDIR. Allah her birimizi insanlardan uzaklaşmak sûretiyle ibâdet etmeye muvaffak etsin. İki sebepten dolayı halktan uzak durmalısın.

Birinci sebep:

Onlar seni meşgul ederler. Bu yüzden Allah'a olan vazifeni yapamazsın. Nitekim birisi anlatır:

— Bir gün bir topluluğa rastladım. Ok atıyorlardı. Bir tanesi de onlardan uzakta tek başına oturuyordu. Onunla konuşmak istedim. Bana (Allah'ı anmak seninle konuşmaktan daha iyidir.) dedi. Ben, (burada yalnızsın) dedim; (Hayır) dedi, (rabbim ve iki melek benim-

---

(4) Talâk Sûresi, âyet: 2 - 3

ledir.) (Ok yarışında hangisi geçti?) dedim, Allah kimi afvetti ise o geçti.) diye cevap verdi. (Yolum ne tarafa?) diye sordum. Eli ile göğü işaret ederek kalktı ve benden uzaklaştı.

Halk seni oyalar, ibâdetine mâni olur. Hattâ kötülüğe ve felâkete sürükler.

Büyüklerimizden Hâtem Esam der ki:

— Halktan beş şey istedim, fakat yaptıklarını görmedim. (Allaha itâat edin, ondan başkasına bağlanmayın.) dedim, yapmadılar. (O halde bana yardımcı olun, bunları ben yapayım.) dedim, yanaşmadılar. (Ben Allah'a ibâdet edeyim, siz bundan incinmeyin.) dedim, incindiler. (Benim Allah yolunda olmamamı engellemeyin.) dedim, engellediler. (Allah'ın hoşnut olmayacağı şeylere beni dâvet etmeyin. Dâvet ettiğinizde gelmediğim zaman bana düşmanlık beslemeyin.) dedim, dinlemediler. Ben de onları terkettim, kendim başbaşa kaldım.

Ey din kardeşim! Senin peygamberin Hazret-i Muhammed — selâm onun üzerine olsun — inzivâya çekilme zamanını, o zamanın hususiyetlerini açıkladı. İnzivâ ehlinin hallerini beyan etti. İnsanlardan mânen uzak kalmayı emretti. Şüphesiz peygamber bizim için selâmet yolunu bizden daha iyi biliyordu. Eğer içinde bulunduğun zaman, resûlûllah'ın tavsif ettiği zamana uyuyorsa onun emrine uy. Peygamberin, senin zamanında senin için daha iyi olanı senden daha iyi bileceğine hiç şüphen olmasın. Yalancı nazariyeler ve kuruntularla kendini aldatma. Yoksa sonun felâkettir. Özrün de kabul edilmez. İnzivâ hakkında Abdullah İbni Amr İbni As peygamberden şöyle rivâyet eder:

— **Bir ara Resûlûllah'ın etrafında toplanmış bulu-**

nuyorduk. Gelecek kötü zamanlardan söz açılmıştı. Allah Resûlü buyurdu:

— İnsanların ahidlerinde durmadıklarını, emânetlere hiyânet ettiklerini gördüğünüz zaman ve şöyle olduklarında — bu sırada parmaklarını birbirine geçirerek kenetliyordu —:

Ben, (Allah beni sana fedâ etsin ey Allah'ın resûlü! Eğer o günlere yetişirsem ne yapayım) dedim.

Buyurdu ki:

— Evine çekil! Diline sahip ol! Bildiğini yap, bilmediğini yapma. Kendi işinle meşgul ol, âlemin işine karışma.

Peygamberimiz başka bir hadislerinde buyururlar:

— Bu kötü zamanlar, fitne ve fesad günleridir!

Sordular:

— Fitne ve fesad günleri hangi günlerdir?

Buyurdu:

— Kişinin, arkadaşından emin olmadığı günlerdir.

İbni Mes'ud, Peygamberimizin Hars ibni Umeyre'ye şöyle söylediğini anlatır:

— Ömrün vefâ ederse öyle bir zaman göreceksin ki vâizleri, hatipleri çok, âlimleri az; dilenenleri çok, verenleri azdır. İlim nefsin esiridir. Fetvalar ilme değil, nefsin arzusuna uygundur.

— Bunlar ne zaman olur ey resûl?

— Namaz kılınmaz, rüşvet alınır, ufak bir dünyalık karşılığı dînî esaslar fedâ edilir olduğu zaman. İmdat, imdat, o gün için imdat!..

Peygamberin vaktiyle haber verdiği bütün bunların kendi zamanında vukû bulmakta olduğunu gözlerinle görmektesin. Kendine gel! Bizden önceki dîni bütün müslümanlar, yaşadıkları zamandan ve o zamanın insanlarından sakınmak gerektiğine karar vererek kendi âlemleri-

ne çekilmeyi tercih ettiler. Diğer insanlara da bu hususta tavsıyede bulundular. Muhakkak ki onlar daha basiretli, daha dürüst kişilerdi. Zaman da onlardan sonra hayra gitmedi. Tersine daha kötü oldu. Nitekim onlardan daha sonraki zamanlarda yaşamış olan Süfyân Sevri'nin şöyle söylediği rivâyet edilir:

— Kâinâtın mutlak sâhibi Allah'a yeminle söylerim ki bu zamanda kendi köşene çekilmek helâldir.

Ey saâdet yolcusu! Onun zamanında inzivâya çekilmek helâl olursa, bizim zamanımızda vâcib olur, farz olur.

Gene Süfyan Sevrî, Abbâd Havvâs'a yazdığı bir mektupta der ki:

— Sen öyle bir zamandasın ki peygamberin ashâbı o zamanı görmekten Allah'a sığınırlardı. Halbuki onlar ilim ve irfanca bizden çok üstün idiler. Bu zamanda bizim hâlimiz nice olur. İlmimiz az, sabrımız az, hayra dâvet edenler az, üstelik her tarafdan kederler üzerimize üşüşmekte. İnsanlar gittikçe bozulmakta, kötüleşmektedir. Hazret-i Ömer inzivâ hakkında:

— **(Kabuğuna çekilmek, halka karışmaktan rahattır.)** der.

Bu zamanı anlatan sözlerden biri de şöyledir:

— **Sakındığımız bu zaman öyle bir zamandır ki onda hakka yer yoktur. Zulüm ve taşkınlık ise hüsnü kabûl görür. Ne kör bellidir, ne sağır. Kötüler alkışlanır. Eğer bu zaman değişmez, böyle devam ederse, zamanla ölene ağlanmaz; doğana sevinilmez olur.**

Süfyan İbni Uyeyne anlatır:

Süfyan Sevrîye dedim:

— Bana nasihat et.

Dedi:

— Halkla âşinâlığı azalt.

Dedim:

— Allah'ın rahmeti üzerinize olsun. Hadîste — halk ile âşinâlığı artırın — buyurulmadı mı? Çünkü âhiret gününde her müslümanın şefâat etme hakkı vardır.

Dedi:

— Tanımadığın kişiden zarar görmüş olabileceğini sanmıyorum.

— Dedim:

— Evet.

Sonra — Allah'ın rahmeti üzerine olsun — vefat etti. Bir gün onu rüyamda gördüm. Dedim:

— Bana nasihat et.

Dedi:

— (Elinden geldiği kadar halkla âşinâlığı azalt. Çünkü onlardan kurtulmak güçtür.) Bu hususta çok söz söylenmiştir. Bunlardan bir kaçı:

— Düşünürüm de, saçıma ak düştüğü bugüne kadar kimi tanıdı isem hepsini kötülemişimdir. Allah tanımadıklarıma hayır ihsan etsin. Benim, insafsız kişilerle ahbap olmaktan başka hiç bir suçum yok.

— Allah tanımadıklarımıza, birbirimizle dostluğumuz olmayanlara hayır ihsan etsin. Çünkü biz ancak tanıdıklarımızdan kötülük gördük.

Birisi evinin kapısına yazmış:

— Allah tanımadıklarımıza hayır versin; dostlarımızı bu hayırdan mahrum etsin. Zira biz yalnız dostlarımızdan ezâ gördük.

— Bu zamanda dilini koru. Tanınmaktan kaçın. Kalbini kötü düşüncelerden temizle. Allah'ın men'ettiklerini yapma. Emrettiklerini yerine getir.

Süfyan Sevrî:

— Bu zaman sükût, inziva ve ölmeyecek kadar bir nafakaya rızâ gösterme zamanıdır.

Dâvud Tâî:

— Dünyada nefsini gemle. Gayr-ı meşrû yollara düşme, safânı, âhirette yaparsın. Arslandan kaçar gibi insanlardan kaç!

Ebû Ubeyde:

— Karşılaştığım, ilmiyle âmil her âlim bana şöyle dedi:

— (Tanınmamayı kendine prensip edindi isen bil ki Allah'ın yolundasın.)

İnsanlardan mânen uzaklaşmayı gerektiren sebeplerden ikincisi, ibâdetinin fesâdına sebep olmalarıdır. Yaptığın bir iyilikte gösterişe saparsan iyiliğin hayrı kalmaz.

Yahyâ ibni Meâz şöyle der:

— Kişinin ibâdetini halkın görmesi riyânın döşeğidir.

Büyük zâhidler, riyâ korkusundan ziyâret ve sohbetleri terkederlerdi.

Harem İbni Hayyan Üveys Karenî'ye demiş:

— Ey Üveys, bize ziyâret ve sohbetlerinle şeref bahşet.

Üveys cevap vermiş:

— Ben size ziyaret ve sohbetten daha faydalı bir şey yaptım. Uzaktan size duâ ettim. Eğer ziyâret edip yüz yüze gelseydim belki gösteriş ve riyâ olurdu.

Erenlerden İbrâhim Edhem bir kasabaya gelir. Oranın mümtaz şahsı Süleyman Havvâs'a İbrâhim Edhem'in ziyâretine gidip gitmiyeceği sorulur. Süleyman Havvâs:

— (Şeytanla karşılaşmak, onunla karşılaşmaktan daha iyidir.) der. Bu söz yanındakilerin hoşuna gitmez ve sebebini sorarlar. O da:

— (İbrahim Edhem'le karşılaştığım zaman gösterişe kaçıp riyâ olmasından korkarım. Halbuki şeytanı gördüğümde ondan tiksinirim, böyle bir şey vukû bulmaz.) cevabını verir.

İki âlim-ârif karşılaşırlar. Uzun müddet konuşurlar. Sonra birbirlerine hayır duâ ederler. Daha sonra aralarında şöyle bir konuşma geçer.

Biri:

— Bundan daha güzel, daha faydalı bir sohbet meclisinde bulunduğumu sanmıyorum.

Diğeri:

— Bundan daha korkulu bir mecliste oturduğumu sanmıyorum. Çünkü sen sözün en güzelini söylemek, bana ilmini göstermek istedin. Gösterişe kaçtın. Ben de ayni şey'i yaptım. Riyâ oldu. Sohbetimiz Allah için olmaktan çıktı.

Bunun üzerine öteki ârif ağlar, kendinden geçer ve sık sık şu münâcâtı söyler:

— Vah, hâkimin adâlet kürsüsünden daha tehlikeli olan bu meclise! İsyân ederek Allah'a karşı geliyorum. Halbuki bana ondan başka merhamet edecek yoktur. Rabbim, isyankârlıkta çok ileri giden, günahı âlemi kaplıyan fakat gecenin karanlığında bu günahları için âh eden kulunu afvet.

Allah yolundan hiç sapmıyanlar böyle telâş ederlerse ya hiç onun yoluna girmiyen câhillerin, şerirlerin ve keyif düşkünlerinin hâli ne olacak?

Ey saâdet yolcusu. Asır fesat asrı, insanlar da zarar ehlidir. Onlar seni meşgul ederler. Allah'a karşı mükellef bulunduğun vazifelerini yapamazsın, yaptıklarının da riyâ yüzünden bozulmasına sebep olurlar. Elinde sağlam hiç bir şey kalmaz. O halde mânen insanlardan ayrılmalı, kendi kabına çekilmeli, bu zamanın ve insanların şer-

ı inden Allah'a sığınmalısın. O lûtfu ve merhametiyle insanı korur.

SORU: Kendi kabuğuna çekilmenin hükmü nedir? Cemiyet işlerinden kimler uzaklaşabilir, kimler uzaklaşamaz?

CEVAP: Bu hususta insanlar iki kısımdır.

1 — Halkın, ilim - irfan konusunda kendisine muhtaç olmadığı kişiler. Bu guruptan olanlar için en iyisi, insanlarla alâkayı kesmektir. Bunlar ancak cumalarda, bayramlarda, ilim meclislerinde hac'da ve alış verişte halka karışmalı; bunun dışında kendi köşelerine çekilmelidirler. Bu tip şahısların cemiyetle tamamen alâkayı kesmeleri iki sûretle mümkün olur:

a) İnsanlardan uzak, dağ başı ve vâdi gibi cuma namazı, bayram namazı v.s. nin farz olmıyacağı yerlerde bulunmak. (Bâzı âbidleri bu uzak yerlere çeken sebeplerden biri bu olmalı).

b) Cuma, bayram, ilim meclisi ve alış verişte halka karışmakla işlediği günahın, bunları terketmekle işliyeceği günahtan daha büyük olacağı kanâatinin hâsıl olması.

Mekke'de bâzı âlimlere rastladım. Mescid-i Harâm'a yakın oldukları halde câmiye namaza gelmiyorlardı. Kendilerine bunun sebebini sordum, (câmiye gitmekle hâsıl olacak sevâbın, alınan günaha yetmiyeceğini) söylediler. Sözün kısası özrü olan suçsuzdur. Allah özür sahiplerini bilir. Kullarının gönüllerinden geçenlere hakkıyle vâkıftır. Fakat en doğru yol cumalara, cemâat namazlarına ve diğer hayırlı işlere katılmak, bunların dışındaki işlerde insanlardan uzak durmaktır. Eğer bir kimse insanlarla teması büsbütün kesmek isterse, cuma - bayram namazlarının ve cemâatle namaz kılmanın üzerine farz olmayacağı bir yere çekilmelidir. Bu yer ancak in-

sanlardan çok uzak dağ başları ve vâdi dipleri olabilir. Bu iki şıkkın dışında üçüncü bir yol olamaz. Çünkü bir kimsenin hem ayni bir şehirde insanlar arasında olması, hem de cemâatlere gitmemesi düşündürücü bir şeydir. Tehlikeli olabilir.

2 — Halkın kendine muhtaç olduğu, ilmi ile âmil, faziletli kişiler. Bunlar kendi kabuklarına çekilerek halktan uzaklaşmamalı; bil'akis insanlara doğruyu göstermek, Allah yolunu öğretmek için hayatlarını halka adamalıdırlar. Peygamberimiz buyurur:

— Dîne aykırı âdetler zuhur ettiğinde âlimler susarsa Allah'ın lâneti onların üzerine olsun.

Bu lânetleme; âlim, insanlar arasında olduğu halde dîne muhalif âdetlere engel olmadığı zamandır. Âlim, insanlar arasında bulunmadığı zaman dîne aykırı âdetler zuhur etse hemen gelip müdahale etmesi gerekir.

Rivâyet edildiğine göre âlimlerden Ebûbekir İbni Fevrek — Allah'ın rahmeti üzerine olsun — Halktan ayrılarak uzak bir dağa çıkıp orada ibâdetle meşgul olmağa başlamış. Bir gün gâibden gelen bir sesin:

— (Ey Ebûbekir, sen insanlara Allah yolunu öğreten birisi iken, onları kendi başlarına bıraktın, buraya geldin,) dediğini işitmiş. Bunun üzerine hemen geri dönmüş, tekrar halkla alâkalanmağa başlamış.

Bana Memûn İbni Ahmet anlatmıştı. Üstad Ebû İshak İsfirâini, halktan ayrılarak Lübnan dağlarında ibâdet edenlere demiş ki:

— Ey ot yiyiciler! Peygamberin ümmetini bid'at ve dalâlet ehlinin eline terkederek burada ot yemekle vakit geçiriyorsunuz.

Onlar cevap vermişler:

— Biz, insanları Allah'a dâvet edecek kuvveti ken-

dimizde göremiyoruz. Allah bunu sana vermiş, sen yapmalısın.

Bunun üzerine üstad İsfirânî (ELCÂMİ LİLCELİ VELHAVFİ) adlı kitabını yazmış.

[İnsanlara doğru yolu göstermede kılavuzluk edebilecek kişide şu iki vasıf bulunmalı:

1 — Hudutsuz merhamet, büyük müsamaha sahibi olmalı, daima Allah'tan yardım talep etmeli.

2 — Görünüşte halka olup, ma'nen onlardan ayrı olmalı. Kendisiyle hayırlı bir şey konuşmak isterlerse konuşmalı ;ziyaretine gelirlerse fazilet derecelerine göre onlara tâzim göstermeli.] Halk kendisinden uzak durmak isterse bunu değerlendirmeli; eğer hayırlı bir işle meşgul oluyorlarsa müsaade etmeli, teşvik etmeli; kötü şeylerle uğraşıyorlarsa muhalefet etmeli, men'etmeli, hattâ kabûl edeceklerini umuyorsa zor kullanmalı. Mümkün merbete ziyaretlerde ve bayramlaşmalarda bulunmalı. İrşad mukabili ücret istememeli. İhtiyaçlarını gidermeğe çalışmalı. Güçlük göstermemeli. Onlara ikramlarda bulunmalı, fakat onlardan bir şey almaktan çekinmeli. Güler yüz göstermeli ,neş'eli görünmeli. İhtiyaçlarını ve sıkıntılarını halktan gizlemeli. İhtiyaçlarını kendi kendine gidermeğe çalışmalı. Bununla beraber kendisi de çok ibâdetle meşgul olmalı ki ibâdetin zevkini de tadsın. Nitekim Hazret-i Ömer buyurur:

— Gece uyusam ibâdet zevkinden mahrum kalıp kendime zarar gelmesinden; gündüz uyusam tebeama zarar gelmesinden korkarım. Bu ikisinin arasında nasıl uyuyayım.

Bu mevzuda kalbime bir şiir doğdu:

— Eğer mürşidlerin yolunda isen, felâketleri metanet'e, vekarla, sabırla karşıla* Dilini kötü söylemekten tutabilir, gözünü harama bakmaktan koruyabilirsin* Sır-

rın insanlardan gizli, fakat rabbının yanında tamamıyle açıktır* Zikrin ve kapın kapalı, yüzün güleç, fakat karnın açtır* Kalbin yaralı, alış verişin kârsızdır* Güzel huyların görülmez, ufak bir suçun herkesin dilinde dolaşır* Zaman ve insanlar sana her gün gam ve keder yağdırırlar* Fakat kalbin itâatlıdır* Gündüzün insanlarla meşguldür; fakat gecen tenhâdır, kimse hâline vâkıf olamaz* O halde Allah'tan başka kimsenin vâkıf olamadığı bu geceyi ganimet bil* Onu her şeyin kıymetli olduğu kıyâmet günü için değerlendir*

Evet, doğru yolun göstericisi âlim kişi görünüşte halkla beraber olmalı; kalben onlardan uzak bulunmalı. Bu, gerçekten zor bir iştir. Hocamız bu husustaki vasıyetinde şöyle der:

— Ey oğul! Zamanının insanlariyle yaşa, fakat onlara uyma. Dirilerle yaşayıp ölülere uymak ne zor şeydir.

İbni Mes'ut söyler:

— Zâhiren insanlarla ol, kalben onlardan uzaklaş. Dînine halel getirme.

Fakat bir zaman olur ki fitne denizi insanlar arasında iyice dalgalanır. İnsanlar dînin emirlerini tanımaz olurlar. Herkes kendi başının kaygısına düşer. İyiye kötüye bakan olmaz. Dînin emirleri hiç kimseyi asla alâkadar etmez. Ahlâksızlık, yavaş yavaş avamdan seçkin kişilere de sirâyet eder. İşte o zaman ilmi ile âmil, fazilet sâhipleri mâzürdür. Kendi kabuklarına çekilebilirler. Bilgilerini göğüslerine defnedebilirler. Korkarım o korkunç zaman, bu zamandır. Kendisinden yardım talep edilecek ancak Allah'tır. Güven yalnız O'nadır. İnzivâya çekilme ve insanlardan uzaklaşma hakkındaki sözler bunlardan ibarettir. Bu mevzuyu doğru olarak anla. Çünkü

bunda ufak bir yanlış anlamanın büyük zararı vardır. Muvaffakıyet Allah'tandır.

SORU: Peygamberimiz (Topluluk olun. Allah'ın kudret eli toplulukla beraberdir. Şeytan, insanın kurdudur. Topluluktan ayrılanı, geride kalanı, ileri gideni kapar.)

(Şeytan bir kişi iledir. O, iki kişiden uzaktır) buyurur ne dersiniz?

CEVAP: Evet, peygamberimiz, (topluluk olun) buyurur. Fakat başka bir hadîs de, (evinize çekilin. Kendi şahsınızla alâkalanın, avâmın işini bırakın.) şeklindedir. Böylece zaman kötüleştiğinde inzivâya çekilmekle de emretmişlerdir. İki hadîs arasında çelişme yoktur. (Topluluk olun) sözünü üç şekilde açıklamak mümkündür. Birincisi: (Dînî ve şer'î mes'elelerde birleşin.) demektir. Zira İslâm ümmeti dalâlet üzerine ittifak etmez. Ekseriyetin ittifak ettiği bir mes'eleye muhalefet etmek dalâlettir. Fakat ekseriyete muhalefet etmeden sadece ibâdet gâyesiyle onlardan ayrılmakta bir mahzur yoktur. İkincisi: (cumalarda, bayramlarda... topluluk olun.) demektir. Çünkü bu türlü ibâdetlerde topluluk olmakla din kuvvetlenir, olgunluğa erer; kâfirlere ve sapıklara göz dağı verilmiş, ayni zamanda Allah'ın rahmetine vesîle olmuş olur. Bunun için deriz ki:

Yalnız olanlar, hayırlı işlerde avâmın toplantılarına katılsınlar, diğer işlerde ayrı dursunlar. Üçüncüsü: (Zaman kötü olmadığında topluluk olun.) demektir. Eğer zaman kötü ise, dîni bilgileri zayıf olanlar topluluktan ayrılmasın. Çünkü tek başlarına mes'elelerini halledemezler.

Fakat basiretli ve dînî sâhada bilgili olanlar için inzivâ daha iyidir. Çünkü insanların arasında bulunmakla görecekleri zarar daha büyük olur. Bununla beraber ha-

yır işlerinde topluluktan ayrılmamaları gerekir. Tamamen tek başına kalmaları, ancak uzak dağ başında veya vâdî dibinde bulunmakla mümkün olur. Bütün bunlara rağmen bir kimse nerede bulunursa bulunsun cumalara ve islâm cemâatının toplantılarına katılmalı, topluluk zevkinden mahrum kalmamalıdır. Uzaklarda da olsa Allah ona kolaylık verir. Hem her ne kadar son zamanlarda insanlar bozuldular ise de mâdemki kalblerinde îman kokusu var, o halde toplulukta gene bir şeref var demektir. Allah'ın rahmetini çeker. İşittiğimize göre ERENLER her nerede bulunurlarsa bulunsunlar, islâmî topluluklara katılırlar; yer yüzünde istedikleri yerlerde gezip dolaşabilirlermiş. Yer yüzü onlar için âdeta bir adımlık mesafe imiş. Gene rivâyetlere göre ERENLER'in uzak mesafeleri kolaylıkla katedebilmeleri için yer, mânen dürülür, büzülür, onlar da kısa zamanda uzun yollar alarak selâmlaşırlar, çeşitli kerâmetler gösterirlermiş. Ne mutlu onlara! Allah, kurtuluş yolunu aramıyan gâfillere akıl, fikir ve sabır versin. Bizim gibi yola çıkıp ta maksadına eremiyenlere de yardım etsin. Şu anda kalbime kendi hâlimi tasvir eden birkaç beyitlik bir şiir doğdu:

— **Kurtuluş yolunu arayanlar zafere ulaştı* Dost dosta kavuştu* Biz ise hedefe ulaşma ile geri dönüş arasında tereddüt edip duruyoruz* Hedefe uzak olduğumuz halde, yakınlık umut ediyoruz* Aklı olan için bu mümkün olmıyan bir şeydir* Allahım, sen merhametinle bizi öyle bir sula ki içimizden tasayı temizlesin bizi doğru yola sevketsin* Ey öldürücü hastalıkların teşhiscisi, ey yaraların merhemi, ey kederlerin gidericisi* Hastalığımı ne ile tedavi edeceğimi, hesap gününde ne ile kurtulacağımı bilmiyorum, sen imdat et***

SORU: Peygamberimiz, (ümmetimin inzivası, mescidlerde ibâdet etmektir.) buyurmadı mı? Bu söz topluluktan ayrılmayı men'eder.

CEVAP: Bu hadîs, insanların kötü olmadığı zamanlar hakkındadır. Üstelik mescidlerde oturup namaz kılan ve halkın işine karışmıyan kimse zâhiren halkla beraber ise de mânen yalnızdır. Zaten inzivânın yâni halktan ayrılmanın hakikî mânası budur. Yoksa inzivâ, insanlardan hem şahsen, hem de mekân itibariyle ayrılmak demek değildir. İbrahim Edhem der ki:

— Cemiyet içinde tek ol. Rabbına ünsiyyet et. Şahsen onlar içinde ol, fakat mânen onlardan uzak kal.

SORU: Tekke, zâviye ve mekteblerde ilim tahsili ile uğraşanlara ne dersiniz. Bunlar inzivâya çekilmiş sayılırlar mı?

CEVAP: Bu türlü yerler ilim-irfan yuvası olmakta devam ettikçe mukaddes yerlerdir. Buralarda bulunanlar, halktan ayrılarak kendi aralarında ilmî çalışmalara girdikleri için inzivâda; cumalara ve cemâatlara çıktıkları için de topluluk içinde sayılırlar. Böylece hem kendilerini düzeltirler, hem de cemiyete faydalı olurlar.

SORU: Mürşidler ve ârifler hakkında ne dersiniz? Müridler onlardan ayrılmalı mı?

CEVAP: Eskiden mürşidler halka Allah yolunu göstererek onları doğruluğa dâvet ederlerdi. Kendileri de dörtbaşı mâmur, ahlâklı kişilerdi. Eğer bugünkü mürşidler de seleflerinin yolunda iseler onlardan ayrılmak doğru olmaz. Onlar, Lübnan dağlarına çekilen âbidlere benzerler ki âbidler daima birbirlerine iyilikte yardımcı olurlar, doğruyu ve sabrı tavsıye ederlerdi. Fakat bugün mürşidlik iddiasında bulunanlar eskiler gibi iyi ahlâklı kişiler değillerse onlara avam tabakası nazariyle bakılır.

Hayırlı işlerde birlik olunur. Diğer hususlarda uzak durulur.

SORU: Birisi, gördüğü lüzum üzerine mürşidler - müridler topluluğundan ayrılmak istese ayrılabilir mi?

CEVAP: Mürşidler - müridler topluluğu bir arada olunca, tahkim edilmiş bir kalede gibidirler. İçlerinde hırsızlara ve yol kesicilere karşı koyacak, yâni îmansızları susturacak mücahidler vardır. Topluluk dışı ise bölük bölük şeytan süvarilerinin gezindiği, adam soyup esir ettiği dağ ve sahra mesâbesindedir. Topluluktan ayrılan, dînî bağları zayıf bir kimse îmansızlara karşı koyamaz. Basiretli ve kuvvetli îtikâda sahip bir kimse için ise kalenin içi de dışı da birdir. Dalâlet ehli ve îmansızlar onu yenemez. Bununla beraber îmanlılar topluluğu içinde bulunması daha emniyetlidir. Bu açıklamalara göre hiç kimse îmanlılar zümresinden ayrılamaz.

SORU: Allah için din-îman kardeşlerini ziyaret etmek, sohbetlerde bulunmak hakkında ne dersiniz?

CEVAP: Allah rızâsı için din kardeşlerini ziyaret etmek ibâdetin tâ kendisidir. Birçok faydaları vardır Fakat iki şartla:

Birincisi: Ziyaretlerde ifrata gidilmemeli. **Peygamberimiz Ebû Hüreyre'ye hitâben buyurur:**

— Aralıklı ziyâret et, sevgice fazla olsun.

İkincisi: Ziyaret şartlarına riâyet edilmeli; yâni ziyaretler sırf Allah rızâsı için yapılmalı. Gösterişten, riyâdan, süslenmekten, başkasını çekiştirmekten, lüzumsuz şeyler konuşmaktan... sakınmalı. Vebâl altına girmemeli.

Bir gün Süfyân Sevrî ile Fadîl — Allah'ın rahmeti onların üzerine olsun — karşılaştılar. Uzun müddet konuştular. Sevrî: (Bundan daha güzel bir meclisde bulunmadım.) dedi. Fadîl de, (Ben de bundan daha korkulu

bir mecliste bulunmadım.) dedi. Süfyan sebebini sorunca Fadîl, (Sen bana karşı en güzel sözü söylemek, ilmini göstermek istedin, böylece kendini süslemiş oldun. Ben de ayni şey'i yapmak istedim, kendimi süslemiş oldum. Görüşmemiz Allah için olmaktan çıktı.)

Bunun üzerine Süfyan ağladı.

Hulâsa, ziyaretlerin usûlünce olmalı. Ne sen zarar görmelisin, ne de ziyaret edilen ve başkaları. Bil'akis bu ziyaretler ahlâk ve mânevî bakımdan çok fayda sağlamalı.

SORU: Şahsen insanlarla olduğum halde kalben onlardan uzakı olup Allah ile olmamı sağlayacak şeyler nelerdir?

CEVAP: Bu, üç şeyle sağlanır:

1 — Boş vakitlerini ibâdete hasretmekle. İbâdet başlı başına bir meşguliyettir. Vakti, insanlar arasında lüzumsuz şeylerle geçirmek iflâs alâmetidir. Eğer nefsin insanlarla bol bol sohbet etmekten hoşlanıyorsa bil ki bu lüzumsuz şeydir. Aylaklık seni bu duruma getirmiştir. Bu hususta:

— (Aylak oluşum beni sana selâm yollamağa sevketti. Zaten lüzumsuz şeyleri ancak aylaklar yapar.) diyen gerçekten güzel söylemiş. Eğer sen içten bir arzu ile ibâdet edersen onun tadını duyarak Allah'a yaklaşacak ve insanlardan mânen uzaklaşacaksın. Onların ahlâkî olmayan hareketleri sana tiksinti verecek. Hazret-i Mûsâ rabbına yakarıştan sonra halk arasına döndüğünde onların sözlerinden iğrenir, duymamak için parmaklarıyle kulaklarını tıkardı. Halkın sözleri ona eşek anırması kadar çirkin gelirdi.

Şu sözleri kendine rehber edinmelisin:

— Allahı kendine dost edin. İnsanları bir yana bırak. Her nerede olursan ol dostluğuna sâdık kal. İnsanlara

hangi yönden bakarsan bak, akrep olduklarını görürsün.

2 — Halktan mânen alâkanı kesmekle. O zaman onlar seni meşgul edemezler. Çünkü kendisinden her hangi bir zarar veya fayda beklenilmiyen şey'in varlığı ile yokluğu müsavidir.

3 — İnsanlarla çok vakit geçirmenin zararlarını düşünmekle. Eğer bu üç şey'i yaparsan mânen insanlardan uzaklaşır, Allah'ın kapısına yaklaşırsın.

İBÂDET YOLUNDA İLERLEMEYİ ÖNLEYEN ENGELLERİN ÜÇÜNCÜSÜ ŞEYTANDIR.

Ey saâdet yolcusu! İki sebepten dolayı şeytanla savaşmalı, onu tepelemelisin.

BİRİNCİ SEBEP: Şeytan senin açık bir düşmanındır. Hiç bir suretle sûlh kabûl etmez. O, ancak sen felâkete sürüklendiğin zaman tatmin olur. O halde bu uzlaşmaz düşmana asla emniyet etme. Gafleti bırak; bak Allah Kur'anda ne buyuruyor:

— **Ey Âdem oğulları, (Şeytana tapmayın. Çünkü o, sizi rabbınızdan uzaklaştıran bir düşmandır) diye size emretmedim mi? (5)**

— **Şeytan sizin düşmanınızdır. Siz de onu düşman edinin. (6)**

Bu âyetlerden anlaşıldığı gibi ondan son derece sakınmak gerekir.

İKİNCİ SEBEP: Şeytan, yaratılışı itibariyle daima sana düşmanlık besliyecek, seninle savaşacaktır. O, gece-gündüz aldatma oklarıyle seni oklamaktadır. Sen bun-

(5) Yâsin Sûresi, âyet: 60

(6) Fâtır Sûresi, âyet: 6

dan gâfil olursan halin nice olur? Sen Allah yolundasın. Halkı da bu yola dâvet etmektesin. Bu hareketin şeytanın yaratılışına aykırıdır, onu öfkelendirir. Böyle yapmakla sanki kılıcı-kalkanı çekip şeytanın üzerine yürümüş oluyorsun. Tabiî o da duracak değil, senin üzerine yürüyecek. Hile ve desiselerle seni Allah yolundan ayırmağa çalışacak. Seni sapıtmak için ölümüne kadar çalışacak. Çünkü senden emin değil, sen onun istediği şekilde hayat süren birisi değilsin. Onun diğer insanlara umumî düşmanlığı, sana ise hususî düşmanlığı vardır. Ayrıca seni Allah yolundan ayırmak için başka avaneleri ve gireceği yolları da vardır. Nefs ve hevâî duygular gibi... Sen ise bunlardan habersizsin.

Yahya İbni Meâz ne güzel söyler:

— Şeytan boştur. Sen meşgulsün. O seni görür, fırsat kollar. Sen onu göremezsin. O hile yapmak için seni hiç bir zaman unutmaz. Sen onu unutuverirsin. Onun başka avaneleri de vardır. O halde onunla savaşmalı, tepelemelisin. Yoksa sonun felâkettir.

SORU: Şeytanla nasıl savaşayım? Onu nasıl tepeliyeyim?

CEVAP: Bu hususta başlıca iki fikir vardır. Birinci fikre göre şeytanın hilelerinden ancak Allah'a sığınmakla kurtulunabilir. Çünkü şeytan, Allah'ın, kullarına musallat ettiği azgın bir köpektir. Onu def'etmeye çalıştıkça kudurmuşcasına daha fazla saldırır. Halbuki sahibine müracaat edilirse o onu susturur. Böylece insan bu azgın köpekten kurtulmuş olur.

İkinci görüşe göre onunla savaşıp def'etmek gerekir.

Benim kanaatimce en doğru yol, her ikisini de yapmalı, yani hem Allah'a sığınmalı, hem de hilelerine karşı koymalıdır. Eğer hem Allah'a sığınıp hem de savaş-

tığımız halde def'edemiyorsak bilmeliyiz ki sahibi sırf bizi denemek için onu üzerimize musallat etmektedir. Böyle durumlarda sabır göstermeli, mukavemetten geri kalmamalıyız. Nitekim bâzan Allah îmansızları îmanlılar üzerine saldırtmaktadır. Bundan gâye îmanlıları imtihan etmek, onlara cihad ve şehidlik zevkini tattırmaktır.

Kur'anda buyurulur:

— **Allah'ın ezeldeki ilmini, inananlara açıklaması; içinizden şehidler edinmesi için. Allah zalimleri sevmez. (6)**

— **Yoksa siz, Allah içinizden savaşanlarla savaşmıyanları; sebat edenlerle etmiyenleri; ayırdetmeden cennete girivereceğinizi mi sandınız! (7)**

Âlimlerimizin açıkladıklarına göre şeytanla savaş üç yolla olur.

Birincisi: Onun hile ve desiselerini iyi bilmektir. Nasıl hırsız ev sahibinin uyanık olduğunu bildiği zaman eve girmeye cesaret edemezse, şeytan da basiretli kimseye hile yapamaz.

İkincisi: Onun vesveselerine aldırış etmemek, kalb ile en ufak bir meyil göstermemek, ona uymamaktır. Çünkü şeytan, üren bir köpek gibidir. Üzerine varırsan azar ve inatlaşır. Geri çekilirsen sâkinleşir.

Üçüncüsü: Lisan ve kalb ile daima Allah'ı anmaktır. Peygamberimiz buyurur:

— **Şeytanın yanında Allah'ı anmak, insan yanında öldürücü bir hastalık gibidir.**

SORU: Şeytanın aldatmacalarını nasıl öğreneyim?

CEVAP: Şeytanın bir ok gibi attığı vesveseleri vardır. Bunlar kalbe doğan düşüncelerdir. Çeşitleriyle bilin-

---

(6) **İmran Sûresi, âyet: 140**

(7) **İmran Sûresi, âyet: 142**

mesi gerekir. Gene şeytanın, tuzak mesâbesinde olan ve öğrenilmesi lâzım gelen birçok hileleri vardır.

Kalbe doğan çeşitli düşüncelerin menşeini açıklıyalım:

Allah insanın kalbine, onu daima hayra ve iyiliğe çağıran bir melek koydu. Bu meleğe (İLHAMCI), çağrısına da (İLHAM) denir. Buna karşılık daima kötülüğe dâvet eden bir şeytan koydu. Adına (VESVESECİ), dâvetine de (VESVESE) denir. Âlimlerimizin bir çoğuna göre (İLHAMCI) yalnız hayra ve iyiliğe, (VESVESECİ) de yalnız kötülüğe çağırır. Fakat bâzılarına göre (VESVESECİ) bâzan iyiliğe ve hayra da çağırır. Fakat gâyesi bu yolla oyun oynamak ve kötülük işletmektir. Meselâ onu bir hayır işlemeğe çağırır. Bu esnada gösterişe kaçmasını sağlarsa, yaptığı hayır aldığı günahı karşılamaz. Hadislerden anlaşıldığına göre insan (İLHAMCI) ile (VESVESECİ) nin çağrılarını işitir, hisseder. Peygamberimiz buyurur:

— **Bir çocuk doğduğu zaman, Allah ona bir melek bir de şeytan yaklaştırır. Şeytan, insan kalbinin sol kulakcığında; melek de sağ kulakcığındadır. Ona devamlı çağrıda bulunurlar.**

— **Şeytan insan kalbine konarak dâvet eder. Melek de insan kalbine konarak dâvet eder.**

Ayrıca Allah insan bünyesinde zevku safâya düşkün bir özellik yarattı. Buna da (HEVÂ-Yİ NEFS) denir. Böylece ÇAĞIRICILAR üçe çıktı. İLHAMCI, VESVESECİ ve HEVÂ-Yİ NEFS.

Bu açıklamaladan, kalbe doğan çeşitli düşüncelerin menşei anlaşıldı. Kalbe doğan düşünceler nedir? Bunlar, kalbde hissedilen öyle eserlerdir ki insanı bir şey'i yapmağa ve yapmamağa sevkeder. Bu düşünceler çok kerre insana ızdırap kaynağı olur. Meydana gelişleri her ne

kadar yukarıda ismi geçen ÇAĞIRICILAR vasıtasiyle ise de gerçekte hepsi Allah'ın ilmi dahilindedir ve dört kısımdır. ÇAĞIRICILAR sadece sebep durumundadır.

Birincisi: Allah tarafından doğrudan doğruya kişinin kalbinde ihdâs edilen düşüncelerdir.

İkincisi: HEVÂ-Yİ NEFS'e uygun olarak Allah tarafından kalbe ihdâs edilen düşüncelerdir. Bu düşünce NEFSİN HEVASINA yüklenir.

Üçüncüsü: İLHAMCI'nın çağrısı sonunda kalbde Allah tarafından meydana getirilen düşüncedir. Buna İLHAM denir.

Dördüncüsü: VESVESECİ'nin çağrısı sonunda Allah tarafından kalbde ihdâs edilen düşüncelerdir. Şeytanın bu çağrısına VESVESE denir. Şeytan burada sebep yerindedir. Yâni onun çağrısı ânında bu düşünce meydana gelir. Onun için şeytana yüklenir.

Allah tarafından doğrudan doğruya kalbde ihdâs edilen düşünceler bâzan sırf İKRAM için hayır ve iyilik hususunda; bâzan da İMTİHAN için şer ve kötülük hususunda olabilir.

İLHAMCI'nın sebep olduğu düşünceler yalnız hayır ve iyilik üzerine olur. Çünkü o, mürşid ve nasihatcı olarak tâyin edilmiştir.

VESVESECİ'nin sebep olduğu düşünceler mutlak kötülük ve şer içindir. Fakat bâzan bir hile olarak iyiliğe dâvet ettiği de olabilir.

HEVÂ-Yİ NEFS'in sebep olduğu düşünceler de şer ve kötülük yaptırmak içindir. Fakat o da bâzan bir taktik olarak iyiliğe çağırabilir.

Kalbe doğan düşüncelerin menşei ve çeşitleri belli olduktan sonra şu üç esası bilmelisin.

Birinci esas: Düşüncenin hayır mı, şer mi olduğu.

İkinci esas: Eğer şer ise, bunun Allah tarafından

bir imtihan için mi, yoksa şeytan veya HEVÂ-Yİ NEFS'-ten mi olduğu ve bunların ayırt edilmesi.

Üçüncü esas: Eğer kalbe doğan düşünce hayır ise, bunun Allah tarafından mı, İLHAMCI'dan mı, yoksa VESVESECİ ile HEVÂ-Yİ NEFS'in bir taktiği mi olduğunun bilinmesi.

BİRİNCİ ESAS

Âlimlerimiz derler ki:

— Hatırına gelen bir düşüncenin hayır mı yoksa şer mi olduğunu anlamak istersen onu dört şeyle tart.

Birincisi: Hatırına gelen düşünceyi şeriat esaslarıyle karşılaştır. Eğer şeriate uyuyorsa hayırdır, değilse şerdir. Eğer şeriat esaslarıyle karşılaştırdığında hayır mı, şer mi olduğunu anlayamazsan:

İkincisi: İlk müslümanların ahlâkıyle karşılaştır. Onların güzel ahlâkına uyuyorsa hayırdır. Değilse şerdir. Bu yolla da hayır veya şer olduğu anlaşılmazsa:

Üçüncü ve dördüncüsü: Nefsine ve hevâ-yi nefsine müracaat et. Eğer nefs, o düşünceden, korkudan değil de tabiî olarak nefret gösterirse hayır; fakat meyil gösterirse şerdir. Çünkü nefs, yaratılışı icabı daima kötülüğe meyyâldir. İşte bu dört yoldan birisiyle hatıra doğan düşüncelerin hayır mı yoksa şer mi olduğu meydana çıkar. Doğruyu gösterecek Allah'tır. O, cömertlikte hudut tanımaz.

İKİNCİ ESAS

Gene âlimlerimizin açıklamalarına göre hatıra gelen kötü bir düşüncenin Allah'tan mı, HEVÂ-Yİ NEFS'ten mi yoksa şeytandan mı olduğunu anlamak için üç yola başvurulur.

Birinci yol: Hâtıra doğan düşünce kat'î olarak bir hal üzerinde duruyor, hiç değişikliğe uğramıyorsa Allah'tan veya HEVÂ-Yİ NEFS'tendir. Eğer tereddütlü ise yâni değişikliğe uğruyorsa şeytandandır. Bâzıları derler ki:

— HEVÂ-Yİ NEFS, yırtıcı kaplana benzer. Hücum ettiği zaman kesin olarak tepelenmedikçe gitmez. Yahut mutaassıp bir (HARİCÎ) ye benzer. İnancı uğruna savaş yapar. Ölür fakat bâtıl inancından dönmez. Şeytan ise azgın kurda benzer. Bir tarafdan kovalansa diğer tarafdan gene döner, gelir.

İkinci yol: Hâtıra doğan düşünce işlenen bir günahın peşi sıra gelmişse Allah'tandır. İşlediği günahın sebep olduğu bir uğursuzluk olarak kalbine getirilmiştir. Allah buyurur:

— **Hayır, onların işledikleri günahlar kalblerini pas bağ'atmıştır.** (8)

Günahlar kalbin kararmasına ve kirlenmesine sebep olur.

Eğer hâtıra gelen düşünce işlenen bir günah sonucu değilse umumiyetle şeytandandır. Seni kötülük işlemeğe çağırmaktadır.

Üçüncü yol: Hâtıra gelen düşünce, Allah'ın anılmasından hoşlanmıyorsa şeytandandır. Çünkü hadîste belirtildiğine göre, (**şeytan insanın kalbindedir. Allah anıldığı zaman kaçar. Gâfil olunduğu zaman vesvese verir.**)

ÜÇÜNCÜ ESAS

Kalbe doğan ve hayır üzerine olan düşüncenin Allah'tan mı, yoksa İLHAMCI MELEKTEN mi olduğu da üç yolla anlaşılır:

(8) **Mutaffifîn Sûresi, âyet: 19**

Birinci yol: Hâtıra gelen düşünce bir hal üzerinde duruyor, değişikliğe uğramıyorsa Allah'tan, aksi oluyorsa melektendir. Çünkü melek nasihatcıdır. İnsanla beraber her yere girer. Ona daima hayırlı şeyleri arzeder, yapmasını diler.

İkinci yol: Eğer bu düşünce; yapılan iyi bir hareket, bir ibâdet konusunda hâtıra doğmuşsa Allah'tandır. Nitekim Kur'anda buyurulur:

— **Bizim uğrumuzda cihad edenlere elbette yolumuzu gösteririz. (9)**

— **Allah hidâyeti kabûl edenlerin muvaffakıyetlerini artırmıştır. (10)**

Hâtıra gelen hayırlı düşünce, hiç bir şey yokken olursa umumiyetle melek tarafındandır.

Üçüncü yol: Akla gelen hayırlı düşünce, ana mes'eleler ve insanın iç duygulariyle alâkalı ise, Allah'tan; teferruat ve dış görünüşle alâkalı ise, melektendir. Çünkü melek insanın iç duygularına vâkıf olamaz.

Hâtıra gelen hayırlı düşüncenin, şeytanın bir taktiği olup olmadığının anlaşılması hususuna gelince:

a) Nefse bakılır. Eğer nefs bu düşünce zuhur ettiği anda sevinçle hemen onu yapmak istiyor, sonunu hiç düşünmüyorsa şeytandandır.

b) Eğer nefs neş'esiz, isteksiz, korkulu ve sonunu düşünme yoluna gidiyorsa Allah'tan veya melektendir. Kanaatimce insanın yaptığı veya yapacağı bir işin hayırlı olup olmadığını düşünmeden neş'elenmesi hafiflik ve basiretsizliktir.

Bir işte teenni göstermek, yâni acele etmemek güzel şeydir. Fakat hadîste zikredildiği gibi, bâzı yerlerde acele gereklidir:

---

(9) Ankebût Sûresi, âyet: 69
(10) Muhammed Sûresi, âyet: 17

— Acele etmek şeytanın işidir. Beş yerde acele gereklidir.

1 — Bülûğa eren kızın evlendirilmesinde,

2 — Zamanı gelen borcun ödenmesinde,

3 — Ölünün gömülmesinde,

4 — Gelen misafirin doyurulmasında,

5 — İşlenen günaha tevbe etmekte.

Kişi, yaptığı işte teenni gösterirse o iş kusursuz olur. Allah yanında makbûl olma ihtimali daha kuvvetlidir.

Basiretli olup işin âkıbetini düşünmek ise doğru ve hayırlı yolda olmak demektir. Kalbe doğan düşünceler konusunda bu ÜÇ ESASI iyice bilmelisin.

ŞEYTANIN HİLE ve TAKTİKLERİ

Şeytan, başlıca yedi türlü hile ve taktikle insanı sapıtmağa çalışır. İlk defa ibâdeti terkettirmeğe gayret eder. Onu Allah yolundan ayırmak ister. Eğer kişi, (Benim ibâdete ihtiyacım var ebedî hayat için bu geçici dünyada biraz azık hazırlamalıyım) diye düşünür ve şeytanın vesvesesini def'ederse ikinci hileye geçer.

(Acelesi yok, daha ömrün çok. Biraz da dünyadan murâdını al. Sonra tevbe edersin.) der. Kişi, (Ecelim elimde değil, eğer bugünün işini yarına bırakırsam yarının işini ne zaman yapacağım. Çünkü her günün kendine yetebilen bir işi vardır.) diyerek şeytanı sustursa bu sefer tam bir taktiğe baş vurur. (Acele et, acele et) der, (Hemen bu hayırlı işi bitir. Sonra bir ikincisini yaparsın). Basîretli kişi onu bu sefer de susturur. (Kusursuz olarak sonuçlandırılan az iş, kusurlu olarak yarıda bırakılan çok işten hayırlıdır.) der. Bu sefer şeytan kişinin bu sözünden faydalanmak ister. (İbâdeti çok güzel ve kusursuz yapıyorsun. Herkes görse de seni örnek

alsa.) der. Böylece ibâdetine riyâ sokmak ister. Fakat aldığı cevap sert ve susturucudur. (Allah'ın gördüğü yetmiyor mu? İnsanların görmesiyle ne kazanabilirim?). Fakat şeytan tilki hikâyesi misâli aldatmacalarına devam eder.

— Ne büyüksün. Ne uyanıksın. Ne kadar faziletli bir insansın!

Beşinci aldatmaca da şu cevapla tesirsiz kalır.

— Ni'met sahibi Allah'tır. Bana verdiği hususî başarı, yaptığım işin değeri ona aittir. Eğer Allah benim ibâdetime kıymet vermeseydi hiç bir değeri olmazdı.

Şeytan şimdi altıncı ve en büyük taktiklerinden birini kullanmaktadır. Onun bilhâssa bu hilesine karşı çok uyanık olmak gerekir. Der ki:

— Bütün ibâdetlerini gizli yap. Hiç kimse görmesin. Nasıl olsa Allah biliyor.

Bunu söylemekten maksadı bir çeşit riyâya sebep olmaktır. Çünkü halk arasında, (o her ibâdetini gizli yapar.) diye fısıltılar dolaşmağa başlar. Uyanık kişi şeytanı bu sefer de def'eder. Der ki:

— Ey Allah'ın lânetine uğramış! Şimdiye kadar ibâdetime mâni olmağa veya onu bozmağa çalışıyordun. Şimdi güya ibâdet etmemi istiyorsun. Maksadın gene bozgunculuk. Ben Allah'ın kuluyum. Ona itâat, ibâdet etmek zorundayım. O benim efendimdir. İster benim ibâdetimi açıklar, isterse gizli tutar. İbâdetimi insanlara göstermek veya onlardan gizlemek hiç bir şey ifâde etmez. Dilerse hatırlı, dilerse hakîr olurum.

Şimdi şeytan yedinci ve son kozunu oynamaktadır. (İbâdete ne lüzum var) der. (Eğer sen bahtiyâr olarak yaratıldı isen, ibâdeti terketmekle bir şey kaybetmezsin. Yok, bedbaht yaratıldı isen ibâdetin sana faydası olmaz.)

Basiretli olan, bu vesveseyi de def'eder. Der ki:

— Ben Allah'ın kuluyum. Kula itâat gerekir. Allah rabbımdır; dilediği gibi hükmeder, dilediğini yapar. İbâdetin bana faydası vardır. Çünkü eğer ben bahtiyar olarak yaratıldı isem bu bahtiyarlığımın daha fazla olması için ibâdet etmeliyim. Bedbaht olarak yaratıldı isem ibâdete gene ihtiyacım var. Hiç olmazsa ileride (keşke ibâdet etseydim. Belki Allah beni cezalandırmazdı.) Diye pişmanlık duymam. İtâatkâr olarak cennete girmek, âsî olarak girmekten daha iyidir. Kaldı ki Allah'ın sözü doğru, va'di haktır. Sözünü yerine getirir. İtâat edenlere mükâfat vereceğini va'detmiştir. İman edip sonra itâat ederek Allah'a kavuşan bir kimse elbette cehenneme değil, cennete girecektir. Fakat bu, kişinin ibâdetinin karşılığı değildir. Sırf Allah va'dettiği içindir. Allah'ın va'dinin doğru olduğu Kur'anda, bahtiyar kişilerin ağzıyle haber verilmektedir.

— Allah'a hamdolsun bize olan va'dini tuttu. (11)

Uyan ey ibâdet yolcusu. Gerçek budur. Allah'dan yardım talep et. Zira her şey onun kudret elindedir. Muvaffakıyet ondandır. Onun irâdesi olmadan hiç bir şey yerinden kıpırdıyamaz.

İBÂDET YOLUNDA DÖRDÜNCÜ ENGEL NEFS'tir.

Ey saâdet yolcusu! Allah her birimizi, daima kötülüğü emreden nefsin elinden korusun. O, düşmanların en zararlısı; belâlıların belâlısıdır. Onun getirdiği hastalık, hastalıkların en korkuncudur; tedâvisi tedâvilerin en zorudur. Çünkü o, iç düşmandır. Hırsız içeriden olursa zarar büyük olur. Onu yakalamak da güçtür. O'nun hakkında:

---

(11) Zümer Sûresi, âyet: 74

— Nefsim beni daima zararlı şeylere sürükler. Hastalıklarımı, ağrılarımı artırır. Kemiklerime gizlenen bu düşmandan ben nasıl kurtulabilirim? diyen gerçekten doğru söylemiş.

Nefs düşmandır, fakat aynı zamanda insanın sevgilisidir. Kişi ise sevdiğinin ayıbını görmez. Nitekim söylenir:

— Sevdiğin, hoşlandığın ve kardeş saydığın kişilerin aybını göremezsin. Hoşnutluk, ayıplara karşı körlüktür. Hoşnutsuzluk ise ayıpları meydana çıkarır.

İnsan, nefsinin işlediği her kötülüğü iyi görür. Hiç birini ayıp saymaz. Halbuki nefsi düşmanlık yapmakta, onu felâkete sürüklemektedir. O bundan habersizdir. Bu durumda olan birisini nefsinin elinden ancak Allah kurtarabilir.

[Ey insan, eğer yaratılıştan bu yana işlenen suçlar, günahlar, cinâyetler, rezâletler üzerinde şöyle bir düşünürsen, bütün bunlara sebep, ya doğrudan doğruya veya bilvasıta nefsin olduğunu görürsün.] Allah'a ilk isyan bayrağını çeken iblistir. İblisin, isyan etmeden önce seksen bin senelik ibâdet hayatı vardı. O zaman ne dünya vardı, ne insan, ne de şeytan. Başlı başına idi. O halde onu kim sapıtmış olabilir? Cevap: nefs'tir.

İkinci isyan Hazret-i Âdem ile Havva'dan geldi. —Allah'ın selâmı üzerlerine olsun— nefsleri ebedî hayat ve ölümsüzlük hırsına kapıldı. İblisin de yardımıyle Allah'ın yasak ettiği şey'e yaklaştılar. Nefsin ihtirası yüzünden Allah'a karşı gelmiş oldular. Böylece rablarının yanından kovularak bu sefîl dünyaya atıldılar.

İşlenen günahlar zincirini tâkip edersek, nefsin hasedliği yüzünden meydana gelen Hâbil - Kâbil kardeşler hâdisesini, gene nefsin şehvetperestliği yüzünden vukû bulan Hârut - Mârut hikâyesini görürüz. [Kısacası bu-

güne kadar olmuş ve bundan sonra olacak hiç bir mâsiyet, hiç bir sapıklık yoktur ki onda nefsin parmağı olmasın. Eğer bu nefse uymalar olmasaydı mahlûkat mutluluk içinde olacaktı. Düşman bu kadar korkunç olunca, aklı olanın ona karşı alacağı tedbir de büyük olmalı. Hidâyet ve basiret Allah'tandır.

SORU: Bu korkunç düşmana karşı alacağımız tedbirler nelerdir. Açıklar mısınız?

CEVAP: Biraz önce de açıkladığımız gibi nefs zorlu bir düşmandır. Tepelenmesi kolay değildir. Diğer düşmanlara benzemez. Çünkü aynı zamanda insanın bineğidir. Onsuz olmaz. Bir dağlı Arap, birisine hayır dua etmiş, (Allah nefsinden başka bütün düşmanlarını öldürsün,) demiş. Nefs te düşman olmakla beraber o ölünce insan da ölür. İşte onu tepelemenin güçlüğü buradan gelmektedir.

Nefsin açtığı zararlar çok büyük olduğundan bir defacık olsun ihmali doğru değildir. Hayırlı işler yapılmasına tahammül edebilmesi için terbiye etmek ve kuvvetlendirmek, azgınlık göstermemesi için de zayıflatmak ve hapsetmek gerekir. O halde güç bir hastalığın tedavisi ile karşı karşıyasın. Onu yola getirmenin çaresini daha önce söylemiştik.

— Mahlûkata zarar veren her hareketten kaçınmak sûretiyle nefs gemlenmiş olur.

SORU: Fakat nefs azgın ve zorlu bir hayvandır. Gem ile yola getirebilmek için ne gibi çarelere başvurmalıyız?

CEVAP: Haklısın; gerçekten nefs azgın bir hayvandır. Gem ile itâat altına alabilmek için onu daima tahkir etmek gerekir. Ancak o zaman uslanır. Âlimlerimize göre bu azgın hayvan üç şeyle uslandırılabilir.

1 — Yem'ini azaltmak, meşrû olmayan isteklerini

reddetmek sûretiyle. Zira azgın hayvan, ancak yeminde kısıntı yapılmak sûretiyle uysallaşır.

2 — Ağır yük yüklemek, yâni çok ibâdet yapmak sûretiyle. Zira azgın bir eşeğe az yem verilir, çok yük yüklenirse uysallaşır.

3 — Nefsi uslandırma yolunda Allah'dan yardım talep etmekle. Hazret-i Yûsuf buyurur:

— Ben nefsimi temize çıkaramam. Çünkü o olanca şiddetiyle kötülüğü emreder. Meğer ki rabbım esirgemiş ola. (13)

Eğer bu üç esası tatbik edersen, Allah'ın izniyle nefsin sana itâat edecek, sen de onu zaptedip şerrinden emin olabileceksin.

SORU: Takvâ ne demektir, açıklar mısınız?

CEVAP: Takvâ aziz bir hazînedir. Sâhip olabilirsen onda neler neler olduğunu göreceksin!.. Mücevherler, kıymetli taşlar, bol ve nefîs yiyecekler, ganimet malları... Sanki dünya ve âhiret saâdetini temin eden ne kadar faydalı ve iyi şey varsa hepsi bu hazînede toplanmış. Bak, takvâ hazînesine sâhip olanlara nice hayırlar, nice mükâfat ve sevablar, nice saâdetler verileceği Kur'anda beyan ediliyor. Biz burada cümleden on iki tanesini sayacağız:

1 — Takvâ sâhibi olanlar övülüyor:

— Eğer sabreder, takvâ sâhibi olursanız şüphesiz bu, hâdiselere karşı gösterilen bir azmdendir. (14)

2 — Düşmandan korunulacakları tekeffül ediliyor:

— Eğergöğüs gerer, takvâ sâhibi olursanız, düş-

(13) Yûsuf Sûresi, âyet: 53
(14) İmran Sûresi, âyet: 186

manlarınızın hilekârlıkları size hiç bir şeyle zarar veremez. (15)

3 — Allah'ın yardımına mazhar olacakları va'slediliyor:

— **Şüphesiz Allah, takvâ sâhipleri ve iyilik edenlerle beraberdir. (16)**

— **Allah, takvâ sâhiplerinin dostudur. (17)**

4 — Sıkıntılardan kurtarılacakları ve helâlinden rızıklandırılacakları ifâde ediliyor:

— **Kim, Allah'dan korkarsa o, ona bir kurtuluş yeri verir. Onu hayâline gelmiyecek bir cihetten rızıklandırır. Allah'a güvenirse o kendisine kâfidir. (18)**

5 — Amellerin ıslah edileceği va'dediliyor:

— **Ey îman edenler, Allah'tan korkun ve sözün doğrusunu söyleyin, ki işlerinizi düzeltip iyiye götürsün. (19)**

6 — Günahların afvedileceğine dair söz veriliyor:

— **Ey îman edenler, takvâ sâhibi olun. Sözün doğrusunu söyleyin, ki Allah işlerinizi düzeltip sizi yarlıgasın. (20)**

7 — Allah'ın sevgilisi oldukları beyan ediliyor:

— **Allah, takvâ sâhiplerini sever. (21)**

8 — Amellerin kabûl edileceği bildiriliyor:

— **Allah, ancak takvâ sâhiplerininkini kabûl eder. (22)**

---

(15) İmran Sûresi, âyet: 120
(16) Nahıl Sûresi, âyet: 128
(17) Câsiye Sûresi, âyet: 19
(18) Talâk Sûresi, âyet: 2 - 3
(19) Ahzab Sûresi, âyet: 70-71 bir kısmı
(20) Ahzab Sûresi, âyet: 70 - 71 bir kısmı
(21) Kur'anda birçok âyetlerde

9 — Allah yanında en yüksek değere sâhip oldukları ifâde ediliyor:

— **Şüphesiz, sizin Allah yanında en şerefliniz takvâca en ileri olanınızdır.** (23)

10 — Dünya ve âhirette esenlikle müjdeleniyorlar:

— **Onlar îman edip takvâya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da, âhiret hayatında da onlar için müjde vardır.** (23 a)

11 — Cehennem azâbından âzâd edilecekleri va'dediliyor:

— **Sonra takvâya erenleri kurtaracağız.** (24)

— **Takvâ sâhipleri cehennemden uzaklaştırılacak.** (25)

12 — Cennet va'dediliyor:

— **Cennet takvâ sâhipleri için hazırlandı.** (26)

Bütün bunlar gösteriyor ki dünya ve âhiret saâdeti, takvâ denilen hazînede gizlidir. Ey insan oğlu, ondan nasibini al. İbâdetin sonuca ulaşabilmesi için gerekli olan üç şart da takvâda vardır.

Birincisi: İbâdete başlıyabilmek için Allah'ın vereceği muvaffakıyet. Kur'anda buyurulur:

— **Allah, takvâ sâhipleriyle beraberdir.**

İkincisi: İbâdetlerin ıslahı ve kusursuz olması. Allah buyurur:

— **Takvâ sâhibi olun. Allah amellerinizi ıslah eder.**

Üçüncüsü: Yapılan ibâdetlerin makbûl olması. Allah buyurur:

---

(22) Mâide Sûresi, âyet: 22
(23) Hucürât Sûresi, âyet: 13
(23 a) Yûnus Sûresi, âyet: 61 - 64
(24) Meryem Sûresi, âyet: 72
(25) Leyl Sûresi, âyet: 17
(26) İmran Sûresi, âyet: 133

— **Allah, ancak takvâ sâhiplerininkini kabûl eder.**

İşte yapılan ibâdetler bu üç merhaleden geçtikten sonra değer kazanır. Önce Allah'ın tevfiki, sonra kusursuz ibâdet, tamam olunca da kabûlü.

Âbidler, bu üç şey için Allah'a yakarırlar, derler ki:

— Ey rabbımız, sana itâat etmemiz için bize muvaffakıyet ver. İbâdetlerimizi kusursuz tamamlattır; kabûl et.

Allah, takvâ sâhipleri için bu üç şey'i va'detmiştir. İstesinler veya istemesinler verir. Ey kişi, sen de rabbına itâat etmek, dünya ve âhiret saâdetine kavuşmak istiyorsan takvâ sâhibi ol. Bak birisi ne güzel söyler:

— Kim Allah'dan korkarsa, yâni mahlûkatı incitmekten kaçınırsa, yâni takvâ sâhibi olursa o, alış-verişinde dâima kârlıdır.

Diğer biri:

— «Kişinin kabrine kendisiyle beraber takvâ ve yaptığı iyi işlerden başka hiç bir şey gitmez.» der.

Başka biri de şöyle söyler:

— Kim Allah'ı tanır da bu kendisini tatmin etmezse o kimse bedbahttır. Kişi zenginliğin verdiği görünüşteki efendilikle ne yapabilir? Efendilik tümüyle takvâ sâhiplerinin hakkıdır. Allah yolunda olanlara, bu yolda karşılaştıkları tehlikelerin gerçekte bir zararı yoktur.

Bâzıları mezar taşlarına yazdırmışlar:

— Takvâdan başka hiç bir azık yoktur. İster al, ister alma.

Üzerinde durulması gereken bir husus daha var. Farzet ki çalıştın, didindin, bütün ömrünü ibâdetle geçirdin. Dilediğin kadar ibâdet ettin. Bütün mes'ele kabûl olmasında değil mi? Halbuki gene biliyorsun: Kur'anda «**Allah ancak takvâ sâhiplerinin ibâdetini kabûl eder.**»

buyuruluyor. O halde bütün mes'ele, dönüp dolaşarak takvâda düğümleniyor. Hazret-i Âişe der ki:

— Resûlûllah, dünyada takvâ ve takvâ sâhiplerinden başka hiç bir şey'e teaccüb etmezdi.

Rivâyete göre Tevrat'ta:

— «Ey insanoğlu, Allah'dan kork, yâni takvâ sâhibi ol, dilediğin yerde uyu!» şeklinde yazılı idi.

Gene nakledildiğine göre Âmir İbni Kays ölümü ânında ağladı. Kendisi her gün bin rek'at namaz kılar, sonra yatağına gelerek:

— Ey bütün kötülüklerin mekânı. Allah hakkı için senden bir an bile hoşnut olmadım!» derdi .Bir gün gene ağlamıştı. Kendisine niçin ağladığı sorulduğunda, «**Allah yalnız takvâ sâhiplerinin ibâdetini kabûl eder**» âyetini okudu.

Birisi, büyüklerden birine:

— Bana nasihat eder misiniz? demiş.

O büyük:

— Sana, Allah'ın gelmiş-geçmiş bütün insanlara yaptığı nasihatı yapıyorum demiş ve:

— **Andolsun ki biz, sizden önce kendilerine kitap verilenlere de size de hep (takvâ sâhibi olun) diye tavsıye etmişizdir** (27) meâlindeki âyeti okumuş.

Allah, kul için daha iyi olanı herkesten daha iyi bilmez mi? O, merhametlilerin en merhametlisi, şefkatlilerin en şefkatlisi değil mi? Eğer dünyada kulları için takvâdan daha iyi, daha faydalı, daha hayırlı ve daha değerli bir şey olsaydı, muhakkak onu tavsıye eder, onun yapılmasını emrederdi. Mâdem ki ilk insanlardan bugüne kadar herkese ısrarla takvâyı tavsıye etti. O halde bunun içinde her türlü kurtarıcı öğütler, dünya ve âhiret

---

(27) Nisâ Sûresi, âyet: 131

saâdetini temin edecek esaslar var demektir. İşte takvâyı anlatan güzel sözlerden biri:

— Takvâ, efendiliğin tâ kendisidir. Dünyayı sevmek ise denâet ve yok olmaktır. Takvâ sâhibi olan kimsenin hiç bir eksiği yoktur. İsterse üstü pejmürde olsun.

Hakikatı görebilen bu izahattan takvânın önemini anlar. Tevfik ve hidâyet Allah'tandır.

SORU: Takvânın önemi anlaşıldı. Şimdi takvânın târifini yaparak hangi mânalara geldiğini ve tatbikatta nasıl olacağını anlatır mısınız?

CEVAP: Âlimlerimizce takvâ, «daha önce hiç işlenmemiş bir günahtan kalbi temiz tutmak» demektir. Böylece insan, kalbini günahlarla karartmamaya azmetmiş olur. (Takvâ), (vikâye) ayni asıldandır ve korumak mânasınadır. Buna göre insanın, kalbini günahlardan korumasına (takvâ), bu kimseye de (müttekî) denir.

(Takvâ) Kur'anda başlıca üç mânada kullanılmaktadır:

1 — Korkmak mânasında. Allah buyurur:

— **Benden korkunuz.** (28)

— **Öyle bir günden korkunuz ki o gün Allah'a döndürüleceksiniz.** (29)

2 — İtâat ve ibâdet mânasında:

— **Ey îman edenler, Allah'a nasıl ibâdet etmek lâzımsa öylece ibâdet edin.** (30)

3 — Kalbi günahlardan temiz tutmak mânasına. Takvâda esas olan budur. Yâni hiç günah işlememek sûretiyle kalbi kirletmemektir. Allah buyurur:

— **Allah ancak takvâ sâhibi olanlarınkini kabûl eder.**

---

(28) Bakara Sûresi, âyet: 41
(29) Bakara Sûresi, âyet: 281
(30) İmran Sûresi, âyet: 102

Görüldüğü gibi bu âyette önce (itâat), sonra (haşyet - korkmak), daha sonra da (takvâ) geçmektedir. Bundan anlaşıldığına göre (takvâ), (itâat) ve (korkmak)tan başka şeydir ki o da (kalbi günahlardan temiz tutmak) tır.

Gene âlimlerimizin açıkladıklarına göre takvânın üç derecesi vardır:

1 — Allah'a ortak tanımaktan kalbi temiz tutmak.
2 — İslâma aykırı inanç ve ibâdetlerden kalbi temiz tutmak.
3 — Önemsenmez sayılan günahlardan kalbi temiz tutmak.

Takvânın bu üç derecesi Kur'anda ayni bir âyette geçmektedir:

— İman edip güzel amellerde bulunanlar takvâ sâhibi oldukları, imanlarında sebat ederek iyi işlere devam ettikleri ve takvâ gösterdikleri, sonra gene takvâ ile iyi şeyler yaptıkları takdirde, tatdıklarında uhdelerine hiç bir günah yoktur. (31)

Bu âyette geçen birinci (takvâ) şirkten, yâni Allah'a ortak tanımaktan takvâdır. Kâinatta tek tasarruf sâhibi Allahtır. Onun irâdesi ve dileği olmadan hiç bir canlı hiç bir şey yapamaz. Bu birinci (takvâ) nın yanında geçen «îman» dan maksat ise (tevhid) yâni (Allah'ın tasarrufda tekliği) dir.

İkinci takvâ, İslâma aykırı inanç ve amellerden (takvâ) dır. Burada geçen (îman) dan murad (ehl-i sünnet) itikâdının tasdikıdır.

Üçüncü takvâ, önemsenmez sayılan günahlardan kalbi temiz tutmaktır. Burada (takvâ)nın yanında geçen «iyilik» ten maksad ise, ibâdet, itâat ve doğruluktur.

---

(31) Mâide Sûresi, âyet: 93

Âlimlerimizin takvâ üzerine sözleri bunlardır. Benim kanaatımca (takvâ), (helâl olan şeylerde aşırı gitmekten, yâni israfa kaçmaktan sakınmak) mânasına da gelmektedir. Nitekim peygamberimizden nakledilen bir haberde:

— **«Müttekîler, çok kere, mahzurlu bir şey'i yapmış olmamak için işlenmesi helâl olan şeyleri terkederler. Bunun için onlara müttekî denmiştir.»** buyurulur.

Onun için (takvâ) denince bütün bu mânaları gözönünde bulundurmanın daha iyi olacağını sanıyorum.

Şimdi takvânın tatbikatını açıklayalım.

(TAKVA) dînin esaslarına zarar verecek her hareketten kaçınmaktır. Bunu, perhiz etmekte olan bir hastanın durumuna benzetebiliriz. Perhizlinin hastalığına zarar veren her çeşit yiyecekten sakındığı gibi insan da dînine halel getiren her türlü davranıştan kaçınırsa takvâ sâhibi olur.

Dînin esaslarını çiğneyen fiilleri başlıca iki kısımda toplayabiliriz.

1 — Sırf haram ve günah olan fiiller.

2 — Aslında helâl olduğu halde aşırılığa kaçılan fiiller. Nefs dâima kötülüğe ve itâatsızlığa meyyâl olduğundan aslında helâl olan şeylerde aşırılığa gidilirse zamanla insanı günaha ve harâma sürükler. O halde, dînin hükümlerine saygılı olmak isteyen kimse, günah, haram olan şeylerden ve helâlde aşırı gitmekten kaçınsın.

Günahların başlıca iki kısım olduğunu biliyoruz.

1 — Aslında günah olanlar. Bunlar Allah'ın haram kıldığı ve yasak ettiği şeylerdir.

2 — Aslında günah olmayanlar. Bunlar, tedbir olarak yasak edilen şeylerdir. Helâl sayılan fiillerde aşırı gitmek bu kısmı teşkil eder. Meselâ sırf şehvet ve zevku safâ için bol bol yiyip içmek gibi.

[Birinci kısım günahlardan sakınmak, derece bakımından takvânın en aşağısıdır. Çünkü bunlar esasen kesin olarak yasak edilmiştir. Kaçınmak mecburîdir.

İkinci kısım günahlardan sakınmak derece bakımından daha yüksektir. Çünkü bunlarda kesin yasak yoktur. Kişi, bir nevi' kendi isteğiyle terketmektedir.]

İşte bir kimse, bu iki türlü günahların hepsinden uzak kalırsa takvâ sâhibi demektir. O artık (TAKVA) denilen zengin ve muazzam hazîneye sâhip, olgun kişidir. Allah'a saygılı olmanın son basamağına çıkmıştır.

Takvâ üzerine kısaca sözlerimiz bu kadar. İnşaallah doğru olarak anlarsın.

SORU: Nefsimizi takvâya nasıl alıştırabiliriz. Anlatır mısınız?

CEVAP: Nefsi takvâya alıştırmak, onu bütün gücünle dînin esaslarına aykırı olan şeyleri işlemekten men etmekle olur. Eğer böyle kuvvetli bir azimle nefsini durdurabilirsen takvâ sâhibi olmuş, gözünü, kulağını, dilini, kalbini, mideni ve bütün âzanı korumuş; onu takvâ gem'i ile gemlemiş olursun. Bu mevzu biraz uzundur. İhyâ-ül - Ulûmüddin kitabımızda geniş bilgi verilmiştir. Bu küçük kitapta kısaca açıklanacaktır.

Bir kimse takvâ sâhibi olmak isterse, göz, kulak, dil, kalb ve mideden ibâret beş uzvuna sâhip olsun. Bütün gücüyle onları korusun. Çünkü dînin esaslarını çiğneyen hareketler bu beş âzadan gelmektedir. Şimdi bu beş âzâyı ve bunlar için haram olan şeyleri ayrı ayrı kısaca açıklayalım.

GÖZ VE KORUNMASI

Allah her birimize gözümüzü koruma hususunda ba-

şarı versin. Çünkü o, her kötülüğün sebebidir. Göz konusunu üç esası açıklamakla inceleyeceğiz.

Birinci esas: Allah buyurur:

— **İmanlı erkeklere söyle; gözlerini haramdan sakınsınlar. Irzlarını korusunlar. Böyle yapmaları kendileri için daha temizdir. Şüphesiz Allah ne yaparlarsa hakkıyle haberdardır.** (31)

Kısa olmasına rağmen bu âyette üç değerli mâna vardır:

TERBİYE, İKAZ ve TEHDİT.

— «İmanlı erkeklere söyle ;gözlerini haramdan sakınsınlar» demekle kullar edebe dâvet ediliyor. Muhakkak ki kulun, efendisinin emrine uyması, onun verdiği terbiyeyi takınması lâzım. Yoksa efendisi onu meclise koymaz, huzuruna almaz. Bu misal üzerinde iyi düşün; çok şeyler bulacaksın.

— «Gözlerini haramdan korumaları, kendileri için daha temizdir» denmekle kullar îkaz ediliyorlar. Âyetin bu kısmı şu şekilde de açıklanabilir.

— Gözlerini haram şeylerden korurlarsa; kalbleri temiz olur, çok ibâdet ve hayır yapabilirler.

Çünkü göz kendi haline bırakılır, önüne gelene bakarsa haram şeylere bakmış olmaktan kurtulamaz. Eğer bu bakış kasıtlı olursa büyük günahtır.

Bâzan bu bakışlara kalb de katılır, yâni içten bir alâka duyulur ki o zaman daha büyük günahtır. Gözün bir def'a harama bakmasıyle, kalbin mânen çürük sahtiyan haline geldiği ve artık işe yaramadığı söylenir.

Eğer göz mubah, yâni mahzurlu olmayan bir şey'e baksa esasta bir zararı yoktur. Fakat kalb onunla meşgul olduğu için kendisine vesvese gelebilir. Böylece kalb,

---

(32) Nûr Sûresi, âyet: 30

faydasız şeylerle oyalanmış olur. Halbuki göz o şey'e bakmasa kalb de rahat olur. Doğruyu ve güzeli düşünme hâssası kaybolmaz. Rivâyete göre Hazret-i İsa şöyle demiş:

— Bakmaktan sakının, çünkü bir bakış, kalbe şehvet tohumunu serper. Bu kadarı, kötülük bakımından sâhibine yeter.

Zünnûn Mısrî de, (gözleri haram şeylere kapamak kötülüklere karşı en iyi perdedir.) der.

Başka bir söz de, (gözünü, kalbin de peşinde olarak kendi haline bırakırsan, gördüğü manzaralar seni bitkin düşürür. Gördüklerinin hepsini yapamadığın için üzülürsün. Bâzılarını da sabır edemiyerek işler, büyük günaha girersin) şeklindedir.

Bu açkılamaların sonucu şudur:

[Gözünü ne derece haramdan, seni ilgilendirmeyen lüzumsuz şeylerden korursan o derece temiz ve saf kalbli olur; vesveselerden, kuruntulardan kurtulur, insânî huylarla süslenmiş olursun. Bu gerçeği kafana iyi koy.] Tevfik Allah'tandır.

[Âyette, (şüphesiz Allah ne yaparlarsa haberdardır) denmekle kullar tehdit edilmektedir.] Ayni konu ile alâkalı başka bir âyet de:

— **(Allah gözlerin haram bakışını, kalblerin gizleyeceği her şey'i bilir.)** (33) şeklindedir. Aklı başında olana Allah'ın bu tehdidi kâfidir.

[İkinci esas; Peygamberimiz buyurur:

— **Nikâhlısı olmayan bir kadının uzuvlarına bakmak, iblisin oklarından bir oktur. Kim, helâlı olmıyan kadına bakmaktan kaçınırsa Allah ona ibâdet zevkini tattırır.**

---

(33) Mü'min Sûresi, âyet: 19

Âbidlerce, ibâdet ve münâcâtın zevkini tatmak şerefli bir mertebedir. Bu, tecrübe ile sâbittir. Haram ve lüzumsuz şeylere bakmaktan kaçınanlar ibâdetten zevk alır, kalblerinde sâflık bulunur.

Üçüncü esas; âzâna şöyle bir göz at. Niçin ve nerede kullanılmak üzere yaratılmışlar, sana verilmişlerse, orada kullanmak üzere muhafaza et. Mahallinin gayrinde onları yıpratıp harcama ki, sonra kullanmağa yüzün olsun. Meselâ ayaklar cennet bahçelerinde ve köşklerinde dolaşmak; el cennet şerbetlerini tutmak, meyvelerini koparmak; göz Allah'ın cemâlini temâşa etmek için verilmiştir. Allah'ın cemâlini seyretmekten daha büyük bir ni'met olabilir mi? O halde gözünü o gün için koru!

Göz mevzuunda anlattığımız bu üç esası hakkıyle düşünürsen sana yeter.

KULAK VE KORUNMASI

İki sebepten dolayı kulağını, kötü ve lüzumsuz söz işitmekten korumalısın.

Birinci sebep: Dinleyen, konuşanın ortağıdır. (Her şeyin ortasını ara. Şüpheli ve yan yollardan kaçın. Dilini kötü konuşmaktan koruduğun gibi, kulağını da kötü şeyler dinlemekten muhafaza et. Unutma ki kötüyü dinlerken söyleyenle ortaksın.) sözü, bu hususta söylenmiş güzel sözlerdendir.

İkinci sebep: İşittiğin her söz, kalbinde vesvese ve kuruntuların doğmasına sebep olur. Böylece düşünme melekelerin lüzumsuz şeylerle oyalandığından ibâdet edemez ve doğruyu düşünemezsin.

Kulak ve onun vasıtasıyle düşünce merkezlerine giden sözler, mideye giden yemeklere benzer. Bu yemeklerde insanın beslenmesi için faydalı maddeler olduğu gibi zararlı hattâ zehirli - öldürücü maddeler de buluna-

lilir. Faydasız olan artıklar bir müddet sonra dışarı atılır. Bunları dışarı çıkarmanın çareleri de vardır. Müshil ile olduğu gibi. Kulağa ve oradan düşünce merkezlerine giden sözlerde de faydalıları ve zararlıları olabilir. Fakat bunlar mideye giden yemekler gibi kolay kolay vücûdu terketmezler. Bâzıları yıllarca hattâ ömür boyunca insanın hayâlinden silinmez. [Eğer bu işidilen şey kötü bir söz idiyse zaman zaman vesveselere, kuruntulara sebep olur. Sâhibini rahatsız eder. Kötülüğe sevkeder. Bu yüzden büyük felâketlere düşebilir.] Böyle bir durumda, onu hatırlamamağa çalışarak Allah'a sığınmaktan başka çare yoktur.

Böyle şeyleri işitmekten kulaklarını koruyanlar rahat ve huzur içinde olurlar. Aklı olanlar bunun üzerinde çok düşünsünler. Muvaffakıyet Allah'tandır.

DİL VE KORUNMASI

Ey saâdet yolcusu! Dilini de korumalısın. O, en azgın, en bozguncu bir uzuvdur. Süfyan ibni Abdullah rivâyet eder:

Peygambere dedim ki:

— Ey Allah'ın Resûlü, benim için en çok korktuğun şey nedir?

Parmağıyle dilini tutarak:

— (İşte bu!) buyurdular.

Yunus İbni Abdullah anlatır:

— Basranın sıcağında oruç tutmağa tahammül eden nefsim, fuzulî şeyler konuşmamağa bir türlü tahammül edemedi.

Dilini çirkin ve lüzumsuz şeyler konuşmamağa alıştırmalısın. [Dil konusunu, beş ayrı esası açıklıyarak inceliyeceğiz.]

BİRİNCİ ESAS: Ebû Said Hudrî rivâyet eder:

— İnsan sabahleyin kalkınca bütün âzâsı lisân-ı hal ile dile, (Allah sana doğruluk versin. Çünkü sen doğru yolda olursan biz de oluruz. Sen saparsan biz de saparız.) derler. Bunun mânası şudur:

Dilin söylediği söz, vücudda müsbet - menfi çeşitli tesirler meydana getirir. Bu tesirler, sözün vasfına bağlıdır. Mâlik ibni Dînâr der ki:

— Eğer kalbinde kasvet, vücûdunda zâfiyet, rızkında mahrûmiyet görüyorsan bil ki lüzumsuz şeyler konuşmuşsun.

İKİNCİ ESAS: Zamanın değerlendirilmesi gerekir. Onu yok yere harcamak büyük hatâdır. Allah'ın zikri hariç diğer konuşmaların birçoğu için verilecek hükmün en hafifi (BOŞ) ve (FAYDASIZ) dır. Boş ve faydasız sözler de insanın vaktini kaybeder. Kaybedilen zaman ise bir daha geri gelmez.

Söylendiğine göre Hassan İbni Sinan, yolda giderken bir saray görünce, (bu ne zaman yapılmış) der. Sonra da nefsine hitaben (ey mağrur nefsim seni alâkalandırmayan şeylerden soruyorsun) diyerek bir sene oruç tutar ve nefsini cezalandırır.

Dillerini tutup nefislerini terbiye edenlere ne mutlu! Dilinin ve nefsinin yularını salıverenlere ne kadar yazık!

Bak birisi bu hususta ne güzel söylüyor:

— Gecenin karanlığında iki rek'at namazı ganimet bil. Eğer dilin faydasız bir şey söylemek isterse hemen engel olarak Allahı an. Güzel söz konuşan birisi bile olsan, lüzumsuz konuşmaktansa sükût etmek daha hayırlıdır.

ÜÇÜNCÜ ESAS: Yapılan ibâdetlerin, hayırların korunması lâzımdır. Diline sâhip olmayan, çok konuşan ya-

nılır; gıybet eder. Nitekim ata sözüdür. (Çok konuşan çok yanılır.) Gıybet ise ibâdetleri öldürür, yer. Gıybet edenin hâlini, topla dört bir yana gülle savuran kişiye benzetirler. Sanki o gıybet ettikçe, ibâdetlerinden kazandığı sevabları dört bir yana savurmaktadır.

Bir gün Ebû Said Hasan'a (birisi seni çekiştiriyor, hakkında gıybet ediyor.) demişler. Bunun üzerine Ebû Said bir tabağa hurma doldurarak o adama gitmiş ve:

— (Duyduğuma göre sevablarını bana hediye etmişsin. Ben de karşılık olarak sana bu hurmaları veriyorum, buyurun!) demiş.

Büyüklerden ibni Mubârek'in yanında gıybet etmekten söz açılır. İbni Mubârek der ki:

— Eğer gıybet etmiş olsaydım, muhakkak anneme ederdim. Çünkü o, benim sevaplarımı almağa herkesden daha lâyıktır.

Bir gün Hâtem Esam hastalanır. Teheccüd namazı kılamaz. Bu yüzden karısı onu ayıplar. Hâtem Esam:

— Merak etme. Bir kısım kişiler gece namaz kılarlar. Sabah olunca beni çekiştirirler. Kıyâmet gününde onların bugünkü namazı benim mizanımda olacak, der.

DÖRDÜNCÜ ESAS: Dilini tutan selâmet bulur. Bu hususta söylenmiş bâzı güzel sözler:

Süfyan Sevrî:

— Dilinle kötü konuşma ki, dişini kırmasınlar.

Başka biri:

— Dilini tut, şânın yüce olsun.

Diğer biri:

— Dilini tut. Konuşup durma ki belâya çarpılmayasın.

İbni Mübârek:

— Dilini koru, sâhip olunmayan dil, kişiyi hızla fe-

lâkete götürür. Dil, kalbin tercümânıdır. Kişinin olgunluğunu gösterir.

İbni Ebû Mutî:

— Kişinin dili, kafesteki arslana benzer. Serbest bırakılırsa her tarafı tâlân eder. Onu sükût gemi ile koru ki, belâlara karşı bir perde olsun.

İnsanın içinde nice sözler vardır ki sâhibine mânen:

— (Beni terket, sana zararım dokunmasın.) der.

Allahdan bize merhametiyle bakmasını dileriz.

BEŞİNCİ ESAS: Dilini kötüye kullananların, kıyâmet günü görecekleri cezaları hatırdan çıkarmamaları yerinde olur. Konuştuğun faydasız söz, ya tamamen haram veya fuzulî olacak. Eğer haram bir söz söyledi isen, kıyâmet gününde bunun için ezici azap göreceksin. Peygamberimiz buyurdu:

— **Mi'rac gecesi cehennemde bir kısım kişiler gördüm. Pislik yiyorlardı. Cebrâil'e bunların kim olduklarını sordum. (Bunlar, dünyada insan eti yiyenler, yâni gıybet edenlerdir.) dedi.**

Gene Allah resûlü bir gün Muâz'e hitâben şöyle der:

— **Kur'an ehline dil uzatma. İnsanları gıybet ve dedikodu ile parçalama. Sonra kıyâmet günü cehennem köpekleri de seni parçalar.**

Ebû Kalâbe der ki:

— Gıybet düşünme melekesini tahrib eder.

Allahtan, her birimizi böyle felâketlerden korumasını niyaz ederiz. Eğer söylenen söz fuzulî, yâni işe yaramaz ise bunun dört mahzuru vardır:

BİRİNCİSİ: İnsanın yazıcı melekleri, lüzumsuz yere meşgul edilmiş olur. Kişi bundan sıkılmalı ve yersiz olarak onlara ezâ vermemelidir. Allah buyurur:

— İnsan, bir söz söylemeye dursun, mutlaka yanında bir gözcü vardır. (34)

İKİNCİSİ: Allah'ın huzuruna çirkin ve saçma-sapan sözlerden ibaret bir kitap gönderilmiş olur. Çünkü insanın sözleri yazıcı melekler tarafından yazılarak bir kitap hâline getirilir.] Kişi rabbının huzuruna böyle bir şey göndermiş olmaktan sakınmalıdır.

Adamın biri bir ara çirkin ve saçma bir şeyler konuşuyormuş. Onu gören diğer biri demiş ki:

— Hey, ne yapıyorsun? Sen rabbına gönderilecek bir kitabı yazmakla meşgulsün. Ona doldurduğun cümlelere dikkat et.

ÜÇÜNCÜSÜ: Kişinin dünyada konuştuğu iyi - kötü bütün sözler, kıyâmet günü şâhitler yanında Allah'ın huzurunda okunur. Sözlerin sâhibi de aç, susuz, çıplak ve cennet kokusundan mahrum orada beklemektedir.]

Dünyada sarfettiği çirkin konuşmalar orada ona ıztırap vesilesi olur.

DÖRDÜNCÜSÜ: Kıyâmet günü, bu çirkin konuşmaları ihtiva eden kitap okunduktan sonra etrafdan (yazık, utanmadın mı bunları söylemeye? Rabbına dünyadan ancak bu çirkin konuşmaları mı getirebildin.) şeklinde ayıplamalar gelir.] Aklı başında olana dil mevzuunda bu dört öğüt yetişir.

KALB VE KORUNMASI

Ey saâdet yolcusu, kalbin, kötü düşüncelerden korunması ve ıslah edilmesi lâzımdır. O, korunması gereken uzuvların en tehlikelisi aynı zamanda ıslahı en zor olanıdır. [(KALB ve KORUNMASI) konusunu beş esası açıklıyarak inceliyeceğiz.]

---

(34) Kâf Sûresi, âyet: 18

BİRİNCİ ESAS; Allah buyurur :

— **Allah, gözlerin hâin bakışını ve kalplerin gizleyeceği her şeyi bilir.** (35)

— **Allah, Kalplerinizdekini bilir.**

— **Allah Kalplerin iç yüzünü hakkıyle bilir.**

[Allah'ın, kulların kalbinden geçenlere tamamıyle vâkıf olduğu Kur'anda defalarca ifade edilmiştir. İnsan için onun bilmiş olması yeter. Dikkat et, Kalbin neler yapıyor. Çünkü her hareketini kontrol altında bulunduran birisiyle alış - veriş etmektesin.]

[İKİNCİ ESAS; Peygamberimiz buyurur :

— **Allah sizin yüzünüze, endâmınıza bakmaz. Sâdece kalbinize bakar.**

Buna göre kalp Allah'ın nazargâhıdır. Hayretki bir çok kimseler bir kusur görülmesin diye insanların görebilecekleri yerini yıkarlar, temizlerler, süslerler de, Allah'ın nazargâhı olan kalbi ihmal ederler.] Bir defacık onu kirli düşüncelerden temizlemeyi akıllarına getirmezler. Öyleki mümkün olsa da insanlar görebilse ondan kaçarlar yahut onu yanlarından uzaklaştırırlar.

[ÜÇÜNCÜ ESAS; (Kalb) bir ülkenin başkanı gibidir. Diğer uzuvlar onun tebeasıdır. Eğer (BAŞ) durumunda olan (KALB) doğru yolda ise tebea durumundaki diğer uzuvlar da doğru yoldadır.] Nitekim Allah Resûlü buyurur :

— **İnsanda bir et parçası vardır ki o doğru olursa bütün vücud doğru olur. O kötü olursa bütün vücud kötü olur. Bu et parçası KALB'dir.**

Mademki bütün âzânın doğruluğu kalbe bağlı, o halde emek verip onu ıslah etmek gerekir.

[DÖRDÜNCÜ ESAS; Kalb, içinde güzel pırlantaların

---

(35) Mü'min Sûresi, âyet: 19

bulunduğu bir hazinedir. Dünya ve âhiret saâdetine vesile olan AKIL, Allah yanında insanın değerli bir varlık olmasını sağlayan BASÎRET, yapılan ibâdetlerle ebedî hayatı kazandırabilmek için lâzım olan niyet-i hâlisa, insanın diğer mahlûkat içinde şerefini artıran çeşitli ilimler ve daha nice faziletler bu hazinede bulunan pırlantalar cümlesindendir.

O halde böyle bir hazineyi kirden, pastan, hırsızlardan korumalı üstelik onu çeşitli güzelliklerle süslemelisin. Böylece ona leke düşürmemiş, düşmandan korumuş olursun. Kibir, haset, merhametsizlik, cimrilik,... gibi insanî olmayan huylar kalbin düşmanıdır. Onu kirletirler, mahvederler. Bunların tersi olan alçak gönüllülük, merhamet, cömertlik,... gibi duygular da insan kalbinin süsleridir.

BEŞİNCİ ESAS : Ben kalbin halini düşündüm. Onda, diğer âzâda bulunmayan beş husûsiyet gördüm.

Birinci husûsiyet: Düşman daima kalbe hücum halindedir. Çünkü şeytan insanın kalbinde bulunmakta, ona vesvese vermektedir. Kalbde bir de doğruya çağırıcı melek olduğuna göre her an iki ayrı dâvetci tarafından kapısı çalınıyor demektir.

İkinci husûsiyet : Kalp, çok meşgul bir âzâdır. Çünki insanı iyiliğe sevkeden (Akıl) ile kötülüğe sevkeden (HEVÂ-Yİ NEFS) orada çarpışmaktadır. Ohalde kalb dâima savaşa sahne olan sıtratejik bir noktadır. Sıtratejik noktaların ise korunmasına ehemmiyet verilmelidir.

Üçüncü husûsiyet : Kalb, çeşitli belâların üşüştüğü bir yerdir. Yağmur damlaları kadar çok ve bir ok gibi tehlikeli fikirler gece - gündüz oraya yağmaktadır. Sen bu tehlikeli fikirlerin kalbe üşüşmesine engel olamazsın. Kalb göze benzemez. Çünkü o iki göz kapağı arasındadır. İstenildiği zaman kapatılabilir. Dil'e de benzemez. Onun-

da dudaklar ve dişlerle hapsedilmesi mümkündür. Kalb ise dâima tehlikeli fikirlerin hedefidir. Nefs, hemen kalbe doğan bu fikirlere uyulmasını ister. İnsan çok kere bu isteğe mağlûp olur, defedemez.

[Dördüncü husûsiyet : Kalbin mânevî hastalıkları elle tutulup gözle görülmediğinden tedâvisi güçtür. Uzun müddet üzerinde durarak terbiye etmek gerekir.]

[Beşinci husûsiyet : Kalb, hızla halden hale döner. Öyle ki o, bu dönüşlerde ateşde kaynamakta olan bir tencerenin kapağından daha hareketlidir. Esasen kalb, durmadan halden hale döndüğü için bu adı almıştır.] Fikirler, insanı çeşitli tavırlara sokar. Kalb, değişmekte nekadar hızlı ise, belâların onun üzerine yağması da o kadar hızlıdır. [Kalbin doğru yoldan sapması çok büyük tehlikedir. Bu sapışın başlangıcı KASVET ve ALLAH'TAN BAŞKA ŞEYLERE BEL BAĞLAMAKTIR. SONU İSE — Allah korusun — İMANSIZLIKTIR.] Duymadın mı, Allah Kur'anda iblîs hakkında ne buyuruyor :

— **İblis dayatmış, kibirlenmiş, Hz. Âdeme secde etmemişti. Zaten o kâfirlerdendi.** (36)

İblisin kalbinde kibir vardı. Bu kibir, Hz. Âdeme secde etmesini engelleyerek îmansızlığına sebep oldu.

— **... Fakat o yere saplandı. Hevâsına uydu.** (37)

Hevâ-yı nefs, kişiyi meş'um günahlara sürükler.

— **Onlar, evvelâ indirilen âyetlere nasıl îman etmemişlerse biz, kendilerinin kalblerini ve gözlerini ters çevirerek, azgınlıkları içinde serseriyâne bırakmış bulunuyoruz.** (38)

Allah'ın has kulları, kalbin doğru yoldan çıkmasın-

---

(36) Bakara Sûresi, âyet: 34
(37) Âraf Sûresi, âyet: 176
(38) En'am Sûresi, âyet: 110

dan çok korkarlar. Onun, Allah'dan başkasına meyletmesini önlemek için gayret sarfederler. Allah bu kişiler hakkında buyurur :

— **Onlar kalblerin ve gözlerin dehşetle döneceği günden korkarlar.** (39)

Allah herbirimizi ibret alanlardan, tehlikeli fikirlerin zuhurunda doğruyu bulanlardan ve kalbini islah edenlerden eylesin.

SORU : Bu izahlarınızdan kalbin çok mühim bir uzuv olduğu anlaşıldı. Şimdi kalbin mâruz kaldığı âfetleri ve onun ıslah çarelerini açıklar mısınız?

CEVAP : Kalbin ıslahına yarayan esaslar bu kitabın hacmine sığmayacak kadar çoktur. Âlimlerimiz bunları uzun uzun yazmışlardır. Buna göre kalbin doksan küsur güzel duyguya sahip olması, doksan küsur kötü duygudan uzak kalması gerekir. Ayrıca bir bu kadar da bunlardan meydana gelen iyi ve kötü duygular vardır. Dînî esaslara bağlı olup gaflet uykusunu terkeden bir kimse için bunları öğrenip tatbik etmek zor değildir. Bunlar İhyâ-ül-ulûmüddin v.s. gibi kitaplarımızda etraflıca açıklanmıştır. Burada kısaca üzerinde durulacaktır.

Dört şey insan ruhûnu mahveder. Kalbden insanlık duygularını siler-süpürür. Bu dört âfet UZUN EMEL, ACELECİLİK, HASET ve KİBİR'dir. Buna karşılık dört şey de kalbi ıslah eder, onda insana has güzel huyların yerleşmesini sağlar. Bunlar da UZUN EMELE KAPILMAMAK, HERŞEYDE İTİDAL GÖSTERMEK ve TAVSİYE ETMEK, ALÇAK GÖNÜLLÜ OLMAK'tır. İşte kalbi insanîleştiren veya canavarlaştıran esaslar. Bunları öğrenmek ve gereğini yapmak herkesin üzerine farzdır. Şimdi bunları sırasıyle açıklayalım.

---

(39) Nûr Sûresi, âyet: 37

UZUN EMEL

Uzun emel, i n s a n ı n hayır işlemesine engel olur. Üstelik kötülüğe ve şerre sevkeder. O insanlığı türlü felâketlere sürükleyen onulmaz bir hastalıktır. Uzun emel başlıca dört büyük tehlikeyi doğurur. Birinci tehlike : İbadet hususunda tenbelliğe ve ibadeti terketmeye sebep olur. Uzun emel eden kimse (sonra yaparım. Daha önümde aylar, yıllar var. İbâdet geçmiş sayılmaz.) der.

Dâvût Tâî derki :

— Allah'ın azâbından korkanlar için uzak şeyler yakındır. Uzun emellerin amelleri kötüdür.

Yahya İbni Meâz da :

— Uzun emel, her hayırlı işe; hırs, doğrulukla muameleye mânî olur. Sabır zafere götürür. Nefs, şerre dâvet eder! der.

İKİNCİ TEHLİKE : Tevbenin terkine ve tehirine sebep olur. Uzun emellere dalan kimse, (ilerde tevbe ederim, zaman çok, henüz gencim, istediğim zaman tevbe yapabilirim.) der.

Fakat çok kerre böyle kişileri ecel ânîden yakalayıverir. Kendilerine çeki - düzen vermeğe vakit bulamazlar.

ÜÇÜNCÜ TEHLİKE : Uzun emel, âhiret hayatını unutturur. Kişinin hırsla dünyaya bağlanmasına sebep olur. Uzun emellere kapılan kimse şöyle düşünür:

— İhtiyarladığımda çalışamaz, yoksul duruma düşebilirim. Onun için şimdiden bol dünyalık hazırlamalıyım. Ne olur, ne olmaz.

Bu ve benzeri düşünceler, kişinin haddinden fazla dünyaya sarılmasına sebep olur. Önünde bir birini takiben gelecek günler için düşüncelere dalar.

— (Ne yiyip, ne içeceğim, ne giyeceğim. İşte kış geldi. Sonra yaz gelecek. Giyecek şey'im yok, belki de öm-

rüm çok uzun olacak. Yaşlılık ânında ihtiyaçlar daha da artar. Kimseye muhtaç olmamak için çok şey hazırlamalıyım.) Şeklindeki kuruntulardan kendini kurtaramaz. O artık ölümü unutmuş, bütün gücüyle mal - mülk toplamakla meşguldür. Son derece cimridir de... Malının zekâtını vermez, kimseye en ufak bir yardımda bulunmaz. Kalbi devamlı dünya ile meşguldür. Daha fazla mal sahibi olamamanın üzüntüsü içindedir. Böylece faydasız şeylerle ömrünü tüketir, gider. Ebû Zer der :

— Yetişmediğim günlerin elemi beni mahvetti.

Sorarlar :

— Nasıl olur?

Cevap verir :

— Emellerim, ecelimin ötesindeki günlere de atladı.

DÖRDÜNCÜ TEHLİKE : Uzun emel kalbi karartır. Âhireti unutturur. Uzun emeller peşinde koşan kimse ölümü ve kabri hiç hatırına getirmez. Hz. Ali der ki :

— Korktuklarımın en korkulusu iki şeydir. Uzun emel ve hevâ-yi nefse uymak. Uzun emel, âhireti unutturur. Hevâ-yi nefse uymak, insanı doğru yoldan saptırır.

Uzun emeller peşinde koşan bir kimse için en büyük düşünce dünyevî mes'eleler, mal - mülk, halk ile sohbet v.s. gibi şeylerdir. Bu çeşit meşgaleler ise kalbin kararmasına, katılaşmasına sebep olur. Kalbin temizliği, onda insanî huyların teşekkülü; ölümü, kabir ve âhiret hayatını, sevabı ve azâbı hatırlamakla mümkündür. Bir kimsede bunlardan eser olmazsa onun kalbi nasıl pâk olabilir, insanî duygular nasıl teşekkül edebilir? Allah Buyurur :

— **İman edenlerin, Allah'ı ve ondan ineni zikir için, kalblerinin saygı ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi? Onlar daha önce kendilerine kitap**

verilip de üzerlerinden uzun zaman geçmiş, kalbleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar. (40)

Bir kimse ne derece çok emellere dalarsa Allah'a itaatı o derece azalır. Günahları çoğalır, hırsı artar, kalbi kararır, gaflete dalar, tevbe etmez, âkıbetini düşünmez. Allah korusun, âhıretini mahveder. Ebedî hayat olan âhireti mahvetmekten daha kötü bir şey olabilir mi? Hangi felâket bundan daha büyüktür? İşte bu en büyük felâketin sebebi UZUN EMEL'dir.

Ölümü, âniden ölenlerin hâlini ve kendisinin de böyle olabileceğini düşünen kimse, uzun emelin getireceği felâketlerden kurtulur. Nitekim Avf ibni Abdullah der:

— Nice kişiler vardır ki bir zamana yetişmek isterler, yetişemezler. Nice kişiler vardır ki yarını sabırsızlıkla beklerler, kavuşamazlar. Ecelin hızla gelmekte olduğunu bilenler ise uzun emele lânet ederler.

Dünya hayâtını tasvir eden bâzı güzel sözler:

Hz. İsa:

— **Dünya üç günden ibarettir.**

— **DÜN: Geçmiştir, elinde ondan bir şey yoktur.**

YARIN: Gelecektir, fakat yetişip yetişemiyeceğini bilmiyorsun.

BUGÜN: İçinde bulunduğun an. Bunu ganimet bil, değerlendir.

Ebû Zer:

— **Dünya hayatı üç saatten ibarettir.**

İçinde bulunduğun saat, bir önce geçen saat ve gelecek saat.

Geçen zaman geçmiştir, bir daha geri gelmez. Geleceğe yetişip yetişmiyeceğin belli değil. Ölü-

---

(40) Hadîd Sûresi, âyet: 16

mün her an gelmesi muhtemel olduğuna göre gerçekte bir saatlık hayâta mâliksin.

Bir âlim:

— **Dünya hayâtı üç nefesten ibarettir. Birinci nefes alınmış, onda yapılan yapılmıştır. İkinci nefes sarfedilmektedir. Üçüncü nefese yetişilip yetişilemeyeceği bilinmemektedir. Çünkü nice kişiler almakta olduğu bir nefesten ikinci bir nefese erişememekte, âniden ölmektedir.**

Buna göre insanın garantili hayâtı gerçekte bir günden, bir saatten ibaret değil bir nefesten ibarettir. O halde ölüm gelmeden önce bu bir nefeste Allah'a karşı vazifeler yapılmalı, tevbe edilmelidir. Belki ikinci bir nefesi almadan ölüm geliverir. Rızık hususunda da ayni düşüncelerle hareket edilmelidir. İkinci bir güne, ikinci bir saate, ikinci bir nefese yetişileceği garantili olmadığına göre hırsla dünyaya sarılmak yersizdir. Nitekim Allah Resûlü buyurur:

— **Ben yere bir adım basmadım ki ölmeden evvel kaldıracağımı, ağzıma bir lokma atmadım ki ölüm gelmeden önce yutacağımı sanayım. Varlığım kudret elinde olan Allah'a yeminle söylerim ki kıyâmet hususunda size söylenenler mutlaka vukû bulacaktır.**

Ey insan, işte bütün bunları düşündüğün ve üzerinde durduğun an, uzun emellerin kısalır. Nefsin yavaş yavaş Allah yoluna girer, tevbe eder. Böylece geçmiş günahların afva uğrar. Dünya hayatında Allah'ın rızâsına uygun olmayan şeylerden kendini çekersin. Sonunda kıyâmet günü vereceğin hesap ta kolaylaşmış olur. Her an kıyâmeti ve onun dehşetini düşünürsün. Bu yüzden kalbinden kasvet gider, yerine yumuşaklık gelir, şuur sahibi olursun. İbadetlerin Allah'a lâyık bir şekilde olur.

Âkıbetinden emin olabilirsin. Bu güzel sonuçlar Allah'ın inâyetiyle uzun emellerden kurtulduğun zaman sağlanabilir.

Büyüklerden birisini öldükten sonra, rü'yada görmüşler:

— Sizce en hayırlı amel nedir? diye sormuşlar.

— (Kadere râzı olmak ve uzun emelleri terketmektir.) cevabını vermiş.

Ey kardeşim, kendini şöyle bir araştır. Uzun emel bulunup bulunmadığına bak. Nefsin ve kalbin ıslahında bu mesele çok mühimdir. Muvaffakıyet Allah'tandır.

HASED

Hased; İbâdetleri fesâda uğratır, günah işlemeğe sebep olur. O, avam tabakası şurada dursun, âlimlerin bile müptelâ olduğu onulmaz bir hastalıktır. Hased edenin sonu felâket, yeri cehennemdir. Peygamberimiz buyurur:

— **Altı zümre altı şey sebebiyle cehenneme girer. Araplar ırkçılık, âmirler zulüm, köy âmirleri kibir, tüccar satışta hiyânet, köylüler cehâlet, âlimler hased yüzünden.**

Âlimleri bile cehenneme götürecek kadar meş'um olan böyle kötü bir duygudan kaçınmak yeridir.

Hased, sâhibini dört büyük zarara sokar.

BİRİNCİ ZARAR: Hased edenin ibâdeti mahvolur. Allah Resûlü buyurur:

— **Ateşin odunu yaktığı gibi hased de iyi amelleri yer bitirir.**

İKİNCİ ZARAR: Hased, günahlara sebep olur. Nitekim hased eden kimsenin üç kötü huyu olduğu söylenir.

Birincisi: Yüzyüze olunca yaltaklık eder.

İkincisi: Arkadan çekiştirir.

Üçüncüsü: Birinin başına bir musibet gelince sevinir.

Allah'ın, hased edenin hasedinden kendisine sığınılmasını emretmesi bile, hasedin ne kadar kötü bir şey olduğunu anlatmağa yeter, Kur'anda buyurulur:

— **Ve hased edenin, hasedini belli ettiği zaman şerrinden Allaha sığınırım.** (41)

Görüldüğü gibi hased edenin şerrinden Allah'a sığınılması istenilmektedir. Şeytanın ve sihircinin şerrinden korunmak için Allah'a sığınmak gerektiğini biliyoruz. Demek ki hased eden kimse kötülük bakımından şeytan ve sihirbaz ile bir tutulmakta, yâni şerrinden korunmak için ancak Allah'a sığınmak gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ ZARAR: Hased, kişiye faydasız olarak zahmet ve elem çektirir. Üstelik günaha sokar. İbni Semmâk der ki:

— Hased edenden başka mazluma benzeyen bir zâlim görmedim. Çünkü o, devamlı hüsran içindedir, gamlıdır, aklı şaşkındır.

DÖRDÜNCÜ ZARAR: Hased edenin basireti kapanır. Öyle ki Allah'ın eşyasından hiç bir şey anlayamaz. Süfyan Sevrî der ki:

— Takvâ sâhibi olmak istersen çok konuşma. Öğrendiğin gerçekleri muhafaza etmek istersen harîs olma. İnsanların dilinden kurtulmak istersen kimsenin kusurunu araştırma. Basiretinin artmasını istersen kimseye hased etme.

BEŞİNCİ ZARAR: Hased eden kimsenin hâli daima mahrûmiyet ve maskaralıktır. Allah'ın yardımına mazhar olamaz. Hatem Esam'ın da dediği gibi, (kin tutan, din tutmaz, gıybet eden âbid olamaz. Gammâza güven olmaz. Hased edene yardım gelmez.)

---

(41) Felâk Sûresi, âyet: 5

Hased edene yardım nasıl gelsin, muradına nasıl ersin ki, onun muradı mü'minlerden Allah'ın ni'metinin zâil olmasıdır. O, Allah'ın îmanlı kullarına karşı gene Allahtan yardım istemektedir. Ebû Yâkub der ki:

— Allahım, kullarına vereceğin ni'metlerin tamamlanmasına kadar bize sabır ver, hased etmiyelim.

Kişinin huzurunu, basiretini gideren; ibâdetini fesâda uğratan; günah işlemesine, mahrumiyetine ve düşmanlarına yenilmesine sebep olan bu onulmaz hastalığı def'etmek gerekir.

ACELECİLİK

Acelecilik, hedefe ulaşmağa engel olur. Sâhibini günaha sürükler. [Bu da dört âfete sebep olur.]

[Birinci âfet: Âbidler, derece bakımından yükselmek isterler, gayret sarfederler. Çok kere acele ile ibâdeti vaktinden önce yaparlar. Diledikleri hayra nâil olamazlar. Bu yüzden ye'se düşerek ibâdette gayreti terkederler.] İstedikleri dereceye çıkamazlar. Hattâ bulundukları dereceden düştükleri bile olur. Mûtedil yolda bulunmuş sayılmazlar. Rivâyet edildiğine göre peygamberimiz buyurur:

— **Bizim dînimiz sağlam ve mûtedil yoldur. Onda mülâyemetle yürüyün. Acele etmeyin. İfrât ve tefritten kaçının.**

Derler ki:

— Acele etmezsen gâyene ulaşırsın.

— Acele etmeyen hiç olmazsa bâzı hedeflerine ulaşabilir. Acele edenin dâima ayağı kayar.

İkincisi: [Meselâ aceleci kimsenin bir dileği olsa, bunu Allah'tan istese bâzan olur ki aceleciğili yüzünden durmadan bu isteğini tekrar eder. Hemen yerine getirilmesini ister. Eğer istediği anda dilediği olmazsa ye'se düşer, bir daha duâ etmez. Böylece gâyesine erişemez.

Üçüncüsü: Aceleci kimse birisi tarafından haksızlığa uğrasa hemen bedduâyı basar. Bu yüzden bir müslüman zarara uğrar. Bâzan da bedduâ etmekte haddi tecâvüz eder, günaha girer. Allah buyurur:

— **İnsan, hayra dua ediyormuş gibi, şerre dua eder. Çok acelecidir bu insan.** (42)

Dördüncüsü: İbâdetin aslı, dînî bakımdan şüpheli olan şeylerden sakınmak demektir. Bu ise yemede, içmede, konuşmada hâsılı her fiilde dikkatli olmakla mümkündür? Aceleci kimsede bu dikkat ve araştırma yoktur. O, hızla ve düşüncesizce konuşur, hatâya düşer. Olur - olmaz her şey'e el atar, haram ve şüpheli şeyler kazanır. Şüphelerden uzak olmayan bir ibâdetin neresinde hayır olabilir?

Görüldüğü gibi aceleci bir kimse, mânevî derecelerden düşmekte, gâyelerine ulaşamamakta, müslüman kardeşinin ve kendisinin zararına sebep olmakta, ibâdetlerinin gereği gibi yapılmasını sağlayan dikkatden mahrum bulunmaktadır. O halde her insanın bu hastalığı yâni aceleciliği gidermesi gerekir.

KİBİR

Kibir başlı başına öldürücü bir hastalıktır. Allah buyurur:

— **Şeytan diretmiş, kibirlenmek istemişti. Zaten o kâfirlerdendi.** (43)

Kibir, ibâdetlerin teferruâtına zarar veren diğer kötü huylara benzemez. O, ibâdetin aslına zarar verir, îtikadları kökten sarsar. Eğer biraz fazla olursa — Allah korusun — insan kendini toparlayamaz, küfre gider. Kibrin insana getirdiği âfetlerden dört tanesini sayalım.

---

(42) İsrâ Sûresi, âyet: 11

(43) Bakara Sûresi, âyet: 34

Birincisi: Kibirli insanın basireti kapanır, hakikatı göremez. Akıllara durgunluk verecek derecedeki bu kâinat ona hiç bir şey anlatamaz. İrâdesizdir. Allah buyurur:

— **Yeryüzünde haksız yere kibirlenenleri, âyetlerimi idrâkten çevireceğim. (44)**

— **Allah her kibirli ve zâlim kalbi mühürler. (Hakikati anlayamaz.) (45)**

İkincisi: Kibirli insan Allah'ın öfkesini üzerine çeker. Kur'anda buyurulur:

— **Allah kibirlenenleri sevmez.**

Anlatıldığına göre Hz. Mûsa bir gün (Ey Rabbım) demiş, (en çok öfkelendiklerin kimlerdir?)

Allah buyurmuş:

— Kibirlenen, haşin dilli olan, hakikati göremeyen, cimri ve kötü huylulardır.

Üçüncüsü: Kibirli kimse dünyada sıkıntılara, âhirette azâba dûçar olur. Büyüklerimizden biri der ki:

— Ölüm gelmeden önce üç şeyden kaçın: Kibir, hırs ve ucüb. Allah kibirlenenleri kendi yakınlarından ezâ çektirmeden; harisleri bir lokma ekmekle bir yudum suya muhtaç etmeden; böbürlenenleri kendi pisliğine bulaştırmadan dünyadan çıkarmaz.

Derler ki:

— Kim haksız yere kibirlenirse Allah onu zelil eder.

Dördüncüsü: Kibirli kimse âhirette Allah'ın azâbına uğrar. Rivâyete göre Allah kudsî hadiste buyurur:

— **Büyüklük (kibir) ve ululuk bana mahsus giye-**

---

(44) A'raf Sûresi, âyet: 146

(45) Mü'min Sûresi, âyet: 35

ceklerdir. Kim bunları giymek isterse cehenneme atarım.

Bu kudsî hadîsin mânası şudur:

Büyüklük ve ululuk bana mahsus sıfatlardandır. Nasıl insan giyeceği, insana mahsus ise bunlar da bana mahsustur. Onlara benden başka kimse lâyık değildir.

Bir huy ki insanın basiretinin kapanmasına, Allah'ın gadabına, dünyada sıkıntılara, âhirette cehennem azâbına sebep olur, aklı olan böyle kötü bir huydan gâfil olmaz. Onu üzerinden söker atar.

Bu dört şeyden bir tanesi bile büyük zararlara yol açar. Ya dördü birden olursa insanın hâli nice olur? Allah'tan samimî temennimiz odur ki böyle kötü huylardan her birimizi korusun.

SORU: Bu kötü sıfatları terketmenin gerektiği anlaşıldı. Şimdi bunları tarifleri, kısımları ve korunma çareleriyle açıklar mısınız?

CEVAP: Bunları İhyâ-ül-Ulûmüddin ve diğer bâzı kitablarımızda genişçe açıkladık. Burada kısaca üzerinde duracağız.

UZZUN EMEL: Âlimlerimize göre uzun emel (uzun müddet yaşama isteği)dir. Uzun emel eden kimse ecelinin çok geç geleceğini hayâl eder, kalbini bu hayâle göre ayarlar. Uzun emelin zıddı (kısa emel) dir ki, uzun müddet yaşama isteğini hayâlinden atmak demektir. Kısa emel sâhibi, uzun ömrü Allah'ın takdirine veya yaşamanın, hakkında hayırlı olmasına bırakır. (Eğer) der, (uzun ömür hakkımda hayırlı ise, Allah yaşatsın.)

Bir kimse, ikinci bir nefes, ikinci bir saat, ikinci bir gün sonra yaşayacağını kat'iyetle söylerse uzun emel etmiş olur. Çünkü onun bu hareketi gaypten haber vermek demektir.

Eğer, (inşâallah yaşarım), yâhut (Allah'ın takdirinde varsa yaşarım) derse uzun emel etmiş olmaz.

İkinci nefeste, ikinci saatte, ikinci günde yaşarım derse gene uzun emel etmiş olur.

Eğer, ikinci nefeste yaşamak hakkında (hayırlı ise yaşayayım) derse uzun emel etmiş olmaz.

Bütün bunlarda esas olan kalben istemek ve kalben karar vermektir. İçine yâni kalbine uymadıkça dili ile söylemenin bir kıymeti yoktur.

Uzun emel iki kısımdır.

1 — Umûmî uzun emel,

2 — Hususî uzun emel.

Birinci çeşit uzun emel (Mal - mülk toplayıp zengin olmak gâyesiyle uzun zaman yaşama) isteğidir. Bu tip emellere sahip olan kimselerin hatırına hiç ölüm gelmez. Ebediyyen yaşayacakmış gibi hareket ederler. Fakat bu emel sırf günahtır. Bunun zıddı kısa emeldir. Allah buyurur:

— **Bırak onları kendi hallerine. Yesinler, eğlensinler. Onları emel oyalayadursun. Sonra bilecek onlar. (46)**

İkinci çeşit uzun emel: (Hayırlı fakat tehlike ihtimali bulunan bir işi bitirmek gâyesiyle yaşamayı arzulamak) tır. Bu işin kendisi için gerçekten hayırlı olup olmadığında kesinlik yoktur. Meselâ ilk bakışta hayırlı görünen bir işe riyâ ve ucüb girerse elde edilen sevap günahı karşılamaz. O halde bir kimse namaz, oruç v.s. gibi ibâdetlere başladığı zaman bunu bitirinceye kadar yaşıyacağına hükmetmemelidir. Çünkü bu, gaybe hüküm etmek demektir. Bu ibâdeti bitirmeyi dilemek te doğru olmaz. Çünkü onun bitirilmesinde kendisi için hayır olma-

---

(46) Hıcr Sûresi, âyet: 3

yabilir. Yalnız, (Allah dilerse) veya (bunun bitirilmesinde benim için hayır varsa) kayıtlarıyle yaşamayı isterse o zaman uzun emel etmemiş olur. Nitekim Allah, Resûlüne hitâben buyurur:

— **Hiç bir şey hakkında (ben bunu yarın yaparım) deme. (47)**

Âlimlerimize göre bu ikinci çeşit uzun emelin zıddı (iyi niyet) tir. Yâni hayırlı bir işte iyi niyetle uzun ömür dileyen kimse uzun emel yapmış olmaz. İyi niyetli olabilmek için, diğer işleri bir tarafa itip o hayırlı işe başlamak ve sonunu Allah'ın dileğine havâle etmek şarttır.

SORU: Hayırlı işin sonunu niçin Allah'a havale ediyoruz?

CEVAP: Hayırlı bir teşebbüsün başında henüz tehlike yoktur. Çünkü başlangıç, gelecek uzak bir zaman değildir. Sonuna yâni bitirilişine doğru ise tehlike vardır. Çünkü gelecek uzak bir zamandır. İşin sonunu Allah'a havale etmeden emel etmekte iki tehlike vardır:

Birinci tehlike: İşin sonuna ulaşılıp ulaşılmıyacağı bilinmez.

İkinci tehlike: İşin sonunun hayırlı olup olmayacağı bilinmez.

O halde hayırlı bir işe girişirken, sonunun gelip gelmeyeceği bilinmediğinden, (Allah dilerse) kaydını ve sonunun hayırlı mı, şer mi olduğu belli olmadığından da, (hayır ise Allah sonunu getirsin) kaydını söylemek vâcibdir.

İşte insan bu şartlar altında bir işi yapmayı dilerse iyi niyet sahibi olur. Uzun emelden sıyrılır.

Uzun emelden kurtulmanın çaresi ölümü hatırlamaktır. Daha hızlı ve kesin netice almak için, gurur ve gaf-

---

(47) Kehf Sûresi, âyet: 23

let içinde iken ölümün âniden gelivermesini düşünmelidir.

Saâdet yolcusu, bu gerçekleri kafana iyice yerleştir. Onlara gerçekten ihtiyaç çoktur. Kıymetli vakitlerini boş kuruntularla yitirmekten vazgeç.

HASED: Hased, Allah tarafından bir müslümana verilen ve o müslüman için faydalı olan ni'metlerin zevâlini istemektir. Eğer, zevâlini istememekle beraber, ayni ni'metlere kendinin de nâil olmasını dilerse (GIPTA) olur ki günah değildir. Nitekim Resûlûllah buyurur:

— **Ancak iki kişiye gıpta edilebilir. Biri Kur'an hükümlerini öğrenip onu gece - gündüz yaşayışına tatbik eden, diğeri helâlından zengin olarak her zaman muhtaçların yardımına koşan kişi.**

Eğer bekâsında fayda olmayan bir ni'metin müslüman kardeşinden zevâli istenirse buna (GAYRET) denir.

Hasedin zıddı; Allah'ın ni'metlerinden, müslüman kardeşin için yararlı olanların bekâsını istemektir.

SORU: Müslüman kardeşimizin nâil olduğu bir ni'metin, hakkında hayır mı, şer mi olduğunu nasıl bilelim?

CEVAP: Eğer sende o ni'metin, müslüman kardeşin için yararlı olacağına dair kuvvetli zan hâsıl olursa bekâsını istersin. Tereddütlü olursan ne zevâlini, ne de bekâsını ister, sadece (hakkında hayırlı ise Allah dâim etsin, değilse alsın) dersin. Birisine hased etmekten kurtulmak için Allah'ın (müslümanların birbirlerini sevmeleri) hakkındaki emrini düşünmelidir. Daha geniş düşünülürse müslüman kardeşinin nâil olduğu maddî-mânevî ni'metlerin senin rahat ve huzuruna da vesile olduğu görülür. Çünkü bu ni'metlerden, dünyaya mahsus olanlar dünyada yardımlaşmağa, âhirete mahsus olanlar âhirette şefâate vesile olur. Bütün bunları etraflıca gözönünde

bulundurmak, insanı HASED ETMEK gibi insanî olmayan bir huydan uzaklaştırır. Doğru yola iletecek yalnız Allah'dır.

ACELE: [Acele, kalbde bulunan mânevî bir sâiktir. İnsanı, bir işi durup - düşünmeden yapmağa zorlar.] [Zıddı: İHTİYAT, DİKKAT ve TEENNİ'dir.]

Her işin başında, biraz durmak, doğru olup - olmadığını düşünmek gerekir. Buna TEVAKKUF denir. Başladıktan sonra da hakkıyle yapabilmek için ihtiyatlı hareket etmelidir. Buna da TEENNİ denir. [İHTİYAT, DİKKAT ve TEENNİ'de selâmet, ACELEDE ise pişmanlık ve felâket bulunduğunu hatırlamak insanı (ACELECİLİK)ten uzaklaştırır. İşlerinde DİKKAT ve İTİNA'ya sevkeder.]

KİBİR: [Kişinin kendisini diğerlerinden yüksek ve üstün görmesidir. Böyle bir davranışa TEKEBBÜR denir. Zıddı TEVÂZU'dur ki alçak gönüllü olma hâlidir.] Tekebbür ile tevâzu' umumî ve hususî gibi kısımlara ayrılır. Umumî tevâzu', yeme - içme, mesken v.s. hususunda gösterilen sâdeliktir. Bunun karşılığı umumî tekebbür, yeme - içme v.s. de DEBDEBE'dir. Hususî tevâzu', kim tarafından gelirse gelsin nefsini hakkı kabûl etmeğe alıştırmak; karşılığı olan hususî tekebbür ise, hakkı kabûl etmekten kaçınmaktır. Bu türlü tekebbür sırf günahtır.]

Umumî tevâzu'a ulaşabilmek için insan evvelini, âhirini ve içinde bulunduğu hâli düşünmelidir.] Nitekim derler:

— Ey insan, evvelin bir damla meni, sonun kokmuş necis. Bu ikisinin arasında da helâ durumundasın. Neye böbürlenip durursun.

[Hususî tevâzu'a ulaşabilmek için, hakkı kabûl etmeyenlerin uğrayacağı azâbı düşünmelidir.]

Basireti olanlara KALB MEVZUUNDA bu söylediklerimiz yeter. Muvaffakıyet verecek yalnız Allah'tır.

MİDE VE KORUNMASI

Ey saâdet yolcusu, mideni korumalı ve ıslah etmelisin. O, ıslahı güç olduğu kadar da zararı büyük bir uzuvdur. Çünkü mide, vücudun beslenmesi ve hayatın devamı için gerekli enerjinin menbaı, diğer bütün âzânın kuvvet kaynağıdır. O halde onu haramdan, şüpheli şeylerden, hattâ gereğiyle ibâdet yapabilmek için helâl şeylerin fazlasından korumalısın. Üç sebepten dolayı haram ve şüpheli şeyleri yemektan kaçınmalısın:

BİRİNCİ SEBEP: Cehennem azâbından korunmak için. Allah buyurur:

— **Yetimlerin mallarını haksız ve haram yere yiyenler, karınlarına ancak bir ateş yemiş olurlar. Onlar azgın bir ateşe atılacaklardır.** (48)

Peygamberimiz buyurur:

— **Haram gıdadan hâsıl olan her et parçası cehennem ateşinde yanmağa lâyıktır.**

İKİNCİ SEBEP: Haram ve şüpheli şeylerle beslenen kimse ibâdete muvaffak olamaz. Çünkü haramla beslenen bir vücut temiz sayılmaz. Cünüplük ve abdestsizlik insan vücûdunun birer mübah hâli olduğu halde Allah, **(yolculuk hâli müstesna, cünüp iken güsul edinceye kadar namaza yaklaşmayın.)** (49) âyetiyle cünüp iken namaz kılmayı; **(Kur'ana, tamamen temizlenmiş olanlardan başkası el süremez.)** (50) âyetiyle de abdestsiz Kur'an tutma-

---

(48) Nisâ Sûresi, âyet: 10

(49) Nisâ Sûresi, âyet: 43

(50) Vâkıa Sûresi, âyet: 79

yı yasak etmiştir. Cünüp'ün namaz kılması, abdestsizin Kur'an'ı tutması yasak olursa, ya bütün vücûdü haram lokma ile beslenen kimse nasıl Allah'a ibâdet edebilir? Hayır, hayır, bu asla olamaz. Şânı yüce olan Allah'a ancak temiz vücutlar ibâdet edebilir. Maâz Râzı der ki:

— İbâdet Allah'ın hazînelerinden bir hazînedir. Bu hazînenin anahtarı dua, anahtarların kilidi açacak düzeni de helâl lokmadır. Anahtarda kilidi açacak düzen olmazsa kapı açılmaz. Kapı açılmayınca da içindeki ibâdet hazînesine sâhip olunamaz.

ÜÇÜNCÜ SEBEP: Haram ve şüpheli besinlerle beslenen kimse hayırlı işlere muvaffak olamaz, olsa da kabûl edilmez .Yanına sadece çektiği zahmet kalır. Boş vakit geçirmiş olur. Allah Resûlü buyurur:

— **Nice gecesini namaz kılmakla geçirenler vardır ki yanlarına uykusuzluktan başka bir şey kalmaz. Nice oruç tutanlar vardır ki yanlarına ancak açlık ve susuzluk kalır.**

İbni Abbas der ki:

— Allah, midesinde haram lokma bulunan kimsenin namazını kabûl etmez.

Helâl olan gıdaları da oburca yemek âfettir. Bu âfetlerden on tanesini sayalım.

BİRİNCİSİ: Çok yemek kalbi karartır, basiret ve idrâki giderir. Rivâyete göre peygamberimiz buyurur:

— **Çok yemek ve çok içmekle kalbinizi öldürmeyin. Çünkü o çok su ile bir tohum gibi ölür.**

Bâzıları mideyi kalbin altında kaynamakta olan bir tencereye benzetirler. Tencere ne kadar kaynarsa o derece çok buhar çıkarır ve üstünde asılı durmakta olan kalbi rahatsız eder.

İKİNCİSİ: Çok yemek âzâyı azdırır. Midesi daima tok olan kişinin gözü bakmaya iştahlıdır. Haram - helâl

ayırt etmez. Kulağı lüzumlu - lüzumsuz her şey'i dinlemek, dili yerli - yersiz konuşmak ister. Cinsî uzuvlar, şehevî isteklerin emrinde; ayaklar gezmek arzusundadır. Halbuki mide aç olsa yâni ihtiyaç miktarı gıda ile yetinilse, bütün âzâ sâkindir, azgınlık göstermez.

Üstad Ebû Câfer der ki:

— Mide öyle bir uzuvdur ki o aç olursa diğer âzâ tok olur; yâni azgınlık göstermez, yâni insanı kötülüğe sürüklemez. Eğer o tok olursa diğer âzâ aç olur; yâni insandan her şey'i ister, yâni onu kötülüğe sevkeder.

Kısaca insandan zuhur eden iyi-kötü her hareket mideye inen gıdaların eseridir. Ona giren haramsa, çıkan da haramdır, giren helâl ise çıkan da helâl; giren lüzumsuz şeylerse, çıkan da lüzumsuz şeylerdir. Gıdalar birer tohum, mide de tarladır. Oraya ne ekilirse o biçilir.

ÜÇÜNCÜSÜ: Çok yemek idrâki azaltır, basireti giderir. Dârânî der ki:

— Dünyalık veya âhiretlik bir murâdına ermek istersen, bu murâdın oluncaya kadar aç dur. Çünkü çok yemek, aklın doğruyu bulma kabiliyetini yok eder. Bu, tecrübe edilen bir şeydir.

DÖRDÜNCÜSÜ: Çok yemek, ibâdetlere te'sir eder. Oburca yemek yiyen kişinin vücûdu hantallaşır, uzuvları tembelleşir, hemen uyumak ister. O vücud âdetâ bir necis yığınıdır. Olduğu yerde yığılır, kalır. Derler ki:

— Obur isen, kendini kötürüm bil.

Bir gün Yahyâ Aleyhisselâm şeytanla karşılaşır. Şeytanın elinde çatallı bir değnek vardır. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Yahyâ Aleyhisselâm:

— Nedir o elindeki?

Şeytan:

— İnsanları aldatıp doğru yoldan çıkarmama yarayan şeyler.

Yahyâ Aleyhisselâm:

— Beni aldatacak şey de var mı içinde?

Şeytan:

— Hayır, fakat bir akşam biraz çokca yemiş, o yüzden namazda üzerine bir sıklet gelmişti, sadece o var.

Yahyâ Aleyhisselâm:

— O halde bundan sonra ben de bir daha doyasıya yemek yemem.

Şeytan:

— O halde ben de bu kozumu bir daha kimseye söylemem.

Ömründe bir def'a doyasıya yiyenin hâli böyle olursa, ya ömründe bir def'a aç olmayanın hâli nice olur?

Süfyan Sevrî der ki:

— İbâdet bir san'attır. Atelyesi tenhâlık, âleti açlıktır.

BEŞİNCİSİ: Çok yiyen, ibâdetten zevk almaz. Hazret-i Ebûbekir anlatır:

— Müslüman olduktan sonra, ibâdetin zevkine ermek için doyasıya yemek yemedim. Rabbıma kavuşmak aşkıyle kanasıya su içmedim.

Bu, olgunlukta zirveye ulaşan bir insanın vasfıdır. Gerçekten Hazret-i Ebûbekir, insânî duygularda en yüksek dereceye çıkmıştı. Peygamberimiz bir sözüyle buna işaret etmektedir:

— Ebûbekir'in sizden üstünlüğü namaz ve oruç ile değildir. O, kalbinde bulundurduğu güzel huylar sebebiyle sizden üstündür.

Dârânî söyler:

— Ben en zevkli ibâdeti, açlıktan karnım arkama yapıştığı zaman yaparım.

ALTINCISI: Obur kişinin haram ve şüpheli şeyler yemesi ihtimali vardır. Çünkü helâl rızk umumiyetle kifâyet miktarı gelir. Nitekim Allah Resûlü buyurur:

— **Helâl mal, bedenin kıvamına yetecek kadar gelir. Haram mal ise çok çok gelir.**

YEDİNCİSİ: Çok yeme, vücûdu ve kalbi bir kaç bakımdan meşgul eder. Gerçekten malın önce kazanılması, sonra hazırlanması ve yenmesi daha sonra da vücûd için faydasız olanların dışarı atılması gibi külfetleri vardır. En kötüsü de çok yemenin getirdiği hastalık ve sıhhatsizliklerdir. Nitekim Allah Resûlü buyurur:

— **Her hastalığın menşei tokluk ve oburluk; her ilâcın başı ise açlık ve perhizdir.**

Mâlik İbni Dinâr'ın şöyle dediği rivâyet edilir:

— Çok yemek sebebiyle helâya gitmekten rabbıma karşı hayâ ediyorum. Keşke Allah rızkımı ölünceye kadar ağzımda çiğneyebileceğim bir küçük taş şeklinde yaratsaydı.

Çok yemenin dünyaya ve insanlara hırsla bağlanmağa, vakit kaybetmeğe sebep olduğu da muhakkak.

SEKİZİNCİSİ: Oburluk ölüm ânında ve kıyâmet gününde büyük sıkıntılara sebep olur. Dünyada zevku safâya düşkün olanların ölüm ânında çok zahmet çekecekleri söylenir.

DOKUZUNCUSU: Obur ve zevk düşkünlerinin kıyâmet günü sevabları az olur. Allah buyurur:

— **Küfür edenlere, ateşin karşısına getirilecekleri gün denir ki, (siz bütün zevklerinizi dünya hayâtı içinde bitirdiniz, safânızı sürdünüz. İşte yer yüzünde haksız yere kibirlenmekte ve kötüleşmekte olmanıza karşılık bugün horluk azâbıyla cezâlandırılacaksınız. (51)**

---

(51) Ahkaf Sûresi, âyet: 20

Görülüyor ki bir kimse dünya zevklerinden ne derece alırsa âhiret zevkinden o derece mahrum kalmaktadır. Allah peygamberimize dünyada bütün isteklerini verdi ve (âhiretinden hiç bir şey eksiltilmeyecek) buyurdu. Bu da gösteriyor ki peygamberin dışında, dünyada safâ süren kişiler âhirette mahrumiyetle karşılaşacaklar, bununla beraber Allah lûtuf sâhibidir. Dilediğine fazladan verir.

Hâlid ibni Velid, bir gün ünlü halife Hazret-i Ömer'e ziyâfet verir. Halife sofrada nefîs yemekleri görünce, (bunlar bizim için) der. (Arpa ekmeğini bile doyasıya bulamadan dünyadan göçüp gidenler için ne var?)

Hâlid ibni Velid, (Onlar için cennet var.) der.

Hz. Ömer buyurur:

— Dünyada mahrûmiyet çeken onlar cennete kavuştular. Bizim nasibimiz de bu. Bu hususta bizden ayrıldılar.

Bir gün Hz. Ömer susar, birisinden su ister. Kendisine soğuk ve aynı zamanda tatlı bir su verilir. Suyun çok güzel olduğunun farkına varınca içmez, iâde eder. Suyu veren, (ey mü'minlerin büyüğü, yemin ederim, size suyun en güzelini vermekte kusur etmedim.) der.

Bunun üzerine Hz. Ömer, (işte benim içmemi engelleyen de, suyun en güzeli oluşu. Eğer âhiret kaygusu olmasaydı ben de sizin gibi en iyisini yer, içerdim.) der.

ONUNCUSU: [Çok yiyen kıyâmet günü hesâba çekilir, hapsedilir. Harisce midesine ve dünya zevklerine düşkünlüğünden dolayı tekdir edilir. Bedenin ihtiyacından fazla olarak aldığı gıdalar helâl idiyse hesâba çekilir; haram idiyse cezalandırılır.]

İşte midesine düşkün olanların mâruz kalacakları on âfet bunlardır. Aklı olan, bunların bir tanesiyle bile yola

gelir. Ey Allah yolunun yolcusu! Haram ve şüpheli şeyler yiyerek azâba uğramamak için, midene indirdiğin gıdalara çok dikkat etmeli, helâl olan şeyleri yemekte de ifrâta kaçmamalısın. Gıdaları şehvet ve taşkınlık düşüncesiyle değil, Allah'a ibâdet edebilme niyetiyle almalısın.

SORU: Nelere haram ve şüpheli denir, açıklar mısınız?

CEVAP: Bu hususta İHYA v.s. gibi kitaplarımızda geniş bilgi verilmiştir. Bu kitabın hacmi fazla tafsilâta müsait değildir. Böyle olmakla beraber kısaca açıklayalım.

Bâzı âlimlerimiz, HARAM ve ŞÜPHELİ'yi şöyle târif ederler:

— Kesin olarak başkasının malı olduğunu bildiğin her şey HARAM'dır. Eğer başkasının malı olduğunu kesinlikle bilmiyor, fakat kuvvetle zan ediyorsan bu da ŞÜPHELİ'dir.

Diğer bâzı âlimlerimize göre ise, başkasının olduğu kesinlikle bilinen veya kuvvetle zannedilen her şey HARAM'dır. Çünkü bir çok hususlarda kuvvetli zan, ilim yerine geçer. Eğer haram veya şüpheli olduğu kestirilmezse, helâl olma ihtimali vardır. Buna da ŞÜPHELİ denir.

Haram olan şeylerden sakınmak farzdır. Şüpheli şeylerden sakınmak ise insanın olgunluğunu gösterir. Bu ikinci târif daha iyi bir açıklamadır.

SORU: Devlet büyüklerinin verdikleri hediyelere ne dersiniz, almak câiz midir?

CEVAP: Bu hususta âlimlerimizin kanâatları değişiktir. (Bâzıları haram olduğu kesinlikle bilinmeyen her şey alınır.) der. Bâzılarına göre ise helâl olduğu kesin olarak bilinmedikçe alınmaz. Çünkü, onların malları

umumiyetle haramdır. Helâl mal hemen hemen yok gibidir veya pek azdır.

Bir kısım âlimlerimiz de haram olduğu iyice bilinmedikçe zengin - fakir herkesin bu hediyeleri alabileceğini söyler. Bunlara göre günah alanın değil, verenin boynunadır. Nitekim Peygamberimiz, İskenderiye hükümdârının hediyesini kabûl etmiş; Kur'anda yahudiler hakkında, (haram yiyiciler) dendiği halde onlardan borç almıştır. Bâzı zâlim devlet büyüklerinin türediği zamana yetişen bir kısım sahabe, bunların hediyelerini kabûl etmişlerdir. Ebû Hüreyre, İbni Abbas ve İbni Amr bu türlü hediyeleri alanlar cümlesindendir.

Devlet büyüklerinin verecekleri hediyelerin ne fakirler, ne de zenginler tarafından kabûl edilmesinin câiz olmayacağını söyleyenler de vardır. Bunlara göre devlet büyükleri umumiyetle zâlim kişilerdir. Zâlimlerin malları ise çoğunlukla haram ve meşrû olmayan kazançlardır. Hüküm ekseriyetin olduğundan onların verdiklerinin alınmaması gerekir.

Diğer bir kısım âlimlere göre, verilen malın haram olduğu kesinlikle bilinmiyorsa böyle bir hediye fakir için helâldır, fakat zengin için helâl değildir. Eğer fakir, kendisine verilenin gasbedilmiş bir mal olduğunu bilirse alması doğru olmaz. Ancak sâhibine iâde etmek gâyesiyle alabilir. Bunlara göre her ne sûretle olursa olsun fakir bir kimse devlet büyüklerinin malından alabilir. Devlet büyüğünün fakire verdiği mal, hakikaten kendisinin idiyse bunu almak hakkıdır. Eğer kendi malı değil de ganimet malı, haraç veya üşür ise, fakirin bunda zaten hakkı vardır. İlim ehli de aynı hakka sâhiptir. Nitekim Hz. Ali der ki:

— Kim kendi isteğiyle İslâmlığı kabûl eder, Kur'an esaslarına uyarsa onun her sene Beytülmal (Hazîne) den

iki yüz dirhem almak hakkıdır. Bu hakkını dünyada alamazsa âhirette alır.

Buna göre fakir olanlarla ilim ehli bu haklarını alabilirler.

Bu son açıklamanın sâhiplerince, eğer helâl mala birbirinden ayırt edilemiyecek şekilde haram karışsa, yâhut devlet hazînesi gasbedilmiş mallarla dolsa da sâhibine iadesi mümkün olmasa o zaman bunları fakirlere dağıtmaktan başka çare yoktur. Allah'ın fakirlere verilmesini emrettiği şeyleri onlara vermemek olmaz. Yahut Allah, fakirlere haram olan şeyleri almalarını emretmiş olamaz.

SORU: Esnaf v.s. ticaret ehli çok kere alış-verişlerinde dikkatsızdır. Kazançlarına haram karışma ihtimali kuvvetlidir. Bunların hediyelerini almak câiz midir?

CEVAP: Dış görünüşü itibariyle satışında dürüstlük gösteren bir kimsenin vereceği hediye alınabilir. Zaman kötüleşti diyerek o kişinin ticaretinde hile yapıp yapmadığını araştırmak doğru değildir. Böyle bir düşünce sû-i zan olur. Allah ise müslümanlar hakkında sû-i zan değil, hüsn-i zan edilmesini emreder. Böyle olmakla beraber bu mevzuda iki yol vardır. Birinci yol, ŞERİAT'a ve GÖRÜNÜŞ'e göre hareket etmektir. Buna göre zâhiren dürüst olan bir kimsenin vereceği hediye alınır. Hediyeyi verenin bunu hangi yoldan kazandığı araştırılmaz. İkinci yol, hediyeyi verenin ticaretinde dürüst olup olmadığını öğrenmektir. Buna göre o kişinin ticaret hayatında dürüst ve kazancının helâl olduğu kesinleşmedikçe hediyesi kabûl edilmez. Böyle hareket etmeğe (TAKVA) denir.

Hz. Ebûbekir'in hayâtından nakledilen bir hâdise bu hususu aydınlatır. Ve bize iki yoldan hangisinin seçilmesi gerektiğini gösterir.

Bir gün bir genç Hz. Ebûbekir'e süt ikram eder. Ebû bekir südü hemen içer.

Genç:

— Bundan önce size ne ikram etsem sorar, araştırır, ondan sonra alırdınız. Bunun hakkında niçin bir şey sormadınız?

Ebûbekir:

— Nasıl elde etmiştin bu sütü?

Genç:

— İslâmlıktan önce bâzı kişiler için efsun yapmıştım; bana bu sütü verdiler.

Bunun üzerine Hz. Ebûbekir içtiği sütü kusar ve şöyle der:

— Allahım, benim elimden geleni bu kadar, damarlarımda kalanın gereğini sen gör.

SORU: Bu açıklamanıza göre TAKVA, ŞERİAT'e zıt olmuyor mu?

CEVAP: Şeriat kolaylık ve müsâmaha üzerine kurulmuştur.

Peygamberimiz buyurur:

— **Ben, esasları çürütülemiyen ve kolaylık üzerine kurulan bir dinle gönderildim.**

TAKVA ise dinde gâyet îtiyatlı olma durumudur. (Takvâ sâhibi olmak doksan kör döğümü çözmekten daha zordur.) sözü bize bunu anlatır. Görülüyor ki, takvâ şerîate muhâlif ve ondan ayrı bir şey değildir. O halde şöyle diyebiliriz:

Şerîatte iki çeşit hüküm vardır:

1 — MÜSAMAHA ve OLABİLİR (câiz) durumu,

2 — İHTİYAT ve DAHA İYİ OLANI TERCİH durumu.

Birinciye şerîat, ikinciye takvâ denir. Ayrı kelimelerle ifâde edilmelerine rağmen aslında ayni şeylerdir.

SORU: Kişinin verdiği hediyenin helâl kazançtan olup olmadığını araştırmak, câiz ise bu zamanda kabûl edilen hediyeler hep şüpheli duruma düşüyor. Çünkü kazançlara çoğunlukla haram karışıyor. Bu durumda takvâ sâhibi olmak da güçleşiyor.

CEVAP: Takvâ yolu güç ve meşakkatli bir yoldur. Bu yola giren kimse kendini bu zahmetlere katlanmağa alıştırmak zorundadır. Yoksa bu yolun yolcusu olamaz. Takvâ yolunun meşakkatli olduğunu nefislerine kabûl ettiren eski müslümanlardan bir kısmı Lübnan dağlarına çıkmışlardı; orada otlar ve bâzı dağ meyvalarıyle gıdalanırlardı. Takvâ yolunun zirvesine ulaşmak isteyen, bu yolun sıkıntılarına katlanmağa; uğradığı haksızlıklara sabretmeğe mecburdur. Dağ başında değil de halk arasında bulunan kimse elden ele dolaşan gıdalarla geçinmek zorundadır. O halde böyle bir kişi ancak ihtiyaç miktarı, yâni ibâdet etmeğe güç sağlayacak kadar gıda almalıdır. Çünkü bu kadarında mâzürdür. Aldığı şey şüpheli bile olsa almamak olamaz. Esasen Allah, mâzür olanların özrünü daha iyi bilir. Hasan Basrî der ki:

— Çarşı-pazar bozuldu. Her şey'e hile ve haram karıştı, azığını kifâyet miktarı al ki mânevî mes'uliyeti en aza indirmiş olasın.

Rivâyete göre biri; bir, iki yâhut üç gün aç durur, bu müddet sonunda kurumuş bir pide alarak:

— (Allahım, biliyorsun bunu da yemesem sana olan vazifelerimi yapamıyacağım, yoksa yemezdim. Eğer buna haram karışmış ise sen afvet!) der ve sonra onu su ile ıslatarak yerdi.

Bu iki zümre, yâni dağ başında olanla halk arasında olduğu halde ihtiyaç miktarı gıda alan kimse takvânın en yüksek mertebesindedir. Takvânın en düşük mertebesi ise azık hususunda fazla ihtiyat göstermemektir. Böy-

le hareket eden kişilerin de niyetlerine göre takvâdan nasipleri vardır. Allah kullarının her şey'ine vâkıftır, iyi niyetli olanların mükâfatını verir.

SORU: Haram olanlar anlaşıldı. Şimdi:

1 — Helâl olan şeylerden ne miktar alınırsa kıyâmet günü kişinin, hesâba çekilmesine ve hapsedilmesine sebep olmaz?

2 — Ne miktar alınırsa hapse ve hesâba sebep olur, açıklar mısınız?

CEVAP: Helâl olarak alınan gıdalar kişinin niyetine göre üç kısımdır:

BİRİNCİSİ: İnsanlar arasında malının çokluğu ve iyi şeyler yemekle öğünmek, gösteriş yapmak için alınır. Bu niyetle toplanan mal, alınan gıda kıyâmet gününde sahibinin hesaba çekilmesine ve hapsedilmesine sebep olur. Kişinin malı ve mülkü ile insanlar arasında gösteriş yapması günahtır. Allah buyurur:

— **Biliniz ki, âhiret için sarfedilmeyen dünya hayâtı ancak bir oyundur, eğlencedir, süstür; aranızda bir öğünüştür.** (52)

— **Âhirette çetin bir azap vardır.** (53)

Peygamberimiz buyurur:

— **Kim dünyada helâl kazancına riyâ, gösteriş ve öğünme karıştırırsa, kıyâmet günü rabbının huzuruna onu öfkelendirmiş olarak gelir.**

Görüldüğü gibi bir kimse helâl kazancını Allah'ın sevmediği kötü niyetlerle yaparsa kıyâmet günü cezalandırılacaktır.

İKİNCİSİ: Nefsin şehevî istekleri için gıda alınır. Bu niyetle yapılan helâl kazanç ve alınan helâl gıda da

---

(52) Hadîd Sûresi, âyet: 20

(53) Hadîd Sûresi, âyet: 20

kıyâmet günü kişinin hesâba çekilmesine ve hapsedilmesine sebep olur. Allah buyurur:

— **Sonra, yemin olsun, o gün mutlaka ni'metlerden sorulacaksınız. (54)**

Peygamberimiz buyurur:

— **Kazancın helâlı için hesap, harâmı için azab vardır.**

3 ÜÇÜNCÜSÜ: Helâl kazanç Allah için yapılır, helâl gıda ihtiyaç miktarı kadar ve Allah'a olan vazifelerini yerine getirebilme gâyesiyle alınır. Bu niyetlerle yapılan kazancın, alınan gıdaların ne hesabı sorulur, ne de azab verilir. Üstelik sâhibinin rabbına karşı edebliliğine delâlet eder. Hattâ böyle niyetlerle hareket edenler mükâfatlandırılır. Allah buyurur:

— **İşte onların kazandıkları sevabdan nasipleri vardır. (55)**

Allah Resûlü buyurur:

— **Kim kötü niyetler karıştırmadan komşusuna iyilik etmek ve evini geçindirmek gâyesiyle helâlından kazanırsa, kıyâmet günü ayın ondördü gibi parlak bir yüzle rabbının huzûruna gelir.**

Görüldüğü gibi niyet ve kasd çok mühimdir.

SORU: Alınan gıdaların kıyâmet gününde, hesâba ve azâba sebep olmaması için ne gibi şartlar lâzımdır?

CEVAP: İki şart vardır. HAL ve NİYET.

HAL: Kişi öyle bir halde olmalıdır ki eğer o gıdayı almasa farz, sünnet veya nâfile ibâdetleri yapamasın. Bu durumda olan bir kimse mâzür sayılır. Lüzumlu gıdayı alması daha iyi olur.

---

(54) Tekâsür Sûresi, âyet: 8

(55) Bakara Sûresi, âyet: 202

NİYET: Kişi aldığı gıdalarda Allah'a vazifelerini yapabilme gâyesini gütmelidir. Böyle hareket eden bir kimse şöyle düşünür:

— Eğer bu gıda ibâdete vesile olmasaydı almazdım.

Bu niyeti taşıyan bir kimse mâzürdür. Aldığı gıda onun için hayırlıdır. Hesâba ve azâba sebep olmaz. Alınan besinlerin kişinin hakkında hayırlı olabilmesi için mutlaka bu iki şart tahakkuk etmelidir. İnsanın, hesâba ve azâba sebep olmayacak şekilde gıdalarını almakta devam edebilmesi için (yalnız ibâdete vesile olduğundan gıda aldığına) niyet etmelidir. Böylece arada - sırada yanlışlıkla başka maksatlar için alınan gıdaların sorumluluğundan da kurtulmuş olur. Bu son duruma göre, gıdaların hesâba ve azâba sebep olmaması için kişinin:

1 — Gıda almasa ibâdet yapamayacak hâle gelme ihtimali bulunması,

2 — Gıdaları, Allah'a vazifelerini yapabilme niyetiyle alması,

3 — Bu niyeti kısaca önceden fikrinden geçirmiş olması lâzımdır.

SORU: Şehevî gâyelerle gıdalanmak günah mıdır, azap gerekir mi? Mâzür olan bir kimsenin gıda alması farz mıdır, değil midir?

CEVAP: Şehevî gâyelerle gıdalanmak, yasaktır, kötü şeydir. Esas itibariyle günah sayılmaz. Cehennem azâbına sebep olmaz. Fakat kişi bu yüzden sorguya çekilir, tekdir edilir, hapsedilir.

Mâzür durumda olan kimsenin gıdalanması fazilettir, iyi şeydir, edebliliktir.

SORU: Hesap ve hapis nedir?

CEVAP: Hesap, kişinin kazandığı, harcadığı şeylerden ve bunları yaparken ne gibi niyetlere sâhip olduğundan sorguya çekilmesidir.

Hapis ise, kıyâmet gününün o dehşeti içinde hesap verme süresince cennetten mahrum bırakılması demektir.

SORU: Allah helâl kıldığı şeylerde niçin sorguya çekiyor, tekdir ediyor, ayıplıyor? Mademki helâldır, o halde istenildiği gibi tasarruf edilebilmeli, soru-sual olmamalı?

CEVAP: Kişinin helâl olan ni'metlerde tekdir edilmesi, ayıplanması, edebli hareket etmemesindendir.) Meselâ bir kimse devlet büyüklerinin sofrasına dâvet edilse, fakat o, sofrada gerekli nezâketi göstermese, terbiyesizlik etse, yemekler kendine helâl olduğu halde tekdir edilir, ayıplanır.

İşte bu dünya bir sofradır, sâhibi de Allah'tır. Onda her çeşit nefîs yemekler hazırlanmıştır. Allah insanları, kendisini tanımaları, kendisine ibâdet etmeleri için yaratmıştır. İnsanlar onun her bakımdan kuludur. Allah'a her bakımdan kul olan bir kimse gene her bakımdan ona karşı edepli olmağa mecburdur.

Böylece onun sofrasında göstereceği nezâket, iyi sayılır, ibâdet yerine geçer. Kabalık ve nezâketsizlik ise ayıplanır. Esasen bu dünya zevku safâ yeri değil, ibâdet ve hizmet yeridir. Kişinin hevâ-yı nefsine uyarak Allah'ın çizdiği sınırı aşması, kendi zevkine göre bir hayat yaşaması kabalıktır. Ni'met sâhibine karşı terbiyesizliktir. Ayıplanmasına ve tekdir edilmesine sebep olur.

Ey Allah yolunun yolcusu. Nefsin ıslahı ve yola getirilmesi hususunda şimdiye kadar söylediklerimizi iyi beller, onlara hakkıyle riâyet edersen dünyada - âhirette çok hayırlara kavuşur, ebedî hayâtını kurtarısın.

Başarıya ulaştırma yalnız Allah'ın hakkıdır.

I

Saâdet yolcusu! Bu büyük ve uzun geçidi geçebil-

mek için bütün gücünü harcamalısın. Hayat yolculuğunun en tehlikeli mıntıkası burasıdır. Doğru yoldan sapanlar, en çok burada görülür. Dünya sevgisi, halk, şeytan ve nefs bu bölgede pusudadır. Çok kişiler bu dört şeyden birine kapılarak Allah yolundan çıkarlar. Şimdi bu en tehlikeli mıntıkayı zararsızca geçmenin yollarını açıklayalım.

DÜNYA: Dünyada ya basiretli, ya ehl-i himmet veya gâfil bir insansın. Basiret sâhibi isen şu esası bilmen sana kâfidir:

— Dünya Allah'ın düşmanıdır. Yâni dünya meşgalesi, dünya sevgisi kişinin kalbinden Allah sevgisini izâle eder. Allah ise insanın sevgilisi ve efendisidir. Kişi nasıl ki sevdiği birisinin düşmanına yakınlık göstermezse Allah'ın düşmanı olan dünyaya da öylece yakınlık göstermemelidir. Hem dünya sevgisi, insanın, en büyük hazînesi olan aklını bozar. Onu atâlete uğratır.

Eğer ehl-i himmet ve gayret isen, (dünya hayâtına bağlanmanın insanı Allah yolundan uzaklaştırdığını) düşünmen yeter.

Yok, basiretten yoksun, gayretsiz ve gâfil isen bil ki dünya sana kalmıyacak. Ya sen onu terkedeceksin, yahut o seni terkedecek. Nitekim derler:

— Dünya sana kalsa, sen dünyaya kalmıyacaksın. O halde ona hırsla sarılmakta ve kıymetli ömrünü onun uğrunda harcamakta ne fayda var?

— Farzet ki bütün dünya senin oldu. Sonu yok olmak değil mi? Bâki kalmıyacak bir ni'meti istemeğe heveslenme. Dünya hayâtı, bir an seni gölgeleyip sonra yok olan bir gölgeden başka bir şey değildir.

— Dünya hayâtı, bâtıl rü'yâlara yahut gelip - geçen gölgelere benzer. Aklı olan böyle şeylere aldanmaz.

ŞEYTAN: Onun hakkında Allah'ın peygamberine söylediği seni uyarmağa kâfidir.

— **Ey Muhammed, de ki:**

— **Şeytanların vesvesesinden sana sığınırım. Rabbım, onların huzurumda bulunmalarından sana sığınırım. (56)**

[Peygamberimiz Hz. Muhammed —ki, kâinatın en şuurlu, en bilgili, en akıllı ve en faziletli varlığıdır— şeytanın şerrinden Allah'a ilticâ ederse, ya cehâletin, gafletin ve kusurluluğunla senin hâlin ne olacak?]

HALK: [Hevâ-yi nefsinin peşinde giden halk, kişi için büyük zararlar açar. Onlara uyarsan, günahkâr olur, ebedî hayâtını mahvedersin. Muhâlefet etsen sana düşman kesilirler, dünya işlerinde güçlük çıkarırlar. Düşmanlığa zorlarlar. Böylece onların yoluna girmiş olursun. Seni medhetmekle kibirlenmene, gururlanmana ve böbürlenmene; zemmetmekle de hüzünlenmene, öfkelenmene sebep olurlar. Her iki hal senin için felâkettir.]

Bir de öldükten sonraki hâlini düşün. Seni kabre bırakırlar, hemen unuturlar, hatırlarına bile gelmezsin. Sanki onları hiç görmemişsin, onlar da seni görmemişlerdir. Orada yalnız Allah ile baş başa kalırsın. Düşün şimdi ey insan. Bu aziz ömrünü bu kadar vefâsız yaratıklarla tüketmek büyük aldanış değil mi? Halkla geçireceğin kısa bir zamana karşılık rabbınla ebedî berabersin. Üstelik kâinatta her şey onun elinde. Ona dayanmıyan hiç bir şey muvaffak olamıyor. Kederleri ancak o gideriyor. Bütün ihtiyaçları o temin ediyor. Sonu gelmiyen saâdetleri o veriyor. Düşün ey miskin. Sen böyle birini vefâsız, âciz, elinden bir şey gelmeyen nankörlere nasıl tercih edebili-

(56) **Mü'minûn Sûresi, âyet: 97 - 98**

yorsun? Allah'tan temennim odur ki seni doğru yola koysun. Çünkü gerçek hidâyete ancak o ulaştırır.

NEFS: [Nefsin kötü huylarını düşünmen sana yeter. O, şehevî hislerin galeyânı ânında bir hayvan, öfkelendiği zaman bir arslandır. Günah işlerken onu mâsum bir sabi kılığında görürsün. Bolluk zamanı Fir'avun kesilen nefs, aç kalınca mecnunlaşır. Tokluk hâlinde gâyet azametlidir. Doyurursan keyiflenir, aç bırakırsan başlar sızlanmaya. O, gerçekten dendiği gibi (tok olunca insanları tepen, aç kalınca acı acı anıran bir eşektir.)]

Bâzıları derler:

— Nefsin yaramazlıklarından biri de budur ki bir günah işlemekte iken veya şehevî galeyan ânında onu bu hareketinden vaz geçirmek için Allah'ı, kitabını, peygamberlerini ve Allah'ın bütün iyi kullarını hatırlatsan; öleceğini, kabre gireceğini, kıyâmette hesap vereceğini, cennet - cehennem olduğunu söylesen kat'iyen itâat etmez. Azgınlığına devam eder. Eğer biraz arpasını kesersen sâkinleşir, haşarılığı bırakır.

Ey insan, sakın nefsinden gâfil olma. Zira o, kâinatın yaratıcısının da buyurduğu gibi, (**dâima kötülüğü öğütler.**) Aklı olan bu kadarla uyanır.

Belhli Ahmed İbni Erkam anlatır:

— Bir ara düşmanlarla savaş olmaktaydı. Nefsim benim de harbe gitmemi istiyordu. (Hayret!) dedim. Allah Kur'anda, (nefs bütün şiddetiyle kötülüğü emreder.) buyuruyor. (55) (Benim nefsim ise iyiliği emrediyor. Bu nasıl olur. Herhalde harp bahânesiyle halka karışıp gazâya gidiyor diye kendisini istikbâl ettirecek.) Sonra nefsime, (Ben harbe ayrı giderim, kimse görmez) dedim. Kabûl etti. Fakat ben onun samimiyetine gene inanamadım.

---

(55) Yûsuf Sûresi, âyet: 53

(Allah doğru söylüyor, sen iyiliği emretmezsin.) dedim. Bu sefer başka bir yoldan onu deneyerek (ben) dedim (harbe en önde giderim, sen en önce ölürsün.) Gene îtiraz etmedi. Hâsılı onun hoşuna gitmeyecek her ne söylediysem kabûllendi. Nihayet, (Allahım) dedim. (Bunun bana yapmak istediği hile ne ise bildir!) Dileğimi kabûl eden rabbim nefsimin hilesine beni vâkıf etti. Meğer nefsim şöyle düşünüyormuş:

— Ben onun şimdiye kadar her istediğini reddikçe o bir def'a ölüyormuş. Eğer harbe gidersem bir def'a ölecek ve arkamdan da halk (şehid oldu!) diyecekler, böylece nefsim ün kazanacakmış. Ben de o sene harbe katılmadım.

Ey insan, nefsin hilelerine bak ki öldükten sonra bile insanlara karşı mürâilik yapmak istiyor. Onun hakkındaki şu söz gerçekten yerindedir:

— Nefsine sâhip ol, başına gâileler açacağını hatırından çıkarma. Çünkü o, yetmiş şeytandan daha habisdir.

Ey kişi, daima kötülüğe sevkeden bu hilekâr nefse karşı uyanık ol. O zaman selâmet bulursun. Yalnız nefsi TAKVA GEM'i ile gemlemelisin. O başka hiç bir şey ile zaptolunmaz.

Bu mevzuda bilinmesi gereken çok mühim bir esas daha vardır:

İbâdetler iki kısımdır.

1 — Yapılması gerekenler,

2 — Terkedilmesi, kaçınılması gerekenler.

Her türlü ibâdetler, yapılması gerekenler; günahlar ise kaçınılması gerekenlerdir. Günahlardan kaçınmak TAKVA'dır. İkinci kısım ibâdet başta gelir. Yâni bir kimsenin önce günah işlemeyi terketmesi lâzımdır. Henüz dînin esaslarına iyice nüfûz edemiyenler, ibâdetin birin-

ri kısmına sarılırlar. Onlar için gündüz oruç tutup gece namaz kılmak çok büyük bir şey sayılır. Bu çok hatâlı bir anlayıştır. Dîni derinliğine anlayabilenler ise her şeyden önce bütün güçleriyle ikinci kısım ibâdetleri yerine getirirler. Onlar, bütün gayretleriyle kalblerinin Allah'tan başkasına meyletmesine engel olurlar. Midelerini oburluktan, dillerini kötü ve boş söz söylemekten, gözlerini harama ve faydasız şeylere bakmaktan korurlar.

Yûnus peygamberin yedi âbid'inden ikincisi der ki:

— İnsanlardan bir kısmı namaza tutkundur. Hiç bir şey'i ona tercih etmezler. Namaz, Allah'a bağlılık bakımından ibâdetlerin direğidir. Bir kısım insanlar da oruca tutkundur. Onu her şeyden üstün tutarlar. Diğer bir kısım insanlar ise sadakayı her şey'in üstünde tutarlar.

Âbid bu sözlerini şu şekilde açıklar:

— Belâlara sabrederek Allah'a teslimiyet göstermek namazı; kötülük yapmaktan kaçınmak orucu; başkalarına ezâ vermekten uzak durmak ise sadakayı temsil eder. Zira başkalarına ezâ vermekten uzak durmak kadar büyük sadaka olamaz. Gene hiç kimsenin kendi yüzünden en ufak bir zarara uğramamasını istemek tutulan oruçların en temizini teşkil eder.

Görülüyor ki ibâdetin ikinci kısmı olan KÖTÜLÜKLERDEN EL ÇEKME, daha mühimdir. Eğer bir kimse her iki kısmı da kendinde toplayabilirse işi tamamdır. Murâdına ermiş, selâmet bulmuş, ganimete konmuş demektir. Bu iki çeşit ibâdetten sadece birini yapabilen kimse, ikinci kısım ibâdeti, yâni kötülüklerden el çekmeyi yapmış olsun. Böylece ganimete konmazsa hiç olmazsa başını kurtarır. Gecesi namazla, gündüzü oruçla geçen bir kimse bir tarafdan başkalarını incitmekte devam ediyorsa, onun ne namazı ve ne de orucu ona fayda vermez. Bu böylece biline..

İbni Abbas'a sorulur:

— İki adam var. Birinin hayrı da çok, şerri de. Diğerinin hayrı da az şerri de. Ne dersiniz?

Cevap verir:

— Hiç bir şey söyliyemem.

Biraz önce ibâdetleri ikiye ayırışımız, bir hastanın hâline benzer. Hasta iki yolla tedâvi edilir.

1 — İlâçla,

2 — Perhizle.

Eğer her iki yol birden tatbik edilirse çoğunlukla hasta iyileşir. Sadece biri tatbik edilirse perhiz yapması daha iyidir. Çünkü perhiz edilmesi gereken yerde perhiz etmez de sadece ilâç alırsa faydası görülmez. Halbuki ilâç kullanılmadığı halde sadece perhizin faydalı olduğu yerler çoktur. Nitekim Allah Resûlü buyurur:

— **Her ilâcın başı perhizdir.**

İhtimal bu hadîsin mânâsı şu demektir:

— Hastalık gelmeden önce veya geldikten sonra, hastalık sebebi olan şeylerden perhiz edilirse ilâca lüzum kalmaz.

Eski hintlilerin, hastalıkları ilâçla değil sadece perhizle tedâvi ettikleri söylenir.

Bütün bu izahlardan anlaşıldı ki TAKVA, her şey'in başı ve TAKVA SAHİPLERİ Allah yanında yüksek tabakadan insanlardır. O halde ey saâdet yolcusu, bütün gücünü bu hususa sarfetmelisin. Muvaffakıyeti verecek yalnız Allah'tır.

II

Saâdet yolcusu, insan vücûdunun aslını teşkil eden şu dört âzaya çok dikkat et:

GÖZ: Din ve dünya işlerinin yerinde olması, kalbin

insânî duygulara sâhip olmasına veya fesâdına bağlıdır. Onun fesâdı ise umumiyetle gözden, yâni gözün baktığı şeylerden gelir. Hazret-i Ali'nin bir sözü bu gerçeğe işâret eder:

— **Kim gözüne sâhip olmazsa, onun yanında kalbin kıymeti yok demektir.**

DİL: İnsanın bütün gayretlerinin semeresi dilde topludur. Yapılan ibâdetlerin, iyiliklerin bir anda hebâ olması onun elindedir. Öyle ki yapacağı gıybet v.s. gibi insânî olmayan kötü hareketlerle bir senelik, hattâ beş-on senelik ibâdetinin birden mahvolmasına sebep olur. Bunun için denir ki:

— Uzun müddet hapsedilmeğe dilden daha lâyık bir şey yoktur.

Gerçekten o, ağızda hapsedilmelidir.

Yûnus Peygamber — selâm üzerine olsun — zamanının yedi âbid'inden biri der ki:

— Dili uzun müddet konuşmaktan men'etmek kadar faziletli bir şey yoktur. Onu kötü şeyler söylemekten, kalbi de fâsid düşüncelerden korumalıdır.

Ey insan, zararlı sözler konuşmakta iken sarfettiğin nefesleri düşün. Eğer bu sözler yerine, (Allahım, beni afvet.) deseydin, o anda sarfettiğin nefeslerin daha aziz olur, Allah seni affeder, böylece büyük bir kazanç sağlardın. (Kâinatta Allah'tan başka tasarruf sâhibi yoktur.) deseydin, aklının almayacağı derecede sevap kazanmış olurdun. (Allahım, senden sıhhat ve âfiyetler dilerim.) deseydin, belki Allah bu isteğine icâbet eder, dünya ve âhiret sıkıntılarından kurtulurdun. Bu kadar faydalı şeyleri bırakıp da, en azından kıyâmet günü tekdir edilmene, sorguya çekilmene hattâ hapsedilmene sebep olacak lüzumsuz şeylerle kıymetli vakitlerini öldür-

mek BÜYÜK ALDANIŞ olmaz mı? Bak ne güzel söylerler:

— Dilin lüzumsuz bir şey konuşmağa teşebbüs eder ise hemen sustur, Allah'ı an.

MİDE: Ey saâdet yolcusu! Senin gâyen ibâdettir. Allah'a lâyık kul olmaktır. Gıdalar amellerin tohumudur. Tohum kötü olursa mahsûl de kötü olur. Hattâ bâzan kötü tohum tarlayı bile bozar. İşe yaramaz hâle getirir. İmam Kerhî der ki:

— Oruç tuttuğun zaman akşam ne ile, kimin yanında iftar ettiğine ve kimin yemeğini yediğine dikkat et. Nice kişiler vardır ki yedikleri bir yemek onların kalbini çevirir. İbâdet edemezler. Nice kişiler vardır, yedikleri yemek yüzünden gece ibâdetinden mahrum kalırlar. Gene nice kişiler vardır ki gözlerinin bir bakışı onları Kur'an okumaktan alıkor.

Ey insan! Eğer kalbin pâk, rabbına lâyık bir kul isen aldığın gıdalara dikkat eder, mideni gelişi güzel şeylerle doldurmaz, ihtiyaç miktarı yersin. Yemek hususunda edebi bırakır oburluğa kaçarsan bir hamal durumunda olursun. Zîra inkâr edilemiyecek şekilde biliyor ve görüyoruz ki midesi her zaman dopdolu olan kimseler gereği gibi ibâdetlerini yapamıyorlar. Onlar için ibâdetin hiç bir zevki olmuyor. Bunun için derler ki:

— Çok yiyen, ibâdetten zevk alamaz. İbâdetsiz insan nursuzdur. İbâdetin nûru, yapılan ibâdetten zevk almaktır.

İbrahim İbni Edhem anlatır:

— Lübnan dağlarında yaşıyan âbidlerle konuştum. Bana dediler ki:

— İnsanlar arasına döndüğünde şu dört şey'i öğütle:

1 — Çok yiyen, ibâdetten zevk alamaz,

2 — Çok uyuyan ömrünün bereketini göremez,

3 — İnsanların hoşnutluğunu ön plâna alan rabbını hoşnut edemez,

4 — Çok gıybet eden, mâlâyâni konuşan, dünyadan müslüman olarak göçmez.

Mutluluğun dört şey'e bağlı olduğu söylenir:

1 — Çok yememek,
2 — Çok konuşmamak,
3 — Halkın kötü fiillerine karışmamak,
4 — Gecelerini ihyâ etmek.

Bâzıları da, (açlık sermâyemizdir) derler. Bunun mânâsı şudur:

— Sıhhat - selâmet, ibâdet, ilim tahsili, hayırlı ameller, hâsılı mutluluğumuzu sağlıyan her şey az yemekle olur.

KALB: Bilindiği gibi kalb, bütün âzânın başıdır. O bozulursa bütün diğer âzâ bozulur. O düzelirse bütün âzâ düzelir. Çünkü kalb, bir ağacın gövdesi, diğer uzuvlar ise dallarıdır. Dallar, gövde yardımıyle aldıkları besleyici maddelerle beslenirler, ona göre gelişirler, meyve verirler. Kalb, devlet başkanıdır. Diğer âzâ tebeadır. Devletin başı bozulursa tebea haydi haydi bozulur. Fakat baş doğru yolda olursa halk da doğru yolda bulunur. O halde tebea durumunda olan göz, dil ve midenin doğru yolda oluşu baş durumunda olan kalbin doğru yolda oluşuna delâlet eder. Tebea durumundaki bir uzuvda fâsidlik görülürse bu, kalbin fâsidliğine işârettir. O zaman diğer uzuvların da ıslah edilmesi ve huzura kavuşturulması için her türlü gayret sarfedilerek kalb ıslah edilmelidir. Onun ıslahı güçtür. Kalbi ıslah etmek, onu kötü düşüncelerden korumak, zararlı fikirlere mahal olmaktan kurtarmak demektir. Halbuki fikirler çok kere kendiliğinden gelir Kaçınmak insanın elinde değildir. İşte bunun

için basiret sâhipleri kalbin ıslahına çok önem verirler Bâyezîd-i Bestâmî der ki:

— Kalbimi, dilimi ve nefsimi onar sene ıslaha çalıştım. Kalbin ıslahının en güç olduğunu gördüm.

Daha önce açıkladığımız uzun emel, acelecilik, hased ve kibirden sakınmak gerekir. Bu dört kötü huy bilhâssa Kur'an okuyuculara, hâfızlara ve âlimlere ârız olur. Uzun emel ederler, bunu hayır sanırlar. Mânevî derecelere yükselmekte acele ederler. Bu sefer daha aşağı düşerler. Allah'tan bir şey dilerler, hemen kabûl olmazsa ümidi keserler. Böylece ileride kabûl edilme ihtimâli olan duâlarına sed çekmiş olurlar. Birinden gördükleri en ufak bir haksızlığa karşı hemen bedduâyı basarlar, sonra da pişman olurlar. Arkadaşlarından birinin bir başarısını gördüler mi, sapıkların bile yapamayacağı şekilde onu kıskanırlar, hasedlenirler. Bir ara Süfyan Sevrî der ki:

— Âlimlerin ve Kur'an okuyucuların getireceği kötülükten korktuğum kadar hiç bir şeyden korkmam.

Bu söz, duyanlara çirkin gelir. Bunun üzerine Sevrî, ben söylemiyorum. İbrahim Nah'î söylüyor der.

Gene Sevrî'nin, (Hâfız efendilerden ve onlarla beraber benden sakının. Eğer, onlardan, beni en çok seven birine muhâlefet ederek, onun — nar ekşidir — sözüne karşılık, — hayır nar tatlıdır — desem, beni zâlim hükümdara fitleyip katlettirmesinden emin olamam.) dediği söylenir.

Mâlik İbni Dinâr da ayni kişiler hakkında şöyle der:

— Ben onların halktan birisi hakkındaki şehâdetlerini kabûl ederim. Fakat birbirleri hakkında söylediklerini kabûl etmem. Çünkü, aralarında o kadar hased ediyorlar ki...

Şunları da büyüklerimizden Fadîl, oğluna söyler:

Oğlum, bana öyle bir yerde ev al ki hâfız efendilerden; bir kusurumu görünce hemen ifşâ edenlerden; Allah'ın verdiği ni'metleri kıskananlardan uzak olsun.

Kur'an okuyan hâfız efendi avam tabakasına tepeden bakar. Onları küçük görür. Kibir ve azamette berkemâldir. Okuduğu Kur'an ve kıldığı iki rek'at fazla namazla halk üzerinde minnet hakkı olduğu kanaatindedir. Sanki mübârek kendisinin cehennemden kurtulup cennete gireceğine ve ebedî saâdete ereceğine; halkın ise cehennemlik olduğuna dâir Allah'tan FERMAN almıştır. Bununla beraber mütevâzi kişilere has kıyâfetlere bürünerek olgun kişi görünmeğe çalışırlar.

Bir gün Hasan Basrî'ye elbisesi kaba dokunmuş kumaştan olan birisi gelir. Hasan Basrî'nin üzerinde oldukça kıymetli bir elbise vardır. Gelen şahıs onun değerli kumaştan yapılmış bu elbiselerine dikkatle bakmağa başlayınca Hasan Basrî şöyle der:

— Niçin bakıyorsun elbiseme. Benimki ehl-i cennet, seninki ehl-i cehennem kisvesi. — Söylendiğine göre ehl-i cehennemin çoğu kilim ve çuha gibi kaba elbiselilerdir — Hasan Basrî sözüne devam eder. Kalbleri kibirle dolu kişiler elbiseleriyle alçak gönüllülük ve dindârlık taslarlar. Allah hakkı için söylerim, şu kilim elbisenin içindekilerde olan kibir ipek ve atlas elbiselilerde yoktur.

Zennûn Mısrî bir sözüyle bu gerçeğe işâret eder:

— Bâzıları cehâlet yüzünden kilim ve çuha elbiselerle dindarlık taslarlar. Bâzıları da bunu menfaat için giyer. Kendileri gibi giyinmiyenleri hakir görürler, kibirli sayarlar. Halbuki hakirlik ve kibirlilik kılık - kıyâfetten değildir. Kendilerine (GÜVENİLİR İNSAN) dedirtmek için kilim ve çuha parçası giyenler bu hareketleriyle Allah yolunu değil, hiyânet yolunu seçmiş olurlar.

Ey insan, saydığımız bu dört şeyden, bilhâssa KİBİR'den sakın. Çünkü UZUN EMEL, ACELECİLİK ve HASED kişiyi yalnız günahkâr yapar. KİBİR ise günahkâr yapmakla kalmaz, îmandan eder, küfre götürür. İBLİS'in KİBİR yüzünden kâfir olduğunu unutma. Bizi her türlü isyandan koruması için Allah'a ilticâ ederiz.

III

Ey saâdet yolcusu, şöyle aklınla bir kere düşünürsen, dünyanın geçici olduğunu, faydalarının zararlarını karşılamadığını, bu hayatta sıkıntılara ve meşakkatlere, âhirette ise sorguya ve azâba sebep olduğunu anlarsın. Bu gerçeği kavrayınca kendini toparlar, her hareketini Allah'a lâyık olabilme esasına göre hazırlar, zevku safâyı rabbına kavuşacağın güne bırakırsın. Sen bu düşünüşünün sonunda insanların vefâsızlığını, kötü taraflarının daha fazla olduğunu görür, onlarla ancak mecbur kaldıkça ihtilât edersin. Hayırlı işlerinde beraber olur, kötü işlerine karışmazsın. Ancak sohbetinden istifade edilecekleriyle sohbet eder, böylece her işinde Allah'ın yardımına mazhar olursun. Nitekim Allah Resûlü buyurur:

— **İşini doğrulukla yap. Her şeyde Allah'ı hâzır bulursun.**

Gene bu düşünüşünün sonunda, şeytanın sana daima düşmanlık eden bir habis olduğunu bilir, şerrinden Allah'a sığınır ve hilelerinden gâfil olmazsın. O, insâna vesveseler vermekle beraber, Allah'a ilticâ eden ve kuvvetli azim sahibi olan bir kimseye hiç bir şey yapamaz. Nitekim Kur'anda buyurulur:

— **Gerçek budur ki îman eden ve rablarına güvenenler üzerinde şeytanın hiç bir hâkimiyeti yoktur. (58)**

---

(58) Nahl Sûresi, âyet: 99

Ebû Hâzim'e (Dünya hayâtı nedir, şeytan kimdir?) diye sorulur. O da, (Dünya hayâtının geçen kısmı bir rü'yadan, geleceği bir arzudan; şeytan da zararımıza olan şeylerde bize uyan, menfaatımıza olan şeylerde kaçan birisinden ibarettir) der.

Bu düşünüş sonunda nefsin cehâletini ve daima zararlı yollara meylettiğini görür, onu fuzûlî konuşmalardan, şehevî hisleri artırmak için yeme - içme, bakma ve giymekten; uzun emel, acelecilik, hased ve kibirden men'-etmek sûretiyle TAKVA GEM'i ile gemler, hiç bir sûretle tâviz vermezsin. Gerçekten Allah'ın çizdiği yol kullar için en hayırlı olanıdır. Orada insanlar için nelerin zararlı, nelerin faydalı olduğu belirtilmiştir. Bu yol Takvâ yolu'dur. Bâzıları derler ki:

— TAKVA en kolay şeydir. Nefsimiz, mecburî olmayan bir şey'i isterse reddederiz. Çünkü onun yerli - yersiz her isteği verilirse azar. Halbuki aksi yapılırsa sâkinleşir.

Nefs için söylenmiş diğer bâzı sözler:

— Sen verdikçe nefs ister. Aza alıştırırsan yerine oturur.

— Nefs, ne yüklersen onu taşır.

— Zevku safâyı terkedersen nefs alışır. Bir şey istemez. O bir delikanlıya benzer; tamah etme fırsatı verilirse kuvvetlenir, aksi halde sâkinleşir.

Ey saâdet yolcusu, bu bölümde söylediklerimizi tatbik eden sen, artık dünya ve âhiretini mâmur etmiş durumdasın. Bin güzel isimle çağrılmaya lâyıksın. Gönlünde yalnız Allah sevgisini bulunduran ve yalnız ona hizmet eden mes'ud kişilerdensin. Bâzıları dünya ile alâkalanır, bâzıları da rablarıyla başbaşa kalır, onun rızâsından başka hiç bir şeyle ilgilenmez. Allah onları hiç

kimseye muhtaç etmez. Geceleri ibâdet ederler. Ne mutlu onlara!..

İşte ey saâdet yolcusu! Sen bu öğülen kişilerdensin. Sen; Allah'ın, kendilerinden bahsederken:

— **(Ey şeytan), benim kullarımın üzerinde senin hiç bir tahakkümün olamaz.** (59) dediği seçkin ve mücâhid kullardansın. Nihâyet sen, ey yolcu, dünya ve âhiret saâdetlerine nâil olan, derece bakımından birçok melekleri geride bırakan TAKVA SAHİPLERİ'ndensin. Bu en çetin ve tehlikeli GEÇİT'i geçtin. ENGELLERİ aştın. Allah'ın yardımı yetişti mi, her güç şey kolaylaşır. İstediğimiz odur ki bize başarı versin, yardım etsin, kolaylaştırsın. Çünkü onun yardımının yetiştiği her şey zafere ulaşır. Onun yardımıyle her güçlük yenilir. Olmuş, olacak her şey onun kudret elindedir. Onun haberi olmadan karınca kanadını oynatamaz.

———o———

(54) Hıcr Sûresi, âyet: 42

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KAZÂLAR - BELÂLAR

Ey saâdet yolcusu! — Allah sana muvaffakıyet versin — seni Allah'a ibâdet etmekten alıkoyan ve hedefine ulaşmanı önleyen sebepleri ortadan kaldırmalısın. Bunlar dört tanedir.

BİRİNCİ SEBEB: RIZK ve GEÇİM DERDİ. Bunun tek çâresi TEVEKKÜL'dür. Gerçekten gerek rızk, gerekse diğer ihtiyaçlar hususunda tevekkül etmek iki büyük fayda sağlar:

TEVEKKÜLÜN BİRİNCİ FAYDASI: İbâdet ve di-
etmeyen kimse gece - gündüz harîsâne bir şekilde maî-
etmeyen kimse gece - gündüz harİîsâne bir şekilde maî-
şet kaygusundadır. Bütün zamânı, ya fiilen çalışmakla veya (şunu yapayım - bunu yapayım, şöyle kazanayım - böyle kazanayım) gibi düşünce ve vesveselerle geçer. Ne bedenen, ne de kalben ibâdet edecek zamanı yoktur. Halbuki ibâdet kalb ve beden sükûnetiyle olur. Yâni ibâdetin makbûl sayılabilmesi için, o anda hem beden, hem de kalb başka bir şeyle meşgul olmamalıdır. Bu ise ancak tevekkül sâhipleri için mümkündür. Maîşet hususunda kalblerine tevekkülü yerleştiremiyenler, dâima tereddüt hâlindedir, hakkıyle ibâdet edemezler. Bunların ne dünyası, ne de âhireti mâmurdur. Üstâdımız Ebû Ahmed'in, (dünyada iki kişi muvaffak olabilir:

1) Tevekkül eden,

2) Gözü pek olan.) dediğini çok işitmişimdir. Bunun açıklaması şudur:

— Gözü pek olan korkusuzca işine girişir. Kuvvetine güvenir. Kendisini zayıflatacak veya hedefine ulaşmasını önliyecek hiç bir engel tanımaz. Böylece kuvvet ve şecâatiyle gâyesine erişir. Tevekkül sâhibi de kendi kuvvet ve basiretiyle işe girişmekle beraber, Allah'ın vaad ve irâdesini de göz önünde bulundurur. Başarı için onun irâdesinin gerekliliğine inanır. Bu kuvvet ve inançla yola koyulur. Hiç bir engel tanımaz. Hedefine ulaşır.

İrâdesini bir hususa bağlıyamıyan kimse, dâima tereddüt halindedir. Ne tevekkül ederek ibâdetini yapabilir, ne de fütursuzluk göstererek dünya işlerinde muvaffak olabilir. Onun, sâhibinden yem bekliyen damdaki bir eşekten veya kafesteki bir kuştan farkı yoktur. O büyük ve hayırlı işlere girişecek irâde ve himmetten mahrumdur. Böyle bir şey'e teşebbüs etse bile yolda kalır, başarısızlığa uğrar. Dünyayı çok seven ehl-i himmet ve gayret olanların mal, can ve evlât sevgisini kalblerinden çıkarmadıkça muvaffak olamadıkları görülüyor. Meselâ hükümdarlar ve kumandanlar mülk kazanmak ve makamlarında kalabilmek için düşmanlarına harp açarlar. göğüs göğüse çarpışırlar. Sonunda ya canlarından olurlar veya zafere ulaşırlar. Demek ki zafere ulaşmak için can sevgisini bir kenara atmaları lâzımdır. Ticaret ehli, büyük kazançlar sağlamak için mallarını, canlarını tehlikeye atarak karada - denizde şarkı - garbı dolaşırlar. Bunların iradeleri iki şey'e saplanmıştır. Ya ölüm, ya büyük kazanç. Çoğunlukla sonuç başarılıdır. Çünkü azim sâhibidirler. Çarşı - pazar ehlini teşkil eden küçük esnaf umumiyetle mal, can ve evlât sevgisinden kurtulamaz. Bunların ömrü evi ile dükkânı arasında geçer. Ne hükümdarlar gibi yüksek mertebelere, ne de büyük tüccarlar gibi büyük kazançlara erişebilirler. Günlük bir kaç kuruşluk kazanç onlar için çoktur bile. İşte mal, can

ve evlât bağından kurtulamıyan ve irâdelerini ancak küçük bir şey'e bağlıyan bu kimseler, büyük işlerde muvaffak olamazlar.

Dünya işlerinde bâzı şeylerden alâkayı kesip irâdeyi bir şey'e teksif etmedikçe nasıl başarı olmuyorsa, âhiret işlerinde de olmaz. Ehl-i âhiretin, yâni dünya hayâtından sonraki yaşayışı düşünenlerin sermâyesi tevekkül ve ibâdete engel olan şeyleri sevmekten kalbi korumaktır. Maişet hususunda tevekkül edebilenler, ibâdet etme fırsatını bulabilir, yer yüzünde de korkusuzca dolaşabilirler. Onlar, Allah'ın kuvvetli kulları, dînin temsilcileri, hür kişiler ve yeryüzünün sultanlarıdır. Diledikleri yere giderler, diledikleri yerde otururlar. İlmî ve amelî diledikleri büyük şeyleri yaparlar. Hiç bir engel görmezler. Onlar, için her yer birdir. Zaman farkı yoktur. Peygamberimiz bu gerçeğe şu hadîsleriyle işâret buyurur:

— **İnsanların en kuvvetlisi olmak istiyen Allah'a tevekkül etsin. Allah yanında en sevimli olmak istiyen TAKVA sâhibi olsun. En zengin olmak istiyen kendi elindekinden çok Allah'ın yanındakine îtimad etsin.**

Süleyman Havvas şöyle der:

— Bir kimse hakikaten Allah'a tevekkül etse hükümdarlar bile ona muhtac olur. Nasıl muhtac olmasın ki onun efendisi olan Allah'a herkes muhtacdır.

İbrahim Havvas anlatır:

— Bir gün çölde bir genç gördüm. Sanki bir gümüş parçasıydı. Dedim:

— Nereye delikanlı?

Dedi:

— Mekke'ye.

Dedim:

— Azıksız ve binitsiz olarak mı?

Dedi

— Ey Allah'a îtimadı zayıf olan adam. Gökleri ve yeri idâreye kudreti olan rabbım azıksız ve binitsiz beni Mekke'ye götüremez mi?

Mekke'ye vardığımda onu orada gördüm. Tavaf ediyor ve şöyle diyordu:

— Ey nefsim, ebedî seyâhat et. Allah'tan başka kimseyi sevme.

Beni görünce, «Ey ihtiyar!» dedi. «Azığın ve bineğin vardı. Niçin benden geriye kaldın?»

Ebû Mutî ile Hâtem Esam konuşurlar:

Ebû Mutî:

— İşittiğime göre siz azıksız diyar diyar gezebilirmişsiniz?

Hâtem Esam:

— Benim azığım dört şeydir.

Ebû Mutî:

— Nedir onlar?

Hâtem Esham:

1 — Dünya ve âhireti Allah'ın memleketi olarak görürüm.

2 — Bütün mahlûkatı onun kulları olarak tanırım.

3 — Bütün rızıkların ve rızka sebep olan şeylerin Allah'ın kudret elinden geçtiğine inanırım.

4 — Mülk sâhibinin, kendi mülkünde hükmünün geçtiğini kabûl ederim.

«Allah'ın seçkin kulları râhat ve huzûr içindedir. Hiç dünya sıkıntısı çekmezler. Onları gördüğünde sanki yer yüzünün sultanlarını görürsün. Yüzleri sevinçlidir!» diyen ne güzel söylemiş.

TEVEKKÜLÜN İKİNCİ FAYDASI: Kişinin maişet hususunsa tevekkül etmemesi tehlikelidir. Kur'anda buyurulur:

— **Allah sizi yarattı, sonra rızıklandırdı.**

Bu âyet, rızkın yalnız Allah'dan olduğuna delâlet eder. Fakat yaratan, yalnız bununla yetinmiyor:

— **Şüphesiz rızkı veren, o çok çetin kuvvet sâhibi Allah'ın kendisidir** (1) âyetiyle rızkı va'dediyor. Onun, «**Yerde hiç bir canlı yoktur ki, rızkı Allah'ın üzerine olmasın.**» (2) âyetiyle yarattıklarının maişetini tekeffül ettiğini; «**Göğün ve yerin rabbına yemîn olsun ki va'dolunduğunuz o şeyler tıpkı sizin konuşmanız gibi kat'î ve gerçektir.**» (3) âyetiyle de rızıkları sâhipleri arasında üleştirdiğini görüyoruz. Nihayet rabbımız, «**Ölmek şânından olmayan Allah'a dayan.**» (4), **Eğer inanıyorsanız, Allah'a tevekkül ediniz.**» buyurmakla bize tevekkül etmemizi maişet hususunda yalnız kendisine güvenmemizi emrediyor.

Allah'ın verdiği söze îtibar etmiyen; onun va'diyle yetinmeyen; te'minâtına güvenmiyen; yeminine inanmıyan, emirlerine ve korkutmalarına aldırmıyan kimsenin hâli nice olur? Bu hareketi, o kişinin üzerine çok mihnetler doğurur. Allah hakkı için, bu gerçekten büyük bir musibettir. Allah Resûlü bir ara sahâbeden İbni Ömer'e şöyle buyurur:

— **Allah'ın, maişet hususundaki teminâtına tam inanmayıp da bir senelik rızk kaygusuna düşenlerin arasında kalsan nice olursun?**

Hasan Basrî'nin şöyle dediği söylenir:

— Rabbının yeminle haber verdiği bir şeyde onu tasdik etmiyene Allah lânet etsin.

---

(1) Zâriyât Sûresi, âyet: 58
(2) Hûd Sûresi, âyet: 6
(3) Zâriyât Sûresi, âyet: 23
(4) Fürkan Sûresi, âyet: 58

Rivâyete göre, (**Göğün ve yerin rabbına yemin olsun ki va'dolunduğunuz o şeyler tıpkı sizin konuşmanız gibi hak ve gerçektir.**) (5) âyeti nâzil olduğu zaman melekler şöyle der:

— Ölsün o insanlar ki Allah'ı öfkelendirdiler. O da rızıklarını tekeffül ettiğine yemin eyledi.

Rivâyete göre Üveys Karanî, (Allah'ı tasdik etmedikçe ona göklerde ve yerde yaşıyanların ibâdeti kadar ibâdet etsen kabûl olunmaz.) der. (Allah'ı tasdik nasıl olur?) diye sorarlar. (O'nun, rızkı tekeffül ettiğine emin olmak ve vücûdu ibâdet etmeğe müsâit bir hâle getirmekle) cevâbını verir.

Herem İbni Hayyan ile Üveys Karanî konuşurlar:

Herem:

— İkâmet etmek için bana bir yer söyler misiniz?

Üveys:

— Şam.

Herem:

— Orada geçim işleri nasıl?

Üveys:

— Maişet hususunda tevekkülsüz kalblere öğüt fayda vermez.

Bir gün, ölülerin kefenlerini soyan bir günahkâr, tevbe etmek üzere Bâyezîd-i Bestâmî'ye gelir. Bestâmî günahkâra bu işi nasıl yaptığını ve neler gördüğünü sorar. Kefen soyucu, bin kişinin kefenini soyduğunu fakat bunlardan iki tanesi hariç hepsini yüzleri kıbleden çevrilmiş olarak bulduğunu söyler. Bunun üzerine Bestâmî:

— (Rızk hususunda tevekkül edemeyişleri, onların yüzünü kıbleden çevirmiştir.) der.

Bana bir dostum anlatmıştı. Takvâ sâhibi olan bi-

---

(5) Zâriyât Sûresi, âyet: 23

risine, (îmanınızdan emin misiniz?) diye sormuş. O da, (yalnız rızk hususunda tevekkül edenler îmanından emin olabilirler.) cevabını vermiş.

Allah'tan bizi doğru yola götürmesini ve içinde bulunduğumuz isyankâr hâlimizden dolayı cezalandırmamasını dileriz.

SORU: Tevekkülün hakikî mânâsı ve hükmü nedir? Rızk hususunda tevekkül nasıl olur?

CEVAP: Bunun anlaşılması için:

1 — TEVEKKÜL kelimesinin ne mânâya geldiğini,

2 — Nerelerde tevekkül edilmesi gerektiğini,

3 — Tevekkülün târifini,

4 — Tevekküle vesile olan şeylerin neler olduğunu açıklıyalım.

1 — TEVEKKÜL kelimesi VEKÂLET aslından gelir. Vekâlet, birisini vekil yaparak işini ona bırakmak, demektir. VEKİL, o kimsenin işini görür, yoluna koyar. Bu işin görülmesinde iş sâhibi hiç bir zahmet çekmez.

2 — Rızk hususunda üç yerde tevekkül lâzımdır:

a) Rızkın taksimâtında. Allah yarattıklarının azıklarını ezelde tâyin etmiştir. Kısmet sonradan değişmez. Ne ise odur. İşte kişinin bu esasa uyması, Allah'ın taksimine îtimad etmesi gerekir.

b) Allah'ın yardımının yetişeceğine. Kişi Allah yolunda olursa, rızk tedârikinde onun yardımına mazhar olur. Bu esasa yâni Allah'ın yardımına mazhar olunacağına îtimad etmek yâni tevekkül etmek lâzımdır. Allah buyurur:

— Bir def'a azmedince artık Allah'a güven. (6)

— Ey îman edenler, siz Allah'ın dînine, onun pey-

(6) İmran Sûresi, âyet: 159

gamberine yardım ederseniz o da size yardım eder. (7)

— **Mü'minlere yardım etmek üzerimize haktır. (8)**

[c) Kişinin rızıksız bırakılmıyacağına. Allah, tevekkül eden kulunun rızkını tekeffül etmektedir:]

— **Kim Allah'a güvenirse o, ona yetişir. (9)**

Peygamberimiz buyurur:

— **Eğer Allah'a hakkıyle tevbe etseydiniz, sabah aç kalkıp akşam tok dönen kuşlar gibi sizi rızıklandırırdı.**

Bu üçüncü şık tevekkül şer'an ve aklen farzdır. Tevekkül denince çoğunlukla bu hâtıra gelir. Rızkın kısımlarını söylersek bu husus daha iyi anlaşılır. [Rızk dört kısımdır:]

[a) Vücûdün kıvâmına yetecek miktarda olan rızıklar: Allah bu miktar rızkı kuluna mutlaka verir.] Bu miktar rızıkta kişinin tevekkül etmesi farzdır. Allah kullarına bâzı mükellefiyetler yüklemiştir. Bunlar bedenle yapılır. O halde, bedenin varlığını ayakta tutacak kadar rızkı Allah tekeffül eder. Bâzıları bu hususta şöyle güzel bir söz söyler.

— Allah, üç sebepten dolayı, ölmiyecek miktarda rızkı tekeffül eder.

Birinci sebep: Allah efendidir, biz ise O'nun kuluyuz. Kula, efendisine hizmet etmek yaraştığı gibi efendisine de kulunun ihtiyaç miktarı rızkını vermesi gerekir:

İkinci sebep: Allah bizi muhtaç olarak yaratmıştır. Neyin bizim rızkımız olduğunu, neyin olmadığını, nerede

---

(7) Muhammed Sûresi, âyet: 7
(8) Rûm Sûresi, âyet: 47
(9) Talâk Sûresi, âyet: 3

ve ne zaman ele geçireceğimizi bilmeyiz. O halde efendimizin, ihtiyaç miktarı rızka bizi ulaştırması gerekir.

Üçüncü sebep: Allah kullarına birçok mükellefiyetler yüklemiştir. Rızkı peşinde koşulacak olursa bu mükellefiyetler yapılamaz. O halde ihtiyaç miktarı rızkın Allah tarafından verilmesi vâcibdir.

İlk bakışta doğru gibi görünen bu sözler, rubûbiyyetin sırrına vâkıf olamıyanların düşünceleridir ve hatâlılıdır. (Kullarının rızkını vermek Allah'ın üzerine vâcibdir) demek saçmalamaktan başka bir şey değildir.

b) Ezelde kullar arasında üleştirilen rızklar: Bunlar, kişinin her türlü yiyeceği, içeceği ve giyeceği şeylerdir. Ezelde taksim edilerek muayyen zamanda, muayyen miktarda verileceğine dair Levh-i Mahfuzda yazılıdır. Ne artar, ne eksilir. Ne zamanından önce verilir, ne de sonra. Tam zamanında verilir. Nitekim Peygamberimiz buyurur:

— **Rızklar ezelde taksim edilmiştir. Ne takvâ sâhibinin takvâsından dolayı rızkı artırılır, ne de kötü kişinin kötülüğü yüzünden eksiltilir.**

c) Kulun kendisinin mâlik olması veya muhtaçlara vermesi için Allah'ın ihsân ettiği dünya malları.

d) Takvâ sâhibi olmaları şartıyle Allah'ın kullarına va'dettiği rızıklar. Allah buyurur:

— **Kim Allah'tan korkarsa O, ona bir kurtuluş yeri ihsân eder. Onu hâtırına gelmeyen bir cihetten rızıklandırır.** (10) İşte rızık çeşitleri bunlardır. Bunlardan yalnız birinci kısım rızkta tevekkül vâcibdir.

3 — TEVEKKÜLÜN TÂRİFİ: Tevekkülün değişik ifâdelerle birçok târifi yapılmıştır. Bunlardan birkaçı:

---

(10) Talâk Sûresi, âyet: 2-3

Tevekkül; kalbin Allah'a dayanması, ona güvenmesi ve ondan başkasından umut kesmesidir.

Tevekkül; hâcet ânında kalbin Allah'tan başkasına meyletmemesidir.]

Tevekkül; vücûdün kıvâmının ancak Allah'tan olacağını bilmektir.

Netice îtibariyle, târiflerin hepsi aynı şey'i ifâde etmektedirler. Kısaca diyebiliriz ki, (tevekkül, vücûdün kıvâmının ve her türlü ihtiyaçların Allah'ın takdiriyle temin edildiğini kesin olarak kabûl etmektir.) Fakat Allah dilerse rızkı bir vâsıta ile, bir sebeple verir, dilerse vâsıtasız olarak doğrudan doğruya kudretiyle verir. [Bir kimse, rızkın hakikatte Allah'tan geldiğini bilir ve sebeplere bağlanmazsa tevekkül etmiş olur.]

[4 — TEVEKKÜLE VESİLE OLAN ŞEYLER:] Allah'ın kullarının ihtiyaç miktarı nefakalarını tekeffül ettiğini düşünmek tevekküle vesile olur.] Daha sağlam bir tevekküle sâhip olabilmek için, Allah'ın ilminin ve kudretinin büyüklüğünü düşünmelidir. O, va'dinden dönmez, hatâ etmez, hiç bir sûrette âcizliği yoktur. İşte bir kimse, rabbının bu sıfatları hâiz olduğunu bilirse rızk husûsunda tevekkül edebilir.]

SORU: Rızkımızı aramalı mıyız?

CEVAP: Birinci kısım rızkı yâni vücûdün kıvâmına yetecek kadar olanı, yâni Allah'ın kefâleti altında bulunanı aramak mümkün değildir. Çünkü o, her ne sûretle olursa olsun Allah'ın işidir. Kişi nasıl ölümü önliyemiyor, hayâtını uzatamıyorsa bu türlü rızkı elde etmeğe de muktedir olamaz.

Ezelde kullar arasında üleştirilen rızıklara gelince kişi bunları elde etme zorunda değildir. Çünkü ihtiyaç miktarı olanı Allah tekeffül etmektedir.

(Allah'ın fazlından nasip arayın!) (11) âyetinden murad ise ilim ve sevaptır. Yâni ilim ve sevap arayın demektir. Bununla beraber, ezelde taksim edilen fazladan rızıkların talebinin mubah olduğuna da delâlet edebilir.

SORU: Allah'ın kefil olduğu birinci kısım rızkın kazanılması için sebebe baş vurmalı mıdır?

CEVAP: Allah'ın kefâleti altında bulunan birinci kısım rızkın kazanılmasında sebebe başvurmanın lâzım olmadığı söylenir. Çünkü Allah sebepli - sebepsiz bu çeşit rızkı vermektedir. O halde sebebe başvurmak gerekmez. **(Yerde yürüyen hiç bir canlı yoktur ki rızkı Allah'ın üstüne olmasın.)** (12) âyeti Allah'ın birinci kısım rızkı şartsız olarak tekeffül ettiğini ifâde etmektedir. Hem insan bu birinci çeşit rızkın nerede bulunduğunu ve neyin vesile olduğunu bilmez. Peygamberler ve ermişler çok kere rızk talebinde bulunmazlardı. Bu hareketlerinden dolayı âsî de sayılmadılar. Bundan da anlaşılıyor ki rızkı aramak veya sebebe başvurmak mecburî değildir.

SORU: Çalışmakla rızk çoğalır, çalışmamakla azalır mı?

CEVAP: Dinimizde doğru olan inanç şudur:

— Rızklar Levh-i Mahfuzda yazılıdır. Miktarları tâyin edilmiştir. Bu miktarlar sonradan değiştirilmez. Yâni kişinin çalışmasıyle artırılmaz.

Bâzıları, (kişinin çalışmasıyle rızk artmaz veya eksilmez, fakat mal artar, eksilir.) derler. Bu, saçma bir îtikaddır. Çünkü malın da rızkın da delili birdir. Allah buyurur:

---

(11) Cüm'a Sûresi, âyet: 10
(12) Hûd Sûresi, âyet: 6

— Allah, elde edemediklerinize tasalanmamanız, size verdikleriyle sevinip şımarmamanız için rızkı yazmıştır. (13)

Eğer rızk, aramakla artsa aksi halde azalsa, bir şey'e erişilemediği zaman tasalanmak, elde edildiği zaman sevinmek yerinde olurdu. Peygamberimiz bir dilenciye bir şey verdiği zaman şöyle buyurur:

— Al bunu. Eğer sen ona gelmeseydin, o sana gelirdi.

SORU: Rızkların ezelde Levh-i Mahfuz'da yazıldığını, binaenaleyh çalışmakla artmıyacağını söylediniz. Sevaplar ve günahlara verilecek cezâlar da yazılıdır. Halbuki Allah, sevaba vesile olacak şeylerde çalışmamızı, cezâyı icâbettirecek şeylerden kaçınmamızı emrediyor. Sevap, kendisine vesile olacak şeyleri yapmakla artar veya aksi halde eksilir mi?

CEVAP: Allah, sevaba vesile olacak şeyleri işlememizi kesinlikle emretmiş, aksi halde cezâya uğrıyacağımızı bildirmiş ve çalışmayan kişiye sevap vereceğini hiç bir sûretle tekeffül etmemiştir. Sevâbın veya işlenen günahlara verilecek cezânın artması kulun fiiline bağlıdır. Rızk ile sevap - ceza hususunda ufak bir incelik vardır. Bunu bâzı âlimlerimiz şöyle açıklar.

— Ezelde Levh-i Mahfuzda yazılan şeyler iki kısımdır. Biri kulun fiiline bağlı olmıyan şeylerdir ki rızklar ve kişinin eceli bu kısma girer. Yâni kul çalışmasa da Allah kefil olduğu miktarda rızkını verir. Gene kul kendi çalışmasıyle ne ecelini kısaltabilir, ne de uzatabilir. Nitekim şu âyetler bu gerçeği göstermektedir:

---

(13) Hadîd Sûresi, âyet: 23

— **Yerde yürüyen hiç bir canlı yoktur ki hepsinin rızkı Allah'ın üstüne olmasın. (14)**

— **Her ümmetin bir eceli vardır. O müddetleri gelince bir saat ne geri bırakabilirler, ne de öne alabilirler. (15)**

Peygamberimiz buyurur:

— **Dört şey mukadderdir, değişmez.**

1) **Yaratılan,**

2) **Huy,**

3) **Rızklar,**

4) **Ecel.**

Ezelde Levh-i Mahfuz'da yazılanların ikinci kısmı, kişinin işleyip işlememesine bağlı olan şeylerdir. Sevablar ve günahlara karşılık verilen cezâlar bu kısma girer. Nitekim sevabların ve cezâların verilmesi şarta bağlı olarak söylenmektedir:

— **Eğer Yahudiler - Hıristiyanlar îman ederek fesadcılıktan - bozgunculuktan sakınsalardı onların kötülüklerini herhalde örter ve onları mutlaka ni'meti bol cennetlere koyardık. (16)**

SORU: Çalışanların mal - mülk sâhibi oldukları, bolluk içinde yaşadıkları; çalışmayanların ise fakirlik ve yokluk içinde bulundukları görülüyor. Bunu nasıl îzah edersiniz?

CEVAP: Evet, çoğunlukla öyledir. Yâni çalışan mahrum kalmaz, fakir düşmez. Bolluk içinde yaşar. Çalışmıyan zengin olamaz. Bu mevzuda Allah'ın takdirini de nazarı îtibara almak gerekir. Bununla beraber her

---

(14) Hûd Sûresi, âyet: 6

(15) Mâide Sûresi, âyet: 65

(16) A'raf Sûresi, âyet: 34

akıllı ve çalışkanın da mutlaka zengin olduğu yoktur. Nitekim söylenir:

Nice aklı - fikri yerinde, çalışkan insanlar vardır ki rızk kapıları kapalıdır. Gene nice âciz ve uyuşuklar vardır ki denizden su alır gibi rızık toplarlar. Bu durum gösterir ki Allah'ın kâinatı yaratışında kimsenin bilemiyeceği bir esrar vardır.

SORU: Çöllerde azıksız yola çıkılabilir mi?

CEVAP: Eğer kişinin kalbi pürüzsüz olarak Allah'a bağlı ise yâni îtimâdı tam ise çıkabilir; yoksa, avam tabakası gibi azık alarak çıkmalıdır. Ebülmeâli şöyle der:

— Bir kimse Allah'a karşı insanların âdetince muâmele yaparsa, Allah da ona insanların âdetince muâmele yapar.

Bu, gerçekten çok güzel ve faydalı bir sözdür.

— SORU: Allah **(sefer sırasında yetecek kadar azıklanın. Azığın en hayırlısı takvâdır.)** (17) buyuruyor, ne dersiniz?

CEVAP: Bu âyetin mânası iki şekilde açıklanır. Birinci açıklama:

— Buradaki azıktan murat, (âhiret yolculuğu için hazırlık) tır. Eğer dünya azığı kasdedilseydi, (azığın en hayırlısı takvâ'dır) denmez, yâni takvâ söylenmez, dünya azığı söylenirdi.

İkinci açıklama: İslâmlığın doğuşu zamanında bâzı kişiler hacca giderken gerekli azık almazlardı. Bunlar, yollarda halkın kendilerine vereceği yiyeceklere güvenirler, hattâ (isteyicilik) yaparlar ve başkalarını râhatsız ederlerdi. Bunun üzerine (yolda halkın vereceği yiye-

---

(17) Bakara Sûresi, âyet: 197

neğe güvenerek azıksız yola çıkmaktansa yiyecek alarak çıkmanın daha iyi olacağı) kendilerine hatırlatıldı.

SORU: Tevekkül sâhibi olanlar yolculukta azık almalı mıdır?

CEVAP: Tevekkül sâhibi olanlar çok kere azık alırlar, fakat kalbleri daima Allaha bağlıdır. Ona güvenirler, azığa güvenmezler. Tevekkül sâhibinin îtikâdına göre, aldığı azık mutlaka kendisi için değildir. Allah dilerse, onunla yaşatır, dilerse başka bir sebeple yaşatır. Aldığı yiyeceği de başka birisine nasip edebilir.

Tevekkül edenler bâzan da başkalarına yardım etmek için azık alırlar. Esâsen bu mes'elede mühim olan, azık almak veya almamak değil, Allah'a veya azığına güvenmektir. Nice kişiler vardır ki azığı ve her türlü lüzumlu eşyası olduğu halde selâmet yolunu Allah'a güvenmekte bulurlar. Varlıklarına zerre kadar ehemmiyet vermezler. Nice kişiler de vardır ki azığı olmadığı halde Allah'a îtimad etmez. Kalbi azık düşüncesindedir.

SORU: Peygamberimiz, sahâbe ve dîni bütün ilk müslümanlar yola çıktıkları zaman lüzumlu azıklarını alırlardı!

CEVAP: Şüphesiz yola çıkarken azık almak mübahtır. Haram değildir. Harâm olan, bütün güvenini azığa bağlıyarak tevekkülü terketmektir. Allah tarafından kendisine, **(ölmek, şânından olmıyan Allaha güvenip dayan)** (18) diye emredilen peygamberin, tevekkül etmiyerek yiyeceğe, içeceğe veya paraya dayanması düşünülebilir mi? Hayır, asla. O'nun kalbi daima rabbı ile beraberdi. O'na güveniyor, ona dayanıyordu. Çünkü o, dünyaya asla iltifat etmemiş, yeryüzünün bütün hazineleri-

---

(18) Fürkan Sûresi, âyet: 58

ne sâhip olabilecek durumda olduğu halde en ufak bir meyil göstermemişti. Onun ve sahâbesinin yola çıkarken azık almaları tevekkülsüzlükten değil, iyi niyyetlerden dolayı idi.

SORU: Yola çıkarken azık almak mı daha iyi, almamak mı?

CEVAP: Bu, duruma ve niyyete göre değişir. Eğer kişinin azık almaktan gâyesi müslümanlara yardım etmek veya yolda kalmışların imdâdına yetişmekse almak daha iyidir. Fakat aldığı azık ihlâsına halel getirecek, ibâdet etmesine mâni olacaksa almaması daha iyidir.

İBÂDETE MÂNİ OLAN İKİNCİ SEBEP

Kişinin gönül huzûruyla ibâdet etmesini önliyen sebeplerden ikincisi, çeşitli kuruntulardır. Bunlardan kurtulmanın tek çaresi, gerekli tedbiri aldıktan sonra işin gerisini Allah'a bırakmaktır. Bu çeşit hareket etmenin iki faydası vardır :

BİRİNCİ FAYDASI: Gönül huzûra kavuşur. Çünkü hemen hemen her işin sonunun iyi mi, yoksa kötü mü olacağı bilinmez. Eğer, acaba ne olacak şeklinde kuruntular kurulursa, gönüller muztarip olur, insan dâima korku içinde bulunur. Halbuki işin âkıbeti, kâinatın sâhibi olan Allah'a bırakılırsa mutlaka hayırla neticeleneceği inancı dâim olur. Âfet ve felâket beklenmez. Gönül huzûr içinde bulunur. Gönüllerin huzûr içinde olması ise gerçekten bir ganimet, büyük bir ni'mettir. Hocam, meclirlerde çok kere (işin sonunu seni yaratan Allah'a bırak. Müsterih olursun.) derdi. Bu mevzuda diğer güzel bir söz de şudur:

— Sevilenin mi, yoksa sevilmiyenin mi hayırlı oldu-

Bunu bilmiyen kimse için en yaraşır yol; âciz kaldığı mes'eleleri, anasından babasından daha merhametli olan ve her şey'e kudreti yeten Allah'a havale etmektir.

İKİNCİ FAYDASI: İşini Allah'a havale etmenin ikinci faydası, o işin istikbâlde hayırla neticelenmesidir. Çünkü her şey'in sonu müphem, ne olacağı belirsizdir. Görünüşte hayır olan nice şerler olduğu gibi, sûretâ şer olan nice hayırlar da vardır. Görünüşte şerbet olan bir çok şeyler aslında zehirdir. Buna aldananlar, çok kere farkında olmadan kendilerini felâkete sürüklerler.

Rivâyete göre bir âbid, Allah'tan şeytanı kendisine göstermesini ister. Bâzıları bu âbide nasihat ederek, Allah'tan hüsn-ü âkıbet dilemesini söylerler. Fakat o dinlemez. Bunun üzerine Allah şeytanı kendisine gösterir. Âbid ona vurmak isteyince şeytan şöyle der:

— Eğer yüz senelik ömrün olmasaydı seni hemen mahvederdim.

Âbid ömrünün uzun olduğunu duyunca mağrur olur. «Nasıl olsa» der. «Ölümüme henüz çok zaman var, önce istediğimi yaparak dünyadan neş'emi alayım. Sonra tevbe ederim.» Böylece ibâdeti bırakır, Allah yolundan ayrılır. Felâkete düşer.

Bu hikâyede büyük öğüt vardır. Âkıbeti bilinmiyen bir şey'i hazır sayarak üzerinde ısrar etmek doğru değildir. Büyük felâketlere sebep olan uzun emellere asla kapılmamalıdır. (Uzun emelden ve tamah etmekten sakın. Zîra nice emeller vardır ki ölümün dâvetcisidir) diyen, gerçekten çok doğru söylemiş.

Ey insan, bir işin sonunun, hakkında hayırlı olup, olmıyacağını bilmiyorsun. O halde bırak her şey kudret elinde olan Allah, hakkında hayırlı olanı seçsin. Sen neticeyi gönül huzûru içinde bekle. Göreceksin, hakkında her şey'in hayırlısı takdir edilecektir. Bak Allah bir sâ-

lih kulunun hâlini hikâye ederek ne buyurur:

— **Ben işimi Allah'a havale ediyorum. Çünkü O, kullarını çok iyi görür. Nihayet, Allah onların kurdukları tuzakların fenâlıklarından bu şahsı korudu. Firavun kavmini ise kötü azap kuşatıverdi. (19)**

Bu âyette ifâde edildiği gibi, işini Allah'a havale eden şahıs, rabbının yardımına mazhar olmakta ve düşmanlarının elinden kurtarılmaktadır.

SORU: İşini Allah'a havale etmek ne demektir ve nerelerde olur, açıklar mısınız?

CEVAP: Önce hangi hususlarda işin Allah'a havale edilmesi gerektiğini görelim. Kişinin yapmak istediği şeyleri üç kısımda toplıyabiliriz:

1 — Şer olduğu kesinlikle bilinenler: Bunlar, işlendiği takdirde cehennem azâbını gerektiren veya küfre, mâsıyete sebep olan şeylerdir. Böyle fiillerin esâsen işlenmesi düşünülemiyeceğinden, âkıbetini Allah'a havale etmek diye bir şey mevzuubahis olamaz.

2 — Hayır olduğu kesinlikle bilinenler: Bunlar, kişiyi îmana götüren, cennete girmesini sağlıyan fiillerdir. Böyle şeylerin sonunun hayır olup, şer ihtimali bulunmadığından mutlaka işlenmesi gerekir. Bunun için Allah'a havale etmeğe lüzum yoktur.

3 — Sonunun hayır mı yoksa şer mi olduğu bilinmeyenler: Mubahlar ve nâfileler bu kısmı teşkil eder. İşte Allah'a ısmarlamak bu çeşit fiillerde olur.) Böyle şeylerin mutlaka olmasını istemek doğru değildir. Ancak, (sonu hayır ise olsun) şeklinde söylemek gerekir. Böyle

---

(19) Mü'min Sûresi, âyet: 44 - 45

söyleyen bir kimse işini Allah'a havale etmiş olur. Aksî şekilde hareket etmek, yâni mutlaka olmasını istemek ise dînimizce yasaktır, kötü şeydir. Kısaca tekrar ifâde edersek, sonunda tehlike ihtimali bulunan yâni hayırla mı, şerle mi neticeleneceği bilinmiyen her şey'i Allah'a havale etmelidir.

İşini Allah'a havale etmeyi bâzı âlimlerimiz şöyle açıklarlar:

— Sonunda tehlike ihtimali bulunan her şey'i, kâinâtın mutlak sâhibi olan ve kullarının menfaatini daha iyi bilen Allah'a bırakmak, işini ona havale etmek demektir.

— Kişinin, kendisine hayırlı olanı seçmesi için işini Allah'a bırakması, ona havale etmesi demektir.

— Kişinin, sonunda tehlike ihtimali bulunan bir şey'in mutlaka olması isteğini terketmesi, işini Allah'a ısmarlaması demektir.

Bence işini Allah'a ısmarlamak, (kişinin tehlike ihtimalinden emin olamadığı şeylerde, hakkında hayırlısını yapmasını gene Allah'tan dilemek) tir.

Tama', Allah'a havale etmenin yâni ona ısmarlamanın zıddıdır. Yâni bir kimse tama e'diyorsa işini Allah'a havale etmiyor, ona ısmarlamıyor, demektir. Tama', iki türlüdür.

BİRİNCİSİ: Temenni mâhiyetinde olandır. Sonunda tehlike ihtimali bulunmıyan veya tehlike ihtimali olup ta, Allah'tan hayırlı olanını tecelli ettirmesini istediğimiz şeyler bu çeşit tama'dandır. Bu türlü tama', kötü değil, bil'akis iyi bir şeydir. Allah buyurur:

— Kıyâmet gününde kusurlarımı yarlıgayacağını umduğum da odur. (20)

---

(20) Şuarâ Sûresi, âyet: 82

— Her halde biz îman edenlerin ilki olduğumuz için rabbımızın bizim günahlarımızı afvedeceğini umarız.

İKİNCİSİ: Dîninizce yasak olandır. Peygamberimiz buyurur:

— **Tama'dan sakının. Çünkü o, fiilî fakirliktir.**

Derler ki, (tama', dînin esaslarının bozulmasına ve yıkılmasına sebep olur. Takvâ ise dîni ayakta tutar.) Dînimizce haram ve yasak olan tama' iki kısma ayrılabilir. Biri şüpheli bir şey'e meyil göstermek, diğeri de tehlike ihtimali bulunan bir şey'in mutlaka olmasını istemektir. İşin âkıbetini Allah'a havale etme alışkanlığını kazanabilmek için, tehlikeleri hatırlamalı ve ilerisinin kötü olabileceğini düşünmelidir. Bunun daha ileri şekli, kişinin aczini unutmaması ve felâketlere karşı koyamıyacağını bilmesiyle olur. Bütün bunları gözönünde bulunduran bir insan, (işin sonunu Allah'a ısmarlama) gibi güzel bir îtikâdı tatbika alışır.

SORU: Hangi tehlike bize işimizi Allah'a ısmarlamamızı gerektiriyor?

CEVAP: İki tehlike bizi işimizi Allah'a ısmarlamamızı gerektirir.

Birincisi: Şüpheden doğan tehlike. Bir mes'ele hakkında (olacak mı, olmayacak mı, sonuçlanacak mı, sonuçlanmayacak mı?) diye tereddüt edilirse, (hayırlı ise olsun!) kaydını koymalıdır.

İkincisi: Bir işin sonunun hayırlı olacağından emin olunamıyorsa yâni sonunda tehlike ihtimali varsa onu Allah'a ısmarlamalıdır. İşin sonunda tehlike ihtimali bulunuşu, çeşitli şekillerde açıklanmıştır. Bâzılarına göre,

— Günah olma ihtimali bulunan her şey bir tehlikedir. O halde böyle bir işi Allaha ısmarlamalıdır.

Bu târife göre îman, doğruluk ve peygamberin yolunda olmakta tehlike ihtimali yoktur. Çünkü; îman tek kurtarıcıdır. Doğru olan bir kimse ise günah işlemez. Şu halde; îman, doğruluk ve peygamberin yolunda olmanın hayırlı bir şey olduğuna hükmedilir ve niyyet kesinleştirilir.

Diğer bâzılarına göre:

Bir şey yapılmakta iken beklenmedik bir hâdise olur da birinciyi bırakıp, ikinciyi yapmak gerekirse tehlike ihtimali var demektir. Böyle bir durum farzlarda, sünnetlerde ve mubahlarda düşünülebilir. Meselâ namaz vakti geçmek üzere iken birisi namaza dursa tam o anda diğer biri yanmak veya boğulmak tehlikesine düşse de o kimse kurtarabilecek durumda olsa, hemen namazı bırakıp onun yardımına koşması gerekir. O halde mubahları, nâfileleri ve farzların bir çoğunu yaparken niyyet kesinleştirilemez.

SORU: Allah'ın kullarına farz kıldığı ve aksi şekilde hareket edildiğinde cezâ verileceğini söylediği bir şey'in işlenmesinde niçin kesin niyyet edilmez? Yapılmasına devam edildiği takdirde niçin faydasız sayılır?

CEVAP: Bu sorunun cevabı şöyle olabilir:

— Allah, kulu için faydalı olmıyan şey'i ona emretmez. Yukarıdaki misâlde, vakit geçmek üzere iken namaz kılan kimse gerçekten o namazı edâ etmekle mükelleftir. Fakat daha mühim bir şey ortaya çıkmamak şartıyle. Eğer namazda iken birisinin boğulma veya yanma tehlikesi ortaya çıkarsa onu kurtarmağa koşması gerekir. O anda bunların her ikisi de farzdır ve yapması lâzımdır. Fakat sonradan ortaya çıkan ikinci farz daha

mühimdir ve buna koşmakta mâzürdür. Hattâ böyle hareket etmekle yâni daha mühim olan ikinci farzı işlemeğe koşmakla fazla sevap kazanır. Allah'ın farz kıldığı her ibâdet mutlaka kulun yararınadır.

SORU: Dünya hayâtı bir nevi' mihnet - meşakkat ve imtihan demektir. Buna göre, işini Allah'a ısmarlayan bir kimse o işin sonunun mutlaka kendisi için faydalı olacağından emin olabilir mi?

CEVAP: Âlimlerimizden Ebû Ömer'e göre Allah'a teslim olan kişinin işi umûmiyetle iyi bir şekilde sonuçlanır. Nâdir olarak kötü tecelli edebilir. Bâzan isyan sebebiyle kul zarara uğratılır. Allah'a teslimiyyetten uzaklaşır. Allah'a teslimiyyetten uzaklaşmak kul için iyi değildir.

Bâzılarına göre, Allah'a teslimiyyeti tam olan kişinin işi mutlaka iyi bir şekilde sonuçlanır. Böyle olması daha doğrudur. Çünkü eğer böyle olmasaydı Allah'a teslimiyyet yoluna gidilmezdi.

SORU: Allah'a teslimiyyet gösteren yâni işini O'na ısmarlıyan bir kimsenin işini en iyi şekilde sonuçlandırmak Allah üzerine vâcib midir?

CEVAP: Hayır, bir şey'in Allah üzerine vâcib olması muhaldir. Kulları hakkında hiç bir şey ona vâcib olamaz. Fakat bâzan bir hikmete binâen kulları için daha yararlı olanı takdir eder. Meselâ peygamberimiz ve sahâbesi için bâzı seferlerde bütün gece boyunca güneş doğuncaya kadar uyumalarını emretmişti. Buna uyan peygamber ve sahâbesi, — ibâdet uykudan daha faziletli olduğu halde — bâzı namazları zamanında kılamamışlardı.

Bâzan kuluna zenginlik ve bolluk verir. Halbuki zen-

ginliğin gereğini yapamama ihtimali yüzünden görünüşte fakirlik daha iyidir.

Bâzı kullarına âile - evlât verir. Halbuki Allah'a ibâdet edebilmek için evlenmemiş kalmak görünüşte daha iyidir. Allah kullarının hâlini iyi bilir. Bizim için hayırlı olacağı sanılan bir çok şeyler aslında hayırsızdır, zararlıdır. Fakat biz onun farkına varmaz, yakınır dururuz. Bu, canı şeker şerbeti çeken bir hasta ile, tedâvisinin arpa bulamacı ile olacağını bilen hâzık doktorunun hâline benzer. Allah, kullarını felâketten kurtarmayı hedef tutar.

İBÂDETE MÂNİ OLAN ÜÇÜNCÜ SEBEP

Kişinin ibâdet etmesine engel olan sebeplerden üçüncüsü, mâruz kalınan çeşitli felâketlerdir. Felâketlerin getirdiği sıkıntılardan kurtulup gönül huzûruna kavuşmanın tek çâresi Allah'ın kazâsına râzı olmaktır.

Allah'ın kazâsına râzı olmak iki fayda sağlar:

Birinci fayda: İbâdet etme fırsatı bulunabilir. Çünkü başına gelenlere râzı olmıyan bir kimse, hayâtı boyunca iç huzûra kavuşamaz. Dâima gamlıdır. İç âlemi devamlı bir şekilde, (niçin böyle oldu da şöyle olmadı.) gibi istifhamlarla meşguldür. Düşünme merkezleri böylece durmadan kuruntularla oyalanan bir insan ibâdet etmeğe nasıl zaman bulabilir? Birkaç tane düşünme merkezi olmadığına ve olan bir tanesi de başka şeylerle devamlı meşgul edildiğine göre Allah'ın zikrine ve âhiret fikrine yer kalır mı? (Erişilemiyen geçmiş muratların hasreti ve istikbal düşüncesi, içinde bulunulan ânın değerlendirilmesine engel olur.) diyen gerçekten doğru söylemiş.

İkinci fayda: Allah'ın kazâsına ve takdirine râzı olan

kimse onun öfkesine uğramaktan kurtulur. Rivâyete göre peygamberlerden birisi bir gün uğradığı bâzı felâketlerden dolayı hâlinden şikâyet edince Allah kendisine şöyle hitâp eder:

— Şikâyetci mi oluyorsun? İlm-i gaypde senin kaderin böyle tâyin edildi. Benim takdirime niçin râzı olmuyorsun? Senin için dünya nizamını yâhut Levh-i Mahfuzu değiştirip benim istediğim gibi değil de senin istediğin gibi mukadderat mı tâyin edeyim? Kudretim hakkı için, bir daha kalbinden böyle bir şey geçerse peygamberliği geri alır, seni cehenneme atarım.

Şimdi aklı olan düşünsün. Bir peygamberin şikâyetine cevap bu olursa ya her hangi bir kişiye nice olur? Sonra düşünmek lâzım. Onun sadece kalbi ufak bir şikâyete meyletmiş. Bu şekilde cevap almış. Ya bu şikâyeti diliyle yapanların, herkesin duyacağı şekilde ah-vah edip imdad istiyenlerin hâli nice olur? Ömründe bir def'a kalbinden şikâyet kokusu geçenin aldığı cevap bu olursa ya bütün hayâtı boyunca âhu-zâr edenlerin alacağı cevap nasıl olur? Dikkat edilecek bir husus daha... Peygamberin kalbinden geçen ufak şikâyet kokusu Allah'adır. Ya Allah'tan başkasına hâlinden şikâyetci olanların âkıbeti ne olur? Bizi böyle terbiyesizce hareket etmekten korumasını Allah'tan niyâz ederiz.

SORU: Kazâ ve kadere râzı olmak ne demektir?

CEVAP: Âlimlerimize göre, mâruz kalınan felâketlerden dolayı Allaha kırgınlık duymamak, kazâ ve kadere râzı olmaktır. Bir kimse başına gelenlerin aksini düşünüyor ve bunun iyi mi, yoksa kötü mü olacağını bilmeden onun üzerinde duruyorsa kazâ ve kadere râzı olmuyor, demektir.

SORU: Günahlar ve yapılan kötülükler de Allah'ın

kazâsı ve takdiri ile değil mi? Kulun buna da râzı olması lâzım. Halbuki günaha ve kötülüğe nasıl râzı olunabilir?

CEVAP: Râzı olunması gereken, Allah'ın takdiri ve hükmüdür. Takdir ve hüküm şer değildir. Şer olan, yapılan kötülüğün kendisidir. O halde şerre rızâ gösterilmiş, yâni kötülüğe râzı olunmuş sayılmaz. Bu hususta âlimlerimiz şu açıklamayı yaparlar:

Allah'ın, insanlar için takdir ettiği şeyler dört kısımdır:

1 — Ni'met,
2 — Zahmet,
3 — Hayır,
4 — Şer.

Ni'met hususunda bu ni'meti verene, vermesine ve verdiğine râzı olmak ve şükretmek vâcibdir. O halde Allah'ın az-çok verdiği her ni'met için kişinin bu esâsı unutmaması gerekir.

Mâruz kalınan zahmet ve meşakkatlerde de durum aynıdır. Yâni meşakkati takdir edene, takdirine ve uğranılan zahmete râzı olmak ve sabretmek vâcibdir.

Hayırlı bir işte muvaffak olunduğu zaman, bu işi hükmeden Allah'a ve hükmüne râzı olmak, ayrıca hayırlı iş olduğu için minnet borcunu ödemek vâcibdir.

Şer hususunda takdir edene, takdire ve sırf Allah'ın hükmü olması bakımından takdir edilene râzı olmak vâcibdir. Takdir edilen bir şey netice îtibariyle Allah'a ve onun hükmüne dayanır. Bir kimsenin sırf Allah'ın hükmüyle olduğu için takdir edilen şerre râzı olması, muhalifinin fikirlerini öğrenmeğe râzı olan fakat onları kendisine mâl etmiyen kişinin hâline benzer.

İBÂDETE MÂNİ OLAN DÖRDÜNCÜ SEBEP

İbâdete engel olan dördüncü sebep, mâruz kalınan musibetler ve çekilen zahmetlerdir. Musibetlerin getireceği rûhî perişanlıktan kurtulmanın çâresi sabretmektir. İki önemli sebep bizi felâketlere sabretmeğe sevkeder.

BİRİNCİ SEBEP: İbâdet edebilmemiz ve onun faydalı olabilmesi için sabırlı olmalıyız. Çünkü hemen hemen bütün ibâdetlerin temeli sabırlı olmağa, ve meşakkatlere tahammül etmeğe bağlıdır. Sabırlı olmıyan, ibâdete muvaffak olamaz. Zîra Allah'a kulluk etmek istiyen kişinin karşısına bâzı güçlükler çıkacaktır. Bunlardan birkaçı:

1 — Hemen her ibâdetin az-çok meşakkati vardır. Çünkü ibâdet, ancak hevâ-yi nefsi tepelemekle yapılır. Onu tepelemek ise insan için en zor şeylerdendir.

2 — Meşakkat çekerek ibâdetini meydana getiren kimsenin çok dikkatli ve ihtiyatlı olması gerekir. Çünkü riyâ ve gösteriş sebebiyle yapmış olduğu ibâdet veya iyilik fesâda uğrayabilir.

3 — Bu dünya, zahmet ve meşakket âlemidir. Ona gelen, mutlaka felâketlere ve musibetlere mâruz kalacaktır. Bu felâketler çeşitli yönlerden gelebilir. Aile, evlât, kardeş, akraba ve dostlardan birinin ölümü veya bunların ayrılığı; vücudda meydana gelen çeşitli hastalıklar ve ağrılar; başkaları tarafından hakîr görülmek, iftirâya uğramak ve mâruz kalınması muhtemel diğer kötülükler; malını, mülkünü kaybedip iflâs etmek..., bu cümledendir. İşte bütün bu musibetlere sabretmek gerekir. Yoksa, insanın içi devamlı huzursuz olur. İbâdet etmeğe zaman bulamaz.

4 — Âhiretini dünyasına satmayanlar daha çok mihnet ve meşakkate uğrarlar. Allah'a en yakın olan, en çok acılara mâruz kalır. Nitekim Allah Resûlü buyurur:

— **Dünyada en çok musibete mâruz kalanlar peygamberler, âlimler, velîler, şehidler... dir.**

Bu da gösteriyor ki hayırlı işlere teşebbüs eden ve âhiretini kurtarmak istiyen kimse, mihnet ve meşakkatlerle karşılaşmaktadır. İşte karşısına çıkan bu musibetlere sabretmez ve aldırmaz bir tavır takınmazsa ibâdet edemez. Allah'a lâyık bir kul olma mutluluğuna eremez. Allah îmanlı kullarının sıkıntılara mâruz kalacaklarını ve sabretmeleri gerektiğini haber vermektedir.

— **Yemin olsun ki mallarınız ve canlarınız hususunda imtihana çekileceksiniz. Kendilerine sizden önce kitap verilenlerden ve Allah'a eş tanıyanlardan da her halde incitici bir çok lâflar işideceksiniz. Eğer sabreder ve takvâ sâhibi olursanız işte bu, hâdiselere gösterilen bir azimdendir.**

Sanki Allah şöyle buyuruyor:

— Sıkı durun. Mutlaka çeşitli musibetlerle karşılaşacaksınız. Eğer sabreder, tahammül gösterirseniz azimli ve mert kişilersiniz demektir.

O halde Allah'a lâyık bir kul olmağa azmeden kimse, önce uzun müddet sabır ve tahammül etmeğe azmetmeli, ölümüne kadar mâruz kalması muhtemel musibetlere katlanmağa karar vermelidir. Büyük işlere girişen kimse gerekli âlet ve edevâtı olmazsa muvaffak olamaz. Allah'a ibâdet etmeğe ve ona lâyık olmağa çalışan kimse, muazzam bir işe girişmiştir. O halde bu muazzam işi başarması için gerekli âlet olan sabır ve musibetlere tahammül azmine de sâhip olmalıdır. Büyüklerimizden Fa-

dîl — Allah'ın rahmeti üzerine olsun — şöyle der:

— Âhiret hayâtını kazanmak isteyen, dört türlü ölümü göze alsın. Beyaz ölüm, kızıl ölüm, siyah ölüm, yeşil ölüm. Beyaz ölüm açlık, kızıl ölüm şeytanla savaşmak, siyah ölüm, insanların zemmetmesi ve yeşil ölüm de diğer musibetlerdir.

SABRETMEMİZİ GEREKTİREN İKİNCİ SEBEP: Sabırlı olmanın dünya ve âhiret hayâtı için birçok faydaları vardır. Bunlardan birkaçı:

1 — Sabırlı olan sıkıntılardan kurtulur. Allah buyurur:

— **Kim Allah'tan korkarsa O, ona bir kurtuluş yeri ihsân eder. Onu hâtırına gelmiyecek bir cihetten rızıklandırır.** (21)

Bunun açıklanması şudur: Kim sabrederek Allah'tan korkarsa O, onu sıkıntılardan kurtarır.

2 — Düşmanlarına karşı muzaffer olur. Allah peygamberimize hıtâben buyurur:

— **Sabret, zafer Allah'tan korkanlarındır.** (22)

3 — Sabreden murâdına erer. Allah buyurur:

— **Rabbının İsrâil oğullarına olan o pek güzel va'di, musibetlere katlanmaları sayesinde tam yerine geldi.** (23)

Rivâyete göre Hz. Yûsuf, Yâkub aleyhisselâma gönderdiği bir mektupta şöyle yazmış:

— Ataların sabretti, muzaffer oldu. Sen de sabret, zafere ulaş.

---

(21) Talâk Sûresi, âyet: 2 - 3
(22) Hûd Sûresi, âyet: 49
(23) A'raf Sûresi, âyet: 139

4 — Sabırlı olanlar, insanlara önder olurlar. Allah buyurur:

— **İçlerinden, sabır ve sebat ettikleri zaman emrimizle doğru yola sevkedecek rehberler tâyin etmiştik. (24)**

5 — Sabırlı olanlar Allah'ın övgüsüne nâil olurlar. Belâlara sabrıyle, dillere destan Eyyûb Peygamber hakkında buyurulur:

— **Biz onu gerçekten sabırlı bulduk. O, ne güzel kul idi. Hakikat o, dâima Allah'a dönen birisiydi. (25)**

6 — Sabırlılara bir çok hususlarda müjdeler verilmektedir.

— **Sabredenlere Allah'ın lûtfunu müjdele. Onlar, bir musibete mâruz kaldıkları zaman, (biz Allah'a teslim olanlarız; âhirette ona döneceğiz.) diyenlerdir. Rablarının mağfireti ve rahmeti hep onlar üzerinedir ve onlar doğru yola erdirilenlerin tâ kendileridir. (26)**

7 — Musibetleri sabırla karşılayanlar, Allah'ın sevgisini kazanırlar.

— **Allah, belâlara sabredenleri sever. (27)**

8 — Cennette yüksek dereleceler verilir.

— **İşte bütün bunlardır ki sabredip zorluklara katlanmaları sebebiyle cennetin en yüce dereceleriyle mükâfatlandırılacaklar, orada esenlik ve sağlıkla karşılanacaklardır. (28)**

---

(24) Secde Sûresi, âyet: 24
(25) Sât Sûresi, âyet: 44
(26) Bakara Sûresi, âyet: 55, 56, 57
(27) Kur'anda birçok yerde.
(28) Fürkan Sûresi, âyet: 75

9 — Büyük ikramlara nâil olurlar.

— **Sabrettiğiniz için size selâm olsun. (29)**

10 — Felâketlere sabredip, metânet gösterenlere hudutsuz ecir ve sevap verilir.

— **Ancak sabredenlere ecirleri hesapsız ödenecektir. (30)**

Rabbımızın bir anlık sabra mükâfat olarak verdiği dünya ve âhiret ni'metleri ne hoş şeyler.

Ey saâdet yolcusu! Felâket ânında göstereceğin sabır ve metânetin, sana dünya ve âhiret saâdetini sağlıyabileceğini görüyorsun. Bak, Allah bir sözüyle sabrın ehemmiyetini nasıl belirtiyor:

— Hiç bir kimseye sabırdan daha hayırlı bir ni'met verilmedi.

Ünlü halife Hz. Ömer de şöyle der:

— Mü'minlerin bütün hayrı, bir anlık sabırdadır.

Bak ne güzel söylemişler:

— Sabır, erişmek istenilen şeylerin anahtarıdır. Her hayra onunla ulaşılır. Geceler uzun dahi olsa sabret. Sabır etmekle çok kere olmıyacak sanılan şeyler olur. Gene sabırlılık yüzünden azgın nefs yola gelir.

— Sabrettim, sabır benim bir seciyemdir. Allah sabırlıları över. Rabbım, hakkımda güçlüğe veya kolaylığa hükmedinceye kadar sabredeceğim.

Saâdet yolcusu, sabır denen bu güzel huyu kendine şiâr edin. Dünya ve âhiret saâdetine erersin.

SORU: Sabır ne mânaya gelir ve hükmü nedir?

CEVAP: Sabır kelime olarak (haps) mânasına gelir. Allah buyurur:

---

(29) Ra'd Sûresi, âyet: 24
(30) Zümer Sûresi, âyet: 10

— Sabah - akşam rabbına cemâlini dileyerek ona duâ edenlerle beraber sabret. (31)

Burada mâna, (nefsini onlarla hapset) demektir. Şer'î olarak sabır, (felâketler karşısında ızdırabı hâtıra getirmemek)tir.

Sabrı kendine şiâr edinebilmek için, felâket ânında ıztırapları hatırlamanın felâketi gideremiyeceğini, âhu-zâr etmenin faydalı değil bil'akis zararlı olduğunu düşünmelidir. Sabra alışmak için daha tesirli bir çâre, Allah'ın sabırlı ve metin olanlara vereceği ni'metleri hatırlamaktır.]

I

Ey saâdet yolcusu! İbâdete mâni olan bu dört sebebi bertaraf etmek sûretiyle geçiti geçmelisin, yoksa, ibâdet etmek şurada dursun, onu aklından bile geçiremezsin. Çünkü bu dört şey'in her biri karşına birer meşguliyet çıkarır. İçlerinden, bertaraf edilmesi en zor olanı rızk, yâni geçim derdidir. Gerçekten geçim derdi avam tabakası için büyük bir gâiledir. Onları ızdıraba sokar. Gönüllerini meşgul eder, kederlerini artırır, darlığa düşürür. Günahlarının artmasına, Allah yolundan sapmalarına, dünyaya ve maddeye tapmalarına sebep olur. Böylece ömürleri gaflet, dalâlet, zulmet, kasvet, mihnet ve zillet içinde geçer. Kıyâmet günü için hiç bir şey hazırlamamış yâni iflâs etmiş olarak hesâba çekilirler. Allah'ın merhameti yetişmezse halleri fecîdir.

Düşün, ey saâdet yolcusu, maişet hususunda Allah neler buyurdu. Kulunun rızkını tekeffül ettiğini müteaddid âyetlerle beyân etti. Peygamberler, âlimler halka va'zlar vererek, kitaplar yazarak doğru yolu açıkladılar, misâller

---

(31) Kehf Sûresi, âyet: 28

verdiler. Böyle olduğu halde onlar hidâyete eremediler. Allah'ın te'minâtı onları tatmin etmedi. Bil'akis gittikçe kabaran bir hırsla gece-gündüz maişet derdine düştüler. Bir def'acık gönül huzûruyla Allah'a secde etmeye yanaşmadılar. Bunun sebebi, Allahın kitâbı ve mahlûkatı üzerinde derin düşünmemeleri; peygamberlerin hadîslerini, âlimlerin sözlerini bir kenara itmeleridir. Buna, şeytanın vesveseleri, câhillerin düşüncesizlikleri ve gâfillerin aldatmacaları da katılırsa kişi iyice şeytanın eline düşer. Rızk konusundaki îtimadsızlığı iyice artar.

Halbuki basiretli ve çalışkan kişiler her şeyden önce kalblerini Allah'a bağlarlar. Onlar için sebepler her şey değildir. Allahın takdiri olmadıkça sebepler bir şeye ulaşmağa kâfi gelmez. Allah'ın te'minâtı onları tatmin eder. Maişet hususunda onun öğütlediği şekilde hareket ederler. Şeytanın vesveselerine, halkın ve nefsin yersiz ve yanlış kışkırtmalarına iltifat etmezler. Eğer şeytan veya nefs, veyahut avamdan birisi bu mevzuda kendilerine kuruntu vermek isterlerse, derhal müdafaaya geçerler ,şeytanı kaçırır, nefslerini itâate getirirler. Nitekim rivâyete göre, İbrahim Edhem bir ara hacc etmeğe niyyetlenir. Yola çıkarken azık almamıştır. Şeytan karşısına çıkarak, (koca çölü azıksız nasıl geçeceksin? Yanına bir şeyler al.) der. Bunun üzerine o da azık almamaya ve her bir mil yürüyüşünde bin rek'at namaz kılmağa karar verir ve öyle yapar. Böylece çölü on iki senede geçer. O sıra bâzı senelerde hacca giden Hârûn Reşid onu namaz kılarken görür, sorar:

— Kendini nasıl buluyorsun?

İbrahim Edhem şu cevabı verir:

— Dînimizden kestik dünyamıza yamadık. Fakat ne dînimiz kaldı, ne de yamadığımız dünya. Allah'a itâat ederek âhireti için dünyasını târu-mâr edene ne mutlu.

Gene sâlihlerden birisi bir gün sahrada yolculuğa çıkar. Bu arada şeytan karşısına dikilerek, sahrada ne insan, ne de yiyecek bulunduğunu, azıksız yola çıkmamasını söyler. O zat da şeytana muhâlefet ederek azık almamağa, hattâ yoldan gitmeyip tenhalardan gitmeye ve ağzına yağ ve bal konulmadıkça bir şey yememeğe karar verir. Sonra bu kararını tatbik etmek üzere yola çıkar. Hâdisenin buradan ötesini kendisi şöyle anlatır:

— Sapa yerlerden yürüyerek bir müddet yol aldıktan sonra yolunu şaşırmış bir kâfile ile karşılaştım. Onları görünce, beni görmesinler diye yere yattım. Fakat tam üzerime gelerek yanımda durdular. Bu sefer gözlerimi yumdum. Bana baktılar. (Bu, açlıktan bayılmış, biraz yağ ve bal getirin yedirelim, belki ayılır, kendine gelir.) dediler. Ben de dişlerimi sıkıca yumdum. Fakat bıçakla dişlerimi açtılar. Tam bu sırada kendimi tutamıyarak güldüm. Bu sefer, (deli bu!) dediler. Ben (hayır) dedim, (Allah'a hamdederim.) Sonra şeytanla aramda geçeni anlattım. Hayret ettiler.

Büyüklerimizden başka biri de başından geçen bir hâdiseyi şöyle anlatır:

— Tahsil çağında iken yaptığım seyâhatlerden birinde bir kasabanın, evlere biraz uzak olan mescidinde gecelemeye karar vermiştim. Yanımda yiyecek bir şey'im yoktu. Şeytan bana vesvese vererek, (burası halka uzak bir yer, şehrin ortasındaki yerlerden birine gidersen seni görürler ve yiyecek verirler.) dedi. Ben de şeytana muhâlefet ederek (hayır) dedim. (Burada kalacağım ve ancak ağzıma konmak şartıyle helva yiyeceğim!) Sonra yatsı namazını kıldım, kapıyı kapatıp yattım. Bir ara kapı çalındı, açtım. Elinde meş'ale ve yanında bir genç olduğu halde yaşlı bir kadın içeri girdi. Önüme bir tabak helva koyarak, (bunu oğluma yapmıştım. Lâf arasında — bu

helvadan benimle beraber bir yabancı yemezse ben de yemem — diye yemin etti, ben de tuttum buraya getirdim.) dedi. Sonra bir oğluna, bir bana vererek doyasıya yedirdi. Daha sonra da çektiler gittiler. Ben de hayret içinde kapıyı kapadım.

İtikâdı tam müslümanların bu ve buna benzer halleri bize üç gerçeği gösterir:

1 — Allah bir rızkı kim için takdir ettiyse o, yalnız ona nasib olur. Başkasına gitmez.

2 — Rızk, maişet ve tevekkül mes'elesi gerçekten mühim bir mevzûdur. Şeytan çeşitli hile ve desiselerle kişinin karşısına çıkarak vesvese verebilir. Hattâ oldukça kemâle ermiş, dîni bütün olanlar bile kolay kolay yakalarını şeytanın vesvesesinden kurtaramazlar. Dâima onunla mücâdele ederler. Şeytan da onları doğru yoldan sapıtmak için hiç bir fırsatı kaçırmak istemez. Kanâatimce aklı olan bir kimse nefs ve şeytanla yetmiş yıl mücâdele etmiş olsa gene onların vereceği vesveseden emin olmaz. Çünkü bilir ki nefs ve şeytan bir anlık gafletten istifâde etmesini bilir, onu felâkete götürür. Basireti olanlar bunun üzerinde çok düşünsün.

3 — Gerçek ve ciddî bir çalışma ve mücâhede yapılmadan sonuç elde edilemez. Tanrı erenlerinin tek başarı sebebi ciddî çalışmadır. Onların varlığı da herkes gibi et, kemik ve kandan ibâret hattâ daha zayıf - nahif olduğu halde başarıya ulaşıyor, mânevî derecelere yükseliyorlar. Onların bu başarısını, gerçek bir ilme sâhip olmalarında, hakikati arama gayretlerinde. dînin esaslarına önem vermelerinde ve nihâyet ciddî çalışma ve mücâdelelerinde aramak gerekir.

Ey saâdet yolcusu. — Allah'ın merhameti üzerine ol-

sun — benliğine bak! Allah'a itimadsızlık hastalığını tedâvi et. Temenni ederim ki felâh bulursun.

II

Bu bölümde bilinmesi gereken bâzı incelikler daha vardır ki, kişi onları bilirse ibâdet hususunda kendisine yardımcı olur.

BİRİNCİ İNCELİK: Saâdet yolcusu, unutma ki Allah bütün yaratıklarının ve bu arada senin rızkını tekeffül ettiğini kitâbı Kur'anda haber vermektedir. Şu gerçeğe ne dersin? Bir hükümdar sana bir gece ziyâfet çekeceğini va'detse hâtırına hiç itimadsızlık gelir mi? Hattâ çarşıdan herhangi birisi, bir yahudi, bir hıristiyan veya bir putperest böyle bir vaadde bulunsa gene hüsn-ü zan eder, akşama ziyâfete gideceğim diye kendi evinde hazırlık yapmazsın. Sana n'oluyor ki bir çıfıta, bir hıristiyana, bir putpereste itimad ediyorsun da, kâinâtın mutlak sâhibi olan Allah'ın va'dine itimad etmiyor, kefâletine değer vermiyorsun. Allah hakkı için bu, gerçekten bir rezâlet, bir musibettir. Hz. Ali şöyle der:

— Ey insan, Allah'ın rızkını başkasından ister; âkıbetini başkasına mı emânet edersin? Bir kâfire itimad eder de Allah'a etmez misin? Bu güvensizlik neye? Allah'ın kitâbını okumadın mı?

Rızk hususunda Allah'a itimadsızlık, bir şüphe ile başlar. İmansızlığa kadar gidebilir. Bu gerçeğe işâret eden bâzı âyetlerde şöyle buyurulur:

— Eğer mü'minler iseniz ancak Allah'a güvenip dayayınız. (32)

---

(32) Mâide Sûresi, âyet: 23

— **Mü'minler, ancak Allah'a güvenip dayanmalıdır. (33)**

Dînimizin esaslarına sıkıca bağlanan bir müslümana bu kadarı kâfidir.

İKİNCİ İNCELİK: Rızkların ezelde taksim edildiği, Kur'anda ve hadîste açıkça söylenmektedir. Allah'ın yaptığı bu taksîmatın sonradan asla değişmiyeceğini de bilmelisin.

Ey saâdet yolcusu! Rızkların ezelde taksim edilmediğini söylemek veya bu taksîmâtın sonradan değişebileceğini iddiâ etmek küfürdür. Rızkların ezelde üleştirildiğini bildikten ve bu üleştirmenin sonradan değişmiyeceğini kabûl ettikten sonra hırsla rızk peşinde koşmak dünyada zillet ve zahmet çekmekten, âhirette ise hüsrâna uğramaktan başka bir şey değildir. Bu gerçeğe işâret eden bir hadîsinde peygamberimiz şöyle buyurur:

— **Balık ve öküzün sırtında, (filân kişinin rızkıdır.) diye mânen yazılıdır. Harîsâne dünyaya saldıranların yanına zahmetten başka bir şey kalmaz.**

Bu mevzûda hocamız şöyle derdi:

— Ezelde senin ağzında çiğneneceği takdir edilen bir rızkı, senden başka kimse çiğneyemez.

ÜÇÜNCÜ İNCELİK: Hocamın bana anlattığına göre, rızk mevzuunda, hocası şöyle düşünürmüş:

— Bu rızk, hayattakilerin yaşaması ve geçimi için değil mi? Ölülere rızk gerekmediği malûm. İnsanın hayâtı, Allah'ın elinde. Ne kadar yaşayacağımızı biz bilmiyoruz. O, hazînesinden bize dilediği mikdar ömür veriyor. Rızk da böyle. Onun elinde. Dilerse verir, dilerse vermez. Tedbir onun.

---

(33) İbrâhim Sûresi, âyet: 11

Hakikati görebilenler için bu, ikna edici bir inceliktir.

DÖRDÜNCÜ İNCELİK: Daha önce bu bölümde açıkladığımız gibi Allah vücûdün kıvâmı için gerekli rızkı tekeffül etmektedir. Vücûdün kıvâmından maksad, kişinin Allah'a ibâdet edebilecek kuvveti kendinde görebilmesidir. Allah'a tevekkül ederek ibâdetle meşgul olan bir kimse esbâba tevessül etmediği için çok kere fazla kazanç elde edemez. Böyle bir kimse, (tevekkül ettim de bir şey'e sâhip olamadım.) diye yakınmasın. Çünkü Allah yalnız vücûdün ibâdet etmesine kuvvet kazandıracak kadar rızka kefil olmaktadır. Ondan beklenen yalnız bu miktardır ve bu miktarda tevekkül etmek gerekir. Gene bilmek gerekir ki kulun eceli yetmedikçe ve ibâdetle mükellef olduğu müddetçe Allah ona mutlaka ibâdet etme kuvvetini verir. Mâkul olan budur. Allah dilediğini yapabilecek kudrettedir. Kulunun bünyesini isterse yiyecek - içeceklerle, isterse taş - toprakla, isterse meleklerde olduğu gibi tesbih ve zikirle geliştirip ayakta tutarak ibâdet etme kudretini verebilir. Gene isterse bütün bunlardan başka şeylerle kulunu gıdâlandırabilir. Fakat gıdâ almaktan maksat, zevku safâ ve şehvet olmamalı, ibâdet olmalıdır. Yâni Allah kulun ibâdet etmesi ve hayırlı işlerde bulunması için vücûda gerekli kudreti te'min edecek miktarda rızka kefil olmaktadır. O halde kul da gıdâları bu maksatla almalıdır. Yâni rızka vesile olan şeylere îtibar etmeğe lüzum yoktur. Bunun için âbidler, uzun müddet yemeden dayanırlar. Bâzıları on gün, bâzıları bir ay, yâhut iki ay bir şey yemedikleri halde hiç kuvvetten kesilmezler. Bâzıları da gıdâ niyyetiyle kum yerler. Allah onu gıdâya çevirir. Nitekim rivâyete göre Süfyan Sevrî bir gün Mekke'de nafakasını kaybeder. On beş gününü kumla geçirir. İbrahim Edhemin de yirmi gün çamurla gıdâlandığı söylenir. Ağmeş anlatır:

— Bir gün İbrahim Temîmî bana, (bir aydır yemek yemedim) dedi. Ben, (nasıl tahammül ettiniz?) dedim. (İki aydır yemedim.) dedi. (Fakat birisi bir ara bir salkım üzüm vermiş, ben de yemiştim. Hâlâ mîdemden şikâyetçiyim.)

Bu anlatılanlara şaşma ey saadet yolcusu! Allah'ın kudreti dilediği şeye yetecek kadar büyüktür. Bunu basit bir hayat gerçeği ile îzah edebiliriz. Meselâ bazan her bakımdan zayıf olan bir hasta, hastalık yüzünden bir iki ay önemli bir şey yiyemez. Fakat gene de ölmez. Bir çok insanların ölümü çok yemek yâni oburluk yüzünden olduğu gibi, açlıktan ölenler de olabilir. Onların eceli açlık yüzündendir.

Ebû Said anlatır :

— Üç günde bir yemek yerdim. Bir ara çöl yolculuğuna çıktım. Yanımda yiyecek yoktu. Üç gün geçince acıktım. Bitkin bir vaziyette yere oturdum. Bu sırada bir ses, (Ey Said, yiyecek mi istersin, kuvvet mi?) diye sesleniyordu. Ben, (kuvvet!) dedim. Sonra güçlü olarak yerimden kalktım. Hiç gıda almadan on iki gün yol aldım. Hiç yorgunluk hissetmedim.

Rızka vesîle olan sebepler olmadan da Allah kuluna kuvvet ve kudret verebilir. Yeter ki karışıksız tevekkül edilsin. Böyle doğrudan Allah'ın lûtfuna uğrayan bir kimse ona şükretmelidir. Çünkü Rabbı onu âdetin hilâfına mâişet derdinden kurtarmış oluyor. Ona kuvvet ve kudretini gösteriyor. Behîmî bir yaratık olmaktan çıkarıyor, melekler derecesine yükseltiyor.

Tevekkül bahsinde sözü çok uzattık. Fakat bu bahis, uzatılmağa değer bir bahistir. Çünkü ibâdet hususunda tevekkül çok mühimdir. Hattâ bir çok dünyevî işlerin tahakkuku buna bağlıdır. Hakkıyle tevekkül edebilen bir kimse gâyesine ulaşır. Tevekkül sahibi olamı-

yanlar ise yolda kalır. Allah'ı tanıyan, dünyasının yanında âhıretini de mâmûr eden âlimler, bütün işlerinde tevekkülü elden bırakmazlar, bütün sevgilerini Allah'a verirler. Âlimler bu mevzuda bir çok kitaplar yazmışlar, öğütlerde bulunmuşlar; Allah da karşılığında onlara muvaffakıyet vermiştir. Böyle âlimler, hiç kimsenin muvaffak olamıyacağı hayırlı işler yaparlar.

Saadet yolcusu, işi Allah'a ısmarlama bahsinde iki temel esası düşünmelisin?

BİRİNCİ ESAS : Bilirsin ki çapraşık bir mes'elede doğru olanı seçebilmek için, o mes'elenin içini - dışını, şimdiki hâlini- âkıbetini iyice bilmek gerekir. Aksi halde kişi doğruyu seçemez, yanlış şeyleri tercih eder. Hatâlı yollara düşer. Bunu bir misalle açıklayalım :

— Bir kaç mücevher tanesi alınarak bir çobana gösterilse ve bunların kıymet ve değerini takdir etmesi istense o bunu yapamaz. Mücevher tanelerinden hangisinin daha değerli olduğunu ayırt edemez ve bunlar için doğru kıymet biçemez. İkinci defa bu pırlantalar sarraf olmıyan her hangi bir esnafa gösterilse belki şöyle - böyle bir kıymet takdir eder, değer söyleyebilir. Fakat gene kesin olmaz. Eğer o pırlantaları mücevherden anlıyan bir sarrafa gösterirsek kusursuz olarak değerini bilir ve doğru olarak kıymet takdir eder.

Hemen söyliyelim ki, bu kâinat, olmuş - olacak her şeyi ile bir pırlantadır. O pırlantayı bütün incelikleriyle yalnız ve yalnız Allah bilebilir. O halde kâinatta olacak şeyler hakkında doğru tedbiri ancak o alabilir, hatâsızı ancak o seçebilir. Bu gerçeğe işâret eden Rabbimiz buyurur :

— **Rabbin ne dilerse yaratır, ne dilerse seçer. Onlar için ise Rablarına karşı muhayyerlik yoktur.**

Allah münezzehtir. Onların eş tutmakta oldukları her şeyden yücedir. (34)

— Sineleri neleri saklıyor, neleri açıklıyorsa Rabbın hepsini bilir. (35)

Erenlerden birisine, Allah tarafından hitap edilerek, (dilediğin ne ise iste, verilecek.) denilir. Fakat o şöyle cevap verir :

— Her şeyi her bakımdan bilen birisi, hiç bir şeyi hiç bir bakımdan bilmiyen birisine, (iste, verilecek!) diyor. Ben hangi şey'in bana faydalı olduğunu bilmiyorum ki isteyeyim. Eşyaya künhiyle vâkif olan Rabbim, benim için hayırlı olanı seçsin.

İKİNCİ ESAS : Zamanın en bilgili, en kuvvetli, en merhametli, en dürüst ve en vefâlı birisi sana, (Bütün işlerini ben yürüteceğim. İhtiyaçlarını temin edeceğim. İşlerini bana bırak. Sen, kendi şahsını alâkalandıran şeylerle uğraş!) dese, bunu bir ganîmet, bir nîmet bilmez, ona minnettarlık göstermez, teşekkür etmez misin? Dahası var. Bütün işlerinde ona vekâlet verdikten sonra, senin bilmediğin bir şeyi gene senin için, senin menfaatına yapsa memnun olmaz mısın? Elbette memnun olursun. Hem de onun faziletinden, doğruluğundan, tedbirliliğinden bahseder; onu översin. Hal böyleyken sana n'oluyor ki, göklerde, yerde ve bütün kâinatta ne varsa her şey'i bilen, kudretlilerin en kudretlisi, merhametlilerin en merhametlisi, zenginlerin en zengini Allah'a işini niçin ısmarlamıyorsun? Tâ ki senin ilminin yetmediği, aklının ermediği şeylerde senin için en faydalı olanı seçsin. Sen, kendini alâkalandıran şeylerle meşgul ol. Eğer sır-

---

(34) Kasas Sûresi, âyet: 68
(35) Kasas Sûresi, âyet: 69

rına vâkıf olamadığın bir şey'i senin için seçerse ona rızâ göster.

Allah'ın takdir ve hükmüne râzı olma konusunda da iki nükteyi düşünmek yerinde olur:

BİRİNCİ NÜKTE: Allah'ın hükmüne rızâ göstermenin iki faydası vardır. Bunlardan biri kalbin elem ve kederden kurtulup huzûra kavuşmasıdır. Allah'ın takdirine râzı olmayan bir kimsenin kalbi, devamlı o hâdise ile meşgul olur, kederlenir. Bâzı olgun kişiler derler ki:

— Allah'ın takdir ve hükmü hak olduğuna göre, başa gelen bir hâdise yüzünden kederlenmek lüzumsuzdur.

Bu sözün aslı peygamberimizin bir hadîsine dayanır. Resûlûllah bir gün İbni Mes'ûd'a şöyle buyurur:

— **Uğradığın ve uğrıyacağın musibetler yüzünden tasalanma. Takdir edilen şey olur. Takdir edilmediyse sana hiç bir şey isâbet etmez.**

Allah resûlünün bu kısa sözü, bütün çıplaklığı ile mevzûyu aydınlatmaktadır.

Kadere rızâ göstermenin ikinci faydası, Allah'ın hoşnutluğu ve büyük sevab kazancıdır. Rabbımız buyurur:

— **Allah bunlardan hoşnut olmuştur. Bunlar da Allah'dan hoşnut olmuşlardır.** (36)

Kadere rızâ göstermiyen kimse devamlı kederli ve hüzünlü olur. Sonunda da Allah'ın azâbına uğrar. Allah'ın hükmü ne ise mutlaka yerine gelir. Kişinin hoşnutsuzluk göstermesi hükmün infâzını durduramaz.

— Mukadderatta olana sabretmek, olmayandan ise

---

(36) Beyyine Sûresi, âyet: 8

emin olmak gerekir. Mukadder olan musibet sabredilmese de vukû bulur.

Aklı olan kadere rızâ gösterir. Lüzumsuz yere tasalanmaz, Allah'ın azâbına uğramaz.

İKİNCİ NÜKTE: Kadere rızâ göstermeyip öfkelenmekte büyük tehlike vardır. Bu, küfre kadar gidebilir. Allah buyurur:

— **Hayır, öyle değil, Rabbına yemin olsun ki onlar aralarında kimi oraya, kimi buraya çektikleri şeylerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden yürekleri hiç bir sıkıntı duymadan tam bir teslimiyetle teslim olmadıkça îman etmiş olmazlar.** (37)

Görülüyor ki Resûlûllah'ın hükmüne gönül hoşluğu ile rızâ göstermiyerek öfkelenenler îmansızlıkla itham edilmektedir. Ya kişi Allah'ın hükmüne ve takdirine öfkelenirse nice olur? Daha önce de geçtiği gibi Allah kudsî hadîste şöyle buyurur:

— **Kim benim hükmüme ve takdirime râzı olmaz, belâlara sabretmez, ni'metlerime şükretmezse kendine başka bir ilâh seçsin.**

Bunun açıklaması şu şekilde olabilir:

— Felâket ânında rabbına öfkelenen kimse, O'ndan hoşnut değil demektir. O halde kendisini hoşnut edebilecek bir rabb bulsun!...

Aklı olan için bu, tehlikelerin en büyüğüdür.

Büyüklerden birine sorarlar:

— Kul'luk nedir, Rabb'lık nedir?

Cevap verir:

---

(37) Nisâ Sûresi, âyet: 65

— Rabb'ın hükmetme ve takdir etme hakkıdır. Kula ise rabbının hükmüne rızâ göstermek düşer. Rabb takdir edip hükmettiği halde kul rızâ gösterip itâat etmezse, Rabb'lık nerede kalır, kulluk nerede!...

Bu gerçeği iyi düşün ey saâdet yolcusu! Kendini şöyle bir yokla. Rabbının takdirâtına isyan meyli var mı?

SABIR BAHSİNDE SÖYLENECEK SÖZE gelince, o acı bir ilâç, kötü kokulu bir şerbettir. Fakat ayni zamanda her menfaatı celbeder. Bütün mazarratları def'eder. Sabrın bu vasıfta bir ilâç olduğunu görebilen her akıllı, onun bir anlık acılığına tahammül eder ve şöyle düşünür:

— Bir anlık bir acı, bir senelik râhat ve huzûru sağlar.

Sabır başlıca dört hususta olur:

1 — Allah'a itâatte sabır ve sebat,

2 — Günah işlememekte sabır ve sebat,

3 — Lüzumsuz dünya zevku-safâsına dalmakta sabır ve sebat,

4 — Musibetlere ve felâketlere sabır ve sebat.

Bu dört hususta sabırlı olan kimse, rabbına ibâdet edebilir; insanlık vazifesini yapabilir. Büyük sevaplar kazanır, mükâfatlara nâil olur. Dünyada günah işlemek, âhirette de bunların cezâsını çekmek felâketinden kurtulur. Dünya hayâtında maddenin esîri olmaz. Yaptığı ibâdetleri ve iyilikleri fesâda uğramaz. Hâsılı bir anlık bir sabır yüzünden, tamamını ancak Allah'ın bileceği sevaplar ve mükâfatlar kazanır.

Sabrın birçok mazarratları def'ettiğini söylemiştik. Gerçekten sabırsız kimse, dünyada sabırsızlığın getirdiği kasvet ve huzursuzluğa mâruz kalır. Âhirette de ay-

rıca azap görür. Sabırsız kimse, sabırsızlığı yüzünden bir çok menfaatlerinden olur. İnsan için Allah'ın kanunlarına uymak bir nevi' zahmet ve meşakkattir. Sabırsız kimse bu meşakkatlere dayanamaz. Böylece Allah'a itâat edemez. Yâhut kısa bir müddet sabreder, fakat peşini getiremez. Böylece yüksek derecelere erişmekten mahrum kalır. Sabırsız kimse nefsini kolay kolay gemleyemez. Nefsi, Allah'ın kanunlarına aykırı bir çok şeyler yapmak; hiç olmazsa lüzumsuz, mâlâyâni ömür geçirmek ister. Sabretmiyen kimse böylece günah işler, yâhut ömrünü beyhûde geçirir. Sabırsız kimse mâruz kaldığı musibetlere hiç tahammül edemez. Âhü-zâr eder. Böylece murâdına eremediği gibi sabretmek sevâbından da mahrum kalarak çifte musibete uğramış olur. Bir musibete mâruz kalındığı zaman sabretmemenin kaybedilen şeyden yâni uğranılan musibetten daha kötü olduğu söylenir. Çünkü musibet ânında sabretmemek, yâni figan etmek musibeti önlemez. Kaybedilen şey'i geri getirmez. Musibete uğrayan, nasıl olsa kaybedeceğini kaybetmiştir. Sabır eder, âhu-zâr etmezse; hiç olmazsa sabır sevâbını kaybetmemiş olur. Nitekim sabır üzerine birisine öğütte bulunan Hazret-i Ali şöyle der:

— Mukadder olan şey başa gelir. Eğer sabredersen ecrini görürsün. Sabretmez, figan edersen günah işlemiş olursun.

Sözün kısası; sebeplere dayanmaktan ziyâde nefsi kötülüklerden men'ederek Allah'a güvenmek, künhüne vâkıf olunamıyan şeyleri ona ısmarlamak, felâket ânında sabırsızlanmayı, öfkelenmeyi ve rabbının hükmüne karşı gelmeyi terkederek kadere rızâ göstermek ve sabretmek ağır bir yük, acı bir ilâçtır. Fakat yapılacak en doğru şey de budur. Ancak böyle hareket etmekte fayda vardır. Hattâ sonu saâdettir. Bunu bâzı misâllerle açıklıyalım.

Meselâ şefkatli bir ana, çocuğunu bâzı zararlı şeyleri yemekten men'eder. Onu, iyi yetişmesi için sert muallimlere verir. Muallim onu gereğinde döğer, hapseder, eziyyet verir. Gene, çocuk hastalandığında gerekirse kan aldırır, iğne yaptırır. Şimdi düşünelim. Anne, cimri olduğu için mi çocuğunu bâzı şeyler yemekten men'ediyor? Bil'akis çocuğu için çalışıyor, onun için kazanıyor. Yâhut çocuğuna buğzu mu var ki haşin bir hocaya teslim ederek onu sıkıntıya sokuyor? Hayır, belki çocuğunun iyi yetişmesini, sonunda mes'ut olmasını istiyor. Ayni şekilde çocuğunun sıhhat ve selâmeti için onu kan aldırma ve iğne yapma zahmetine sokuyor.

Gene meselâ mütehassıs bir doktor düşünelim. Bu doktor yerine göre susuzluktan çatlıyacak derecede olan bir hastasına bir yudum su vermez. Onun yerine hastanın hiç hoşuna gitmiyen bir ilâç verir, ona zorla içirir. Doktorun böyle hareket etmekten maksadı hastaya işkence midir? Hayır, fakat o bilir ki o anda bir yudum su hastanın hayâtına mâlolabilir. Aksi ise onun hayâtını kurtarır.

Şimdi düşün ey saâdet yolcusu! Eğer Allah bir ara senden bir lokma ekmeği, bir yudum suyu veya diğer herhangi bir şey'i esirgerse bil ki böyle olması senin için faydalıdır. Çünkü Allah her şey'i bilir. Her şey'in faydasına ve zararına vâkıftır. Fakir değildir. Âciz değildir, cimri ve zâlim değildir. Bil'akis hudutsuz derecede cömert ve şefkatlidir. Eğer seni bir şeyden mahrum etti ise bu gene senin menfaatin içindir. Fakat sen yukarıdaki çocuk ve hasta misâli bunu anlamazsın. Her şey'i senin için yaratan Allah senden bunları esirger mi? Nasıl esirgesin ki. Bak ne buyuruyor:

— **Yerde ne varsa hepsini sizin faydanız için yara-**

tan, sonra irâdesi göğe yönelerek onları yedi gök hâlinde düzene sokan odur. O, her şey'i hakkıyle bilir. (38)

Nasıl esirgesin ki o sana, kendisini tanıtma gibi en büyük ni'meti verdi. Allah'ı tanıma öyle muazzam bir ni'mettir ki, bütün esrârıyla dünyayı tanıma, onun yanında bir hiçtir. Rivâyete göre Allah buyurur:

— **Devecinin, devesini uyuz devenin çöktüğü yere çökmekten men'ettiği gibi ben de veli kullarımı dünya ni'metlerinden, dünyaya tapmaktan men'ederim.**

[Eğer bir sıkıntıya mâruz kalırsan bu, seni imtihan için değildir. Çünkü Allah senin her hâline vâkıftır. Sana karşı son derece merhametlidir. Nitekim Resûlûllah buyurur:

— **Allah'ın kullarına merhameti, şefkatli annenin çocuğuna olan merhametinden çok daha fazladır.**

Bu gerçek böylece bilindikten sonra, kulların mâruz kaldığı musibetlerin içyüzü de anlaşılmış olur. Buna göre görünüşte bize ağır olan musibet ve sıkıntılar hakikatte kulun yararınadır. Fakat biz cehâletimiz yüzünden buna vâkıf olamayız.] Allah ise kulunun zararına veya hayrına olan her şey'i bilir. Sevdiği kullarını daha çok sıkıntılara mâruz bırakır. Nitekim Allah Resûlü buyurur:

— **Allah, sevdiklerini sıkıntılara mâruz bırakır.**

— **Allah'ın kullarından en çok musibete müptelâ olanlar sırasiyle peygamberler, şehidler . . . dir.**

Ey saâdet yolcusu! Eğer Allah yolunda olduğun ve

---

(38) Bakara Sûresi, âyet: 29

dürüst olarak çalıştığın halde fazla bir dünyalık elde edemiyor veya sıkıntılara, musibetlere mâruz kalıyorsan üzülme. Allah yanında değerin ve şerefin yüksektir. O, seni erenlerin yoluna sevketmektedir. Seni görmekte ve her hâline vâkıf bulunmaktadır. Nitekim buyurur:

— **Sen rabbının hükümlerine rızâ ile sabret. Çünkü muhakkak sen bizim gözümüzün önündesin.** (39)

Saâdet yolcusu! Sana düşen, Allah'ın ni'metini bilip şükretmektir. Rabbın da sana hakkında en hayırlı olanı verir. Şükrettiğin için seni mükâfatlandırır. Erenler derecesine yükseltir. Âkıbetini hayırlı eder. Tevfik yalnız Allah'tandır.

III

Ey saâdet yolcusu! Buraya kadar verilen îzahlardan, kulun bekâsına ve ibâdet etmesine yetecek miktarda rızka Allah'ın kefil olduğunu, dilediğini dilediği zaman yapma kudretinde bulunduğunu ve kulunun ihtiyaçlarını her an bildiğini öğrendin. O halde onun vâdinin doğru olduğuna, kefillendiği şey'i yerine getireceğine inanmalı, güvenmeli ve ondan başka hiç bir varlığa dayanmamalısın. Görünürde insanı kurtarabilecek gibi gözüken bir çok fâni varlıklar ve sebepler hiç bir zaman hakikî kurtarıcı olamaz. İnsanın işlerini ancak Allah'ın yardımı kolaylaştırabilir. Çünkü olacak her hâdisede ipin ucu onun elindedir. Sebepler sadece bir vâsıtadır. Rabbın seni yedirir, içirir. Aldığın gıdalardan kuvvet verir. İşe yaramaz olanları da gene senden uzaklaştırır. Eğer seni böyle yaratmasaydı gerekli kuvveti nereden alabilecektin. Sana bütün bu hârika yaratılışı veren odur. O halde bütün mes'ele gene ona, o benzeri olmayan mutlak kudret

---

(39) Tûr Sûresi, âyet: 48

sâhibi Allah'a dönüyor. Sen de yalnız ona güven, ona dayan.

Ey saâdet yolcusu! İşinde üzerine düşeni yaptıktan sonra gerisini göklerin, yerin ve bütün kâinatın sâhibi olan Allah'a bırak. İlminin ve fikrinin yetmediği ve asla yetmeyeceği şeylere dalarak kendini sıkıntılara sokma. (Şu işim olur mu, olmaz mı, olursa nasıl olur? Eğer böyle olsaydı) gibi şeylerden uzak dur. Çünkü bütün bunlar vakit öldürmekten ve lüzumsuz şeylerle meşgul olmaktan başka bir şey değildir. Belki senin beklediğin gibi olmaz. O zaman yanlış düşünce ve temennilerle vaktini harcamış olur, pişmanlık duyarsın. Ömrünü yok yere tüketmekle aldanmış olursun.

Bak, bâzı olgun kişiler ne söyler:

Olacak ve olmıyacak şeyler üzerinde Allah'ın takdir ve hükmü, ezelde tâyin edilmiştir. (İhtimal olur. Eğer olursa.) gibi şeylerle düşünceni boş yere yorma.

— Vakti gelince, olacak olur. Bu gerçeği bilmeyenler, (acaba, belki...) gibi düşüncelerle kendilerini zahmet ve sıkıntılara sokarlar. Boşuna üzülme ey kişi! Belki korktuğun da, ümit ettiğin de olmayacak.

Saâdet yolcusu! Nefsine şöyle hitap et:

— Ey nefsim, bana ancak Allah'ın yazdığı isâbet eder. O, benim mâlikim, rabbımdır, bana kâfidir. O, benim vekilim, hem de ne güzel vekilimdir. Çünkü o, sonsuz kudret sâhibidir. Kâinatta hükmetme hakkı yalnız onundur. Merhametinin hududu yoktur. Bu sıfatları hâiz olan bir zat, tevekkül edilmeğe lâyıktır. İşler ancak böyle bir kudret sâhibine bırakılabilir.

Gene, her ne kadar bizim ilmimiz yetmiyorsa da Allah'ın, hakkında hükmettiği ve edeceği her şey'in senin

için hayırlı olduğuna kendini inandır ve nefsine şöyle söyle:

— Ey nefsim! Mukadder olan vukû bulur. Sızlanmak, öfkelenmek ve hayret etmek hiç bir şey'i değiştirmez . Faydasızdır. Allah'ın, kendinin rabbı olduğuna râzı olmadın mı? O halde hakkındaki takdir ve hükmüne niçin râzı olmuyorsun? Karar vermek, hükmetmek rabbının şânındandır. Sana ise itâat etmek düşer.

Bir musibete dûçâr olduğun zaman nefsine dikkat et. Hemen âhu-zâra başlama. Şikâyetci olma. Bilhâssa musibete mâruz kalışının ilk anlarında gâyet dikkatli ol. Çünkü nefs ilk anda hemen figana başlar. Onu itâate almak için de ki:

— Bu bir belâdır. Sana isâbet etti. Fakat def'etmeğe muktedir değilsin. Sızlanmakla hiç bir şey kazanamazsın. Sabredersen sevap alırsın. Daha büyük felâketlere mâruz kalmadığına şükret. Bu kadarına sabret. Belâlar, rahmet getiren bulutlara benzer. Gelip, geçerler. Fakat sabredilirse sevabı çoktur. Ağlayıp inlemekte fayda yoktur.

Gene felâket ânında dilini, Allah'a sığındığını ifâde eden sözlerle; kendini de sana rabbının yanında ecir sağlıyacak düşüncelerle meşgul et. Peygamberlerin, erenlerin mâruz kaldıkları musibetlere nasıl tahammül gösterip sabrettiklerini düşün. Eğer bir an olur fakru-zarûrete düşersen nefsine de ki:

— Ey nefsim! Allah senin hâlini senden daha iyi bilir. O sana senden daha merhametli ve şefkatlidir. Ben ki birliğini ve kudretini tanırım. Bir kelbin, bir îmansızın rızkını bile kesmeyen Allah senin rızkını mı kesecek? Hayır bu olamaz. Bunda senin vâkıf olmadığın bir haki-

kat, bir sır vardır. Böyle olmasında senin için mutlaka büyük bir fayda olmalı. Allah her güçlükten sonra bir kolaylık verir. Biraz sabret. Bir müddet sonra böyle olmasında senin için hayır bulunduğunu anlıyacaksın. Hiç duymadın mı? Bak Allah'ın olgun kulları nasıl düşünüyor:

— Rabbının yapacağını bekle. Bir musibetle veya fevkalâde bir durumla karşılaştığın zaman tasalanma. Çünkü gayb âleminde nice acâip şeyler vardır.

Bütün bu düşünceleri benimsediğin ve tatbik ettiğin zaman, ibâdet etmeni önleyen dört büyük engeli aşmış olacaksın. Artık sen felâketlere sabırlı, Allah'ın hükmüne râzı olan mütevekkil bir insansın. Dünyada gönül râhat ve huzûruna kavuştun. Âhirette de büyük sevaplara nâil olacaksın. Böylece her iki hayatta mutlusun. Engelleri tepeledin. İstediğin gibi ibâdet edebilirsin. Bu çetin geçiti de geçmiş durumdasın. Allah'tan temennimiz odur ki her birimizi başarıya ulaştırsın. Çünkü her şey onun elindedir. O, merhametlilerin en merhametlisidir. Onun kudreti taallûk etmedikçe hiç bir şey meydana gelmez.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SEBEPLER

Ey kardeşim! Engelleri aştıktan, ibâdet etmeni önliyen sebepleri ortadan kaldırdıktan sonra karşına iki mühim şey çıkıyor. ALLAH'TAN KORKMAK ve AYNI ZAMANDA ONUN RAHMETİNDEN ÜMİT KESMEMEK. Bulduğun doğru yolda ilerleyebilmen için bu iki esâsın gereğini de yapmalısın. İki sebepten dolayı Allah'tan korkman gerekir.

BİRİNCİ SEBEP: Allah korkusu günah işlemeğe mâni olur. İnsanın nefsi kötülüğe o derece meyyaldir ki büyük bir korku, açık bir tehdit olmadıkça bu meylinden vazgeçmez. Tabiatında ne vefâ vardır, ne de günahtan utanacak hayâ. O, (köle, sopa ile edeplenir. Hür kişiye ise bir azar kâfidir.) sözündeki köle misâlidir. O'nu terbiye edip yola getirmek için devamlı sûrette fiilen, fikren ve sözlü olarak korku değneğiyle sopalamak gerekir.

Bir gün erenlerden birini nefsi günah işlemeğe teşvik eder. O zat hemen kalkar; şimşek harâretinde sıcak bir yere gider. Elbiselerini çıkarır. Yatıp, sağa-sola yuvarlanarak şöyle der:

— Ey geceleri bir cife yığını, gündüzleri ise tembellerin timsâli olan nefsim. Cehennem ateşi bundan daha sıcak. Tad bakalım!

İKİNC SEBEP: Allah korkusu olmazsa nefs, yaptığı ibâdetlerle övünür. Kendini felâkete sürükler. Bunun için yapılan ibâdetlerin noksanlıktan ve kusurdan hâli olamıyacağını, günahsız insan bulunamıyacağını söyliyerek onu korkutmak gerekir. Bu gerçeğe işâret eden peygamber şöyle buyurur:

— **(İki parmağını işâret ederek) eğer ben ve İsâ bu iki parmağın işlediği şey sebebiyle cezâlandırılsaydık, bizim gibi hiç bir kimse azap görmezdi.**

Hasan Basrî der ki:

— Bizim hiç birimiz bir günah işlediğimiz zaman tevbe ve mağfiret kapısının üzerimize kapandığından ve sonra işleyeceğimiz hayırların faydalı olmamasından emin değiliz.

İbni Mübârek, nefsini azarlıyarak şöyle der:

— Ey nefsim! Âbidlerin söylediğini söyler, münâfıkların yaptığını yaparsın. Bu hâlinle de cennet ümid edersin. Heyhat! Cennettekiler öyle insanlar ki onların yaptığı sende yok, senin yaptığın onlarda yok.

Bunlar ve benzerleri, her kişinin kendi nefsine hatırlatması gereken şeylerdir. Tâ ki nefs, günah işlemesin. İbâdetleriyle böbürlenmesin.

Gene iki sebepten dolayı kişi Allah'ın rahmet ve ni'metini ümid etmelidir.

BİRİNCİ SEBEP: Ümid Allah'a itâate vesile olur. İbâdet ve hayırlı işler ağır bir iştir. Şeytan buna mâni olmağa çalışır. Hevâ-yi nefs itâatsizliğe teşvik eder. Gaflet içinde olanlar günü gün ederler. Ancak günlük zevk ve heveslerini görebilirler. Yapılan ibâdetler, sonunda elde edilecek mükâfat ve sevaplar onların gözüne görünmez. Erişilmesi çok uzaktır. Bunun için nefsleri hayırlı işlere yanaşmaz. İbâdet ve tâate rağbet göstermez. Eğer

nefse, bütün bu çektiklerinin karşılığının fazlasıyle verileceği temin edilirse ancak o zaman harekete geçer.

İşte buna Allah'ın rahmet ve ni'metini ummak, onun va'dine güvenmek denir. Gerçekten itâat edenlere onun vereceği mükâfatlar pek boldur. Bâzı büyüklerimiz derler ki:

— Keder, yemeğe mâni olur. Kederli insan yediğini hazmedemez. Allah'tan korkmak, günah işlemeğe mâni olur. Ondan korkan günah işlemez. Ümid, ibâdet ve itâate vesile olur. Ölümü anmak fuzûlî şeylerle ömür geçirmeyi önler.

İKİNCİ SEBEP: Ümid, belâlara ve meşakkatlere tahammül kolaylığını hazırlar. Ne istediğini bilen kimse, onu elde etmek için bütün gücünü harcar. Hoşlandığı şey'e kavuşmak için her sıkıntıya katlanır. Hiç bir meşakkate aldırmaz. Birisini gerçekten seven kimse, onun her türlü mihnetine tahammül eder. Hattâ onun yüzünden mâruz kaldığı sıkıntılar ona zevk verir. Canı bal isteyen, arının sokmasına aldırmaz. Akşam para alacağını ümid eden hamal, bütün gündüz boyunca ağır yükler taşımaktan yorulmaz. Hasat mevsiminde mahsûl alacağını ümid eden çiftçi, bütün sene boyunca soğuk - sıcak demeden çalışır. Misâller çoğaltılabilir.

İşte ey saâdet yolcusu kardeşim! Basiretli, âbid kullar da cennetin güzelliklerini, ni'metlerini, hûrîlerini, köşklerini, nefîs yiyecek ve içeceklerini, zînet ve libaslarını, daha Allah'ın cennet ehli için saydığı nice nice ni'metlerini hatırladıkları zaman onlara; mahrûmiyetlere, musibetlere ve her türlü meşakkate tahammül etmek kolay gelir. Yorulmazlar.

Rivâyete göre Süfyan Sevrî'nin — Allah'ın rahmeti üzerine olsun — dostları bir gün onun ibâdet ve tâat yo-

lunda çok bitkin düştüğünü görünce kendisine şöyle derler:

— Ey üstad! İbâdet ve tâat yolunda bu kadar yorulmasan olmaz mı? Allah dilerse az bir ibâdetle de murâdına erebilirsin!

Sevrî cevap verir:

— İbâdet yolunda nasıl çalışıp yorulmayayım. İşittiğime göre cennet ehli zevku-safâda iken bir ara ânîden bir nûr peydâ olur. Bütün sekiz cenneti aydınlatır. Cennet ehli, bunun Allah tarafından bir nûr olduğunu sanarak hemen secdeye kapanırlar. Fakat onlara, (Başlarını secdeden kaldırmaları, gördükleri nûrun sâdece efendisine tebessüm eden bir câriyeden yayıldığı) söylenir.

Sevrî sonra şöyle der:

— Durağı cennet olan kimseye fakirlik ve yokluk yüzünden çektiği sıkıntılar zarar vermez. Onu, mütevâzı kıyâfetler içinde, mahzun ve korkulu olarak mâbedlere gider görürsün. Ey nefsim, cehennem ateşine tahammülün imkânsızdır. Bahtsızlıktan sonra tâliinin açılması yakındır.

Kulluk iki esâsa dayanır:

1 — Kötülüklerden el çekmek, günahları terketmek, Allah'ın yasak ettiği şeyleri yapmamak.

2 — İbâdet etmek, itâat etmek, iyilik yapmak. Bu iki şey ancak dâima kötülüğe meyyâl olan nefsi korkutmak ve ilerisi için ümit vermekle olur. O, azgın ve inatçı bir eşeğe benzer. Bir kişi önden yeder, birisi de arkadan kırbaçlar. Bir çukura düşse onu oradan kaldırmak için bir tarafdan değnekle vurulurken diğer tarafdan kendisine yem gösterilerek ümid verilir.

Mektebe gitmek istemiyen yaramaz çocuk, bir yan-

dan muallimi tarafından korkutulurken diğer yandan annesi ve babası tarafından kendisine birçok şeyler va'dedilir.

İşte nefs de dünya uçurumuna düşmüş azgın bir eşektir. Korku onun değneği ve kırbaççısı, ümit arpası ve yedicisidir.

Gene o, mektebe gitmek istemiyen yaramaz bir çocuktur. Ona cehennem azâbını hatırlatmak muallimin korkusu; cennetin ni'metlerini hatırlatmak ise anasının - babasının şeker ve helva va'didir.

Allah yolunda bulunmak istiyen herkes, bu yolda devam edebilmek için bir taraftan nefse ümit verirken diğer taraftan da onu korkutmalıdır. Çünkü onun yaratılışı hiç bir zaman kendiliğinen itâate gelecek cinsten değildir. Nefsi itâate almak için onu korkutmanın ve ümitlendirmenin gerekliliği Kur'anda açıklanmaktadır. Allah bir taraftan yapılan ibâdet ve iyiliklere, sabredilemiyecek derece sevap ve mükâfatlar va'dederek ümit verirken diğer taraftan işlenen günah ve kötülüklere de tahammül edilemiyecek derecede cezâ verileceğini beyan ederek korkutuyor. O halde ey saâdet yolcusu, sen de kulluk vazifeni hakkıyle yapabilmek, sıkıntılara kolaylıkla katlanabilmek için bu iki esâsı nefsine tatbik et.

SORU: Korku ve ümid ne demektir? Kısımlarıyle beraber açıklar mısınız?

CEVAP: Âlimlerimize göre korku ve ümid, kişinin hâtırına kendiliğinden doğan şeylerdir. Fakat korku ve ümidin hâtıra doğmasında bâzı ön sebepler vardır ki bunları hazırlamak kişinin elindedir. (Korku), meşrû olmıyan bir şey işlenmeğe teşebbüs edildiği anda hâtıra doğan bir hâlettir. Bu türlü korkunun zıddı (cür'et) dir. Günah olan bir şey'in işlenmesine cür'et edildiği anda kalbe korku gelmesini sağlıyacak başlıca ön sebepler dört tanedir:

BİRİNCİSİ: Daha önce işlenmiş çok günahlar bulunduğunu, bunu da işlerse artık kurtuluş ümidinin kalmadığını mülâhaza etmektir.

İKİNCİSİ: Allahın azâbının dayanılmıyacak derecede şiddetli olduğunu düşünmektir.

ÜÇÜNCÜSÜ: Kendi zayıflığını ve âcizliğini düşünmektir.

DÖRDÜNCÜSÜ: Allah'ın kudretinin büyük olduğunu, dilediği zaman kulunu yakalayıp cezâlandırabileceğini düşünmektir.

Ümid, Allah'ın lûtuf ve merhametinin bol olduğunun bilinmesi sonucunda kavuşulan gönül sevincidir. Bu, kişinin kendi elinde değildir. Fakat gönül sevincine vesile olan ön sebepler kendi elindedir. Kişinin Allah'ın rahmetinin bolluğunu düşünmesi gönül sevincine vesile olur. Ümidin zıddı (yeis) tir. Bu, sırf günahtır. Bir kimse yeise düşer de onu bundan ancak (ümid) kurtarabilecek olursa, ümid etmek farz olur. Allah'ın rahmetinin bolluğuna inanıp ümid etmek, her zaman farzdır. Bu iki şey'in dışında (ümid) nâfiledir.

Ümidi hazırlayıcı ön sebepler dörttür:

BİRİNCİSİ: Hiç bir şefâatçı olmadan ve istemeden geçmişte Allah'ın verdiği ni'metleri düşünmektir.

İKİNCİSİ: Kişi hak kazanmadığı halde Allah'ın, lûtfundan kendisine bol sevablar vadettiğini düşünmektir.

ÜÇÜNCÜSÜ: Din ve dünya hususunda Allah'ın kullarına olan ni'metlerinin bolluğunu düşünmektir.

DÖRDÜNCÜSÜ: Allah'ın rahmetinin bolluğunu ve merhametinin öfkesine üstün olduğunu, îmanlı kullarına karşı gâyet şefkatli davrandığını düşünmektir.

Biraz öncekilerle bu ön sebepleri tatbik eden kimse, iki kurtarıcı esas olan (korkma) ve (ümid)e ulaşmış olur. Muvaffakıyet Allah'tandır.

I

Ey saâdet yolcusu! Bu altıncı geçiti tam bir ihtiyatla geçmelisin. Çünkü bu geçit çok tehlikelidir. Bunun iki yanında, tehlikeli birer yol vardır. Bunlardan birisi (yeis yolu), diğeri de (güven yolu) dur. Senin devam edeceğin yol bunların arasında (korkma) ve (ümid) yoludur. Eğer sâdece Allah'ın rahmetini ümid eder, öfkesinden korkmazsan (güven yoluna) düşmüş olursun. Halbuki Allah'ın, âsîlere karşı vereceği azabdan ancak hüsranda olan kimseler emin olabilirler. Gene sâdece Allah'tan korkar ve rahmetinin bolluğunu ümid etmezsen (yeis - ümidsizlik yolu) na girmiş olursun. Halbuki Allah'ın rahmetinden ancak îmansızlar ümid keserler. Eğer hem rabbından korkar, hem de rahmetini umarsan erenler yoluna girmiş olursun. O erenler ki Allah onları şu âyetiyle vasıflandırır:

— **Hakikat bunlar (peygamberler), hayır işlerinde yarışırlar, umarak ve korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bize (Allah'a) derin saygı gösterenlerdi. (1)**

Saâdet yolcusu, buna göre bu geçitte senin için üç yol beliriyor:

BİRİNCİ YOL: Cür'et ve güven yolu,

İKİNCİ YOL: Yeis yolu,

ÜÇÜNCÜ YOL: Bu ikisinin ortasında ümid ve korku yolu.

---

(1) Enbiyâ Sûresi, âyet: 90

Eğer orta yol olan bu üçüncü yoldan biraz sağa veya sola saparsan ölüm yoluna düşer ve o yolun yolcularıyle beraber helâk olursun. Şunu unutmamak gerekir ki, insan, tabiatı itibariyle bu ölüm yollarına daha çabuk meyleder. Meselâ (güven yolu)na baksan orada Allah'ın rahmetinin bol olduğunu görürsün. «Eh» dersin, «nasıl olsa rabbımın merhameti bol, korkmak yersiz.» Böyle düşüncelerle hatâlı yola düşer, kendini felâkete atarsın. Eğer Allah'ın rahmetini ummadan sâdece korku tarafına baksan görürsün ki rabbının kudreti yücedir. Emirlerinin yerine getirilmesinde çok titizdir. Heybetlidir. Peygamberlere ve ermişlere asla müsâmaha etmemiştir. İşte bunları görünce de Allah'ın rahmetinden ümidini keser, yeis yoluna düşersin. O halde yapacağın şudur:

— Ne sâdece Allah'ın rahmetinin bolluğuna güvenerek işi oluruna bırakmak, ne de büsbütün korkuya kapılarak yeise düşüp Allah'ın rahmetinden ümid kesmek. Bil'akis hem Allah'ın rahmetinin bolluğuna güvenmek, hem de kudret ve kuvvetinden korkmak!..

İşte kurtuluşa götüren yol budur. Bu yol, korku ile karışık sevgi, ümid ve güven yoludur. Korku olmadan sırf ümid, kolay ve geniş bir yoldur. Fakat sonu hüsrandır. Gene, ümid olmadan sırf korkuya dayanan yol da geniş ve kolaydır. Fakat sonu dalâlettir, sapıklıktır. Çünkü Allahın rahmetinden ümid kesmek, başka bir yönden onun kudretini küçümsemektir. Korku ve ümidin birleşmesinden meydana gelen orta yol, her ne kadar güç ise de selâmet yoludur, kurtuluş yoludur. İnsanı mutluluğa götürür. Ni'metlere, cennetlere götürür. Nihâyet Allah'a kavuşturur. Hiç işitmedin mi, Allah bu yolun yolcuları hakkında ne buyuruyor:

— **Korku ve ümid ile rablarına duâ ederler.**

— **Artık onlar için işlemekte olduklarına bir mükâfat olarak, gözlerin aydın olacağı ni'metlerden neler saklanmış bulunduğunu kimseler bilmez. (2)**

Bu âyeti iyi düşün ve uyan ey saâdet yolcusu! Dâima kötülüğe meyyal olan nefsi tepeleyip kurtuluş yoluna girebilmek için üç esâsın tatbik edilmesi gerekir.

1 — Korkutucu ve teşvik edici âyetleri düşünmek,

2 — Allah'ın, ya azabla veya af ile muâmele ettiğini düşünmek,

3 — Kıyâmet gününde kulların ya cezâ göreceklerini veya sevap alacaklarını düşünmek.

BİRİNCİ ESAS: Ey insan, Allah'ın kitabı Kur'an'daki âyetleri düşün. Nice âyetlerle tehdit ediyor, nice âyetlerle iyi işler yapmayı teşvik ediyor ve gene nice âyetlerle rahmetinden ümid kesmememizi istiyor. İşte ümidvâr olmamızı gerektiren âyetlerden birkaçı:

— **Yâ Muhammed, de ki: Ey nefslerine karşı hadden aşırı hareket edenler! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Çünkü Allah bütün günahları afveder. Şüphesiz O, çok afvedici, çok merhametlidir. (3)**

— **Allah, mü'minlerin günahlarını yarlığar, tevbelerini kabûl eder. İmansızlara karşı azâbı çetindir. (4)**

— **Günahları Allah'dan başka kim afvedebilir? (5)**

---

(2) Secde Sûresi, âyet: 16 - 17
(3) Zümer Sûresi, âyet: 53
(4) Mü'min Sûresi, âyet: 3
(5) İmran Sûresi, âyet: 135

— **O, öyle bir Allah'tır ki kullarının tevbesini kabûl eder, kötü hareketlerini bağışlar ve her işlediğinizi bilir. (6)**

— **Rabbınız kendi üzerine şu hak rahmeti yazdı: İçinizden kim bilmiyerek bir fenalık yapıp da sonra arkasından tevbe etmiş ve düzelmiş ise, şüphesiz ki Allah çok yarlığayıcı, çok esirgeyicidir. (7)**

— **Benim rahmetim her şey'i kuşatmıştır. Onu, küfürden ve mâsıyetten sakınanlar, zekât verenler, bir de âyetlerimize îman edenler için onlara hâs olmak üzere tesbit edeceğim. (8)**

— **Allah, insanlara karşı çok merhametlidir. (9)**

— **Allah, mü'minlere çok esirgeyicidir. (10)**

Bu âyetler ve benzerleri, Allah'ın rahmetinden ümid kesmememiz gerektiğini göstermektedir.

Şimdi de korkutucu bâzı âyetleri görelim:

— **Ey kullarım, benden korkun! (11)**

— **Ey insanlar, sizi boş yere yarattığımızı ve hakikaten bize döndürülmiyeceğinizi mi sandınız? (12)**

— **İnsan, kendisinin başıboş bırakılacağını mı sanıyor? (13)**

— **İş, ne sizin kuruntularınızla, ne de hıristiyanların**

---

(6) Şûrâ Sûresi, âyet: 25
(7) En'am Sûresi, âyet: 54
(8) A'raf Sûresi, âyet: 156
(9) Bakara Sûresi, âyet: 143
(10) Ahzab Sûresi, âyet: 43
(11) Zümer Sûresi, âyet: 16
(12) Mü'minûn Sûresi, âyet: 115
(13) Kıyâme Sûresi, âyet: 36

ve Mûsevîlerin kuruntulariyle bitmiş değildir. Kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır ve kendisine Allah'tan başka ne bir yâr, ne de bir mededkâr bulabilir. (14)

— **Ey Muhammed de ki: (Yaptıkları işler bakımından en çok ziyâna uğrıyanları, mutlaka iyi yaptıklarını sandıkları halde dünya hayâtında çalışmaları boşa gitmiş olanları size haber vereyim mi?) (15)**

— **Halbuki kıyâmet günü onlar için Allah'tan hiç te zannetmiyecekleri nice şeyler zuhûra gelmiştir. (16)**

— **Biz onların her hangi bir amel ve hareket yaptılarsa önüne geçtik de bunları saçılmış ve hiç bir değeri olmıyan zerreler yaptık. (17)**

İşte bu âyetler ve benzerleri de Allah'tan korkmamız gerektiğini ifâde etmektedir. Rabbımızdan, merhametiyle bizi kurtarmasını dileriz.

Bâzı âyetler de korku ile ümid esâsını birden ifâde etmektedir:

— **Ey Muhammed, kullarıma haber ver ki; (hakkıyle yarlığayıcı, kemâliyle esirgeyici şüphesiz benim, ben.)**

— **Bununla beraber benim azâbım da elbette en acıklı azâbın tâ kendisidir. (18)**

Görüldüğü gibi birinci kısımda, kulların ümidvâr olmaları istenirken, ikinci kısımda acıklı azabla korkutul-

---

(14) Nisâ Sûresi, âyet: 123
(15) Kehf Sûresi, âyet: 103 - 104
(16) Zümer Sûresi, âyet: 47
(17) Fürkan Sûresi, âyet: 23
(18) Hıcr Sûresi, âyet: 49-50

maktadır. Bunun mânası açıktır. Kişi, Allah'ın rahmetine güvenerek işi oluruna bırakırsa hatâlı yola düşmüş olur. Allah'ın azâbına uğrar. Bu duruma düşmemek için kul, hem Allah'ın rahmetine güvenecek, hem de azâbından korkarak emirlerini harfiyyen yerine getirecektir.

Gene bir âyette önce:

— **Azâbı çetindir,**

Denirken peşinden:

— **Fazl ve kerem sâhibidir. (19)**

buyurulmaktadır.

Bu da bize ikinci bir esâsı ifâde eder: Kişi, (Allah'ın azâbı çetindir.) diyerek yeise düşmiyecek, rabbının yolunda aynı zamanda güvenle, ümidle yürüyecektir.

Bundan daha açık bir âyet şudur:

— **Allah size kendinden korkmanızı emreder. Allah kullarını pek çok esirgeyendir. (20)**

Diğer dikkate değer bir âyet daha:

— **Size va'dolunan cennet çok esirgeyici Allah'tan, gıyâben korkan, Hakkın tâatine yönelmiş bir kalb ile gelen kimselere hâstır. (21)**

Allah hepimizi kendi emirlerine hakkıyle itâat edenlerden eylesin.

İKİNCİ ESAS: İblis, seksen bin sene Allah'a ibâdet etti. Hattâ rivâyete göre yer yüzünde secde için İblis'in başını koymadığı yer kalmadı. Fakat sonra Allah'ın bir emrini yerine getirmedi. Bunun üzerine Allah onu kapısından kovdu. Seksen bin senelik ibâdetini yüzüne çarptı. Kıyâmete kadar lânetlik etti. Ebedî azâba çarptırdı.

---

(19) Mü'min Sûresi, âyet: 3
(20) Âli İmran Sûresi, âyet: 30
(21) Kâf Sûresi, âyet: 33

Peygamberimiz bir gün Cebrâili Kâbe örtülerine yapışarak, (Allahım ismimi - cismimi değiştirme!) derken görür.

Ceddimiz Hazret-i Âdem'in — Allah'ın selâmı üzerine olsun — hâlini düşünelim. Allah onu yaratmış, meleklere onun için secde ettirmiş, onların omuzunda cennetine getirtmişti. Sonra Hazret-i Âdem, yenmesine müsâade edilmiyen bir meyvadan yedi. Bunun üzerine Allah'ın şu hitâbına mâruz kaldı:

— **Buyruğuma karşı gelen bana yakın olamaz!**

Ve Allah meleklere emretti:

— **Alın bunu yer yüzüne atın!**

Babamız Hazret-i Âdem, yer yüzünde yıllarca dolaştı. Felâketten felâkete sürüklendi. Allah uzun müddet tevbesini kabûl etmedi. Evlâdları da yer yüzünün ayni sıkıntılı hayâtına ebediyyen mahkûm kaldılar.

Peygamberlerin büyüğü ve Allah'ın emirlerini yayma hususunda büyük sıkıntılara katlanan Hazret-i Nûh, ufak bir söz yüzünden Allah'ın şu sert hitâbına mâruz kaldı:

Nuh Rabbına duâ edip dedi ki:

— **Ey rabbım, benim oğlum da şüphesiz benim ailemdendir. Senin va'din elbette haktır. Sen hâkimlerin hâkimisin.**

Allah şöyle buyurdu:

— **Ey Nuh, o, kat'iyyen senin âilenden değildir. Çünkü onun işlediği sâlih olmıyan kötü bir iştir. O halde bilmediğin bir şey'i benden isteme. Seni, bilmezlerden olmaktan bihakkın men'ederim. (22)**

Hattâ rivâyete göre Hazret-i Nuh, utancından kırk yıl başını göğe kaldıramadı.

---

(22) Hûd Sûresi, âyet: 45 - 46

(Allah'ın dostu) ünvânının sâhibi Hazret-i İbrahim, ufak bir hatâ yüzünden ne kadar korktu ve âhü zâr etti:

— **Cezâ günü kusurlarımı yarlığayacağını umduğum da o (Allah) dır. Rabbım, bana bir hüküm ihsan et ve beni sâlihler zümresine kat.** (23)

Nakledildiğine göre Hazret-i İbrahim şiddetli korku yüzünden uzun müddet ağlar. Allah kendisine Cebrail'i gönderir. Cebrâil:

— Ey İbrahim, sen hiç dostun, dostu cezâlandırdığını gördün mü?

Hazret-i İbrahim:

— Ey Cebrâil, hatâmı düşündüğüm zaman dostluğu unutuyorum.

Hazret-i Mûsâ — Allah'ın selâmı üzerine olsun — bir def'acık hiddete kapılarak ufak bir hatâ işledi. Bu yüzden çok korktu. Âhü-zâr etti. Allah'tan af dileyerek şöyle yalvardı:

— **Mûsâ, ahâlisinin gaflet üzere bulunduğu bir zamanda şehre girdi de orada birbiriyle kavga etmekte olan iki adam gördü. Şu kendi taraftarlarından olan adam, düşmanının aleyhinde imdat istedi. Bunun üzerine Mûsâ bir yumruk vurup onu öldürdü! Bu, dedi, «şeytanın işlerindendir. O, hakikat şaşırtıcı, apaçık bir düşman!»**

— **Dedi:**

(Rabbım, ben cidden kendime yazık ettim. Artık beni yarlığa.) Bunun üzerine Allah onu yarlığadı. Çünkü o, çok yarlığayıcı, çok esirgeyici olanın tâ kendisidir. (24)

Hazret-i Mûsâ zamanında Belam İbni Bâûrâ adında

---

(23) Şuarâ Sûresi, âyet: 82 - 83
(24) Kasas Sûresi, âyet: 15 - 16

bir ermiş vardı. Öyle ki yüzünü göğe çevirdiği zaman Arşı görürdü.

(Habîbim, onlara o kimsenin haberini de oku ki, kendisine âyetlerimizi vermiştik de o, bunlardan sıyrılıp çıkmış; derken şeytan onu arkasına takmış, nihâyet azgınlardan olmuştu.) (25)

âyetiyle bu şahıs kasdedilmektedir. İşte bu zat bir ara dünya sevgisine ufak bir meyil gösterdi. Erenlerden ayrıldı. Bunun üzerine Allah kendisinden ermişlik sıfatını aldı. Onu kelp sûretine çevirerek şöyle buyurdu:

— **Eğer dileseydik onu bu âyetlerle yükseltirdik. Fakat o, yere saplandı, hevâsına uydu. Artık onun sıfatı o köpeğin hâli gibidir ki, üstüne varırsan dilini sarkıtıp solur. Yâhut kendi hâline bırakırsan yine dilini uzatıp solur. İşte âyetlerimizi yalan sayanlar gürûhunun sıfatı budur. Artık sen habîbim kıssayı onlara anlat. Belki iyice düşünürler. (26)**

Böylece Bel'am İbni Bâûrâ, ebedî dalâlet ve felâket denizine düştü. Hattâ işittiğime göre önceleri Allah yolunda öğütler verirken, meclisinde on iki bin kişi bulunur ve söylediklerini yazarlardı. Sonra bir kitap yazan Bel'am, burada kâinâtın yaratıcısını inkâr etti. Allah'ın öfkesinden, azâbından gene kendisine sığınırız.

Düşün ey saâdet yolcusu! Dünya ne kadar meş'um. Âlimleri, erenleri nerelere sürüklüyor. Uyan ve kendine gel. Hayat yolculuğu tehlikeli, ömürler kısa, ameller kusurlu. Kâinâtın sâhibi olan Allah her şey'e vâkıf. Rabbımızdan temennimiz odur ki, amellerimizi ve sözlerimizi hayırla sonuçlandırsın. Çünkü bu onun için güç bir şey değildir.

---

(25) A'raf Sûresi, âyet: 175
(26) A'raf Sûresi, âyet: 176

Yer yüzünde Allah'ın halifesi olan Hazret-i Dâvûd — selâm onun üzerine olsun — ufak bir hatâ işledi. Bu yüzden o kadar ağladı ki göz yaşlarıyle otlar bitti. Bir gün rabbına şöyle seslendi:

— Ey rabbım, ağlamalarıma ve göz yaşlarıma merhamet etmez misin?

Rabb cevap verdi:

— Ey Dâvud! Günahını unutur, ağlamalarını hatırlarsın!

Ve, bir rivâyete göre kırk gün, diğer bir rivâyete göre ise kırk yıl tevbesini kabûl etmedi.

Peygamber Hazret-i Yûnus — selâm üzerine olsun— bir def'a yersiz olarak öfkelendi. Bu yüzden Allah onu kırk gün deniz altında balığın karnında hapsetti. O, orada şöyle diyordu:

— O, balık sâhibini de hatırla. Hani o, kavmine öfkelenerek gitmişti de bizim kendisini hiç bir zaman sıkıştırmıyacağımızı sanmıştı. Derken o, karanlıklar içinde kalıp:

— (Senden başka hiç bir tanrı yoktur. Seni tenzih ederim. Hakikat ben haksızlık edenlerden oldum.) diye Allah'a yalvarmıştı. (27)

Melekler Hazret-i Yûnus'un sesini işiterek şöyle dediler:

— Ey Rabbımız. Mechul bir yerden, tanıdığımız bir ses işitiyoruz.

Rabb buyurdu:

— Kulum Yûnus'un sesi.

Bütün melekler Hazret-i Yûnus için şefâatçi oldular. Allah onların şefâatini kabûl etti. Bununla beraber

---

(27) Enbiyâ Sûresi, âyet: 87

ismini değiştirdi. Onu, kaldığı zindana (yâni balığın karnına) izâfe ederek, (zennûn - balık sâhibi) diye çağırdı.

Sonra buyurdu:

— **Yûnus ta hiç şüphesiz, gönderilen peygamberlerdendi. O, dolu bir gemiye binmişti. Derken, kur'a çekmişlerdi de mağlûblardan olmuştu. Kınanmış bir halde iken kendisini hemen balık yutmuştu. Eğer çok tesbih edenlerden olmasaydı, herhalde insanların tekrar dirilecekleri güne kadar onun karnında kalıp gitmişti. (28)**

Daha sonra Hazret-i Yûnus'a olan ni'metini zikretti:

— **Habibim, sen şimdilik Rabbının hükmünü bekle, sabret. O balık sâhibi gibi olma. Hatırla ki o, gamla dolu olarak rabbına duâ etmişti. Eğer rabbından ona bir ni'met erişmiş olmasaydı o, mutlaka çıkarıldığı o çırıl çıplak yere kınanmış bir halde atılacaktı. (29)**

Bütün bunları düşün ey tembel insan! Fakat dahası var. Bak, Allah peygamberlerin efendisi, kâinâtın en şereflisi Hazret-i Muhammed'e — selâm üzerine olsun — bile ne emretti:

— **O halde sen, maiyyetindeki tevbe edenlerle beraber, emrolunduğun üzere dosdoğru hareket et. Aşırı gitmeyin. Çünkü o, ne yaparsanız hepsini hakkıyle görücüdür. (30)**

Hûd Sûresinin bu âyeti geldikten sonra Resûlûllah, şöyle buyurdular:

— **Hûd sûresindeki bu âyet ve benzerleri beni ihtiyarlattı.**

---

(28) Sâffat Sûresi, âyet: 139, 140, 141, 142, 143, 144
(29) Kalem Sûresi, âyet: 48-49
(30) Hûd Sûresi, âyet: 112

Allah peygamberimize afvını lûtfedinceye kadar, **(günâhına istiğfar et!)** diye hitap etti. Afvını lûtfettikten sonra ise şöyle buyurdu:

— **Habibim, göğsünü senin fâiden için açıp da genişletmedik mi? Senden yükünü de kaldırıp attık. (31)**

— **Biz hakikat sana (Hudeybiye andlaşması ile) apaâşikâr bir feth ve zafer yolu açtık. Bu, geçmiş ve gelecek günahını Allah'ın yarlığaması, senin üzerindeki ni'metini tamamlaması, seni bu sâyede doğru yola iletmesi içindir. (32)**

Resûlûllah bu âyet geldikten sonra geceleri o kadar ibâdet ederdi ki ayakları şişerdi. Kendisine dediler ki:

— **Ey Allah'ın resûlü. Rabbın senin geçmiş ve gelecek günahlarını afvettiği halde neden bu kadar zahmet çekersin?**

— **O, cevap verdi:**

— **Rabbının ni'metlerine şükreden bir kul olmıyayım mı?**

Allah Resûlü zaman zaman şöyle buyururdu:

— **(İki parmağını işâret ederek) Eğer ben ve İsâ bu iki parmağın işlediği şey sebebiyle cezâlandırılsaydık, hiçbir kimsenin görmediği azâbı görürdük.**

Gene peygamberimiz geceleri namaz kılarak ağlar ve Allah'a şöyle yakarırdı:

— **Allahım, azâbından afvına, öfkenden hoşnutluğuna; senden sana sığınırım. Senin kendini övdüğün gibi seni övemem.**

Peygamberin sahâbesi, İslâm ümmetinin en hayırlısı olduğu halde kendilerinden ufak bir güldürme hareketi hâsıl olunca şu âyet nâzil olur:

---

(31) İnşirah Sûresi, âyet: 1-2
(32) Feth Sûresi, âyet: 1-2

— İman edenlerin, Allah'ı ve Hak'tan ineni zikir için, kalblerinin saygı ile yumuşaması zamanı hâlâ gelmedi mi? Onlar, daha önce kendilerine kitap verilip te üzerlerinden uzun zaman geçmiş, artık, kalbleri kararmış bulunanlar gibi olmasınlar. Onlardan birçoğu dinlerinden çıkmış fâsıklardı. (33

Ayrıca peygamberimizin ümmeti, (Ümmet-i Merhume = Rahmete garkolmuş ümmet) ünvânını hâiz olduğu halde hakkında cezâî ve terbiyevî sıkı yasalar kondu.

Bâzıları derler ki:

— Beş dirhem çalanın elinin kesilmesini emreden bir sultânın yarınki vereceği cezânın da ayni olmasından emin olunamaz.

Allah'tan temennimiz odur ki bize yalnız lûtfiyle muâmele etsin!

İkinci esas üzerinde buraya kadar yazdıklarımız, Allah'tan korkmamız gerektiğini gösterdi. Şimdi de Allah'ın rahmetinden ümidvâr olmamız gerektiğini görelim.

Allah'ın rahmet deryâsı o kadar büyüktür ki bir damlası bütün âlemin günahına kifâyet eder. O, bir saatlik îmâna karşılık yetmiş senelik küfrü afveder.

— Habibim, o küfür edenlere söyle ki sana düşmanlıktan vazgeçerlerse geçmiş günahları yarlığanacaktır. Muhârebeye dönerlerse kendilerinden önceki ümmetlere tatbik edilen ilâhî kanun hükmü muhakkak sûrette devam etmiş olacaktır. (34)

Nitekim Fir'avunun sihirbazları îmansız idiler. Hz. Mûsâ'yı — selâm onun üzerine olsun — haptetmek için

---

(33) Hadîd Sûresi, âyet: 16
(34) Enfâl Sûresi, âyet: 38

toplanmışlardı. Fakat Hazret-i Mûsâ'nın elinde Allah'ın kudretine şâhid olunca îman ettiler. (**Biz âlemlerin yaratıcısı olan Allah'a inandık.**) dediler. Allah onların îmânını kabûl etti. Kur'anda birçok âyetlerde onları andı, övdü. Büyük - küçük geçmiş günahlarını bağışladı. Sonra onları cennette şehidlere reis yaptı. Ebedî saâdetler verdi.

Şimdi düşünelim. Küfürden ve birçok günahlardan sonra kendisini tanıyıp îmana gelene böyle ni'metler veren Allah, bütün ömrünü ibâdet ve itâatle geçirene neler vermez!

Hiç işitmedin mi, Eshâb-ı Kehf, ömürlerinin çoğunu küfür üzerine geçirmişlerdi. Sonra îmana gelerek:

— **Bizim rabbımız bütün göklerin ve yerin rabbıdır. Biz ondan başkasına Tanrı demeyiz. Dersek and olsun hakikatten uzaklaşmış oluruz. (35)**

diyerek mağaraya girdiler. Allah'a sığındılar. O da ilticâlarını kabûl etti. Onlara izzetü ikramda bulundu:

— **Sen onları uyanık kimseler sanırsın. Halbuki onlar uyuyanlardır. Biz onları kâh sağ yanına, kâh sol yanına çeviriyorduk. Köpekleri de mağaranın giriş yerinde iki kolunu uzatıp yatmakta idi. (36)**

Onları o şekilde büyüttü, heybetlendirdi ki kâinâtın en şereflisi Hazret-i Muhammed'e onlar hakkında şöyle buyurur:

— **Üzerlerine tırmanıp da hallerini bir görseydin mutlaka onlardan yüz çevirir, kaçardın. Her halde için onlardan korku ile dolardı. (37)**

---

(35) Kehf Sûresi, âyet: 14
(36) Kehf Sûresi, âyet: 18
(37) Kehf Sûresi, âyet: 18

Dahası var. Eshâb-ı Kehf'in peşinden giden köpeğe de iltifat etti. Onu Kur'anda def'alarca zikreyledi. Dünyada onlarla beraber mağarada korudu. Âhirette de cennetine koyacak. Düşün şimdi ey insan! Allah, sırf kendisini tanıyarak zâlimlerin şerrinden kaçıp mağaraya gidenlerin peşine düşen bir köpeğe böyle muâmele ederse, ömrünü rabbının yoluna harcıyan, ona yetmiş sene ibâdet eden bir mü'mine neler yapmaz. Mü'minler yetmiş bin sene yaşasalar gene Allah yolundan ayrılmazlar.

Hazret-i İbrahim — Allah'ın selâmı üzerine olsun — günahkârların kahredilmesi için bedduâ ettiğinden Allah onu tekdir etti.

Meşhur Kaarûn, ölürken Hazret-i Mûsâ'dan yardım talep etmiş, fakat o, yardıma yanaşmamıştı. Bunun üzerine Allah Hazret-i Mûsâ'ya:

— **Senden imdat bekledi, koşmadın. Büyüklüğüm hakkı için eğer benden isteseydi, yardım eder ve onu afvederdim.)** diyerek Hazret-i Mûsâ'yı tekdir etti.

Hazret-i Yûnus — selâm onun üzerine olsun — balığın karnından çıkarılarak bir sâhile bırakıldığı zaman orada Allah'ın kudretiyle bir ağaç bitmiş, bir müddet ona gölgelik yaptıktan sonra kurumuştu. Yûnus, ağacın kurumasına çok üzüldü. Bunun üzerine Allah kendisine şöyle seslenerek tekdir etti:

— **Ey Yûnus, bir ağacın kurumasına üzülürsün, yüz bin veya daha fazla kişinin felâketine üzülmezsin.**

Sonra Allah gene Hazret-i Yûnus'un kavminin özrünü kabûl etti. Onlardan azâbını kaldırdı.

Bir gün peygamberimiz Hazret-i Muhammed — selâm üzerine olsun — Benî Şeybe kapısından girdi. İçeride bir kısım kişiler gülüşüyorlardı. Resûlûllah onlara:

— Neye gülüyorsunuz? dedi ve yürüdü. Hacer-i Esved yanına varınca geri döndü. Onlara şöyle söyledi:

— Bana şu anda Cebrâil geldi. Dedi ki: (Ey Muhammed, Allah buyuruyor ki: Kullarıma benim rahmetimden niçin ümid kestiriyorsun?) Habibim, kullarıma haber ver ki, hakkıyle yarlıgayıcı, kemâliyle esirgeyici şüphesiz benim, ben. (38)

Allah resûlü buyurur:

— Allah'ın mü'min kuluna rahmeti, şefkatli ananın çocuğuna merhametinden daha büyüktür.

Allah'ın yüz rahmeti vardır. Bir tanesini insanlar, cinler ve hayvanlar arasında taksim etti. Onlar kendi aralarında bu bir rahmetle muâmele ederler, birbirlerine acırlar. Diğer doksan dokuzunu kendisine sakladı. Kıyâmet gününde kullarına bunlarla rahmet eder.

Bir rahmetiyle bize kendisini tanıtma mutluluğunu veren, bizi ümmet-i Muhammed-in Ehl-i Sünnet topluluğundan kılan ve daha birçok ni'metlere garkeden Allah'tan umulur ki sonumuzu da büyük ni'metlerle neticelendirir. Zîra iyilikle başlıyana yaraşan, iyilikle sonçlandırmaktır. Gene umulur ki doksan dokuz rahmetinden bize bol haz ayırsın. Kendisinden umutlarımızı boşa çıkarmamasını dileriz.

ÜÇÜNCÜ ESAS: Dünya hayâtı bittikten sonra başlıyan hayatta insanlar ya azapla veya ni'metle karşılaşırlar. Bu hayâtı beş safha hâlinde inceliyelim: 1) Ölüm, 2) Kabir, 3) Kıyâmet, 4) Cennet, 5) Cehennem.

ÖLÜM: Bu mevzuda önce iki kişinin hâlini beyân edelim.

---

(38) Hıcr Sûresi, âyet: 49

1 — İbni Şibrime anlatır:

Bir gün Şâbî ile beraber bir hastanın ziyâretine gitmiştik. Hasta ölüm hâlindeydi. Yanında bulunan diğer bir kişi ona kelime-i şehâdet getirtmeğe çalışıyordu. Şâbî, hastaya şehâdet getirmek için zorlamamasını, rıfk ile söyletmeye çalışmasını ifâde etti. Bunun üzerine konuşmaya başlıyan hasta şöyle dedi:

— Bana kelime-i şehâdet telkin etsen de etmesen de ben onu söylerim.

Sonra şu âyeti okudu:

— **O küfredenler kalblerine o taassubu, câhillik taassubunu yerleştirdiği sırada idi ki hemen Allah, resûlünün ve mü'minlerin üzerine kuvve-i mâneviyyesini indirdi. Onları takvâ sözü üzerinde durdurdu. Onlar da buna çok lâyık ve buna ehil idiler. Allah her şey'i hakkıyle bilendir. (39)**

Şâbî der ki:

— Allah'a şükür, arkadaşımız kurtuldu.

2 — Fadîl İbni Iyâz'ın bir talebesi vardı. Bir ara hastalandı. Fadîl ziyâretine gitti. Başı ucuna oturarak (Yâsin) okumağa başladı. Talebesi okumamasını söyledi. Hocası bir müddet sükût ettikten sonra kelime-i şehâdet telkin etmek istedi. Bu sefer talebesi, (şehâdet getirmem. Ben ondan uzağım.) dedi ve bu hal üzerine öldü. Fadîl bu duruma çok üzüldü. Kırk gün ağladı. Hiç dışarı çıkmadı. Sonra bir gün onu rü'yâsında gördü. Cehennemde öteye-beriye sürüklüyorlardı. Fadîl dedi ki:

— Sen benim en bilgili, en seçkin talebem idin. Hangi sebeple Allah senden îmânı aldı?

Talebe cevap verdi:

— Üç şey benim îmansız ölmeme sebep oldu.

---

(39) Feth Sûresi, âyet: 26

Birincisi: Kovculuk. Ben arkadaşlarıma size söylediğimin aksini söylerdim.

İkincisi: Hased. Arkadaşlarıma hased ederdim.

Üçüncüsü: İçki. Bir hastalığım vardı. Hekime gittim. Bana hastalığımın iyi olması için içki içmem gerektiğini söyledi. Ben de her sene içerdim.

Şimdi diğer iki kişinin hâline bakalım:

1 — Abdullah İbni Mübârek — Allah'ın rahmeti üzerine olsun — öleceği zaman başını göğe çevirir, gülümser ve şöyle der:

— Artık çalışanlar da bunun gibi bir murad için çalışmalıdır. (40)

İmâm-ı Harameyn, üstad Ebûbekir'den nakleder:

— Tahsil yıllarında bir talebe arkadaşım vardı. Çok çalışkan olduğu kadar takvâ sâhibiydi de. Aynı zamanda çok ibâdet ederdi. Böyle olduğu halde fazla bir şey öğrenemezdi. Ben buna hayret ederdim. Bir ara hastalandı. Bu hâlinde bile çalışırdı. Sonra hastalığı şiddetlendi. Ben de yanında idim. Bir ara başını göğe dikti ve (artık çalışanlar da bunun gibi bir ni'met için çalışmalıdırlar (40-a) dedi ve vefât etti.

2 — Mâlik İbni Dînâr anlatır:

— Bir komşum vardı. Bir ara hastalandı. Ziyâretine gittim. Ölüm hâlindeydi. Bana, «ey Mâlik, önüme ateşten iki dağ getirdiler. Üzerine tırmanmamı istiyorlar.» dedi. Âilesine ne yaptığını sordum. «İki ölçeği vardı» dedi, «biriyle alır, diğeriyle satardı.» Onları getirttim. Birbirine vurarak kırdım. Sonra hastaya nasıl olduğunu sordum. «İşi büyütmekten başka bir şey yapmadı.» dedi.

KABİR: (Ölüm ile kıyâmet arasındaki hayat). Burada da önce iki kişinin hâlini görelim:

---

(40) Sâffât Sûresi, âyet: 61

(40-a) Aynı sûre, aynı âyet

1 — Birisi anlatır. Vefâtından sonra Süfyan Sevrî'yi rüyamda gördüm. «Hâlin nasıl?» dedim. Yüzünü çevirdi, «Hal soracak zaman değil!» dedi. Ben tekrar, «hâlin nice ey Süfyan dedim?» Bunun üzerine şunları söyledi:

— Âşikâre rabbımı gördüm. Bana dedi ki:

— Ey Süfyan! Ben senden hoşnudum. Mübârek olsun. Gecelerde uyumaz, ibâdet eder, göz yaşları dökerdin. Bana âşık idin. Gel şimdi cennetimden istediğin köşkü seç. Benim ziyâretime gel. Ben senden uzak değilim.»

2 — Bir adam vardı. Öldükten sonra birisi onu rü'yada gördü. Rengi solmuş, boynuna zincir takmışlar, elini de kelepçelemişlerdi. Onu gören sordu:

— Allah sana ne yaptı?

Cevap verdi:

— Sağlığımızda biz zamanla oynamıştık. Şimdi de o bizimle oynuyor.

Şimdi de diğer iki kişinin hâlini görelim:

1 — (Erenlerden birisi anlatır): Bir oğlum vardı. Şehid oldu. Onu uzun müddet rü'yamda görememiştim. Ancak Ömer İbni Abdülâziz'in öldüğü gece görebildim. Dedim:

— Ey oğul! Sen ölmemiş miydin?

Dedi:

— Hayır, ölmedim. Şehit oldum/ Ben Allah'ın yanında diriyim. Ni'metlere garkediliyorum.

Dedim:

— Ne sebepten buraya geldin?

Dedi:

— (Peygamberlerden, sıddıklardan, şehidlerden ne kadar gök ehli varsa hepsi Ömer İbni Abdülâziz'in cenaze namazında bulunsun.) diye nidâ edildi. Onun namazını kılmağa geldim. Bu vesileyle bir de size selâm vereyim, dedim.

2 — (Hişam İbni Hassân anlatır): Bir oğlum vardı. Henüz genç iken öldü. Bir gün onu rü'yamda gördüm. Fakat ihtiyarlamıştı. Dedim:

— Ne bu ihtiyarlık!

Dedi:

— Mezarlığımıza bir ölü geldi. Onun gelişiyle cehennem öyle azdı, kudurdu ki heybetinden bütün gençler ihtiyarladı.

Cehennemin elîm azâbından Allah'a sığınırız.

KIYÂMET

Ey saâdet yolcusu! Allah'ın şu âyetini düşün:

— **Takvâ sâhiplerini o çok esirgeyici Allah'ın huzûruna süvâri elçiler gibi toplayacağımız, günahkârları ise susuz olarak cehenneme süreceğimiz gün, çok esirgeyici Allah'ın nezdinde ahd almış olanlardan başkaları şefâat hakkına mâlik olamayacaklardır. (41)**

Birisi kabirden kalkınca binitini, elbisesini yanında bulur. Giyinir, biner ve cennete gider. Yaya yürümek zorunda bırakılmaz.

Diğeri, kabirden çıkınca zebânileri karşısında bulur. Onun ayaklarını zincire vururlar. Cehenneme ancak yuvarlanarak gidebilir.

Bâzı âlimler peygamberimizden şu sözü rivâyet ederler:

— **Kıyâmet günü olunca bir kısım kimseler kabirlerinden çıkarlar. Yeşil kanatlı güzîde binitleri vardır. Onlara binerek mahşer meydanına gelir-**

---

(41) Meryem Sûresi, âyet: 85, 86, 87

ler. Cennete yaklaşınca melekler onları görürler ve birbirlerine sorarlar:

Birisi: **Kim bunlar?**

Diğeri: **Bilmiyorum. İhtimal ümmet-i Muhammed'dendir.**

Aralarından bir melek onlara sorar:

— **Siz kimsiniz, kimin ümmetindensiniz?**

— **Muhammedin ümmetindeniz.**

— **Hesap verdiniz mi?**

— **Hayır!**

— **Amelleriniz tartıldı mı?**

— **Hayır!**

— **Amel defterinizi okudunuz mu?**

— **Hayır!**

— **O halde geriye dönün. Bunlar hepsi arkanızda!**

— **Bize bir şey verdiniz mi ki, onun üzerinden hesaba çekilelim?**

Başka bir habere göre o kişilerin bu son cevabı şu şekilde olur:

— **Biz başkalarının hakkını yiyecek bir şey'e mâlik olmadık ki. Sâdece rabbımıza ibâdet ettik. Onun emirlerini yerine getirdik.**

Bunun üzerine şu ses işitilir:

— **Kullarım doğru söyledi. (İyilik edenlere karşı da muâhazeye bir yol yoktur. Allah çok yarlığayıcıdır, çok esirgeyicidir. (42)**

Bak bir âyette ne buyuruluyor:

— **Bizim âyetlerimiz hakkında sapıklığa düşenler şüphesiz bize gizli kalmazlar. O halde ateşin içine atılacak olan mı hayırlıdır, yoksa kıyâmet günü korkusuzca gelecek olan mı? Siz dilediğinizi**

---

(42) Tevbe Sûresi, âyet: 91

işleyin. Çünkü o, ne yaparsanız hakkıyle görendir. (43)

Şimdi düşün ey saâdet yolcusu! Bir kimse ki kıyâmet gününün dehşetini müşâhede eder de hiç tasalanmaz, kalbine en ufak bir korku gelmezse onun hâli nice olur? Temennimiz odur ki Allah her birimizi ebediyyen mes'ud etsin.

CENNET - CEHENNEM

Saâdet yolcusu! Cennet - Cehennem hakkındaki şu iki âyeti düşün:

— **Rabbları onlara tertemiz bir şarap içirmiştir. (Cennet ehline denir ki): İşte bu, sizin mükâfâtınızdır. Ameliniz makbûl olmuştur. (44)**

— **Ey Rabbımız! Bizi bu ateşten çıkar. Yine küfre dönersek o zaman muhakkak zâlimlerdeniz. (Allah onlara şöyle) buyurur: Susun! Sinin orada. Bana bir şey söylemeyin. (45)**

Rivâyete göre bu insanlara Allah böyle hitap ederken onlar kelp sûretine girerler. Cehennemde uluşurlar. Bu elîm azabdan Allah'ın merhametine sığınırız. Zîra Yahya İbni Meâz'ın da dediği gibi bu iki hal, yâni cennetten mahrum olmakla cehenneme girmek birbirinden büyük iki musibettir. Çünkü cennetin mahrûmiyetine sabredilmez. Cehennemin de azâbına tahammül edilmez. Bununla beraber, cennet ni'metlerinden mahrûmiyet, cehennemin elîm azâbından daha kolaydır. En büyük felâket îmansızlık sonucu ebedî cehennemlik olmaktır. Bir

---

(43) Fussılet Sûresi, âyet: 40
(44) İnsan Sûresi, âyet: 21-22
(45) Mü'minûn Sûresi, âyet: 107-108

müddet azâba mâruz kaldıktan sonra kurtulma ümidi olursa iş biraz kolay olur. Ebedî bir azâba hangi kalb, hangi nefs tahammül edebilir? Bunun için Hazret-i İsâ der ki:

— Cennet veya cehennemde ebedî kalma düşüncesi şark ve garp ehlinin kalbini parçalar.

Bir gün Hasan Basrî'nin yanında bir hikâye anlatırlar. Cehennemde, (yâ Hannân, yâ Mennân!) diye figan ederek bir sene azap çektikten sonra en son çıkanın (Hınad) adında birisi olduğunu söylerler. Hasan Basrî ağlar ve «keşke» der, «ben Hınad olsaydım.» Hazır bulunanların onun bu sözüne şaşırmaları üzerine şunları söyler:

— Niçin şaşırıyorsunuz? Nasıl olsa bir gün cehennemden çıkmıyacak mı? Benim çıkacağım da belli değil.

Bütün mes'ele; belleri büken, benizleri solduran, ciğerleri dağlıyan, gönülleri paralıyan, gözlerden kanlı yaşlar akıtan bir noktada toplanır. Bu nokta, «son nefeste îmansızlık korkusu» dur.

Bâzıları derler ki: Kederler üç çeşittir:

1 — Yapılan ibâdetin kabûl edilmeme ihtimâlinden doğan keder.

2 — İşlenen günahın afvedilmeme ihtimâlinden doğan keder.

3 — Son nefeste îmansız gitme ihtimâlinden doğan keder.

Bâzılarına göre gerçek ve tek keder yalnız bu sonuncusudur.

Yûsuf İbni Esbât anlatır:

— Bir gün Süfyan Sevrî'ye gitmiştim. Çok ağlamıştı. Son derece kederliydi. «Bu ağlamanıza sebep günahlar mı?» dedim. «Hayır» dedi, «Allah'a karşı günahlar

daha hafif. Benim korktuğum son nefeste îmansız olma ihtimâlidir!»

Allah'tan dileğimiz odur ki bizi böyle bir musibete müptelâ etmesin. Bizden ni'metini esirgemesin. İmanlı ölüm nasib etsin.

SORU: «KORKU YOLU» nu mu, yoksa «UMUT YOLU» nu mu tercih edeyim?

CEVAP: Her ikisini birden!.. Sâdece birisi kâfi değildir. Esâsen hakikî umut, korku ile beraber olur. Ayni şekilde hakikî korku, umut ile beraber olur. Daha önce de söylendiği gibi gerçek mü'min hem Allah'ın azametinden korkar, hem de rahmetinden ümit kesmez. Bunun için derler ki:

— Umutlu kişi aynı zamanda korkar. Korkan kişi ayni zamanda ümitvâr olur.

SORU: Bu iki yoldan birinin, kısmen de olsa diğerine üstünlüğü olabilir mi?

CEVAP: Esas itibariyle olamaz. Yâni KORKU ile UMUT bir arada bulunmalıdır. Fakat bâzı hallerde birinin gâlip geldiği olabilir. Meselâ; kişi sıhhatli ve bolluk - varlık içinde olduğu zamanlar KORKU önde gelmelidir. Hasta ve zayıf olduğu zamanlar ise UMUT önde gelmelidir. Âlimlerimiz bu mes'eleyi bu şekilde îzah ederler. Hastalık ve zayıflık anlarında daha çok Allah'ın rahmetini ummak, rivâyet edilen bir kudsî hadîse dayanır. Allah buyurur:

— Ben, benim korkumdan gönülleri kırık olanların yanındayım.

Sıhhatli, kuvvetli ve imkânı bol olduğu zamanlarda Allah'tan korkan kimsenin, hastalık ve zayıflık ânında daha çok Rabbının merhametine sığınması yerinde olur. Nitekim Kur'anda buyurulur:

— Gerçekten, (Rabbımız Allah'tır) deyip sonra sebat gösterenler var ya, onların üzerine ölüm ânında veya dehşet hâlinde, (korkmayın, mahzûn olmayın, va'dolunduğunuz cennetle neş'elenin.) diye melekler inecektir. (46)

SORU: Allah hakkında hüsn-ü zan etmek hususunda birçok rivâyetler vardır. Buna göre «UMUT YOLU»nun ağır basması gerekmez mi?

CEVAP: Evet, doğrudur. Allah hakkında daima hüsn-ü zan etmek gerekir. Ancak Allah'a isyan etmekten sakınmak, azâbından korkmak ve onun yolunda gitmek te bir hüsn-ü zandır. Bu mevzuda insanların bir çoklarının hatâya düştüğü bir nokta vardır.

— «UMUT» ile «TEMENNİ» yi birbirine karıştırmak.

Bunlar farklı şeylerdir. UMUT, bir esâsa dayanır. Yâni bunun bir mesnedi vardır. TEMENNİ ise bir esâsa dayanmaz, mesnedi yoktur. Bunu bir misâlle açıklıyalım. Meselâ iki çiftçiden biri, ekim zamanı tarlasını sürer, tohumunu eker, hasad zamânı şu kadar mahsul almayı bekler. İşte bu «UMUT» tur. Onun bu ümidi bir esâsa dayanır ki o da daha önceden tarlayı sürüp tohumu atmış olmasıdır.

Diğer çiftçi, zamanında tarlayı sürmez, tohumunu atmaz, tembellik eder, ekim zamanını gafletle geçirir. Sonra hasad zamânı gelince şu kadar mahsul almayı bekler. Onun bu hareketi hiç bir esâsa dayanmıyan boş bir temenniden ibarettir.

İşte ibâdet ve Allah'a kulluk mevzuunda kişinin durumu da böyledir. İbâdetini yapan, isyan etmekten kaçan kişi, yaptığı ibâdetin kabûl edilmesini, ufak - tefek

---

(46) Fussılet Sûresi, âyet: 30

kusurlarının bağışlanmasını, büyük sevablara garkolunmasını bekliyebilir. Onun bu hareketi bir hüsn-ü zandır. Mesnedi olan bir umuttur. Birinci çiftçi misâli o, önceden tohumunu atmıştır. Hasad zamanında mahsûl almayı ummak hakkıdır.

Halbuki kişi bu esastan gâfil olur, ibâdet etmez, günah işler, Allah'ın öfkesine ve rızâsına aldırmaz, azâbından korkmaz, bir de cennet umar ve cehennemden kurtulmayı beklerse onun bu hareketi hiç bir mesnedi olmıyan kuru bir temenniden ibârettir. Böyle bir hareketin adı hüsn-ü zan olamaz. Bu doğrudan doğruya dalâlettir, hatâdır. İkinci çiftçi misâli ekim zamanında tarlasına tohum atmıyan bu kişinin hasad zamanında mahsul beklemeye hakkı yoktur.

— **Kurtuluş istersin, fakat kurtuluşa götüren yollara girmezsin. Karada gemi yürür mü?**

Peygamberimizden rivâyet edilen bir hadîs bu gerçeği daha iyi açıklar:

— **Akıllı kimse o kişidir ki, nefsini kullanır. Ölüm sonrası için hazırlık yapar. Âciz kimse ise hevâ-yı nefsine uyar. Her kötülüğü yapar. Sonra da hiç bir esâsa dayanmadan Allah'tan cennet temenni eder, cehennemden kurtuluş ister.**

Bu mevzuda Hasan Basrî şöyle der:

— Mağfiret temennisi, bâzı insanları felâkete sürükler. Hiç bir esâsa dayanmadan Allah'tan «yarlığama» temenni ederler. Bu yüzden sevabsız ve iflâs etmiş olarak dünyadan ayrılırlar. Derler ki:

— Allah'a hüsn-ü zannımız vardır!

Bunlar yalan söylerler. Eğer hüsn-ü zanları olsa nefislerine uymazlar, Allah'a itâat ederler.

Bunları söyleyen Hasan Basrî, sonra şu âyetleri okur:

— Her kim rabbına kavuşmayı ümid ve arzu ediyorsa güzel bir amel işlesin. Rabbına ibâdette hiç bir kimseyi ortak tutmasın. (47)

— Rabbınıza karşı beslediğiniz şu zannınız yok mu? İşte sizi o helâk etti. Bu yüzden hüsrâna düşenlerden oldunuz. (48)

Câfer Dab'î anlatır.

— Bir gün Ebû Meysere'yi gördüm. İbâdet için gıdâ rejimi yapmış ve o kadar zayıflamıştı ki kaburga kemikleri sayılıyordu. Dedim ki:

— Ey Meysere! Allah'ın rahmeti üzerinize olsun. Kendinizi niçin bu kadar sıkıyorsunuz? Rabbınızın rahmeti bol değil mi?

Bu sözüme öfkelenen Meysere şöyle dedi:

— Bende, Allah'ın rahmetinden ümidsiz olduğuma dâir herhangi bir emâre gördün mü? Allah'ın rahmeti, onun yolunda olanlara yakındır. Peygamberler, ermişler onun rahmetinin bolluğunu herkesten daha iyi bildikleri halde gece - gündüz rablarının yolundan çıkmazlar. İbâdet ederler, günahlardan kaçınırlar. Ne dersin? Onlar böyle hareket etmekle Allah'ın rahmeti hakkında hüsn-ü zan etmemiş mi oluyorlar? Bil'akis onun cömertliğine hüsn-ü zanları tamdır. Fakat gene biliyorlar ki Allah'ın emirlerini yerine getirmeden, yâni hiç bir esâsa dayanmadan hüsn-ü zan etmek aldanıştan, boş temenniden başka bir şey değildir.

Bu inceliğe dikkat et saâdet yolcusu! Peygamberlerin, ermişlerin hâlini düşün. Gaflet uykusundan uyan. Muvaffakıyet Allah'tandır.

---

(47) Kehf Sûresi, âyet: 10

(48) Fussılet Sûresi, âyet: 23

II

SÖZÜN KISASI

Saâdet yolcusu! Allah'ın rahmetinin bolluğunu; merhametinin öfkesinden üstün olduğunu ve gene merhametinin her şey'i kapladığını; seni mukaddes İslâm ümmetinden yaptığını ve bir çok ni'metlere garkettiğini; kitâbı Kur'an'a (Rahman - Rahıym = Hudutsuz merhamet sâhibi) kelimelerini ihtivâ eden besmeleyi başlık yaptığını; hiç bir şefâatcı olmadan sana gizli - açık bir çok ni'metler verdiğini; diğer tarafdan rabbının heybet ve azametinin kemâlini, öfkesine göklerin ve yerin dahi dayanamayacağını; buna karşılık kendinin gaflet içinde bulunduğunu ve günahlarının çokluğunu; onun ise bütün bu kusurlarına vâkıf olduğunu; akılların idrâk edemiyeceği derecede sevablar vereceğini, buna karşılık hatırlanması bile kalbleri durduracak derecede azab vermeğe muktedir bulunduğunu düşündüğün zaman bir kere Rabbının lûtfuna, bir kere azâbına, bir kere merhametine, bir kere de günahkâr nefsine bakacaksın. Bütün bu düşünüş ve bakışlar seni KORKU ve UMUT yoluna götürecek. Artık sen şerîatın gerçek yoluna girmiş durumdasın. Ne nefsinin her istediğini yaptığı halde boş bir temenni ile avunanlardan; ne de Allah'ın rahmetinin bolluğunu unutarak karamsarlığa düşenlerdensin. Felâket yolları olan ifrat ve tefritten uzaksın. Bunların arasındaki saâdet yolunun şarabını içtin. Sırf UMUT YOLU korkunç soğuğu ile, sırf KORKU YOLU ise korkunç sıcağı ile sâliklerini öldürür. Fakat sen bunlardan kurtuldun. Öyle sanıyorum ki sen, zengin olarak hedefine ulaştın. İki müzmin hastalığı atlattın. Şifâ buldun. Nefsini itâat altına aldın. Gece-gündüz, aralıksız rabbının yolundasın.

Gafleti terkettin. Günahlardan uzaklaştın. Bâzılarının dediği gibi, «cenneti hatırlasan şevkin artar, cehennemi hatırlarsan uykun kaçar!»

Sen, Allah'ın:

— **Hakikat bunlar (Peygamberler) hayır işlerinde yarışırlar, umarak ve korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bize (Allah'a) derin saygı gösterirlerdi.** (49) diye vasıflandırdığı kullarındansın.

Rabbının inâyetiyle bu BEŞİNCİ GEÇİT'i de atlattın. Şimdi senin için dünya ve âhirette nice ni'metler var. Allah'tan dileriz, her birimizi bu yolda dâim eylesin. Çünkü o, merhametlilerin en merhametlisi; cömertlerin en cömertidir. Onun kudreti taallûk etmeden karıncanın kanadı dahi kaynaşamaz.

---

(49) Enbiyâ Sûresi, âyet: 90

ALTINCI BÖLÜM

ÂFETLER

Ey saâdet yolcusu kardeşim! — Allah, yardımıyle her birimize güç versin — Gideceğin doğru yol belli oldu. Şimdi bu yol boyunca, işlediğin güzel amelleri, yaptığın ibâdetleri fesaddan ve zâyi olmaktan korumalısın. Bu, «İHLÂS» ile ve «ALLAH'ın MİNNET HAKKI»nı anmakla olur. Amellerde ihlâslı olmanın iki faydası vardır:

1 — Hulûs-u kalble yapılan ibâdet Allah yanında hüsn-ü kabûl görür. Büyük sevablara vesile olur. Sırf Allah için yapılmıyan ibâdetler ise tamamen veya kısmen reddedilir, kabûl edilmez. Nitekim peygamberimizden rivâyet edilen bir hadîs-i meşhurda şöyle buyurulur:

— (Allah buyurur): **Ortağa muhtaç olmıyanların en muhtaç olmıyanı benim. Kim ki işlediğini sırf benim için işlemez, başkasını ortak ederse benim nasibim onadır. Ben ancak hulûs-u kalble benim için yapılan amelleri kabûl ederim.**

İhlâssız olarak dünyada işlediği amellere karşılık âhirette sevab istemeğe kalkan kimselere Rabbımızın şöyle söyliyeceği rivâyet edilir:

— Dünya hayâtında meclislerde istediğin gibi hareket ettin. Baş oldun. Dilediğin gibi aldın, sattın. Bu hareketlerinde hiç bizim hoşnutluğumuzu düşünmedin. Keyfî hareket ettin. Şimdi bizden ne istersin?

Bu ve benzerleri, amelleri sırf Allah için yapmamanın tehlikeleri ve zararlarıdır. İhlâs'ın zıddı olan riyâ, gizli ve alenî olmak üzere iki rezâlete, ayrıca iki musibete sebep olur.

BİRİNCİ REZÂLET: Kişi bir amel işlediği zaman, melekler sevinçle o ameli alarak Allah'a götürürler. Fakat riyâ karışan, gösteriş için yapılan bu amel hakkında Allah şöyle buyurur:

— Götürün o ameli zındana atın. Sâhibi onu benim için işlemedi. Başkalarına gösteriş için yaptı!

Böylece bu amel ve sâhibi melekler yanında rezil - rüsvâ olur.

İKİNCİ REZÂLET: Peygamberimizden nakledilen bir hadîsde şöyle buyurulur:

— Kıyâmet gününde mürâîler dört isimle çağrılırlar:

— Ey îmansız, ey günahkâr, ey hâin ve ey sapık!.. Amelin zâyi oldu. Ecrin iptal edildi. Nasibin yok. O amelleri kimin için işlediysen git ondan mükâfatını al, ey hileci adam!

Bu sözler kıyâmet günü halk arasında alenen söylenir. Böylece mürâî rezil - rüsvâ olur.

Gene rivâyete göre kıyâmet günü tellâllar yüksek sesle şöyle bağırırlar:

— Ey hakkı bırakıp halka tapanlar! İbâdetleri gösteriş için yapanlar, riyâkârlar! Kalkın, taptıklarınızdan mükâfatlarınızı isteyin. Allah yalnız katıksız ibâdetleri kabûl ediyor!

Riyânın sebep olduğu musibetlere gelince:

BİRİNCİ MUSİBET: Riyâ, cennetten mahrûmiyete sebep olur. Peygamberimizden rivâyet edilen bir hadîste şöyle buyurulur:

— Cennet konuşur ve şöyle der:
Allah beni hasislere ve mürâîlere haram kıldı.
Bu hadîsin îzâhı iki şekilde yapılabilir.

1 — Hasisden maksad, kelime-i şehadeti söylemiyendir. Mürâîden maksad, Allah'a inanmadığı, birliğini tasdik etmediği halde, inanır ve tasdik eder görünendir.

2 — Eğer hasislikten ve mürâîlikten vazgeçmez, nefsini yola getirmezse iki tehlike vardır.

Birincisi: Bu hasislik ve mürâîlik onu küfre götürür. Cennetten mahrum kalır.

İkincisi: İmandan çıkar. Böylece cehenneme müstahak olur. Allah'ın gadabından gene Allah'a sığınırız.

İKİNCİ MUSİBET: Riyâ, cehenneme girmeğe sebep olur. Ebû Hüreyre'nin rivâyet ettiği bir hadîste Resûlûllah şöyle buyurur:

— Kıyâmet günü hesap için ilk huzûra çağrılan üç zümredir:
1 — Kur'an okuyanlar,
2 — Allah yolunda cihad ederek ölenler,
3 — Zengin olanlar.
Bunlardan, önce Kur'an okuyanlar huzûra getirilir. Allah kendisine sorar:
— Peygamberime gönderdiğim kitâbı sana bildirmedim mi?
— Kur'an okuyucu:
— Evet yâ Rabbi?
Allah:
— Öğrendiklerinle neler işledin?
Kur'an okuyucu:
— Gece-gündüz Kur'anı okudum.
Allah:
— Yalan söylüyorsun!

Melekler:
— Yalan söylüyorsun!
Allah:
— Senin maksadın Kur'an okumak değil, «Ne güzel Kur'an okuyor.» dedirtmekti. Nitekim dendi de!..
Sonra maldâr olan huzûra getirilir.
Allah kendisine sorar:
— Dünyada sana mal-mülk ve zenginlik vermedim mi? Kimseye muhtaç olmadan hayat sürmedin mi?
Zengin:
— Evet yâ Rabbi.
Allah:
— Verdiğim bu zenginliğe karşı ne gibi iyi işler yaptın?
Zengin:
— Fakirlere yardım ettim. Sadakalar verdim.
Allah:
— Yalan söylüyorsun!
Melekler:
— Yalan söylüyorsun!
Allah:
— Sen fakirlere yardım olsun diye vermedin. «Ne cömert insan» desinler diye verdin. Nitekim böyle dendi de!..
Daha sonra harbe girip ölen huzûra getirilir. Allah kendisine sorar:
— Söyle, ne yaptın?
Harpte ölen:
— Allahım, senin yolunda cihad etmekle emrolundum. Savaştım, öldürdüm, öldürüldüm.
Allah:

— Yalan söylüyorsun!
Melekler:
— Yalan söylüyorsun!
Allah:
— Sen benim için savaşmadın. Benim için vatan müdâfaasına koşmadın. Sâdece, «ne cesur adam!» desinler diye harbe girdin. Nitekim hakkında böyle söylendi de!..

Ebû Hüreyre şöyle devam eder:

Resûlûllah bunları anlattıktan sonra eliyle dizime vurarak şöyle buyurdu:

— Ey Ebû Hüreyre! Bunlar o kişilerdir ki cehennem ateşi önce onlarla alevlendirilir.

İbni Abbas da şöyle der:

— Resûlûllah'dan işittim. Diyordu ki:

— Cehennem ve cehennem ehli mürâîleri görünce bağırışırlar, inlerler.
Sordular:
— Ey Allah'ın Resûlü, ateş nasıl bağırır, çağırır?
Buyurdu:
«Harâretinin fazlalığından gürler, ses çıkarır.»

Aklı olanlar için bunlarda büyük ibretler vardır.

SORU: (İHLÂS, RİYÂ) ne demektir, bunların hükmü nedir? İşlenen amellere ne gibi tesiri olur?

CEVAP: Âlimlerimizce «ihlâs» iki türlüdür.

1 — Amelde ihlâs,

2 — Sevab talebinde ihlâs.

AMELDE İHLÂS; «Allah'a yakınlık dilemek, onun buyruğuna tâzim, dâvetine icâbet etmek» demektir. İyi bir inanç, amelde ihlâsa vesile olur. Bu ihlâsın zıddı «NİFAK» tır. «NİFAK», «Allah'tan başkasına yakınlık dilemek, yapılan ibâdet ve iyi ameli Allah'tan başkasına gösteriş için yapmak» demektir.

SEVAB TALEBİNDE İHLÂS; «Hayırlı işler işliyerek karşılığında âhirette menfaat ummak» demektir.

Havârîler Hazret-i İsâ'ya sorarlar:

— Hâlis amel nedir? İhlâslı kişi kimdir?

Cevap verir:

— Hâlis amel, katıksız amel yâni sırf Allah rızâsı için yapılan ameldir. İhlâslı kişi ise, yaptığını sırf Allah için yapan, ondan başka hiç bir kimsenin yaptığı ameli öğmesini istemiyen kişidir.

Bir kimsenin yaptığı herhangi bir iyiliği Allah'tan başka kimsenin övmesini istememesi riyâyı önler. İhlâsa vesile olur.

Bâzı âlimlerimizin (İHLÂS)ı **târifleri:**

Cüneyd:

— (İHLÂS); Amelleri kedere vesile olacak şeylerden tasfiye etmektir.

Fadîl:

— (İHLÂS): Bütün zevkleri unutmak ve yapılan amelleri devamlı murâkabe altında bulundurmaktır.

Peygamberimiz, ihlâs hakkında sorulduğu zaman şöyle buyurur:

— **Rabbım Allah, dersin. Sonra o nasıl emrediyorsa öylece istikamete gelirsin.**

Bu hadîsin îzâhı şöyledir:

(Hevâ-yı nefsine tapmazsın. İbâdetini katıksız Allah için yaparsın. Allah nasıl emrediyorsa öylece istikamete gelirsin.)

Bu hadîs bize, ibâdetlerimizde ve hayırlı işlerimizde Allah'tan başka hiç bir şey'e en ufak bir meyil göstermememiz gerektiğini ifâde etmektedir. İşte gerçek ihlâs budur. Yâni yapılan şeyde yalnız Allah'ın hoşnutluğunu gözönünde bulundurmak!..

(İhlâs)ın zıddı (riyâ) dır. Riyâ, âhirete taallûk eden, Allah'ı alâkalandıran bir fiille dünya menfaati dilemektir.

Riyâ iki çeşittir:

1 — SIRF RİYÂ (katıksız riyâ),

2 — KARIŞIK RİYÂ (katıklı riyâ).

Sırf riyâ, işlediği ameli sırf dünyalık sağlamak için yapmaktır.

Karışık riyâ ise, işlediği ameli hem dünya menfaati, hem de âhiret menfaati sağlamak için yapmaktır.

Buraya kadar (İHLÂS) ve (RİYÂ) nın ne demek olduğunu açıkladık. Şimdi de bunların yapılan amellere ne gibi tesirleri olduğunu görelim:

Amelde ihlâs; kişinin Allah'a yaklaşmasına vesile olur. Sevap talebinde ihlâs ise, amellerin kabûl edilmesine ve ecrinin çok olmasına sebep olur. Birinci, ihlâsın zıddı olan (NİFAK), amelleri bâtıl eder; sevâba müstahak olmaktan çıkarır.

SORU: İhlâs nerelerde olur? Hangi amellerde vâcibdir veya değildir, her amelde iki ihlâs da bulunur mu?

CEVAP: Bâzı âlimlerimize göre ameller üç kısımdır. Birinci kısım amelde her iki ihlâs ta vukû bulur. Bunlar aslî ve zâhirî ibâdetlerdir. İkinci kısım amellerde her iki türlü ihlâs da vukû bulmaz. Bunlar aslî - bâtınî ibâdetlerdir.

Üçüncü kısım amellerde yalnız, (sevab talebinde ihlâs) vukû bulur. Bunlar da mübah olan amellerdir.

SORU: İhlâs, amelden önce mi, sonra mı, yoksa amel esnâsında mı olmalı?

CEVAP: Amelde ihlâs, fiil esnâsında olur. Yâni hayırlı işi yaparken veya ibâdet ederken ihlâslı olmak gerekir. İş bittikten sonra olamaz.

Sevab talebinde ihlâs ise, bâzan amel işlendikten sonra da olabilir. Bâzı âilmlerimize göre ise ihlâs, fiilin bitimi esnâsında olmalıdır. Fiilin bitimi esnâsında kişi hangi niyyette ise ameli ona göre değerlendirilir.

SORU: Her amel için başlı başına bir ihlâs şart mıdır, yoksa bütün amellere bir ihlâs yetişir mi?

CEVAP: Bu hususta âlimlerimizin fikirleri değişiktir. Bâzılarına göre her bir amel için ayrı bir ihlâs şarttır. Bâzılarına göre de bütün ibâdetler için bir ihlâs kâfidir.

Namaz - abdest gibi birbirine bağlı ibâdetlerde ise bir ihlâs yeter. Çünkü bunlardan biri bozulursa çok kere diğeri de bozulur.

SORU: Bir kimse yaptığı hayırlı bir iş sebebiyle sâdece Allah'tan dünya menfaatı istese, insanların kendisini öğmelerini hatırına getirmese ve onlardan herhangi bir menfaat beklemese o kimsenin bu hareketi riyâ sayılır mı?

CEVAP: Ne demek? Yapılan bir hayır işiyle dünya menfaatı sağlamaya kalkışmak riyânın tâ kendisidir. Âlimlerimiz derler ki:

— Riyâda esas olan, murâd edilen şeydir.

Mâdemki kişi yaptığı hayırlı işle dünya menfaati sağlamak istiyor. O halde bu riyânın tâ kendisidir. İster o dünyevî menfaati Allah'tan istesin, isterse kullardan istesin, farketmez. Nitekim Allah buyurur:

— **Kim âhiret sevâbını isterse onun sevâbını artırırız. Kim de dünya menfaatini isterse, ona da dünyalık veririz; fakat âhirette ona hiç bir nasib yoktur. (1)**

---

(1) Şûrâ Sûresi, âyet: 20

Yapılan bir hayırlı işte iki hal vardır:

1 — İşi yapanın hangi niyyetle yaptığı,

2 — İnsanların bu işi görmesi veya görmemesi.

Riyâya sebep, bu iki şeyden birincisidir. Kişinin niyyeti fâsid değilse insanların görmesi riyâya sebep olmaz. Gerçi (Riyâ), (Rü'yet - görmek) aslındandır. Fakat bu, riyânın ekseriyetle insanların görmesiyle vukû bulmasındandır. Esas riyâya sebep olduğu için değildir.

SORU: Yaptığı hayırlı bir iş yüzünden Allah'tan dünyevî menfaat isteyen kimse, bunu insanların minneti altına girmemek ve rabbına ibâdet edebilmek gâyesiyle istemiş olsa gene riyâ olur mu?

CEVAP: İnsanların minneti altına girmemek çok malla, makam ve rütbe ile olmaz ki!.. Muhânete muhtaç olmak istemiyen kanaat eder. Allah'ın verdiğiyle yetinir. İnsanlara muhtaç olmamanın tek çâresi kanaattir. Kanâatkâr olan ve Allah'ın rızk hususundaki kefilliğine îtimad eden herkese meşrû kazancı kâfi gelir. (Allah'a ibâdet etmek gâyesiyle dünyevî menfaat talep etme) hususuna gelince:

— Eğer gerçekten bu niyyetinde samimî ise yâni daha çok Allah'a ibâdet etmek, hayırlı işler yapmak istiyorsa o zaman riyâ olmaz. Çünkü o bu niyetiyle ya âhirete âit bir şey yapmış veya hayırlı bir iş işleyerek cemiyete faydalı olmuş oluyor. Hayırlı bir iş yapmayı dilemek, yâni yararlı bir teşebbüste bulunmak ise riyâ sayılamaz. Bu mevzu çok mühimdir ve inceden inceye bilinmesi gerekir. Meselâ yaptığı hayırlı bir iş sebebiyle Allah'tan dünyevî meta' istiyen bir kimse bundan, maldâr olmayı ve bu yüzden halk arasında ve âlimler yanında îtibar kazanarak:

1 — İslâmî inançları kuvvetlendirmeyi,

2 — İslâmî inançlara aykırı mezhepleri çürütmeyi,

3 — İlmî neşriyat yapmayı,

4 — Halkı dinî faaliyetlere teşvik etmeyi kasdediyor ise onun bu isteği riyâ sayılmaz. Çünkü bütün bunlar, hakikatin gâlip gelmesini istemek, onun zaferi için çalışmak demektir. Fakat bunları yapmak niyetiyle dünya metâı talep eden kimse sonra bu faaliyetlerinden dolayı kendi nefsi için bir şeref payı ayırmağa kalkarsa o zaman riyâ olur.

Öteden beri bâzı Tanrı Erenleri sıkıntılardan kurtulmak ve dünya malına sâhip olmak için (VÂKIA Sûresi) ni okurlar. Bir gün bir büyüğümüze bunun (ibâdet sayılan bir amelle yâni Kur'an okumakla dünya metâı talep etmek demek olup olmadığını) sordum. Bana şöyle cevap verdi:

— Tanrı Erenlerinin o sûreyi okumaktan maksatları bir temenniden ibarettir. Yâni onlar o sûreyi okuyarak Allah'tan, kendilerini kanâatkâr yapmasını, ibâdet etmek ve ilim öğrenmek için kuvvet vermesini dilerler. Böyle dilekler hayırlı dilekler cümlesindendir. Dünyalık istemek değildir.

Sıkıntılı zamanlarda bu sûrenin okunması, peygamberimizden ve sahâbeden bize kadar ulaşan haberlere dayanır. Hattâ rivâyete göre İbni Mes'ud, ölümüne yakın bütün malını - mülkünü hayır işlerine sarfeder, çocuklarına hiç bir şey bırakmaz. Bunun üzerine kendisine, (çocuklarına niçin mal bırakmadığı sorulunca) şu cevabı verir:

— Ben onlara (Vâkıa Sûresi)ni bıraktım.

İşte s a h â b e d e n nakledilen bu h a b e r l e r üzerine, s ı k ı n t ı l ı a n l a r ı n d a V â k ı a sûresini okumak, â l i m l e r ve e r m i ş l e r arasında bir âdet oldu. Yoksa Tanrı Erenleri dünya sıkıntılarına aldırmazlar. Hattâ sıkıntı içinde yaşamayı hayır addeder-

ler, ganimet sayarlar. Allah'ın kendilerine bir lûtfu kabûl ederler. Ni'metlere garkolmayı ve bolluk içinde yaşamayı ise uğursuzluk ve musibet sayarlar. HAK-YOL yolcularının sermâyesi açlıktır. Bu yol (TASAVVUF EHLİ) nin, benim, benim büyüklerimin ve ilk sâf müslümanların yoludur. Daha önce de belirtildiği gibi bu sûreyi okumaktan maksad, kanâatkârlığı dilemek; ibâdet edebilmek ve hayırlı işler yapabilmek için Allah'ın yardımını talep etmektir. Mâruz kalınacak muhtemel bir sıkıntıya karşı zaaf göstermek ve zevku-safâ için dünyalık istemek değildir. Bunun üzerinde bilhâssa şunun için duruyorum:

— Bâzı insanlar bu sûreyi gerçekten mal - mülk sâhibi olmak, dünyalık toplamak için okurlar. HAK-YOL yolcuları ise yukarıda îzâh ettiğim gibi iyi niyyetlerle okurlar. Bir kısım insanlar bu iki zümreyi ayırt edemezler. Kurunun yanında yaşı da yakmak gibi bir duruma düşerek HAK-YOL yolcularını, (ibâdet yoluyla dünyalık istemek) gibi bir töhmet altına sokarlar. Halbuki onlar hakkında böyle düşünmek yanlıştır.

U C Ü P

İbâdetlerin fesâdına sebep olanlardan biri de (ucüp) tür. Ucüp; (kişinin, yaptığı hayırlı bir işi kendine mâl etmesi, Allah'ın lûtfunu tanımaması ve bunu kendisinin büyük bir muvaffakıyeti olarak görmesi)dir.

Ucüb'ün iki büyük zararı vardır:

BİRİNCİ ZARAR: Ucüp, Allah'ın yardımına sed çeker. Ucüb eden kimse rabbının yardımına nâil olamaz. Rezil olur. Allah'ın yardımından mahrûm olmak kişi için felâkettir, ölümdür. Nitekim esûlûllah buyurur:

— Üç şey felâkettir:

1 — Hırs ve bahillik,

2 — Hevâ-yi nefse uymak,

3 — Kendini beğenmek (ucüb).

İKİNCİ ZARAR : Ucup, ibâdetleri ve yapılan güzel amelleri isfad eder, mahveder. Bu gerçeğe işâret eden paygamber Hz. İsâ şöyle der :

— Ey havâriler, nice kandiller vardır ki rüzgâr onları söndürür. Nice âbidler vardır ki ucüp onların ibâdetlerini ifsad eder. Kendilerini abidlikten çıkarır.

Işık veremiyen lâmba neye yarar? Demek ki esen rüzgâr lâmbanın ışığını söndürdüğü gibi ücup te güzel amelleri mahvetmekte, faydasız hâle getirmektedir. O halde yapılan ibâdeti semeresiz hâle koyan ucübden sakınmak herkese vâciptir.

SORU : Ucüp ne demektir, amellere ne gibi tesiri olur, açıklar mısınız?

CEVAP : Ucüp, (kişinin, işlediği güzel bir ameli büyütmesi)dir. Âlimlerimiz bunu daha geniş şekilde şöyle açıklarlar :

— Ucüp,(kişinin işlediği bir amel-i sâlihin şerefini Allahtan başkasından bilmesidir.) İşlenen güzel amellere şerefi ancak Allah verebilir. Allahın değer vermediği bir amel hiç bir zaman şeref kazanamaz. Ucüp sahibi kişi ise kendini beğendiğinden yaptığı bir işin tamamen kendi mahâretinin eseri olduğunu söyler. Bâzan da her şeyi, muvaffakıyetinde sebep durumunda olan insanlara bağlar.

Ucüb'ün zıddı, Allah'ın ni'metini hatırlamaktır. Bu, şu demektir:

— Kişinin başarısı, Allah'ın lûtfu ve yardımiyle olur. Ameller ancak onun vereceği değere göre şeref kazanır.

Bir kimsenin ucüp'e düşeceği sırada Allahın bu minnet hakkını hatırlaması farzdır. Böyle bir tehlike vârid olmadığı zamanlarda ise nâfiledir.

Ucüp'ün amellerdeki tesirine gelince, bazı âlimlerimize göre işlediği güzel bir amelde ucüp'e düşen kimse

eğer ölmeden önce tevbe ederse ameli makbul olur. Tevbesiz ölürse ameli bâtıl sayılır. Amelin bâtıl olması, kişinin sevap almağa hak kazanamaması demektir.

SORU : Allah'ın güzel ameller işlemeğe muvaffakıyet verdiği, fiilleri şereflendirdiği ve mükâfatlandırdığı hususunda nasıl ücup edilebilir?

CEVAP : Ucüp eden yâni yaptığı işte ancak kendini gören ve kendini beğenenler üç kısımdır :

1 — Her fiilinde Ucüp edenler, yalnız kendini görüp kendini beğenenler. Bunlar mûtezile ve kaderiye inancına sahip olanlardır. Fiillerinde hiç Allah'ın minnet hakkını tanımazlar. Allah'ın lûtuf ve yardımını inkâr ederler. Bunlar her hal ve fiillerinde ucüp içindedirler.

2 — Dâima Allah'ın minnet hakkını düşünerek hiç bir hal ve filllerinde ucüp'e düşmeyenler. İşte doğru yolda olanlar bunlardır.

3 — Bazen Allah'ın minnet hakkını hatırlıyarak ucüpten kurtulan, bâzan da bundan gâfil olarak ucüb'e düşenler. Çoğunlukla halk tabakası bu sınıftandır.

SORU : Ucüp ve riyâdan başka ibâdetlerin kabulünü engelliyen şeyler var mı?

CEVAP : Evet. İbâdetlerin kabul edilmemesine sebep olan bir çok şeyler vardır. Fakat ucüp ve riyâ bunların başında gelir. Yâni bunlar asıl sebeplerdir. Diğerleri bunlardan neş'et eder. Onun için bilhassa bu ikisini ele almayı uygun bulduk.

Bazı âlimler, kulun amellerini on şeyden koruması gerektiğini söylerler. Bu on şey şunlardır :

1 — Nifak : Müslümanlar arasına ayrılık tohumu serpmek, dinde riyâ yapmak.

2 — Riya : Bir ibâdeti, bir hayır işini insanlara gösteriş için yapmak,

3 — Müslümanlar arasında bozgunculuk yapmak,

4 — Yapılan iyiliği başa kakmak,
5 — Başkalarına eziyet etmek,
6 — Nedâmet duymak,
7 — Ucüp : Gözünde kendisini büyütmek,
8 — Hasret : Elinden çıkan bir nimet yüzünden devamlı surette kederlenmek.
9 — Allah'ın vereceği muvaffakıyeti umursamamak.
10 — Herhangi bir hususta insanların ayıplanmasından korkmak.

Bu on şeyin herbirinin zıtları ve amellere zararları vardır.

1 — Nifakın zıddı amellerde ihlastır.
2 — Riyânın zıddı, yapılan iyiliğin veya ibâdetin ecrini yalnız Allah'tan beklemektir.
3 — Bozgunculuğun zıddı birlik- beraberliktir.
4 — Başa kakmanın zıddı, iyiliği yapıp Allah'a havale etmektir.
5 — Ezâ'nın zıddı, fiilerini korumak ve güzelleştirmektir.
6 — Nedametin zıddı, kendine sahip olmak ve hiç bir günah şey işlememektir.
7 — Ucüb'ün zıddı, Allah'ın minnet hakkını hatırlamaktır.
8 — Hasretin zıddı, hayırlı ganimet edinmektir.
9 — Umursamamanın zıddı, Allah'ın vereceği muvaffakıteye tâzim etmektir.
10 — İnsanların ayıplamasından korkmanın zıddı, Allah'tan korkmaktır.

Bu on şeyin amellere olan zararlarına gelince :

1 — Nifak, amellerin fesâdına sebep olur.
olur.
2 — Riyâ, amellerin kabûl edilmemesine sebep olur.

3,4 — Başa kakmak ve ezâ yapılan iyilikleri bâtıl eder.
5 — Nedâmet, bütün amelleri ifsat eder.
6 — Ucüp amellerin sevaplarını giderir.
7,8,9 — Hasret, umursamama ve insanların ayıplaması korkusu amellerin değerini düşürür.

Âlimlerimizin amellerin korunması hakkında söyledikleri bunlardır. Ben ce bir amelin kabûlü veya reddi, o amel işlenirken yapılacak davranışa bağlıdır. Eğer kişi işlediği ameli, gerekli her türlü tâzîmi göstererek yapıyorsa kabûle şâyandır. Yok, istihfafla yapıyorsa kabûle şayan değildir, reddedilir. Amellerin fesâda uğraması, faydalarının iptal edilmesi demektir. Fesâda uğrayan bir amelin bazan bütün sevabı iptal edilir. Bazen de bütün sevap iptal edildiği gibi, bahşiş kabilinden verilen ihsanlar da iptal edilir. Sevap, işlenen iyi amellere karşılık olarak verilen mükâfattır. Bunun dışında fazladan verilen sevaplar da vardır. Ameller, yerine ve durumuna göre değişiktir. Yâni mühim, daha mühim ve en mühim yerler ve haller olabilir. Meselâ; avamdan birisine ihsanda bulunmaktansa ehl-i hayırdan birisine ihsanda bulunmak daha iyidir. Ana - babaya ve bir peygambere ihsanda bulunmak başta gelir.

I

Saadet yolcusu! Bundan önceki tehlikeli geçitleri geçerek buraya kadar geldin. Onların bütün meşakkatlerine tahammül ettin. Güçlüklerini yendin. Şimdi korkulu bir geçittesin. Bunu da mutlaka aşmalısın. Önceki geçitlerde elinde sermaye yoktu. Sadece kötü huylarını terketmek ve ibâdet etmek sûretiyle sermaye edinmeye çalışıyordun. Şu anda bunu başarmış durumdasın. Elinde sermaye de var. İşte bu geçit onun için korkulu. Çünkü

burayı aşamazsan bu sefer elindeki sermayeni de kaybetmiş olacaksın. Bu geçitte eşkiyalar çoktur. Seni soya bilirler. Kötü huyları terketmek ve ibâdet yapmakla kazandığın sermayeni elinden alabilirler. Bu yol kesicilerin en tehlikelileri riyâ ve ucüb'dür. Şimdi bunların her birini ayrı ayrı inceliyelim.

R İ Y Â

Riyâyı dört esâsı açıklıyarak inceliyeceğiz:

BİRİNCİ ESAS : Allah buyurur;

— **Allah odur ki, yedi kat göğü ve yerden de bir okadar (yedi kat) yaratmıştır. Allah'ın hükmü bütün bunlar arasında iner durur; bilesiniz ki Allah her şeye kâdirdir ve ilmi her şeyi kuşatmıştır. (2)**

Allah bu âyette sanki şöyle buyuruyor :

— Ey insan; ben gökleri, yeri ve bunlarda olan her şeyi yarattım. Tâki benim kudretimin sonsuz olduğunu, ilmimin her şey,i ihâta ettiğini bilesin. Böyle olduğu halde sen yalan-yanlış iki rek'at namaz kılar veya bir hayır işi yaparsın. Bu yaptıklarını benim bilmem ve seni mükâfatlandırmam yetmiyormuş gibi bir de insanların bilmesini ve seni övmelerini istersin. Bu, vefâsızlık değil mi? Hangi akıl sahibi razı olur buna? Yazık sana! Düşünmez misin?

İKİNCİ ESAS : Birisinin binlerce lira değerinde bir mücevheri olsa, onu bu değeriyle alacak müşteri varken götürse bir kaç pula başka birisine satsa bu, büyük bir aldanış olmaz mı? Bu hareket onun iş bilmezliğine, câhilliğine ve aklının noksanlığına delâlet etmez mi? İşte Allah'ın hoşnutsuzluğunun ve vereceği sevapların yanında

---

(2) Talâk Sûresi, âyet: 12

kulların medhi, yüzbinlerin yanında bir kaç pul kadar değildir. Yapacağı ibâdeti yalnız Allah rızâsı için yapmak yerine, âciz ve fânî insanların övmesi için yapan kimse, bu misaldeki akılsız mücevher sahibinden daha öteye geçemez. Bu ise aldanışların en büyüğüdür. Düşün bir kere; ibâdetlerini, iyi amellerini hep insanların medhini kazanmak için yapan kimse ömrü boyunca yüzbinlerce lira değerinde mücevherlerini bir kaç pula satmış, sonra da müflis olarak âhırete gitmiş oluyor. Halbuki yalnız Rabbının rızâsı için ibâdet etse dünya kendisine uyar. Allah her iki âlemde muradını verir. Çünkü dünya ve âhıretin sahibi odur. Nitekim Kur'anda buyrulur :

— **Kim dünya mükâfâtını isterse bilsin ki, dünyanın da âhıretin de bütün mükâfâtı Allah'ın yanındadır. Allah bütün söylenenleri işitir, yapılanları görür.** (3)

Peygamberimiz de bir hadisinde şöyle buyurur :

— **Allah âhırete taallûk eden bir amel karşılığında dünyalık verir. Fakat dünyaya taallûk eden bir amel karşılığında âhireti vermez.**

Bu âyetle hadisten çıkan sonuç şudur :

— Amellerini sırf Allah için yapan kimse, hem dünyasını hem de âhıretini mâmûr etmiş olur. Fânî dünya için veyahut da insanların methini kazanmak için yapan kimse âhıretini aslâ mâmûr edemez. Bazan dünyada istediğine de nâil olamaz. Nâil olsa bile bâki kalmaz. Çünkü dünya bâki değildir. Böylece hem dünyasını hem de âhıretini mahvetmiş olur.

Düşün, ey aklı olan kimse!

ÜÇÜNCÜ ESAS : Methine nâil olmak için gösteriş yapmağa kalkıştığın kimse senin bu niyetini bilseydi,

---

(3) Nisâ Sûresi, âyet: 134

muhakkak sana öfkelenir, seni hakîr görürdü. O halde aklı olan bir insan, hoşnutluğunu talep ettiği zaman kendisine kızan ve tahkîr eden böyle birisi için nasıl gösteriş yapmağa kalkışır? Ey akıllı adam! Amellerini öyle birisi için işle ki kendi rızâsı için işlediğini bilince seni sevsin. Sana ikramlarda bulunsun. Zengin yapsın. Daha ilerisi her ihtiyacını temin edebilecek kudrette olsun. Bu ise ancak kâinâtta mutlak tasarruf sahibi olan Allah olabilir.

DÖRDÜNCÜ ESAS : Bir kimse dünya sultanlarının en büyüğüne yaklaşmak ve onun iltifâtına nâil olmak istese ne yapması gerekir? Şüphesiz sultanın hizmetine girmesi ve onun hoşuna gidecek bir hizmette bulunması gerekir. Bu kimse, sultanın iltifâtına mazhar olmayı, ona lâyık bir hizmette bulunmakta değil de, onun çöpçüsü durumunda olan birisini hoşnut etmekte arasa, nasıl ki sefihliğini ve aşağılığını ortaya koymuş olursa; Allah'ı bırakarak fânî bir kulun methini kazanma yoluna giden bir kimse de ayni şekilde aşağılığını ve zevksizliğini ortaya koymuş olur. Onun bu halini görenler sorarlar :

— Ey akılsız adam; Sultanın hoşnutluğunu kazanman mümkün iken bu süpürgeciyi memnun etmekte ne fayda görüyorsun? Sultanın kendisine öfkelenmesi yüzünden süpürgeci de sana kızıyor.

Ey hakîkat yolcusu! İşte mürâinin hâli bu adamın hâline benzer. Kâinâtın mutlak sultânı Allah dururken süpürgeci mesabesinde bile olmıyan âciz ve hakir bir kulu memnun etmekte, ona gösteriş yapmakta ne fayda görüyorsun? Böyle bir hareket senin gayretsizliğine ve basîretsizliğine delâlet eder. Sana yaraşan, amelleri yalnız Allah için yapmaktır. Sen kendi isteğinle kimseye kendini sevdiremezsin. Çünkü bütün gönüller onun elin-

dedir. Dilerse onları hep sana çevirir ve senin sevginle doldurur. Böylece kendi çalışmanla nâil olamıyacağın şeylere erişmiş olursun. Bunu böyle bilmez ve kendi ilmin, kendi gayretinle fânî insanların sevgisini kazanmak istersen Allah onların gönlünü senden uzaklaştırır, tek başına kalırsın. Bütün insanlar senden nefret ederler. Sana öfkelenirler. Böylece hem insanların hem de Allah'ın kızgınlığını üzerine çekmiş olursun. Hayf sana o zaman!

Hasan Basrî anlatır :

— Birisi vardı. Bir ara Allah'a yaptığı ibâdetlerle meşhur olmayı düşündü. Namaz vakitleri câmiye herkesten önce gelir, bitince de en sonra çıkardı. Namaz vakitleri yaklaştı mı, o hep namaz kılar; günlerini oruç tutmakla geçirir, zikir meclislerine devam ederdi. Böylece yedi ay geçti. Sonra her kim onu görse, (amma da utanmaz mürâi adammış!) demeğe başladı. Bunun üzerine o adam tenhâya çekildi. Tevbe etti. Bütün ibâdetlerini Allah rızâsı için yapmağa karar verdi. Onu bundan sonra görenler, (mâşâallah, kendini düzeltti, doğru yola girdi, ne mutlu ona!) derlerdi.

Bunu anlatan Hasan Basrî sonra şu âyeti okur:

— Hakikat, îman edip iyi ameller yapanlar var ya, çok esirgeyici Allah, onlar için gönüllerde bir sevgi yaratır. (4)

Bu âyet açıkca gösteriyor ki Allah dilediği kulunu insanlara sevdirir.

— Ey riyâkârlıkla sevab peşinde koşan kişi! Muhal olan bir şey'i istiyorsun. Çünkü Allah riyâkârların ümidlerini boşa çıkarır. Amellerini iptal eder. Ellerinde yorgunluktan başka bir şey kalmaz. Kim Allah'ın rızâsını istiyor, ona kavuşmayı düşünüyorsa, amelleri sırf onun

---

(4) Meryem Sûresi, âyet: 96

için yapsın. Cennet - cehennem her şey onun elindedir. Onun yollarından git ki sana gerekli azığını versin. İnsanlar hiç bir şey'e mâlik değildir. Allah sevdirmedikçe onlar seni sevemezler.

UCÜP

Ucüb'ü, dört esâsı açıklıyarak inceliyeceğiz:

BİRİNCİ ESAS: Kişinin ameli Allah'ın rızâsına ve kabûl edilmeye uygun düştüğü yerde değer kazanır. Bir işçi bütün gün boyunca birkaç kuruşa çalışır. Bir gece bekçisi de bütün gece boyunca birkaç kuruşa çalışır. Diğer san'at sâhipleri de öyledir. Gece - gündüz muayyen bir miktar kazanç için çalışırlar. Kazançları mahduttur. Halbuki ihlâsla yapılan ameller hususunda durum böyle değildir. Nitekim Allah buyurur:

— **Ancak sabredenlere ecirleri hesapsız ödenecektir. (5)**

Rivâyet edilen bir hadîs de şu meâldedir:

— **(Allah buyurur): Oruç tutanlar için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiçbir kimsenin hâtırına gelmediği ni'metler hazırladım.**

Sabahtan akşama kadar çalışıp yorulanın yevmiyesi birkaç kuruş olduğu halde sâdece yemeğini akşama te'hir edenin kazancı böylece akla - hayâle gelmedik bir şekilde oluyor. Acaba bütün gece ibâdetle ihyâ edilse ne olur? Allah buyurur:

— **Artık onlar için, işlemekte olduklarına bir mükâfât olarak gözlerin aydın olacağı ni'metlerden neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilemez. (6)**

---

(5) Zümer Sûresi, âyet: 10
(6) Secde Sûresi, âyet: 17

İşte, bir gece bekcisinin bütün gece boyunca kazandığı birkaç kuruşa karşılık, ihyâ edilen bir geceye verilen mükâfat! Gecenin bir saatinde kılınan iki rek'at namaz veya bir nefeste söylenen şehâdet kelimesi bile hudutsuz ni'metlere vesile olur. Allah buyurur:

— **Kim bir kötülük yaparsa ona bunun benzerinden başka karşılık yapılmaz. Kim de —erkek olsun, kadın olsun, îmanlı olmak şartıyle— iyi amel ve harekette bulunursa işte onlar, içinde sayısız rızıklara kavuşturulmak üzere cennete girerler.** (7)

Çok kere bir insanın bir nefeslik zamanının ne kendi yanında, ne de başkaları yanında hiç değeri olmaz. Nice nefesler yok yere harcanır. Nice zamanlar boş yere geçer gider. Böyle bir nefeslik zamanın Allah yanında kıymetli olması, o zamanın yerinde harcanmasından ve kabûle şâyan olmasındandır. O halde kişi, haddizâtında kendi amelinin değersiz olduğunu bilmeli ve Allah'ın lûtfiyle kıymet kazandığından ona şükretmeli, ibâdetleri Allah rızâsına uygun olmaktan çıkaran şeylerden sakınmalıdır.

Çünkü ibâdet için sarfedilen zamanın değer kazanmasına sebep, Allah'ın rızâsına uygun olarak sarfedilmiş olmasıdır. Halbuki bu anda onun hoşnutluğuna halel getirecek hareketler bulunursa sarfedilen zaman gene değerini kaybetmiş ve boş yere harcanmış nefesler arasına girmiş olur. Bunu bir misâlle açıklıyalım:

Meselâ bir salkım üzüm pazarda birkaç kuruştur. Fakat sâhibi bu bir salkımı alıp zamanın sultanına hediye etse ve o da kabûl etse ne kadar değer kazanır. Belki sultan onun yüz katı değerini sâhibine verir. Ayni şekilde güzel kokulu bir demet çiçeğin çarşıda ufak bir değeri vardır.

(7) Mü'min Sûresi, âyet: 40

Fakat o bir demet çiçek sultana verilse ve kabûl edilse ne büyük değer kazanır. Halbuki bu bir salkım üzümle bir demet çiçek, sultanın reddetmesine yâni kabûl etmemesine sebep olacak bir hareketle ona verilse ve o da iâde etse gene eski kıymetsiz değerlerine düşerler. Yâni birkaç kuruşa satılırlar.

İşte ibâdetler de böyledir. Allah'ın kabûl edebileceği şekilde yapılırlarsa büyük değer kazanırlar.

İKİNCİ ESAS: Sultanın hizmetine giren birini ele alalım. Aldığı bir miktar para, yeme-içme, giyme karşılığında ona gece - gündüz hizmet eder. Bir yerde durunca ayakta bekler. Bâzan sabaha kadar kapısında muhâfızlık yapar. Bâzan sultanın düşmanına karşı savaşa girer, kıymetli canını onun için fedâ eder. Hâsılı ufak bir menfaat karşılığında — uğradığı zillet ve hakaretler de fazladan olarak — bütün bu tehlikelere göğüs gerer. Zahmetlere katlanır. Bununla beraber aslında o vazifeyi ona veren gene Allah'tır. Sultan ise bir sebep durumundadır.

Düşün şimdi ey insan! O Allah ki seni yoktan var etti. Büyüttü, terbiye etti. Sonra da din ve dünya hususunda zâhirî-bâtınî aklının almıyacağı kadar çok ni'metler verdi. — **O size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Eğer**

> **Allah'ın ni'metini birer birer saymak isterseniz, icmâl sûretiyle bile sayamazsınız. Gerçekten insan çok zâlimdir, çok nankördür.** (8)

Allah'ın bunca ni'metleri yanında sen kalkıp iki rek'at namaz kılıyor veya bir hayır işi yapıyorsun. İleride bunlara ayrıca sevab verileceği de va'dedildiği halde yaptığın ibâdeti gözünde büyütüyorsun. Bunu kendinin yaptığını söylüyor ve onunla böbürleniyorsun. Düşün bir kere. Bu, akıllı bir insanın yapacağı şey mi Allah aşkına?

---

(8) İbrâhim Sûresi, âyet: 34

ÜÇÜNCÜ ESAS: Dünyanın en kudretli bir hükümdârını düşünelim. Bütün küçük hükümdarlar ona arz-ı itâat ederler. Yanında dâima vezirler ve büyük devlet adamları bulunur. Âlimler, filozoflar, akıllı kişiler, tabibler ve bütün büyük insanlar iftiharla onun hizmetine koşarlar. Şimdi bu durumda olan bir hükümdarın avam tabakasından birine iltifat ederek hizmetine aldığını, yanında bir vazife vererek hiç kusurlarına bakmadan, hizmeti karşılığında ona büyük ücretler verdiğini kabûl edelim. Hükümdârın bu iltifatını görenler-işitenler n esöyler? Muhakkak (çok talihli adammış. Lâyık olmadığı halde hükümdarın âtıfeti yüzünden büyük devlete kondu.) derler. Eğer o adam bunun, hükümdarın bir iltifâtı olduğunu düşünmez de kendi başarısı sayarsa görenler - duyanlar ne der? Muhakkak, (ne olacak câhil, akılsız ve seviyesini bilmiyen bir adam. Hükümdarın teveccühü ile devlete kondu. Şimdi de bunu kendi muvaffakıyeti sanıyor) derler.

Düşün şimdi ey insan! Bizim Rabbımız öyle bir sultandır ki, gökler, yer ve bunlarda ne varsa hepsi onu tesbih eder, onu anar.

Gene bizim Rabbımız öyle bir mâbuddur ki, göklerde ve yerde ne varsa hepsi ona istiyerek veya istemiyerek secde eder. Cebrâil, İsrâfil, Mîkâil, Azrâil ve sayısını yalnız Allah'ın bildiği diğer büyük melekler, onun hizmetinde olanlar cümlesindendir. Bu melekler büyük derecelere mâliktir. Günah işlemezler. Allah'a sayısız büyük ibâdetler yaparlar. Mahlûkâtın en hayırlısı Hazret-i Muhammed dâhil yüksek dereceleriyle bütün peygamberler; temiz varlıklarıyle bütün âlimler onun hizmetindedir. Onun hizmetinde olanların en süflîleri yer yüzünün sultanları ve devlet adamlarıdır. Bunlar onun huzûrunda yüzlerini toprağa sürerler. Âcizliklerini îtiraf ederek af

dilerler. O da onların özrünü kabûl edip afvederse mutluluğa ererler. Yoksa rezil olurlar, sonları felâkettir. İşte bizim rabbımız bunca kudret ve azamet sâhibi olduğu halde gene senin kusurlu ibâdetlerini kabûl eder. Huzûruna lâyık olmadığın halde müsâade eder. İstediğin zaman münâcaatını yaparsın. O da seni dinler. Halbuki sen o derece aşağı tabakada bir varlıksın ki, dünya beylerinden birinin huzûruna varmak istesen seni içeri bırakmazlar. Bıraksalar bile yüzüne bakmazlar, derdini dinlemezler. Bulunduğun şehrin belediye reisinin huzûruna kolay kolay giremezsin. Nâhiye müdürü ile görüşmen bile bir mes'eledir. Oysa ki bizim rabbımız olan Allah için böyle bir şey yoktur. Onun mürâcaat kapısı herkese açıktır. Dileyen dilediği zaman baş vurur. Rabbı onu dinler, dileğini kabûl eder. Kusurlu olduğu, şânına lâyık olmadığı halde yapılan ibâdetleri kabûl ederek mükâfatlar verir. Hal böyle iken sen ey insan, nasıl böbürlenirsin? Nasıl kendinde bir büyüklük görürsün? Senin, değil büyüklenmen, kusurlu olduğu halde ibâdetini kabûl ettiği için ayrıca teşekkür etmen gerekir.

DÖRDÜNCÜ ESAS: Bir hükümdârı veya her hangi bir devlet reisini göz önüne alalım. Çeşitli sınıflardan bir çok kişiler hükümdâra veya devlet reisine hediyeler getirmiş olsunlar. Vezirler, kumandanlar, zenginler ve diğer büyükler!.. Değerli hediyelik mücevherleri, nefîs yiyecekleriyle hükümdârın veya devlet reisinin huzûruna girsinler. Bunların arasında bir miktar baklası ile bir bakkal veya bir sepet üzümüyle bir köylü bulunmuş olsun. Hükümdar bunların hediyelerinin maddî değerini nazar-ı îtibara almadan onlara da aynı izzetü ikrâmı yapsın. Bu, hükümdârın kerem ve ihsânı değil midir? Böyle olduğu halde bakkal veya köylü bu izzetü ikrâma hak kazandıklarını iddiâ etse ona, (bu adam çok câhil, terbiyesiz,

aklı noksan veya deli) demezler mi?

Şimdi düşün ey insan! Senin gece kalkıp iki rek'at namaz kıldığın veya bir hayır işi yaptığın anda yer yüzünde; karalarda - denizlerde, dağlarda - çöllerde, şehirlerde - köylerde nice âşıklar, nice sâdıklar ve nice müctehitler Allah'a ibâdet etmekte; kapısına ağlayan gözler, temiz kalb, temiz lisan ve huşû ile nice değerli hediyeler getirmektedirler. Halbuki sen namazını kılarken her ne kadar kusursuz olmasına çalışsan gene de Allah'ın huzûruna lâyık bir ibâdet yapamazsın. Nasıl yapabilirsin ki gaflet içindesin, kalbin türlü ayıplarla kusurlu; bedenin günah yığınlarıyle necis hâline gelmiş. Lisânın kötü ve lüzumsuz sözler söyleye söyleye murdar olmuş. Bu durumda olan bir vücudla Allah'ın huzûruna nasıl girilir ve nasıl hediye takdim edilir?

Derler ki:

— Ey gâfil, dikkat et! Allah'a gönderdiğin ibâdetlere, zenginlerin evine gönderdiğin yemekler kadar îtinâ gösteriyor musun?

Ebûbekir Verak der ki:

— Her namaz kıldıktan sonra, zinâ eden kadının zinâdan sonra duyduğu hayâ kadar hayâ duyardım.

Bütün bunlardan daha acaip olanı, sen iki rek'at namaz kılacaksın, Rabbın bunu kıymetlendirecek. Sonra sayısız mükâfatlar verecek. Aynı zamanda sen onun kulu olacaksın. Bu ibâdetleri gene onun himmetiyle yapabileceksin. Sonunda da kalkıp (ben yaptım!) diyerek böbürleneceksin. Yeminle söylerim ki böyle bir iddiâ ancak fikirsiz bir câhilden, zihinsiz bir gâfilden ve kalbi ölmüş bir kişiden hâsıl olur.

II

Ey saâdet yolcusu! Bu geçitte çok dikkatli ol. Gaflet uykusundan uyan! Yoksa felâketle karşılaşırsın. Çün-

kü bu geçit, saâdet yolculuğunda karşına çıkan geçitlerin en tehlikelisidir. Bundan önceki geçitlerde kazandıklarını, kazâya uğratmadan buradan geçebilirsen büyük kazanç sağladın, ganimete kondun demektir. Eğer bu geçiti geçemezsen bütün çalışmaların hebâ olacak, ümidlerin suya düşecek, hayâtın mahvolacak. Burada üç şey vardır:

1 — Mes'ele çok incedir,
2 — Zarar çok büyüktür,
3 — Tehlike çok korkunçtur.

1 — MES'ELE ÇOK İNCEDİR. Çünkü riyâ ile ucüp çok kere farkına varılmadan amellere girer, onları ifsâd eder. Kişi bunun farkında bile olmaz. Hele câhillerle gaflet uykusunda olanlar bu iki hastalıktan kendilerini kurtaramazlar. Amelleri ifsâd eden bu iki kötü huydan ancak kalben uyanık olup dinî mes'elelerde basiretli olanlar kurtulabilir. Bana Nişabur'da anlatmışlardı. Atâ adında biri, elbiselik bir kumaş dokur. Hiç bir kusuru olmaması için her îtinâyı gösterir. Sonra satmak üzere çarşıya götürür ve tüccara arzeder. Fakat alıcı tüccar kumaşta bir kusur bulur. Bunun üzerine Atâ kumaşı alır, hüngür hüngür ağlamaya başlar. Tüccar kumaşın kusurunu söylediğine pişman olur ve özür dileyerek onu talep edilen fiata alacağını söyler. Oysaki Atâ tüccarın sandığı gibi kumaşın kusurlu olmasına ağlamamaktadır. Şu cevâbı verir:

— Mes'ele senin zannettiğin gibi değil. Ben kumaşın kusurlu çıkmasına ağlamıyorum. Onun kusursuz olması için bütün gayretimi sarfettim ve ben hiçbir kusur göremedim. Halbuki basîretli olan yâni kumaştan anlıyan birinin önüne geliverince kusurlu olduğu meydana çıktı. Ben bu kusurdan gâfil imişim. Şimdi düşündüm, ya bizim amellerimiz ne olacak? Acaba yarın Allah'a arzedilince onlarda bizim gâfil olduğumuz nice ayıplar, kusur-

lar meydana çıkacak. İşte ben buna ağladım.

Büyüklerden birisi anlatır:

— Bir gece seher vakti idi. Yol kenarında bir yerde (Tâhâ Sûresi) ni okumuş, sonra oracıkta uyuya kalmıştım. Rü'yamda birisini gördüm. Gökten indi, elinde bir kâğıt vardı. Üzerinde (Tâhâ Sûresi) yazılıydı. Her kelimenin karşılığında on sevap verilmişti. Fakat bir kelime kazınmıştı. Karşılığında sevab yoktu. Dedim ki, «yeminle söylerim bu kelimeyi de okumuştum. Niçin onun mukâbilinde sevab yok?» O şahıs «evet» dedi, «doğru söylüyorsun. Sen onu okumuştun. Biz de kaydetmiştik. Fakat ARŞ'tan gelen bir emir üzerine sonradan onu sildik.» Ben ağlıyarak sebebini sorunca şu cevabı verdi:

— Sen tam o kelimeyi okurken yoldan biri geçiyordu. Ona işittirmek için sesini biraz yükselttin. Riyâ yaptın. Onun için o kelime ve karşılığındaki sevab kazındı.

2 — ZARAR ÇOK BÜYÜKTÜR. Çünkü riyâ ile ucüp öyle iki büyük âfettir ki bir anda gelir, yetmiş senelik ibâdeti mahveder.

Birisi bir gün Süfyan Sevrî'ye ziyâfet verir. Yemek esnâsında bir tabak istemek lüzum eder. Hâne sâhibi şöyle seslenir:

— Birinci hacda aldığım tabağı getirmeyin. İkinci hacda aldığım tabağı getirin.

Bu söz, Sevrî'nın hoşuna gitmez. Riyâ olduğunu anlar ve şöyle der:

— Ey düşüncesiz adam! Bu sözünle, yaptığın her iki haccı da ifsâd ettin.

Riyâ ve ucüb'ün zararlarının büyük olduğunun bir delili de şudur:

Riyâ ve ucübden uzak olan her ibâdetin Allah yanında değeri büyüktür. İsterse o ibâdet küçük bir şey olsun. Riyâ ve ucüp karışan her ibâdetin ise Allah yanın-

da hiç bir değeri yoktur. İsterse bu, büyük bir ibâdet olsun. Nitekim Hz. Ali şöyle der:

— Allah yanında makbûl olan ibâdet asla küçük değildir.

Bir âlime sorarlar:

— Şu, şu amellerin sevâbı ne kadardır?

Âlim cevap verir:

— Kabûl olunursa sayısızdır.

Başka bir âlim de şu hikâyeyi anlatır:

— Eskiden bir adam vardı. Yetmiş sene ibâdet etmişti. Oruç tutardı. Cumartesinden cumartesine iftar ederdi. Bir gün Allah'tan bir dilekte bulundu. Fakat kabûl edilmedi. Bunun üzerine nefsini tekdir ederek şöyle dedi:

— Senin uğursuzluğun yüzünden dileğim kabûl edilmedi. Eğer sende hayır olsaydı mutlaka isteğim olurdu.

Adamın nefsi hakkındaki bu samimî sözleri üzerine Allah bir melek göndererek şunları söyletti:

— Ey Âdem oğlu! Samimî olarak şu bir anlık nefsini tekdir edişin, yetmiş yıllık ibâdetinden daha hayırlıdır.

Aklı olan bu söze dikkat etsin. Kişi, yetmiş sene ibâdet ediyor. Fakat bir anlık ucüp bu yetmiş seneyi mahvediyor. Gene samimiyetle bir an kendi hâlini düşünmek yetmiş senelik ibâdetten daha hayırlı oluyor. İşte riyâ ve ucüb'ün zararları bunun için büyüktür. İhlâsla bir an kendi hâlini düşünüp böyle yetmiş senelik ibâdet sevâbı kazanmak mümkün iken bunu yapmamak büyük aldanış değil midir? Böyle kendisinde hem büyük kazanç, hem de büyük zarar olan bir hasletten sakınmak herkese vâcibdir. Mâdem ki amellerimize riyâ ve ucüb karıştırmamakla en büyük kazancı sağlıyoruz o halde bunlardan şiddetle sakınmalıyız. Gene riyâ ve ucüb amellerimize

girince bizi zararların en büyüğüne soktuğuna göre onlardan şiddetle kaçınmalıyız. Bu gerçeği ancak basîretli kişiler görür. Onlar, önce bu esasları inceden inceye öğrenirler, sonra da îtinâ ile amellerinde tatbik ederler. Gene onlar bilirler ki Allah yanında kabûle şâyân olmadıkca ibâdetlerin çokluğu hiç bir değer ifâde etmez. Yâni onlar amellerin çokluğu ile değil, kabûl derecesiyle tatmin olurlar. Daha açık bir şekilde basiretli kişilerin umdeleri şudur:

— Bir pırlanta, bin boncuktan daha iyidir.

Bu söz çok yerindedir. Gerçekten riyâ ve ucüb yüzünden fesâda uğramış birçok ibâdetin bulunmaktansa, Allah huzûruna götürülmeye lâyık sâf bir ibâdetin olsun daha iyidir.

Şimdi bir de bilgisiz ve basiretsiz kişilerin hâline göz atalım. Bunlar görünüş insanlarıdır, iç âlemlerinin fesadlığına hiç bakmazlar. Amellerinin kusurlarını görmezler. İbâdetlerde kendi kendilerine zâhirî birer merâsim şekli bulurlar. Namazlarda rükûlar, secdeler tam birer merâsime tâbi tutulur. Yememek, içmemek... gibi benzeri şeylerle kendilerine güçlük çıkarırlar. Görünüşte ibâdetin çokluğu onları aldatır. Yâni onlar için ibâdetin çokluğu işi halleder. Bilmezler ki içi boş bir yığın ceviz hiç bir işe yaramaz. Temeli sağlam olmıyan binanın tavanının yüksek olmasının bir fâidesi yoktur.

3 — TEHLİKE ÇOK KORKUNÇTUR: Gerçekten tehlike birkaç bakımdan korkunçtur:

a) Allah öyle bir sultandır ki kudretinin ve büyüklüğünün hududu yoktur. Kullarına sayısız ni'metler vermiştir. Buna karşılık insanların günahları çoktur. Nefsleri dâima kötülük yapmak ister. Vucûdü günahlarla kirlenmiş ve nefsi dâima kötülüğe meyyal bir insanın rabbına lâyık ibâdet yapması zordur. Bu durumda büyük bir

kazancı kaçırmış olur. Bu kazanç, Allah'ın itâatkâr kullarına vereceği ni'metlerdir. Öyle ni'metler ki onların kaçırılmasına nefs dayanamaz. Yâhut itâatsizlik yüzünden öyle musibetlere mâruz kalınır ki tahammülü imkânsızdır.

b) Allah'ın azameti o derece yücedir ki, bütün ulu melekler gece - gündüz onun hizmetindedirler. Hattâ onlardan bir kısmı yaratılalıdan beri hâlâ kıyamda, bir kısmı rükû'da, bir kısmı secde'de ve gene bir kısmı da tesbih'dedir. Kıyamda olanın kıyâmı, rükû'da olanı rükû'u, secdede olanın secdesi ve tesbihte olanın tesbihi kıyâmet günü Sûr üfürülünceye kadar devam eder. Sûr üfürülüp hepsi bu hizmetlerinden fâriğ olunca şöyle derler:

— Ey Rabbımız! Sana hakkıyle ibâdet edemedik.

c) Hz. Muhammed — O ki peygamberlerin en büyüğü, âlemlerin en hayırlısı, insanların en bilgilisi ve en faziletlisidir — şöyle söyler:

— **Ey Rabbım, senin kendi nefsini övdüğün gibi ben seni övmeğe muktedir değilim. Kaldı ki sana lâyık bir şekilde ibâdet edebileyim.**

Aynı büyük insanın ağzından gene bir gün şu sözler dökülür:

— **Hiç bir kimse kendi ameline karşılık cennete girmeğe hak kazanamaz.**

Sahâbe sorar:

— **Siz de mi ey Allah'ın resûlü?**

Resûl cevap verir:

— **Evet, ben de. Ancak Allah beni rahmetiyle ihâta eyledi.**

d) Allah'ın ni'metleri o derece çoktur ki, buyurur:

— **O (Allah), size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Eğer Allah'ın bunca ni'metini birer birer say-**

mak isterseniz, imkânsız, siz onları icmal sûretiyle bile sayamazsınız. Hakikat insan çok zulümkâr, çok nankördür. (9)

Peygamberimizden rivâyet edildiğine göre, insanlar kıyâmet günü haşredileceği zaman üzerlerinde halledilecek üç mes'ele bulunur.

1 — Sevablar mes'elesi,

2 — Günahlar mes'elesi,

3 — Ni'metler mes'elesi.

Kulun işlediği sevablar, Allah'ın ni'metlerine karşılık kabûl edilir. Her bir sevâba karşı bir ni'met vardır. Sevablar - ni'metler mes'elesi böylece halledilir. Günahlar mes'elesi açıkta kalır. Onlar da Allah'ın dileğine bağlıdır.

e) Nefs çok şerirdir. Kusurludur. Kişinin başına büyük musibetler getirir. Bunları daha önce açıklamıştık. En korkulacak husus şudur:

— **Kişi yetmiş senelik ömrü boyunca** ibâdet eder, **zahmet çeker. Fakat kusurlarından gâfildir.** Bu yüzden yetmiş senelik ibâdetinin hiç biri makbûl olmaz. Bâzan uzun müddet ibâdet eder. İbâdetleri de kabûle şâyandır; fakat Allah'ın rızâsına uygun düşmeyen bir hareketi yüzünden bütün bu ibâdetler bir anda mahvolur, gider. Bunlardan daha tehlikelisi, kişi bâzan ibâdettedir. Allah o anda kuluna nazar eder. Onun görünüşte Allah'a; hakikatte ise kullara yönelmek sûretiyle mürâîlik yapmakta olduğunu görür. Allah korusun, bu, gerçekten korkunç bir şeydir.

Bir âlimden işitmiştim. Hasan Basrî'den şöyle bir şey hikâye etmişti:

— Hasan Basrî öldükten sonra bir gün onu rü'yam-

---

(9) İbrâhim Sûresi, âyet: 34

da gördüm. Ne halde olduğunu sordum. Bana dedi ki:

— Ölümümden sonra Allah'ın huzûruna çıkarıldım. Bana şöyle hitap etti:

— Hatırlıyor musun ey Hasan? Bir gün mescidde namaz kılıyordun. İnsanların gözü sana dönüverince namazı uzatmış, riyâya kaçmıştın. Eğer o gün namazının başında ihlâslı olmasaydın bugün seni huzûrumdan kovar, rahmetimden mahrûm ederdim.

Görülüyor ki mevzu' mühim, tehlike büyüktür. Bunun için aklı olanlar bu konu üzerine dikkatle eğilirler. Hattâ insanların gördüğü amellere hiç değer vermezler. Şu sözler onların, insanların gördüğü amellere değer vermediklerini anlatır:

— Amellerimden, insanların gördüklerini bir şey saymam.

— Günahlarını gizlediğin gibi sevablarını da gizle.

— Gizleme imkânı elinde varsa işlediğin iyiliği mutlaka gizle.

Bir gün Muhammed İbni Vâsî ile Mâlik İbni Dînâr bir meclisde buluşurlar. Aralarında şöyle bir konuşma geçer:

Mâlik İbni Dinâr:

— Allah'a itâat etmiyen cehenneme girer.

Muhammed İbni Vâsî:

— Allah'ın rahmetine nâil olmıyan cehenneme girer.

Mâlik İbni Dinâr:

— Ne iyi ki senin gibi bir muallime muhtac oldum.

Bayazıd-ı Bestâmî anlatır:

— Otuz sene ibâdet ettim. Sonunda birisini gördüm. Bana şöyle dedi:

— Ey Bâyezid, Allah'ın hazinesi ibâdetle doludur. Eğer Rabbına kavuşmak istersen alçak gönüllü ol.

Bir gün üstad Ebül-Fadl şöyle der:

— Bu yaptığım ibâdetlerin kabûl olmayacağını biliyorum.

Sorarlar:

— Niçin kabûl olmaz?

Üstad cevap verir:

— Çünkü ibâdetin makbûl olma şartlarını biliyorum. Benim ibâdetimde bu şartlar bulunmuyor.

— O halde niçin yapıyorsun? sorusuna ise üstad şu cevabı verir:

— Umarım ki Allah bir gün beni ıslah eder. Nefsim dâima hayırlı işler yapmayı kendisine şiâr edinir.

İşte bilgili ve basiretli kişilerin hâli!

Saâdet yolcusu, şimdi sana düşen böyle kişilerle sohbet etmektir. Tâ ki ye'se düşmeyesin, emellerin boşa çıkmaya. Tembellikle efendilik kazanılamaz. Nefsi terbiye etmek gerekir.

Bu mevzu' ile alâkalı bir haber vardır. Peygamberimizden nakledilir ve birçok kitaplarda yazılıdır. İbni Mübârek anlatır:

Birisi sahâbeden Muâza der ki:

— Bana peygamberden işitip ezberlediğin ve dehşetinden her gün hatırladığın bir hadîs söyle:

— Muâz «evet» der. Sonra uzun müddet ağlar. Daha sonra şöyle der:

— Bir ara ben Resûlûllah'ın yanındaydım. Bir binite bindi. Beni de arkasına bindirdi. Yola koyulduk, başını göğe kaldırdı. Sonra, «Hamdolsun O Allah'a ki yarattıkları hakkında dilediği gibi hükmeder.» dedi. Daha sonra, «Ey Muâz» dedi, ben, «buyur, ey peygamberlerin efendisi!» diye cevap verdim. «Sana» dedi, «tutarsan fayda verecek, zâyi edersen Allah yanında delilsiz kalmana sebep olacak bir haber bildireyim mi?» ve devam etti: «Ey Muâz! Allah yedi kat gökleri vücûda getirmezden önce

yedi melek yarattı. Her birini bir gök kapısına kapıcı ve bekçi yaptı. Gene diğer kapıların her birine birer bekçi melek koydu. Her kulun amelini muhâfaza etmekle vazifeli melekler, o kişinin amelini alıp göğe çıkarırlar. Bu amel güneş gibi parlar. Birinci göğe geldikleri zaman ameli korumakla vazifeli melekler o ameli överler, îzâm ederler. Fakat tam kapıya geldikleri anda bekçi melek şöyle der:

— Götürün bu ameli, sâhibinin yüzüne çarpın. O, gıybet ederdi. Rabbım bana gıybet edenlerin amellerini buradan geçirmememi emretti.

Sonra başka bir kişinin amelini muhafaza etmekle vazifeli melekler onun amelini alırlar, ikinci semâya götürürler. Amelden nûr fışkırmaktadır. Melekler bu ameli îzâm ederler, temize çıkarırlar. Fakat tam kapıya geldikleri zaman bekçi melek şöyle der:

— Durun, bu ameli sâhibinin yüzüne çarpın. O, bunu işlerken Allah'ın rızâsını gözetmedi. Dünya için yaptı. Rabbım bana, kendi rızâsı için yapılmayan amelleri buradan geçirmememi emretti.

Bu sözü işiten bütün melekler o amelin sâhibine lânet ederler.

Bu sefer koruyucu melekler sadakalar, oruçlar ve daha birçok iyiliklerden ibaret bir ameli alırlar, sevinçle ve övünçle üçüncü semâya çıkarırlar. Tam kapıya geldikleri zaman bekçi melek şöyle der:

— Durun, bu ameli sâhibinin suratına çarpın. O, insanlar arasında çok kibirlenirdi. Rabbım bana, kibirlilerin amellerini buradan geçirmememi emretti.

Gene koruyucu melekler namaz, oruç, hac ... dan ibaret bir ameli alırlar. Dördüncü semâya çıkarılar. Bu amel bir yıldız, bir inci dânesi gibi parlar. Fakat tam kapıya geldikleri zaman bekçi melek şöyle hitap eder:

— Durun, bu ameli sâhibinin yüzüne çarpın o, bir amel işlediği zaman mutlaka ona ucüb karıştırırdı. Rabbım bana ucüb edenlerin amellerini buradan geçirmememi emretti.

Sonra koruyucu melekler, bir kişinin gelin gibi süslenmiş amellerini alırlar. Beşinci kat semâya çıkarırlar. Bu ameller cihad, hac, umre gibi ibâdetlerden ibarettir. Güneş kadar parlak ziyâları vardır. Tam kapıya geldikleri zaman bekçi melek der ki:

— Bu amelin sâhibi, Allah'ın insanlara verdiği ni'metlere hased ederdi. Rabbım bana hased edenlerin amellerini buradan geçirmememi emretti. Götürün, sâhibinin suratına çarpın onları!

Gene kişinin amellerini muhafaza etmekle vazifeli melekler, abdest, birçok namaz, oruç, hac, umre... den ibaret ameli alıp altıncı semâya çıkarırlar. Kapıya geldikleri zaman bekçi melek şöyle der:

— Onları sâhibinin yüzüne çarpın.. O, insanlara hiç merhamet etmezdi. Gaddâr idi. Birisine bir musibet gelse sevinirdi. Rabbım bana merhametsizlerin amellerini buradan geçirmememi emretti.

Yedinci semâya çıkan meleklerin götürdükleri amel namaz, oruç, cihad... gibi ibâdetlerden ibarettir. Şimşek sesi gibi sesi, yıldırım ziyâsı gibi ziyâsı vardır. Yedinci semânın kapısına geldikleri zaman bekçi melek der ki: Götürün bunu. Sâhibinin riyâkâr yüzüne çarpın. O bunları işlerken hep riyâkârlık yapardı. Akranları arasında yükselmek, büyükler yanında itibar sâhibi olmak isterdi. Rabbım bana, sırf kendisi için yapılmıyan amelleri buradan geçirmememi emretti. Allah için yapılmayan her amel riyâdır. Mürâîlerin ameli kabûl edilmez.

Bundan sonra koruyucu melekler bir kulun namaz, zekât, oruç, hac, umre, güzel huy... dan ibaret amelini

alırlar. Yedi kat semânın melekleri onun geçmesine müsâade ederler. Allah'ın huzûruna getirirler ve Allah için işlendiğine, amel-i sâlih olduğuna şâhitlik yaparlar. Allah buyurur ki:

— Ey kulumun amelini korumakla vazifeli melekler! Siz sâdece zâhire bakmak, zâhiri korumakla mükellefsiniz. Ben, kulumun kalbini murâkabe ederim. Bu kulum bu amelleri izlerken beni dilemedi. Başkalarını diledi. Ameli sırf benim için işlemedi. Ben onun o amellerle kimleri memnun etmek istediğini bilirim. Lânetim onun üzerine olsun. İnsanları ve sizi aldattı; fakat beni aldatamadı. Çünkü ben bütün gayb âlemini bilirim. Kalblerden geçen her şeye vâkıfım. Hiç bir şey bana gizli değildir. Benim için uzaklık - yakınlık olamaz. Geçmiş, gelecek ve şimdiki zaman müsâvidir. Geçmişleri nasıl biliyorsam gelecekleri de aynen bilirim. Benim için gizli - açık mefhumu yoktur. O halde kulum beni nasıl aldatabilir? O, ancak kendi iç yüzüne vâkıf olamıyan yaratıkları aldatabilir. Ben ise bütün gaypları bilirim. Lânetim üzerine olsun.

Bu sözleri işiten yedi melek ve ayrıca üç bin melek derler ki:

Ey rabbımız, senin ve bizim lânetimiz bu mürâînin üzerine olsun!

Daha sonra bütün gök ehlinin şu nidâsı duyulur :

— Allah'ın lâneti ve bütün lânet edenlerin lâneti onun üzerine olsun!»

Allah resûlünden bunları dinleyen Muaz bir ara yaşın yaşın ağladı ve «Ey Allah'ın Resûlü!» dedi, «Bu tehlikeden kurtuluş nicedir?» Peygamber cevap verdi:

— Ey Muaz, Resûlûllah'a uy. Onun yolundan git.

Muaz tekrar sordu:

— Sen Allah'ın Resûlüsün. Ben ise Muaz'ım. Senin için kurtuluş vardır. Benim için nasıl olur?

Resûl buyurdu:

— Evet, ey Muaz. Senin için de kurtuluş mümkündür:

1 — Dilini gıybetten koru. Bilhâssa Kur'an esaslarına sâdık kalanlar hakkında ileri-geri konuşmaktan sakın.

2 — Ötekinin - berikinin kusurlarını aramaktan ziyâde kendi kusurlarını gör.

3 — Başkalarını kötülemek sûretiyle kendini medhetme yoluna sapma. Dâima başkalarını kötüleyen kendini medhetmiş olur.

4 — Müslüman kardeşlerini küçültmekle kendini yükseltme. Dâima başkalarını küçük düşüren kendini yükseltme yoluna sapmış demektir.

5 — Halk arasında tanınmak için amellerinde mürâîlik yapma.

6 — Âhiretini unutturacak şekilde hırsla dünyaya sarılma.

7 — Yanında başka kişiler varken birisiyle fısıldaşma.

8 — Halk arasında büyüklük taslama. İnsanlar arasında büyüklük taslıyan dünya ve âhirette hayırlı işler göremez.

9 — Toplulukta kötü söz söyleme. Kişiler senin kötü huyundan sakınmak mecburiyetinde kalmasınlar.

10 — Ettiğin iyiliği başa kakma.

11 — Köpekler gibi, dilinle insanların ırz, nâmus, şeref ve haysiyet elbiselerini yırtma. Sonra cehennem köpekleri de seni yırtar, parçalarlar. Nitekim Allah buyurur:

— And olsun (kâfirlerin cesedlerine) boğulmuş olan

ruhlarını tâ derinliklerinden söküp koparan, (mü'minlerin canını ise) rıfk ile çıkaran ölüm meleklerine. (10)

Burada Muaz,

— Ey Allah'ın Resûlü, bu saydıklarınızı yapmağa kimin tâkati yetişir? diye sorunca, peygamberin cevabı şu oldu:

— Ey Muaz, bu saydıklarımı tatbik etmek Allah'ın yardımıyla çok kolaydır. Onları kendinde kolaylıkla tatbik edebilmek için şu esası kendine şiar edinmelisin:

— Kendin için istediğini başkaları için de istemek, kendine yapılmasını hoş görmiyeceğin bir hareketin başkalarına yapılmasını da hoş görmemek.

İşte bu esâsı benimseyip kendinde tatbik ettiğin zaman selâmet bulur ve kurtulursun.

Bu hadîsi Muazdan işiten zat der ki:

— Muaz bu hadîsi Kur'an okumaktan daha çok tekrar eder, her toplulukta onu okurdu.

Ey saâdet yolcusu! Bu büyük, elîm, akılları hayrette bırakan, yürekleri hoplatan, nefesleri tıkayan, korkudan insanı paralıyan haberi dinledin. Şimdi sana düşen Rabbının yoluna girmek, gece-gündüz doğrulukta olup onun rahmetini niyaz etmektir. Zîra bu bâdireden seni ancak rabbının rahmeti kurtarabilir. Onun imdâdı yetişmezse bu denizden sağ-sâlim çıkamazsın. Gaflet uykusundan uyan. Her şey'i gereği gibi yap. Nefsinle mücâdele et, onu yola getir. İsyan yollarından ayrıl. Umulur ki felâkete sürüklenenlerden olmazsın. Her şeyde, her halde Allah'tan yardım iste. Zîra o, yardım edenlerin en hayırlısıdır. Gene o, merhametlilerin en merhametli-

---

(10) Nâziât Sûresi, âyet: 1-2

sidir. Onun kudreti taallûk etmeden karınca kanadını kıynaştıramaz.

III

SÖZÜN ÖZÜ

Ey saâdet yolcusu! Eğer insafla ve şuurla düşünürsen, Allah'ın kudretinin büyüklüğünü, buna karşılık insanların aczini ve cehâletini görür, onlara hiç meyletmezsin. Sakın ha, fâni varlıkları medhederken çok dikkatli ol. Zîra onları övmekte hiç bir fayda yoktur. Yaptığın bir iyiliğe, bir ibâdete karşılık onların da seni medhetmelerini asla isteme!

Gene şuurla düşünürsen dünya hayâtının denâetini ve hızla zevâle gittiğini görür, Allah'a ibâdet ederken asla dünyayı talep etmezsin. Sakın ha, ibâdet ederken dünya malını talep edip dünyaya tapan kişi durumuna düşme. Nefsine de ki:

— Ey nefsim! Kâinâtın mutlak sâhibi olan Allah'ı övmek; âciz, câhil, senin amelinin değerini takdir edip ecrini veremiyen, dereceni bilemiyen, hattâ bâzan mertebesi çok düşük birisini senden yüksek gösteren; ihtiyaç ânında seni terkedip giden fâni yaratıkları övmekten daha hayırlıdır. Düşün şimdi ey nefsim. O yaratıklar ki senin amelinin karşılığını veremezler; kendilerine muhtaç olduğun zaman derdine devâ bulamazlar. O halde bunların elinden ne gelir? Neye güçleri yeter bunların? Dahası var ey nefsim; onların canı da Allah'ın elindedir. Dilediği zaman dilediği gibi onların üzerinde tasarruf eder. O halde kendine gel ey nefsim! Fâni yaratıklar yüzünden kıymetli amellerini mahvetme. Sana en büyük iftihar vesilesi olacak bir övmeyi kaçırma. Ebed ve ezel sı-

fatları olan Allah'ı övmek sana en büyük iftiharı, en büyük ihsânı sağlıyacaktır. Nitekim derler:

— Gözlerin Allah'tan başkası için uyanık olması bâtıl; gene ondan başkası için ağlaması faydasızdır.

Gene nefsine de ki:

— Ey nefsim, ebedî cennet mi hayırlı, yoksa fânî dünyanın ufak bir lokması mı? Sen, Allah'a itâat etmek sûretiyle ebedî saâdeti kazanmağa muktedirsin. Böyle ufak şeylere tama' edecek kadar basitleşme. Gayretli ol. Küçük işlerin peşinde koşmayı bırak. Görmüyor musun yerdeki bir güvercin havalanınca nasıl değer kazanıyor. Sen de dâima âlî-himmet ol. Kalbini, herşey kudret elinde olan Allah'a bağla. Fânîlere bağlanarak büyük zaferden mahrum olma.

Ayni şekilde şuurla düşünürsen, yaptığın ibâdetlerde bile Allah'ın senin üzerinde ne büyük ni'metleri olduğunu görürsün. Sana önce imkân verir, âlet verir, sonra engelleri ortadan kaldırır. İbâdet etmeğe fırsat bulabilirsin. Daha sonra sana kolaylık verir, muvaffakıyet verir, kudret verir. Sana ibâdeti sevdirir. Ne sana, ne de senin ibâdetine ihtiyâcı olmadığı, bil'akis üzerinde çok ni'metleri bulunduğu halde bir de ibâdetine karşılık sayısız büyük sevablar verir. Oysa ki bu sevablar da kendi lûtfundandır. Sen hak kazandığın için değildir. Gene bu itâatın yüzünden seni medheder, sever. Bütün bunların hepsi Allah'ın bir lûtfudur. Yoksa sen hangi hakla bunlara nâil olabilirsin? Kusurlu birkaç ibâdetinle mi? Düşün ey nefsim, düşün. Yarım-yamalak bir ibâdet üzerine Kerîm ve Rahîm olan Rabbının sana verdiği ni'metleri düşün. Düşün de yaptığın kusurlu bir ibâdette riyâkârlık yapmağa kalkmaktan utan. Allah'a dâima minnet borcunun bulunduğunu unutma. İşte bunun için sana düşen, yarım yamalak yaptığın ibâdetin makbûl olması için ibâdetten

sonra Allah'a yakarmak, niyâz etmektir. Görmüyor musun, Allah'ın dostu İbrâhim aleyhisselâm, Rabbının, yapmasını emrettiği binâyı yaptıktan sonra kabûl edilmesi için nasıl yalvarıp niyâz ediyor?

— **Hani İbrahim o evin temellerini İsmail ile birlikte yükseltiyordu. (İkisi de şöyle duâ etmişlerdi): Ey Rabbımız, bizden kabûl buyur. Şüphesiz hakkıyle işiten, kemâliyle bilen sensin, sen.** (11)

Ve duâyı bitirince de şöyle diyor:

— **Ey Rabbım, beni dosdoğru namaz kılmakta berdevam et. Neslimden de (böyle namaz kılanlar yarat.) Ey Rabbımız, duâmı kabûl buyur.** (12)

Az bir ameli — kusurlarına rağmen — kabûl etme lûtfunda bulunan Allah, ni'metini tamamlar. Daha büyük saâdetler verir. Ne mutlu o kimseye ki, Rabbına ibâdet eder, itâat eder. Peşinden kusurlarını îtiraf ederek kabûl edilmesini ister. İbâdetinin kabûlünü de büyük ni'met bilir. İbâdetini riyâ ve ucüb gibi şeylerden korur. Yazık o kimseye ki, ibâdet eder, zahmete katlanır, fakat yaptığı ibâdete riyâ ve ucüb karıştırarak sermayesini zâyi eder. Yanına yalnız zahmeti kalır.

İşte ey saâdet yolcusu, yukarıdan beri saydıklarımızı, her ibâdet ettikten sonra tekrar tekrar şuurla düşünür ve Allah'tan yardım talep edersen Rabbın seni insanlara ve nefsine meyletmekten korur, riyâ ve ucüb'e düşürmez. Her ibâdetini Allah için yapar; her hâlü-kârda onu hatırlarsın. İbâdetin, ibâdetlerin en temizi, en kusursuzu; hayrın, hayırların en hâlisi, en makbûlü olur. Eksik bulunmaz. Hattâ bu şartlarda bir ibâdet, ömründe bir def'acık bile vukû bulmuş olsa gene hakikatte çok demektir.

---

(11) Bakara Sûresi, âyet: 127
(12) İbrâhim Sûresi, âyet: 40

Çünkü her ne kadar kemiyet bakımından az ise de keyfiyyet bakımından çoktur. Dolayısiyle değeri yüksek, faydası ziyâdedir. Allah'ın kabûl ettiği hediyeden daha büyük bir hediye olabilir mi? Gene Allah'ın kabûl ettiği ve övdüğü çalışmadan daha değerli bir çalışma tasavvur edilebilir mi? Hangi sermaye, Allah'ın seçtiği ve hoşlandığı sermayeden daha kıymetli olabilir? Düşün ey insan, düşün! Gerçek bu iken sana aldanmak yakışmaz.

Saâdet yolcusu, ömrünü bu gösterdiğim esaslara uygun şekilde harcarsan amellerini sırf Allah için yapmış, ondan korkmuş ve ona olan minnet borcunu hatırlamış olursun. Artık bu durumda sen bu korkulu geçiti arkanda bırakmış, âfetlerinden kurtulmuş ve ayni zamanda sermayeni de eşkıyalardan kurtarmış oluyorsun. Minneti ve keremiyle koruyup hidâyete eriştirecek ancak Allah'tır. Onun kudreti taallûk etmeden hiç bir şey olamaz.

YEDİNCİ BÖLÜM

HAMD - ŞÜKÜR

Ey hakikat yolcusu kardeşim! — Allah sana ve her birimize muvaffakıyet versin — Altı tehlikeli mıntıkayı atlattın. Zafere eriştin. Kötü huyları kendinden uzaklaştırdın. İbâdetler ettin, muazzam bir sermaye sâhibi oldun. Ayni zamanda bu sermayeni geçitlerdeki tehlikelerden korudun, kurtardın. Şimdi bu muazzam ni'mete karşılık Allah'a şükretmeli, ona olan minnet borcunu ödemelisin. Allah'ın ni'metlerine şükretmek iki büyük fayda sağlar:

1 — Ni'metin devâmına sebep olur,

2 — Ni'metin artmasına sebep olur.

Ni'metler şükürle kayıtlıdır; yâni ni'metler, şükredilirse devamlı olur. Şükredilmezse zâil olurlar, kuldan geri alınırlar. Allah buyurur:

— **Bir kavim özlerindeki güzel hal ve ahlâkı değiştirip bozmadıkça Allah şüphesiz onun hâlini değiştirip bozmaz. (1)**

— **Allah o memleketi size bir ibret örneği olarak mîras eder ki o, korkudan emin ve sâkindi. Rızkı da kendisine her bir yandan bol bol geliyordu. Fakat o, Allah'ın ni'metlerine nankörlük etti. Allah da ona halkının işlemekte ısrar ettikleri kötü-**

---

(1) Ra'd Sûresi, âyet: 11

lükler yüzünden açlık ve korku libâsını giydirip olanca acıları tattırdı. (2)

— **Şükreder, îman ederseniz Allah sizi neye sıkıntıya bıraksın? Halbuki Allah şükredenlerin mükâfâtını verir. Onların ne yaptıklarını hakkıyle bilir.** (3)

Peygamberimiz buyurur:

— **Ni'metin vahşeti vardır. Vahşî hayvanlar gibi kaçar, onu şükür bağı ile bağlayınız.**

Şükürle ni'metin artması hususuna gelince; mâdemki şükür ni'meti bağlayan bir bağdır, o halde şükür ni'metin artması sonucunu verir. Allah buyurur:

— **Hatırlayınız ki Rabbınız size şunu bildirmişti: And olsun, şükrederseniz elbette ni'metinizi artırırım. And olsun nankörlük ederseniz, hiç şüphesiz benim azâbım cidden çetindir.** (4)

— **Hidâyeti kabûl edenler, Allah onların muvaffakıyetini artırmış, onlara ateşten nasıl kaçınacaklarını ilham etmiştir.** (5)

— **Bizim uğrumuzda mücâhede edenlere gelince, biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz Allah herhalde ihsan erbâbıyle beraberdir.** (6)

Kâinâtın mutlak sâhibi Allah, kuluna verdiği ni'metin şükrünü edâ ettiğini görünce ona ikinci bir ni'met verir ve bunu ona lâyık görür. Eğer kişi nankörlük ederse ni'meti keser.

Ni'metler iki kısımdır:

1 — Dünyevî ni'metler,

---

(2) Nahl Sûresi, âyet: 112
(3) Nisâ Sûresi, âyet: 147
(4) İbrâhim Sûresi, âyet: 7
(5) Muhammed Sûresi, âyet: 17
(6) Ankebût Sûresi, âyet: 69

2 — Dinî ni'metler.

Dünevî ni'metler de iki kısımdır.

1 — Faydalı olacak şeylerin verilmesi,

2 — Zararlı olacak şeylerin def'edilmesi.

Allah'ın kullarına verdiği ve onların yararına olan şeyler de ayrıca iki kısımda incelenir.

a) Vücut sıhhat ve sağlığı,

b) Yenilecek, içilecek ve zevklenilecek çeşitli ni'metler.

Allah'ın, kullarını koruduğu zararlı şeyler de iki kısımda incelenebilir:

a) Tabiî âfetlerden koruması,

b) İnsanlardan, cinlerden, vahşî hayvanlardan... gelecek zararlardan koruması.

Dînî ni'metler de iki kısımdır:

1 — Allah'ın kuluna hidâyet vermesi,

2 — İmansızlık, şirk, bid'at, dalâlet ve diğer günahlardan koruması.

Allah'ın, kuluna hidâyet vermesi; ona önce İslâmlığı nasib etmesi, sonra İslâm ahlâkını öğretmesi, daha sonra da İslâm yolunda yürütmesidir.

Bunlar, Allah'ın kullarına olan ni'metlerinin kısaca sınıflandırılışıdır. Ni'metler o kadar çok ve sayısızdır ki, adet olarak tümünü yalnız Allah kendisi bilir. Nitekim buyurur:

— **Allah size istediğiniz şeylerin hepsinden verdi. Eğer Allah'ın bunca ni'metini birer birer saymak isterseniz, imkânsız siz onları icmâlen bile sayamazsınız. Hakikat insan çok zulümkâr, çok nankördür. (7)**

Bu sayısız ni'metlerin devamı ve artması onların kadrini bilmek ve şükretmekle olur. Ni'metlere şükür,

---

(7) İbrâhim Sûresi, âyet: 34

mâdemki bu derece kazançlar sağlıyor, onların devâmına ve artmasına sebep oluyor; o halde bu vazifeyi yapmakta gaflet göstermek olmaz.

SORU: Hamd ve şükür ne demektir?

CEVAP: Âlimlerimiz, hamd ile şükrü farklı şekillerde açıklarlar. Bunlara göre hamd zâhirî amellerdendir. Meselâ dille Allahı TESBİH etmek ve birliğini söylemek gibi... Şükür ise bâtınî amellerdendir. Ayrıca şükür üzerinde âlimlerimizin târifleri değişiktir:

— Şükür; Allah'ın verdiği ni'metleri yerinde sarfetmektir.
— Şükür; gizli-âşikâr bütün âza ile Allah'a itâat etmektir.
— Şükür; Allah'a itâat edip günahlardan kaçınmaktır.
— Şükür; ni'met sâhibine tâzîm etmek ve küfrân-ı ni'mette bulunmamaktır.

Kişi rabbının verdiği ni'metleri mâsıyete vâsıta yapmamalıdır. Verilen ni'metleri mâsıyete vâsıta kılan kimse şükretmiş olmaz, nankörlük etmiş olur. O halde kişi Allah'ın ni'metini günahlara bir perde yapmalı, yâni o nimetlerle günah yollarını kapamalıdır. Nefsi günaha meyleden kimse bilmeli ki bu yolda harcıyacağı kuvveti de kendisine Allah vermiştir. Eğer o kuvveti şer yolunda harcarsa ni'met sâhibine ezâ vermiş olur. Bu ise nankörlüğün kendisidir. İşte Allah'ın verdiği kuvvet ve imkânları şer yolunda harcamaktan kaçınmak, ni'met sâhibine şükretmektir. Daha başka bir tâbirle kişi, sâhip olduğu her türlü kuvvet ve imkânın kendisine Allah tarafından verilmiş olduğunu bilmeli, bu kuvvet ve imkânları ni'met sâhibinin kullanılmasını istemediği mahallerde kullanmamalıdır. İşte kişinin böyle hareket edişi ni'met sâhibine şükürdür.

SORU: Şükreden mi, yoksa sabreden mi daha faziletlidir?

CEVAP: Bu hususta fikirler çeşitlidir. Fakat kanâatimce şükreden gerçekte sabır da ediyor demektir. Ayni şekilde, sabreden şükür de ediyor demektir. Çünkü şükreden kimse şüphesiz bir takım mihnetlerle karşılaşacak ve bunlara sabredecek, tahammülsüzlük göstermiyecek. Şükür, ni'met sâhibine isyâna engel olacak şekilde ona gösterilecek tâzîm demek olduğuna göre içinde bu mâna vardır. Mihnete tahammülsüzlük göstermek, ni'met sâhibine isyâna engel olacak tâzîmi ona göstermemek demektir. Böyle bir durumda ise kişi şükretmiş olmaz.

Sabır, sırf Allah'a tâzîm kasdıyle musibetlere tahammülsüzlük göstermemek, yâni musibetlere tahammül etmek, ni'met sâhibine isyâna engel olur. O halde musibetlere sabreden bu sabrıyle ni'mete de kavuşuyor demektir.

Şükreden, kendisini nankörlükten korumuş olur. Mâsıyetlere sabreder. Kendini şükre sevkeder. İtâatlı olmağa tahammül eder. Böylece aynı zamanda sabretmiş olur.

Sabreden, Allah'a tâzîm eder. Bu tâzîm onu musibetlere tahammülsüzlükten men'eder. Sabra alışır, günah işlemez. Böylece aynı zamanda Allah'a şükretmiş olur. Çünkü küfrân-ı ni'metten sakınmak bir zahmettir ki ona tahammül eden şükretmiş olur. Bu açıklamalardan sonuç olarak diyebiliriz ki şükür ile sabır birbirinden ayrılmaz. Şükreden, aynı zamanda sabrediyor; sabreden de ayni zamanda şükrediyor demektir.

I

Ey saâdet yolcusu! Son geçit olan bu hamd ve şükür geçitinin fazileti çok, kıymeti büyüktür. Zahmeti de azdır. Burada iki esâsı bileceksin:

BİRİNCİ ESAS: Ni'met onun kadrini bilene verilir.

Ni'metin kadrini ise şükreden bilir. Bu gerçeği îmansızlardan söz eden bir âyet isbât etmektedir. Allah buyurur:

— **Biz insanlardan kimini kimi ile — sırf Allah buldu buldu da aramızdan bunlara, bunların üzerine mi lûtfunu lâyık gördü? desinler diye — işte böyle imtihan ettik. Allah, şükredenleri daha iyi bilen değil mi?** (8)

İmansızlar, ancak zengin olanların ve soylu kişilerin büyük ni'mete erişebileceklerini sanıyorlar ve fakirlerin, gariplerin mal - mülk sâhibi olmalarına tahammül edemiyerek:

— Allah bizim gibi soylu kişiler arasında bu gariplere mi ihsan etti? diyorlardı. Bunun üzerine Allah buyurdu:

— **Allah, şükredenleri daha iyi bilen değil mi?**

Bunun açıklaması şudur:

— Ben (Allah) ni'metimi, o ni'metin kadrini bilene veririm. Ni'metin kadrini ise ona cân-ü gönülden tâlip olanlar ve onu her şey'in üstünde tutanlar bilir. Onlar ni'metin tahsiline önem verip meşakkatine katlanırlar. Elde ettikten sonra da şükrederler, onu aziz bir emânet sayarlar. Bu gariplerin ve zayıfların ni'metimin kadrini bilecekleri ezelde benim mâlûmum idi. Onun için onlar bu ni'mete daha lâyıktırlar. Sizin zengin, soylu ve rütbeli olmanızın bir kıymeti yoktur.

Benim yanımda soyluluğun bir değeri olamaz. Siz; soy, makam ve rütbeye değer veriyor; onlarla öğünüyorsunuz. Ben ise bunlara hiç kıymet vermem. Siz kendi hevâ-yi n e f s i n i z e uyuyorsunuz. Peygamberlerimin tebliğ ettiği dîni kabûl etmekte tereddüt edi-

---

(8) En'am Sûresi, âyet: 53

yorsunuz. Demek ki sizin yanınızda benim dînim mühim bir şey değil. Halbuki sizin hakir gördüğünüz kişiler benim dînimi tereddütsüz kabûl ederler. Öğrenme zahmetine katlanırlar, yalnız benim hoşnutluğumu gözetirler. Dünyaya ve nefislerine tapmazlar. Tam bir teslimiyyetle ömür yolculuğunu bitirirler. Hayâtın bütün sıkıntılarına katlanırlar. Benim ni'metlerimin sevgisi onların gönüllerinde şekillenmiştir. Ömürlerini bu ni'meti elde etmek için harcarlar. Elde ettikten sonra da şükrünü edâ ederler. Bir ni'mete kendi ihlâslı çalışması neticesinde erişen kimse onun kadrini bilir. Ona hürmet eder.

Allah bâzı kişilere de ilim ve amel ni'meti verir. Bunlar, insanlar arasında en ârif olanlardır. Allah'ın verdiği bu ilim ve ibâdet ni'metine son derece hürmetlidirler. İlim tahsilinde büyük gayret gösterirler. Sâhip oldukları ilmin şükrünü yerine getirirler. Avam tabakasının gönlünde çok kere ilme-irfâna saygı yoktur. Ondan zevk almazlar. Eğer zevk alsalardı zamanlarının bir kısmını da ilim - irfan tahsiline ayırırlardı. Âlimin bâzan bir müşkili olur. Uzun müddet onun üzerinde düşünür, yorulur, zahmet çeker. Bir gün Allah'ın lûtfuyla o mes'eleyi hallederse bir hazine bulmuşcasına sevinir. Bâzan bu bir mes'elenin halli için beş-on yıl hattâ daha fazla bir zaman çalışır. Hiç bıkkınlık göstermez. Nihâyet Allah ona bu mes'eleyi çözer. İşte o anda âlim ni'metlerin en büyüğüne nâil olmuştur. Kendini en zengin, en şerefli insan addeder. Ayni mes'eleyi kazâra avamdan biri veyâhut da tenbel bir muallim halletmiş olsa hiç haz duymaz. Yanında bu mes'ele konuşulsa sıkılır, uyumağa başlar. Buna karşılık kendisine birkaç kuruş sağlıyacak bir şeyden bahsetsen hemen gözü açılır. Sana dikkat kesilir. Allah'a yönelenler ise bütün gayretlerini nefislerinin kötülük yapmasına engel olmaya sarfederler. Bu maksatla

nefslerini terbiye ederler. Tam erkâniyle iki rek'at namaz kılabilmiş olmak ümidiyle her hareketlerini kontrol altında bulundururlar. Gene hiç olmazsa ömürlerinde bir def'acık tam bir sâfiyetle Allah'a münâcaat etmiş olabilmek için çok gayret sarfederler. Bir anlık da olsa Allah'a sâfiyâne bir münâcaatta bulunmak onlar için ni'metlerin en büyüğüdür. Onun için uzun müddet bekleyip bu âna erişmek onlara bıkkınlık vermez.

Bâzı kimseler vardır, dindâr olduklarını söylerler veya öyle gözükürler. Fakat bir lokmalık menfaat mevzuubahis olduğu zaman iş değişir. O zaman dindarlıklarını, daha doğrusu dinlerini o bir lokmaya satarlar. Ayni kişiler sağa-sola çalakalem konuşurlar. Dînin yasak ettiği (mâlâyâni konuşmama) esâsına riâyet etmezler. Gene bu kişilerin Allah için bir saatlik uykudan vazgeçiverdikleri görülmez. Kazâra sâfiyâne bir ibâdet meclisinde bulunsalar bunun değerini takdir edemezler. Onlar için bu, büyük bir ni'met değil, basit bir şeydir. Hâsılı bu zümre, dînin esâsına giremez, görünüşle kendini avutur. Meselâ bir kaç kuruş kazandığı yahut bir elbiseye sâhip olduğu veyâhut da bir ziyâfette bulunup midesini doldurduğu zaman bir (elhamdü lillâh) çeker. İşte bu ham müslümanların din anlayışı!... Dîni, bir libas hâline getiren bu gâfil ve sözde müslümanlar nerde, önceki parağrafta anlatılan gerçek müslümanlar nerede? İşte bu merasim müslümanları dînin esâsına nüfuz edemedikleri için, sâfiyâne ilim-ibâdet meclislerinden zevk alamıyorlar. Yâni bunlar sözde müslüman, fakat dînî ni'metlerden mahrum insanlar!. Bu durumda dînî ni'metler, bu iki zümrenin dînî esaslara verdikleri önem derecesine göre aralarında üleştirilmiş oluyor.

Bu yazdıklarımız, **(Allah şükredenleri daha iyi bilen**

değil mi?) (9) âyetinin bir açıklamasından ibarettir.

Saâdet yolcusu, sen temenni ettiğin hayırlı bir şey-den hiç bir zaman mahrum edilmezsin. Yâni hayırlı şey'i isterken samimî ve ihlâslı isen, mutlaka isteğine kavuşursun. Yeter ki nefsin araya bir kötü düşünce sokmasın. İstediğin hayırlı şey'i elde etmek için ihlâsla çalış. Sana verilmesine hak kazan. Verildikten sonra da şükret ki devamlı elinde kalsın.

İKİNCİ ESAS: Ni'met, onun kadrini bilmeyenlerden geri alınır. Ni'metin kadrini nankörler, onun şükrünü edâ etmiyenler bilmez. Allah buyurur:

— **(Habibim) Onlara o kimsenin haberini de oku ki kendisine âyetlerimizi vermiştik de o, bunlardan sıyrılıp çıkmıştı. Derken şeytan onu arkasına takmış, nihâyet azgınlardan olmuştu.**

Eğer dileseydik onu bu âyetlerle yükseltirdik. Fakat o, yere saplandı, hevâsına uydu. Artık onun sıfatı o köpeğin hâli gibidir ki üstüne varsan dilini uzatıp solur, yâhut kendi hâline bırak-san yine dilini uzatıp solur. İşte âyetlerimizi yalan sayanlar gürûhunun sıfatı budur. Artık sen (habibim) kıssayı onlara anlat. Belki iyice düşünürler. (10)

Bu âyetlerde anlatılmak istenen şudur:

— Biz (Allah) bu kula dînî sahada büyük ni'metler verdik. Bu sâyede büyük rütbelere yükseldi. Yüksek derecelere kavuştu, bizim yanımızda değeri arttı. Fakat o, bizim bu ni'metimizin kadrini bilmedi. Fânî ve hakir dünyaya meyletti. Hevâ-yı nefsini, bizim ulu ni'metlerimize tercih etti. Bütün dünyanın bile bizim en küçük bir ni'metimize denk olamıyacağını, nazarımızda sivrisineğin

---

(9) En'am Sûresi, âyet: 53

(10) A'raf Sûresi, âyet: 175 - 176

kanadı değerinde olmadığını takdir edemedi. O, bu hareketiyle, ikramla - hakareti, zilletle - şerefliliği ayırt edemez bir duruma düştü. Tıpkı, bütün ni'meti bir lokma ekmeğe veya bir parça kemiğe bağlıyan köpek gibi — ki onun nazarında kendisinin bir taht üzerinde veya pislik yığınında durdurulmasının hiç bir farkı yoktur. Mühim olan kendisine kemiğin verilip verilmemesidir.— İşte bu kulumuz da himmetsizlik etti, ni'metimizin kadrini bilmedi ve şükrünü edâ etmedi. Basîretsizlik etti. Bizim yükselttiğimiz makamda edepliliğini gösteremedi. Yüsek mertebeyi bırakıp alçak dünya hayâtına meyletti. Zilleti büyük saâdete tercih etti. Biz de ona siyâset nazarıyle bir bakış yaptık. Kendisini tutup adâlet meydanına getirdik. Ceberûtumuz hükmüyle emrettik. Bütün kerâmetimizi kendisinden geri aldık. Kendisinden ma'rifetimizi kaldırdık. Bizim verdiğimiz bütün yüksek huylar alınınca çırılçıplak oldu. Hiç bir meziyeti kalmadı. Sâhibi tarafından kovulmuş bir köpeğe veya lânete uğramış şeytana benzedi.

Allah'ın öfkesinden ve azâbından gene kendisine sığınırız. Zira o, merhametlilerin en yücesidir. Bizi böyle bir duruma düşmekten korusun.

Bir misâl daha:

Bir hükümdar düşünelim. Bu hükümdar hizmetçilerinden birisine hususî bir muâmele yapmış olsun, ona hususî elbiseler giydirsin, yanına alsın. Diğer hizmetçilerden üstün tutsun. Onun için ayrı bir yerde şahsına ait bir saray yaptırsın. Sarayı çeşitli ni'metler ve câriyelerle donatsın. Bunlara karşılık hükümdâra gündüzün sâdece bir saat hizmet edeceğini, diğer bütün zamanını kendisi için yapılan sarayda istediği gibi geçirebileceğini söylesin. Şimdi bu durumda olan hizmetçi bir gün hükümdârın yanında onun hizmetini görmekte olsun. O sırada

yakınında bir at uşağı bir parça ekmek yemekte veya bir köpek kemik kemirmekte bulunsun. Hizmetçi, hükümdârın hizmetini bırakarak onun gözü önünde at uşağından ekmek istesin veya köpeğin ağzından kemiği almağa kalksın. Hükümdar onun bu hareketini görünce ne der? Muhakkak «bu» der, «himmetsiz, sefih, bizim kendisine yaptığımız ikrâmın değerini takdir edemiyecek kadar düşük ruhlu ve câhilin birisi. Soyun onun üzerinden benim hususî giydirdiğim elbiseleri ve kapıdan kovun!»

İşte âlimler ilimlerini; dünyalık mukabili sattıkları, âbidler hevâ-yi nefslerine uydukları zaman bu hizmetçi durumuna düşerler. Çünkü Allah onlara ilim vermiş, şeriatı ve şeriat hükümlerini öğretmiş, hazların en büyüğünü v e r e n ibâdet ni'metini i h s â n e t m i ş t i r. Böyle olduğu halde onlar bu ni'metin kadrini bilmezler, dünya sevgisini Allah sevgisinden üstün tutarlarsa en hakir duruma düşmüş olurlar. Allah kullarına muvaffakıyetler verir. Onları çeşitli musibetlerden korur. İbâdetler yaparak zînetlenmelerini sağlar. Çok kere onlara rahmet nazariyle bakar. Melekler bile Allah'ın kullarıyle övünür. Allah nezdinde şefâatçi olabilirler. Efendiler derecesine çıkarırlar. Öyle ki Allah'a yakardıkları zaman hemen yakarışlarına cevap verilir. İstediklerine kavuşturulurlar. Hatırlarından geçen bir şey'i dilleriyle söylemelerine lüzum kalmadan Allah verir.

Şimdi bu durumda olan insanlar bu ni'metlerin kadrini bilmeseler, geçici şehvetlerine ve dünya zevklerine dalsalar ne kadar alçalmış olurlar. Kaldı ki Allah'ın, kullarına ni'metleri yalnız bu dünyadakiler değildir. Âhiret hayatında da gene büyük ni'metleri vardır. Fakat Allah'ın emirlerini bir kenara itip de hevâ-yi nefsiyle hareket eden, yâni yaşayışını hevâ-yi nefsinin arzularına göre geçiren bir kimseden daha hakir, daha kötü bir yaratık tasavvur edilemez. Allah'tan dileriz ki bizi ıslah etsin.

Ey insan, Allah'ın ni'metlerinin kadrini bilmek için bütün gayretini kullan. Onun ni'metlerini yerinde harca. Dünyaya asla iltifat etme. Rabbının gösterdiği temiz yolu bırakıp hevâ-yi nefsin yoluna gitmek, kadir bilmezliğin en büyüğüdür. Bak Allah, peygamberlerin efendisi Hazret-i Muhammed'e nasıl hitap ediyor:

— **And olsun ki biz sana (her namazda) okunup tekrarlanan yedi âyeti (Fâtiha Sûresi) ve şu büyük Kur'anı verdik.**
Sakın o kâfirlerden bir takımlarına verip te kendilerini zevklendirdiğimiz şey'e (mal ve servete) gözlerini uzatıp rağbetle bakma. Onların îman etmeyişlerine üzülme. Mü'minlere kanadını indir. (Onlara tevâzu' göster, kendilerini himâyene al.) (11)

Bu âyetlerin açıklaması şudur:

Kur'an gibi bir kitâba sâhip olan kimse Allah'ın yolundan gitmeli. Dünyaya hırsla bağlanmak şurada dursun, ona en ufak bir meyil bile göstermemeli. Yâni Allah'ın kanunlarını ve ahlâk esaslarını bir kenara iterek hevâ-yi nefsinin peşine düşmemeli. Allah'ın verdiği ni'metlerin kadrini bilmek, şükrünü edâ etmek ve dolayısiyle âhiret hayâtını kazanmak çok büyük bir ni'mettir. İbrâhim aleyhisselâm babası Âzer'e bu büyük ni'meti arz eyledi, kabûl ettiremedi. Ayni şekilde peygamberlerin büyüğü Hazret-i Muhammed, amcası Ebû Tâlib'e bu büyük ni'meti arzeyledi, kabûl etmedi. Sözün kısası Allah'a itâat edip onun rızâsını kazanmak ve dolayısıyle âhiret saâdetini de elde etmek büyük ni'mettir. Bu ni'metin kadrini bilenler Allah'ın seçkin kullarıdır. Geçici dünya hayâtının ve zevklerinin ise Allah yanında hiç bir değeri yok-

---

(11) Hıcr Sûresi, âyet: 87-88

tur. Bu dünya ni'metlerine kâfir de nâil olabilir, câhil de nâil olabilir, ahlâksız da, zındık da, münâfık da!..

Değersiz kişiler değersiz ni'metlere kavuşurlar. Bâzan, insanlıkta en yüksek dereceye yükselmiş birisi en basit bir dünya ni'metinden mahrum kalırken îmansızlar, câhiller ve ahlâksızlar bolluk içinde yüzerler. Nitekim Allah Hz. Mûsâ ile kardeşi Hârûn'a şöyle buyurdu:

— Eğer dileseydim sizi dünya ni'metleriyle öyle süslerdim ki Firavun gördüğü zaman kendi saltanatını unuturdu. Fakat dünyanın geçici zînetlerini size lâyık görmedim. Şefkatli bir adam, uyuzlu bir devenin çöktüğü yerden nasıl kendi devesini sakınırsa ben de seçkin kullarımı dünya zînetinden öylece sakınırım. Tâki geçici dünya zevklerine dalıp da değerlerini düşürmesinler.

— **Eğer bütün insanlar küfre imrenecek bir tek ümmet hâline gelmiyecek olsalardı, o çok esirgeyen Allah'a küfredenlerin evlerinin tavanlarını, üstünden çıkacakları merdivenleri, odalarının kapılarını ve üzerlerine yaslanacakları tahtları hep gümüşten yapardık.** (12)

Biraz önceki âyetlerle bu âyetler arasında fark vardır. Allah nazarında îmansızlar, yaratıkların en hakîridir. Geçici dünya ni'metleri de ebedî saâdetler yanında ni'metlerin en değersizidir. Onun için en hakir kimse en değersiz ni'mete nâil olabilir. Hevâ-yi nefsine uymayanlar, sefil dünya hayâtı için Allah konunlarını çiğnemiyenler ise ni'metlerin en büyüğü olan ebedî saâdete erişirler.

Bu mevzuda söylenecek şeyler o kadar çokdur ki, binlerce yaprak doldurulsa gene bitmez. Bununla bera-

(12) Zuhruf Sûresi, âyet: 33 - 34

ber bizim yazacağımız bu binlerce yapraklık bilgi, sâdece denizden bir damla kadardır. Bak Allah, peygamberlerin büyüğü Hz. Muhammed'e ne buyuruyor:

— **İşte biz sana da habibim böylece emrimizden bir ruh vahyettik. Halbuki vahiyden önce sen, kitap nedir, îman nedir bilmezdin. Fakat biz onu bir nur yaptık. Bununla kullarımızdan kimi dilersek ona hidâyet veririz. Şüphesiz ki sen her halde doğru bir yolun rehberliğini yapıyorsun.** (12 - a)

— **Üzerinde Allah'ın lûtfu ve rahmeti olmasaydı onlardan bir zümre muhakkak seni bile hükümde şaşırtmayı kurmuştu. Onlar kendilerinden başkasını saptıramazlar. Ve sana hiç bir şeyden zarar da yapamazlar. Nasıl yapılabilir ki, Allah sana kitâbı ve hikmeti indirdi. Evvelce bilmediklerini sana öğretti. Allah'ın senin üzerindeki lûtfu çok büyüktür.** (13)

Allah bir kabile topluluğuna şöyle buyurdu:

— **Onlar İslâma girdiklerini senin başına kakıyorlar. Onlara de ki: «Müslümanlığınızı benim başıma kakmayın. Bil'akis sizi îmâna muvaffak ettiği için size Allah minnet eder, eğer siz (inandık) demenizde sâdık insanlarsanız.»** (14)

Bir gün peygamberimizin huzûrunda birisi:

— **Allah'a hamdolsun beni müslüman yarattı, der.**

Peygamberimiz bunu duyunca şöyle söyler:

— **Rabbının senin üzerine olan büyük ni'metine şükrettin.**

Yâkub aleyhisselâm oğlu Yûsuf'dan haber getiren zâta sorar:

(12 - a) Şûrâ Sûresi, âyet: 52

(13) Nisâ Sûresi, âyet: 113

(14) Hucürât Sûresi, âyet: 17

— Yûsuf hangi dindedir?

Haberci:

— İslâm dîninde.

— Şimdi ni'met tamam oldu.

Derler ki:

— Allah yanında, kişinin, (Rabbım beni müslüman yarattı. Birçok ni'metler verdi.) diyerek ni'metin kadrini bilmesi kadar iyi bir şey yoktur.

Ey kardeşim! Sen de müslüman yaratılışının şükrünü edâ etmeli, Allah yolundan çıkmamalısın. Bununla beraber âkıbetini de düşünmelisin. Müslümanlığına mağrur olmamalısın. Çünkü kişinin âkıbetinin ne olacağı belli olmaz. Mühim olan âkıbettir.

Süfyan Sevrî der ki:

— Âkıbetinden emin olanın ârifliği silinir.

Bir büyüğümüz şöyle söylerdi:

— İmansızların ebedî azap çekeceklerini duyduğun zaman sen de sakın. Hiç bir zaman âkıbetinden emin olma. Zira kimin sonunun ne olacağı belli olmaz.

Hz. Ali der ki:

— Nice kişiler vardır ki nâil oldukları ni'met onları aldatır, sapıtır. Nice kişiler vardır ki kendileri hakkında söylenen iyi sözler onları fitneye götürür. Gene niceleri vardır ki günahlarının gizli olmasına mağrur olurlar.

Zünnûna sorarlar:

— İnsan en çok neye mağrur olur, ne yüzünden en çok aldanır?

Cevap verir:

— Nâil olduğu ni'metlere mağrur olur. En çok onlar yüzünden aldanır.

Zünnûn sonra şu âyeti okur:

— Artık bu sözü yalan sayanları bana bırak. Biz onları, kendilerinin bilemiyecekleri bir cihetten

derece derece azâba yaklaştırıyoruz. (14-a)

Ehl-i mârifet bu âyeti şöyle açıklar:

— Çok ni'met verir. Kişi ni'metin bolluğuna mağrur olarak şükrünü unutur.

Ni'metin bolluğu, şükrünü unutturur. Bol ni'met içinde şükür vazifesini ifâ etmek güçtür. Ni'met bollaştıkça şükretmek zorlaşır. Dereceleri yüksek olanların mâruz kaldıkları tehlikeler de büyüktür. O halde bulunulan dereceyi muhafaza etmek için niyaz etmek, şükrü bırakmamak, gaflet göstermemek ve âkıbetten emin olmamak gerekir. İbrahim Edhem der ki:

— Biz âkıbetten nasıl emin olabiliriz ki İbrahim aleyhisselâm **(Rabbım! Bu Mekke diyârını korkulardan emin kıl. Beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!)** (15) diyor. Ayni şekilde Yûsuf aleyhisselâm da **(Beni müslim olarak vefat ettir ve beni sâlihler topluluğuna kat!)** (16) diye rabbına yakarıyor.

Süfyan Sevrî, sanki batmak üzere olan bir gemideymiş gibi sık sık (Allah'ım, kurtar kurtar!) demekten geri kalmazdı.

Muhammed İbni Yûsuf anlatır:

— Bir gün Süfyan Sevrî'nin sabaha kadar ağladığını gördüm. (Günahlara mı ağlıyorsunuz?) dedim. (Hayır, benim ağladığımın yanında günahların bir saman çöpü kadar değeri yoktur. Ben, son nefeste îmansız gitme korkusuna ağlıyorum.) dedi.

Anlatırlar ki, peygamberlerden biri Allah'a sorar:

— Ey Rabbım! Bunca ni'met ve kerâmet verdikten sonra Bel'am İbni Bâûrâ'nın son nefeste îmansız gitmesine sebep nedir?

(14 a) Kalem Sûresi, âyet: 44
(15) İbrâhim Sûresi, âyet: 35
(16) Yûsuf Sûresi, âyet: 101

Allah buyurur:

— Verdiğim bunca ni'metlere bir def'acık olsun şükretmedi. Eğer bir kerecik şükretmiş olsaydı îmansız gitmezdi.

Uyan ey kişi! Şükür vazifeni yap. Allah'ın ni'metlerine hamdet. Ni'metlerin en büyüğü İslâmiyettir, ma'rifetullahtır. En küçüğü ise meselâ mâlâyâni sözden korunmaktır. Bu ni'metlerin şükrünü edâ edersen umulur ki Allah sana olan ni'metini tamamlar. Son nefeste îmansız gitme felâketinden seni korur. Çünkü en acı ve en güç şey, sevildikten sonra îtibardan düşmek, yakınlıktan sonra kovulmak ve vuslattan sonra ayrılıktır. Allah sana İslâmı nasip ettiğine göre şimdi onun yanında îtibar sâhibisin, ona yakınsın, Rabbına kavuşmuş durumdasın. Eğer ni'metlerine şükretmezsen bu îtibardan düşebilir, onun kapısından kovulabilir ve ondan ayrı düşebilirsin. Merhametlilerin merhametlisi Allah'tan dileriz, bizi kendisinden uzaklaştırmasın!

II

Sözün kısası bu yedi tehlikeli mıntıkayı geçtikten sonra, sayamıyacağın ve vehminin alamıyacağı kadar çok olan ni'metleri düşünürsen gerçek ilme ulaşırsın. Basîretin açılır, günahlardan temizlenirsin. Bütün engelleri tepeler, zafere erersin. Artık senin için nice güzel hasletler, nice yüksek mertebeler hâsıl olur. Önce basiretin açılır. Sonra Allah'a yaklaşırsın. Eğer dilinle bu sayısız ni'metlerin şükrünü yapar, kalbinle Allah'a muhabbet eder ve bedeninle ibâdetleri îfâ edersen, bu hareketin seninle günahlar arasında bir sed olur. Kusurlarını da îtiraf etmekle beraber gücün yettiği kadar Allah'a karşı olan vazifelerini yapar benliği bırakırsın. Her hangi bir sûretle şü-

kür vazifende gaflet eylesen veya amellerde gevşeklik göstersen tekrar Allah'a yönelir, ona niyâz eder, dersin ki, (Ey Allahım! Ey Rabbım! Nasıl önceden ben lâyık değilken sen lûtfettin, senin yolunda olmayı öğrettinse; şimdi de gene lâyık olmadığım halde lûtfet, ni'metini tamamla. Beni İslâmdan - îmandan ayırma!) Daha sonra; hidâyet tâcını giydikleri, Allah'ı tanıma zevkini taddıkları halde gene sonunda îtibardan düşme ve kapıdan kovulma korkusuyla münâcâatı bırakmıyan ERENLERİN nidâsiyle söyle:

— **Rabbımız, bize hidâyet verdikten sonra kalblerimizi saptırma. Tarafından bize bir rahmet ihsân et! Şüphesiz ki sen, çok çok bağışlayansın.** (17)

Bu âyeti bir münâcaat olarak kullanan ermişler, kanâatimce şöyle demiş oluyorlar:

— Ey Rabbımız! Sen bize nice ni'metler verdin. Fakat biz daha başka ni'metler de isteriz. Sen cömertsin, ihsânı seversin. Bize başında ihsân ettiğin gibi sonunda da ihsân et. Sonumuzu hayırla tamamla. Üzerimize rahmet et, îmansız bırakma!

Ey insan! Görmüyor musun, Allah'ın, mahlûkâtı arasında seçkin kulları olan müslümanlara ilk öğrettiği duâ:

— **Bizi doğru yola ilet! (18)** cümlesidir.

Bu, (bizi doğru yolda sebât ettir, doğru yoldan ayırma) demektir. Çünkü tehlike büyüktür.

Derler ki, musibetler beş kısımdır:

1 — Gurbette hastalanmak,

2 — İhtiyarlıkta fakir düşmek,

---

(17) İmran Sûresi, âyet: 8

(18) Fâtiha Sûresi, âyet: 6

3 — Genç iken ölmek,
4 — Önceden görürken sonra kör olmak,
5 — Malûm iken meçhul olmak.

Bundan daha güzel bir söz şudur:

— Ayrıldığın her şey için bir bedel, bir karşılık vardır. Fakat Allah'tan ayrıldığın zaman bir bedel yoktur.

— Eğer dünya, kişiyi dininden etmediyse o kimse kazançlıdır. Dünyada nâil olamadığı diğer şeyler sebebiyle zarara uğramış sayılmaz.

Saâdet yolcusu! Bu tehlikeli geçitleri geçerek üzerinde olan şükür vazifesini de yerine getirirsen, Allah sana muvaffakıyet verir, güç verir. Umduğundan daha çok ni'metle seni ni'metlendirir. Doğruluk ve ni'metin artması gibi iki büyük hazineye kavuşursun. Şimdiye kadar nâil olduğun ni'metler hiç bir zaman geri alınmadığı gibi üstelik daha da artar. Yeni nâil olduğun ni'metler de asla zâil olmaz. Artık sen bu andan îtibaren âriflerden, âlimlerden ve ilmi ile âmil olanlardansın. Ahlâkın temizdir, dünyanın fazilet timsâli kişilerindensin. Allah'ın yolundasın. Nefsine uymazsın. İçin - dışın birdir ve temizdir. Aldatıcı uzun emeller peşinde koşmazsın. Herkese iyiyi doğruyu gösterirsin. Alçak gönüllüsün. Allah'tan korkarsın. Tevekkül sâhibisin, takdire râzı olur, musibetlere sabredersin. Hem Allah'tan korkar, hem de rahmetinden ümidini kesmezsin. İhlâs sâhibisin. Yaptığın her ibâdeti, her iyiliği yalnız Allah için yaparsın? Allah'ın, üzerinde minnet hakkı olduğunu unutmazsın. Âlemlerin rabbı Allah'ın sayısız ni'metlerine şükredersin!.. Ve, bütün bu hasletlerinden dolayı Allah'ın iltifâtına mazhar olursun!

Muvaffakıyet yalnız Allah'tandır.

SORU: Bu açıklamalarınıza göre bu yol çok güç. Bu

durumda çok az kişi şükür vazifesini yapabilir ve hedefine ulaşabilir.

CEVAP: Allah da böyle buyuruyor:

— **Kullarımdan hakkıyle şükreden azdır.** (19)

— **İnsanların birçoğu şükretmezler — Akıl etmezler — bilmezler.** (20)

Bununla beraber, kişi çalışır gayret ederse Allah kolaylık verir. Kişiye çalışmak ve gayret etmek düşer; Allah'a ise hidâyet vermek, muvaffakıyet vermek!.. Nitekim buyurur:

— **Bizim uğrumuzda çalışıp mücâhede edenlere gelince, biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah her halde iyilik erbâbiyle beraberdir.** (21)

Âciz insan o acziyle üzerine düşeni, kudreti yettiği kadar yapsın da, Allah ona muvaffakıyet vermesin! Olacak şey mi? Sen; kudreti sonsuz, hiç bir şey'e muhtaç olmıyan fakat her varlığın imdâdına yetişen, cömertliğine ve merhametine hudut tâyin edilemiyen Rabbını ne sanıyorsun?

SORU: Ömürler kısadır. Şimdiye kadar açıkladığınız geçitler uzun, ayni zamanda meşakkatlidir. Ömür bu kadar uzun geçitleri nasıl geçsin ve bu şartları nasıl tamamlasın?

CEVAP: Geçitler uzun, geçiş güç olabilir. Fakat unutmamalıdır ki Allah istediği güzide kullarına uzakları yakın eder, zorlukları kolaylaştırır. Öyle ki kişi sonunda, (hedefim ne yakınmış, yol ne kısaymış, bu yolları geçmek ne kolaymış!) der. Bu gerçeği kavradığım zaman ben şöyle demiştim:

---

(19) Sebe' Sûresi, âyet: 13

(20) Kur'anda muhtelif yerlerde.

(21) Ankebût Sûresi, âyet: 69

— Arayana, hedefe götüren yol açık. Fakat bakıyorum ki kalbler kör, basiretleri kapanmış. Kocaman yolu göremiyorlar. Kurtuluş imkânı her an varken sapıtıp felâkete düşenlere şaşarım!

Kullar, gâyelerine ve çalışmalarına göre bu geçitleri farklı zamanlarda geçerek hedeflerine ulaşırlar. Bâzıları yetmiş senede ulaşabilir. Bâzıları yirmi senede, bâzıları on, bâzıları bir senede!.. Bir ayda, bir günde, bir saatte!.. Hattâ Allah'ın hususî bir inâyeti ve tevfikiyle bir lâhzada ulaşanlar da vardır. Kur'anda mevzuubahis edilen Ashâb-ı Kehf hâdisesini hiç düşünmedin mi? Hükümdarları Dakyanus'ta şirk emâresini görünce ona karşı geldiler. Dediler:

— **Bizim Rabbımız bütün göklerin ve yerin Rabbıdır. Biz ondan başkasına tanrı demeyiz. Eğer dersek o halde, yemin olsun hakikatten uzaklaşmış oluruz. Şunlar, şu bizim kavmimiz Allah'tan başka tanrı edindiler. Bunların üzerine bâri açık bir bürhan getirselerdi ya. Artık Allah'a karşı yalan yere iftirâ edenden daha zâlim kimdir? (Ashâb-ı Kehf böyle) dedikleri zaman onların kalblerini sabır ve sebat ile Hakka bağlamıştık.** (22)

İşte Ashâb-ı Kehf, hükümdarlarına yukarıdaki sözleri söyledikleri anda kalbleri Allah tarafından mârifet nûruyla dolduruluvermiş ve bir lâhzada uzun yolu geçerek hedefe gelivermişlerdi. Birbirlerine şöyle dediler:

— **Mâdemki siz onlardan ve Allah'tan başka tapmakta olduklarından ayrıldınız, o halde mağaraya çekilin ki, Rabbınız size rahmetinden genişlik versin. İşinizden de fayda hazırlasın.** (23)

Gene Kur'anda sözü geçen, Fir'avunun sihirbazları

---

(22) Kehf Sûresi, âyet: 14 - 15
(23) Kehf Sûresi, âyet: 16

hâdisesini hiç düşünmedin mi? Sihirbazlar Hz. Mûsâ'nın mûcizesini görünce:

— **Âlemlerin rabbına, Mûsâ ve Hârûn'un rabbına îman ettik!** dediler. (24)

Bu îman bir lâhzada oldu. Âniden basiretleri açıldı. Doğru yolu buldular ve hedefe ulaştılar. Allah'ı tanıyıp, takdirine rızâ gösterenlerden; musibetlere sabredenlerden; şükredenlerden ve Allah'a kavuşmayı şiddetle arzulayan kişilerden oldular. Fir'avunun tehditleri karşısında şu sözleri onların birden yukarıda sayılan vasıfları kazandıklarını gösterir:

— **Bunda bize hiç bir zarar yok. Biz şüphesiz ki rabbımıza dönücüleriz.** (25)

İbrâhim İbni Edhem'in kıssası malûm!.. Hükümdar idi. Hükümdarlığı bıraktı. Allah'ın has kullarından olmak dileğiyle yollara düştü. Bunda o kadar samimî ve ihlâslı idi ki Belh'ten Merv'e gelinceye kadar mânen çok büyük mesâfe kat'etti. Merv şehrine girerken bir adamın köprüden düşmekte olduğunu gördü. (Dur!) demesiyle adam havada asılı kaldı. Sonra oradan kolaylıkla kurtardılar.

Râbia-i Adviye yaşlanmış bir câriye idi. Basra'ya satılmak üzere getirilmişti. Fakat yaşlı olduğu için kimse almak istemedi. Nihâyet bir kısım tüccar ona acıdılar. Yüz dirheme satın alarak serbest bıraktılar. Câriyelikten kurtardılar. Râbia Allah yoluna sülûk etti. Bir sene geçmeden ilim - irfanda o derece ilerledi ki Basranın ünlü âlimleri onun ziyâretine gelip fikir danışmağa başladılar.

Buraya kadar verdiğimiz misâller gösteriyor ki, aşılması güç gibi görünen bu geçitler aslında hiç de güç de-

---

(24) A'raf Sûresi, âyet: 21
(25) Şuarâ Sûresi, âyet: 50

ğildir. Allah'ın tevfik ve hidâyeti yetişince bir anda da hedefe ulaşılabilir. Fakat çalışıp gayret etmeyen ve Allah'ın hidâyetine nâil olamıyanlar için bu geçitlerin bir tanesini bile yetmiş senede geçmek zordur. Onlar bu bir geçitte saplanıp kalırlar. Sonunda (Bu yol ne karanlık, aşılması ne güç!) diye âh-u zâr ederler. Her şey bir esâsa dayanır. Bu, Allah'ın takdiridir.

SORU : Allah'ın hidâyetine nâil olan da olmıyan da kullukta müşterek değil mi? Neden birisi Allah'ın tevfik ve hidâyetine mazhar oluyor da, diğeri olamıyor?

CEVAP: Böyle bir soru ânında sanki Allah cânibinden şöyle bir nidâ geliyor:

— Ey kişi, edepli ol! Kulluk nedir, Rubûbiyet nedir, iyi öğren. Allah mutlak hâkimdir. İşlediğinden sorulamaz. Fakat yaratıkları sorulabilir.

Dünyada insanlardan bâzılarının birden hidâyete ermesi, bâzılarının ise uzun bir zaman sonra doğruyu bulması ve nihâyet bir kısmının yolda kalması, âhiretteki sırat mes'elesine benzer. Sırat köprüsünü bir kısmı yıldırım hıziyle, bir kısmı rüzgâr hıziyle, kimisi koşucu bir at hızıyle, kimisi kuş uçuşu hızıyle, kimisi yürüyerek... geçer. Bâzıları da geçmeye muvaffak olamaz. Azab girdâbına düşer veya düşürülür.

İşte dünya da böyledir. Kimisi çalışır, gayret eder. Allah'ın tevfikiyle çabucak doğru yolu bulur. Kimisi tembellik eder, Allah'ın hidâyeti erişmez. Doğruyu bulamaz.

Bunlar iki yoldur:

1 — Dünya yolu,

2 — Âhiret yolu.

ÂHİRET YOLU (Sırat köprüsü) nefsler içindir. DÜNYA YOLU kalbler içindir. Basiretli olanlar bu her iki yolun korkularını görebilirler. İnsanlar ÂHİRET YO-

LU'nda (sırat köprüsünde) DÜNYA YOLU'ndaki durumlarına göre yer alırlar.

III

Hakikat yolcusu! Bu yol, uzunluk - kısalık bakımından, ayaklarla kat'edilen ve alınılması tamamen vücûdün kuvvetli veya zayıf olmasına bağlı bulunan mesâfelere benzemez. Bu yol; mânevî, rûhânî bir yoldur, onda yürüyen de ayaklar ve vücud değil kalbdir. Kalb, inancına ve basiretli olup olmamasına göre bu yolu ya kat'eder veya edemez. Bu yolun aslı semâvî bir nûr, ilâhî bir nazardır. Kişinin kalbine vâki olur, doğar. Kişi o nurla baktığı zaman dünya ve âhiret hayâtının gerçek yüzünü görür, kendisini o yola sevkeder. Bâzan kişi bu semâvî nûru ve ilâhî nazarı yüz sene arar, fakat bulamaz. Bu nûrun eserine bile tesâdüf edemez. Bunun sebebi arayıştaki hatâsı, çalışmadaki kusuru ve cehâletidir. Bu yolu böyle hiç bulamıyanlar olduğu gibi, elli senede, on senede, bir senede... hattâ Allah'ın inâyetiyle bir lâhzada bulanlar da vardır. Esas îtibariyle hidâyeti nasib eden Allah'tır. Fakat kişi çalışmak, doğru yolu aramakla me'murdur. Allah hâkim-i mutlaktır. Dilediğini işler, dilediği gibi hükmeder.

SORU : Bu yol çok çetin, çok güç ve tehlikelidir. İnsanoğlu âciz, zayıf, üstelik Allah'ın hidâyeti ermeden bir şey yapamıyor. O halde bunca güçlükleri, bunca şartları ve bunca amelleri ona yüklemek neye?

CEVAP: Haklısın. Mes'ele oldukça güç ve tehlikeli. Allah buyurur:

— **Doğrusu biz, insanı bir meşakkat içinde yarattık. (26)**

---

(26) Beled Sûresi, âyet: 4

— **Biz emâneti göklere, yere ve dağlara arz ve teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, bundan endişeye düştüler. İnsan tuttu bunu sırtına yüklendi. Çünkü o, çok gaddâr, çok câhildir.** (27)

Peygamberimiz buyurur:

— **Eğer benim bildiklerimi bilseydiniz, muhakkak az güler, çok ağlardınız.**

Rivâyete göre gökte bir nidâcı devamlı olarak mânevî bir şekilde nidâ eder, der ki:

— N'olurdu bu insanlar yaratılmasaydı. (Yaratıldılar.) N'olurdu niçin yaratıldıklarını bilselerdi ve n'olurdu yaratılış sebebini öğrenince ilimleriyle âmil olsalardı.

Selef-i Sâlihin derler ki:

Hz. Ebû Bekir:

— N'olurdu bir yeşil çimen olsaydım. Beni hayvanlar yeseydi de azap korkusunu çekmeseydim.

Hz. Ömer:

(Birisini, «**gerçekten insan üzerine dehirden öyle bir zaman geçti ki, o vakit insan anılır — insanlıkla tanınır — bir şey değildi.**» (28)

— N'olurdu tamam olaydı!

Ebû Ubeyde:

N'olurdu, bir koyun olaydım. Sâhibim beni kesip yiyeydi. Bir daha yaratılmıyaydım.

Veheb:

— Bu insanlar ahmaktır. Eğer ahmak olmasalardı korkularından yedikleri yemekleri hazmedemezlerdi.

Fadîl İbni İyâz:

— Allah'a en yakın meleklere, peygamberlere ve sâlihlere imrenmem. Çünkü bunlar kıyâmet gününü müşâhede edecekler. Ben hiç yaratılmıyanlara imrenirim.

---

(27) **Ahzab Sûresi, âyet: 72**

(28) **İnsan, Dehr Sûresi, âyet: 1**

Atâ:

— Eğer bir ateş yakarak, «Kim bu ateşe kendisini atarsa kıyâmet gününün dehşetini görmeyecek!» deseler idi, hiç tereddüt etmez, kendimi atardım. Hem öyle ki sevincimden ateşe ulaşamadan düşüp ölürdüm.

Ey soru sahibi adam! Görülüyor ki senin de dediğin gibi mes'ele güç. Belki senin sandığından da güç. Fakat Allah'ın ezeldeki takdiri budur. Kişinin yapacağı tek şey, bütün gayretiyle kulluk vazifesini yapmak; Allah'ın gösterdiği ahlâk esaslarına sımsıkı sarılmak ve devamlı ona niyazda bulunmaktır. Böyle hareket eden bir kimseye Allah'ın rahmetinin yetişmemesi için hiç bir sebep yoktur.

Şimdi gelelim sorunun ikinci şıkkına:

«Bunca güçlükleri, bunca amelleri zayıf insana yüklemek neye?» diyorsun. Böyle bir soru ve itiraz senin büyük bir gaflet içinde bulunduğunu gösteriyor. Doğru ve edepli bir soru şöyle olabilirdi:

— Kişinin bu birkaç küçük ameli, Allah'tan talep ettiği büyük şeylere nasıl mukabil olabilir?

İşte sorunun ikinci şıkkı bu şekilde olmalıydı. Çünkü biliyor musun kişi amelleri karşılığında Allah'tan neler istiyor? İstediği şeylerden meselâ en küçük ikisi şunlardır:

1 — Dünya ve âhirette selâmet bulmak ve sıkıntılara mâruz kalmamak.

2 — Dünya ve âhirette sultanlık tâcını giymek.

1 — Dünyanın fitneleri, âfetleri ve gâileleri öyle çoktur ki melekler bile bu gâilelerden selâmet bulamazlar. Hârût ve Mârût hikâyesi meşhurdur. Bir kişi ölüpte ruhu yükseltildiği zaman melekler şöyle der:

— Bizim en hayırlılarımızın bile bozulduğu dünyadan bu adam nasıl kurtulabildi?

İşte kişi işlediği amele karşılık, dünyada selâmet bulmak gibi böyle büyük bir şey beklemektedir.

Kıyâmetin korku ve sıkıntıları ise o derecede dehşetlidir ki peygamberler bile bu manzarayı görünce, (nefsî, nefsî. Bugün kendimden başka kimseyi düşünemem!) derler. Hattâ rivâyet edilen bir hadîste şöyle buyurulur:

— Kişinin, yetmiş peygamberin sevâbı kadar sevâbı olsa gene kurtulacağından emin olamaz.

Şimdi düşünelim:

— Bir kimse dünya sıkıntılarından kurtulmak istese ve İslâmiyetin esaslarını nefsinde tatbik ederek selâmete erse; âhirette de hiç bir musibete mâruz kalmadan cennete girse bu kolay ve zahmetsiz bir kazanç olmaz mı?

2 — Sultanlık, tasarruf hakkıdır. Yâni sultan, mâliki olduğu şeyler üzerinde istediği gibi tasarruf edebilir. Böyle bir hak dünyada Allah'ın veli (ermiş) kullarına verilir. Ermişler Allah'ın her türlü takdirine rızâ gösterirler. Onlar için uzaklık - yakınlık mevzuubahis değildir. En uzak bir mesâfe, bir adım mesâbesindedir. Taş, tuğla onlar için altın-gümüştür. Cinler, insanlar, hayvanlar ve kuşlar onların emrine âmâdedir. Ne isterlerse olur. Çünkü onlar yalnız Allah'ın dilediğini dilerler. Halbuki Allah'ın dilediği her şey derhal olur. Allah'tan başka hiç bir şeyden, hiç bir kimseden korkmazlar. Halbuki bütün insanlar onlardan korkarlar. Gene onlar Allah'tan başka hiç bir şey'e hizmette bulunmazlar. Kimseye kulluk etmezler. Hükümdarlar onların yanında çok küçük kalırlar. Ermişler, rütbece hükümdarlardan çok daha yüksektirler.

Âhiret sultanlığına gelince Allah buyurur:

— Orada nereye baksan, bir ni'met ve pek büyük bir mülk (saltanat) görürsün. (29)

Allah'ın büyük dediği bu âhiret mülkünden (sultanlıktan) daha büyük mülk olamaz. Herkes bilir ki dünya başlı başına büyük bir şey değildir. Hayat çok kısadır. Büyük olmayan dünyadan her birimize düşen hisseler de büyük olamaz. Çok kere içimizden birimiz ufak bir dünyalık elde edebilmek için malını - canını seferber eder. Sonunda bir miktar kazanca sâhip olur. Fakat bu bir miktar da diğer insanlar tarafından çok görülür. Kimisi kıskanır, kimisi imrenir. Bunu kazanıncaya kadar malını - canını tehlikeye attığına bakmazlar bile!..

— Arkadaşım, sultanın sarayının büyük kapısını görünce ağlamağa ve sızlanmağa başladı. Kendisine dedim ki:

— Hükümdar gibi varlık sâhibi olamadığımız için tasalanma. Biz de mal-mülk sâhibi olmayı arzularız. Sâhip olmadan ölürsek mâzür sayılırız.

Şimdi düşünelim. Birisi iki rek'at namaz kılacak veya birkaç kuruş sadaka verecek veyahut da bir iki geceyi ihyâ edecek. Buna karşılık ebedî sultanlık, ebedî saâdet isteyecek veya kendisine verilecek. Arada bir denge var mı? Yapılan istenilenin bedeli mi? Hayır, asla! Değil böyle birkaç ibâdet ebedî saâdetin karşılığı olmak, kişinin binlerle ayrı ruhu ve nefsi olsa, aynı zamanda dünyanın ömrü gibi binlerle yıl ömrü olsa da bütün bu zamanlarda ibâdet etse gene kendisine verilen ni'meti hak etmiş olamaz. Eğer bir kimse böyle birkaç ibâdetten sonra istediği ebedî saâdete kavuşursa yâni bu saâdet kendisine verilirse büyük bir ganimete konmuş demektir.

Gaflet uykusundan uyan ey miskin!

Allah, koyduğu ahlâk esaslarına uyan kullarına baş-

(29) Dehr, İnsan Sûresi, âyet: 20

lıca kırk büyük mertebe verir. Onları kırk büyük şerefle şereflendirir. Bunların yirmisi dünyaya, yirmisi âhirete âittir. Dünyaya âit olanlar:

1 — Allah'a itâat eden kimse dâima onu andığı için Allah da devamlı o kulunu anar.

Bir kul için, kâinâtın mutlak sâhibi Allah'ın kendisini anmasından daha büyük bir şeref olabilir mi? Bir büyük adam seni ansa, senden sitâyişle bahsetse ne kadar neş'elenirsin. Dikkat et bu sefer seni anan fâni bir insan değil, âlemlerin rabbı olan Allah'tır.

2 — Allah senden hoşnut olur. Seni över.

Bir fâni seni övse koltukların nasıl kabarmaz? Ya seni bütün varlıkların kendisine ibâdet ettiği Allah övse!

3 — Seni sever.

Mahalle muhtarı veya şehrin büyüğü seni sevse nasıl onunla övünürsün. Gittiğin yerlerde bundan bahseder, menfaat temin etmeğe kalkarsın. Dikkat et, bu sefer seni seven bir şehrin fâni bir başkanı değildir. Bütün kâinâtın sâhibi olan Allah'tır.

4 — Senin vekilin olur. Senin adına işlerini en iyi şekilde görür.

5 — Rızkına kefil olur. Her hâl-ü kârda seni rızıksız bırakmaz.

6 — Senin yardımcın olur. Bu sâyede düşmanlarına gâlip gelir, musibetlerden kurtulursun.

7 — Sana arkadaş olur. Rûhî sıkıntılardan ve değişikliklerden seni korur.

8 — Sana izzet ve şeref verir. Zillete düşürmez.

9 — Ehl-i himmetten olursun. Dünyanın alçak ve basit işlerine iltifât etmezsin. Nitekim akıllı olanlar, sabiler ve kadınlarla ihtilât etmez.

10 — Sana gönül zenginliği verir. Böylece geçim husûsunda sıkıntılara düşmezsin.

11 — Kalbine hikmet ve hidâyet nûru doldurur. Bu sâyede başkalarının yıllarca çalışarak elde edemedikleri bilgi ve sırlara kısa zamanda vâkıf olursun.

12 — Gönlüne dâima ferahlık verir. Böylece mâruz kalacağın mihnet ve musibetler sebebiyle sıkıntı çekmezsin.

13 — Sana bir heybet verir. Bütün insanlar senden korkar, sana hürmet gösterirler.

14 — Bütün insanların kalbinde sana karşı bir sevgi peydâ olur.

15 — Her hareketinde bir bereket olur. Sözünde, işinde, bulunduğun yerde... Konuştuğun insanlarda.

16 — Allah'ın bütün yaratıkları emrinde âmâde olur.

17 — Vahşî hayvanlardan zarar gelmez.

18 — Yer yüzünün bütün ni'metleri ve hazineleri emrine âmâde olur.

19 — Allah ile insanlar arasında bir nevi' elçi olursun. Allah senin kalbine nûr verir. Bu nûrla birçok sırlara vâkıf olursun. Sonra da bunları halka öğretirsin.

20 — Her ne zaman duâ edersen kabûl olur. Kimin için şefaat etsen reddedilmez. Hâtırına gelen bir şey'i dilinle söylemeden bu isteğin yerine getirilir.

İşte bu yirmi şey Allah'a itâat eden kimseye Rabbı tarafından bahşedilen şereflerdir.

Şimdi de bu dünya hayâtı bittikten sonra gene Rabbı tarafından kendisine verilecek rütbe ve şerefleri görelim:

1 — Ölümü kolay olur. Ölüm ânı öyle korkulu bir şeydir ki peygamberler bile onun dehşetinden korkarlar ve ölümlerinin kolay olması için Allah'a yalvarırlardı. Fakat bu derece korkunç olmakla beraber ölüm Allah'ın sevgili kullarına bir bardak tatlı ve soğuk suyu içmek kadar kolay gelir. Nitekim Allah buyurur:

— **Ki bunlar, meleklerin pâk ve sâkin olarak canlarını alacakları kimselerdir. (Selâm ve selâmet size. İşlemekte devam ettiğiniz iyi hareketlerin, amellerin karşılığı olmak üzere girin cennete!) derler. (30)**

2 — İmanda sâbit kalır. Son nefeste îmandan çıkma tehlikesi olmaz. Bu husus çok mühimdir. Daha önce de açıkladığımız gibi Allah'ın has kullarının en çok korktukları nokta budur. Son nefeste îmansız gitme korkusuyla ağlarlar. Allah'a yakarırlar.

Allah buyurur:

— **Allah îman edenlere dünya hayâtında da, âhirette de o sâbit sözlerinde dâima sebat ihsân eder. Allah zâlimleri (kâfirleri) şaşırtır. Allah ne dilerse yapar. (31)**

3 — Allah râhatlık verir. Müjdeler gönderir. Nitekim buyurur:

— **Hakikat (Rabbımız Allahtır!) deyip de sonra doğruluğu iltizam edenler yok mu? Onların üzerlerine (korkmayın, tasalanmayın, va'doluna geldiğiniz cennetle sevinin!) diye diye melekler inecektir. (32)**

4 — Ebedî cennetlik olur. Orada Allah'a yakın bulunur.

5 — Ölümden sonra melekler o kişinin rûhuna ve cesedine hizmet eder. Ruhunu alırlar, bin bir türlü ikramlarla götürürler. Aynı şekilde yıkanırken hizmet ederler. Namazını kılarlar. Bu vazifeleri büyük şeref sayarlar.

6 — Kabir azâbından emîn olur.

---

(30) Nahl Sûresi, âyet: 32
(31) İbrâhim Sûresi, âyet: 27
(32) Fussılet Sûresi, âyet: 30

7 — Kabri ferah ve cennet bahçelerinden bir bahçe şeklinde olur.

8 — Rûhu birçok ikramlara nâil olur.

9 — Kıyâmet günü haşrolunurken çeşitli izzet-ü ikramla karşılaşır.

10 — Kıyâmet günü yüzü nurlu olur. Allah buyurur:

— **Yüzler vardır, o gün terü-tâzedir.** (33)

— **O gün yüzler vardır, parıl parıl parıldar.** (34)

11 — Kıyâmet gününün korkularından emin olur. Allah buyurur:

— **Bizim âyetlerimiz hakkında sapıklığa düşenler şüphesiz bize gizli kalmazlar. O halde ateşin içine atılacak olan mı hayırlıdır, yoksa kıyâmet günü korkusuzca gelecek olan mı? Siz dilediğinizi işleyin. Çünkü o, hakkıyle görendir.** (35)

12 — Kıyâmet günü hesap defteri sağından verilir.

13 — Hesâbı kolay görülür. Bâzıları hiç hesâba çekilmez.

14 — Sevabları günahlarına ağır basar. Bâzıları sevab - günah tartımına tâbi tutulmaz.

15 — Havz-ı kevserden içer. Bir daha susamaz.

16 — Sırat köprüsünü çabuk geçer. Cehennemden kurtulur, cehennem ateşinin alevinin sesini bile duymaz.

17 — Kıyâmet meydanında peygamberler gibi şefâat edebilir.

18 — Ebedî cennetlik olur. Orada sâhip olduğu şeyler de dâimîdir.

19 — Allah o kulundan râzı olur.

20 — Keyfiyetsiz olarak Allah'ı görmesi nasip olur.

---

(33) Kıyâme Sûresi, âyet: 22

(34) Abese Sûresi, âyet: 38

(35) Fussılet Sûresi, âyet: 40

Biz burada, Allah'a itâat eden kişilerin nâil olacağı şereflerden sâdece bir kaçını saymış olduk. Gerçekte Allah'ın, sâlih kullarına bahşedeceği rütbe ve şereflerin sayısını gene ancak Allah kendisi bilir. Nitekim buyurur:

— **Artık onlar için işlemekte olduklarına bir mükâfât olarak gözlerin aydın olacağı ni'metlerden neler gizlenmiş bulunduğunu kimse bilemez.** (36)

Peygamberimiz de buyurur:

— **Cennette gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, hayâllere gelmiyen ni'metler yaratılmıştır.**

Müfessirler, (**De ki: Rabbımın sözlerini yazmak için bütün denizlerin suyu mürekkep olsa ve bir o kadar daha yardımcı olarak ilâve etsek, Rabbımın sözleri tükenmeden o denizler tükenir.** (37) âyetinin tefsiri hakkında derler ki:

— Buradaki (sözler) den murad Allah'ın cennet ehline bir lûtuf ve ikram olmak üzere söyliyeceği sözlerdir.

Allah'ın ni'metleri bunca çok olunca biz onların binde birini bile dile getiremeyiz. Biz insanız. Fâniyiz. Fâni bir yaratığın ilmi, Allah'ın ni'metlerinin tamamını kavrıyabilir mi? Asla! Allah ezelîdir, varlığının başlangıcı yoktur. Ebedîdir, varlığının sonu yoktur. Bizler ise sonradan vâr olduk. Gene yok olacağız. O halde onun ni'metlerinin çokluğu önünde bizim akıllarımızın durgunluk göstermesi tabiîdir. Aklı olan basiretliler onun yoluna girsinler. Onun, kitâbı Kur'anda gösterdiği ahlâk esaslarına uysunlar. İbâdet etsinler. Fakat unutmasınlar ki Allah'ın kendilerine vereceği ni'metlerin yanında bu ibâdetler bir (Hiç) tir. Gene herkes bilsin ki Allah yolunda olabilmek için dört şey mutlaka lâzımdır:

---

(36) Secde Sûresi, âyet: 17
(37) Kehf Sûresi, âyet: 109

1 — İLİM. Bilmeden, körü körüne hiç bir şey yapılamaz.

2 — AMEL. Tatbik edilmeyen bilginin hiç bir faydası yoktur.

3 — İHLÂS. Sırf Allah için yapılmıyan, insanlara gösteriş için yapılan ibâdetlerin, iyiliklerin ve amellerin hiç bir değeri yoktur.

4 — KORKU: Kişi ameline mağrur olmıyacak. Allah'ın rahmetini ummakla beraber âkıbetini de düşünecek.

Zünnûn Mısrî ne doğru söyler:

— Halk ölüdür, yalnız âlimler diridir. Âlimler uykudadır, yalnız ilmi ile âmil olanlar uyanıktır. İlmi ile âmil olanlar amellerine mağrurdur, aldanırlar; ihlâs sâhipleri aldanmazlar. Fakat onlar da dâima büyük tehlikededirler.

Dört kişiye şaşarım:

BİRİNCİSİ: Akıllıdır, âlim değildir. Bu adam, akıllı olduğu halde nereden gelip, nereye gittiğini, bu dünyaya niçin geldiğini ve sonunun ne olacağını neden öğrenmez? Âhiret hayâtını niçin düşünmez? Allah buyurur:

— **Onlar, Allah'ın göklerde ve yerdeki o muazzam mülk ve saltanatına, Allah'ın yarattığı herhangi bir şey'e, belki ecellerinin yaklaşmış olduğuna da hiç bakmazlar mı? Artık bundan sonra hangi bir söze inanacaklar ki(38)**

— **Sahiden onlar diriltileceklerini sanmıyorlar mı? Büyük bir günde. (39)**

İKİNCİSİ: Âlimdir, fakat ilmiyle amel etmez. Niçin

---

(38) A'raf Sûresi, âyet: 175

(39) Tatfif Sûresi, âyet: 45

ilmiyle âmil olmaz? Neden âkıbetini düşünmez? Allah'ın ve peygamberin haber verdiği önündeki büyük tehlikeler üzerinde neden durmaz?

ÜÇÜNCÜSÜ: İlmiyle amel eder, fakat ihlâslı değildir. Riyâkârdır. Allah buyurur:

— **De ki: Ben ancak sizin gibi bir insânım. Şu kadar ki, bana yalnız Tanrınızın bir tek Tanrı olduğu vahyediliyor. Artık kim Rabbına kavuşmayı ümid ve arzu ediyorsa güzel bir amel işlesin. Rabbına ibâdette hiç bir kimseyi ve hiç bir şey'i ortak tutmasın. (40)**

DÖRDÜNCÜSÜ: İhlâslıdır, fakat âkıbetini düşünmez. Allah'ın öfkesinden korkmaz. Onun sâlih ve ermiş kullarına olan muamelesine bakmaz. Allah'ın kullarına muâmelesi gâyet ciddî ve kesindir. Nitekim mahlûkatın en şereflisi olan peygamberimiz Hz. Muhammed'e bile şöyle hitap etmiştir.

— **And olsun ki Habibim sana da senden önceki peygamberlere de şu vahyolunmuştur:**

— **Eğer Allah'a ortak tanırsan, celâdetim hakkı için, bütün amel ve hareketlerin boşa gider ve muhakkak hüsrâna düşenlerden olursun. (41)**

Peygamberimiz kendisine bu şekilde hitaplar gelince bir ara şöyle buyurdu:

— **Hûd Sûresi ve benzerleri beni kocalttı.**

Sözün özü şu dört âyette toplanmıştır:

1 — **Ya sizi ancak boş yere yarattığımızı ve hakikaten bize döndürülmeyeceğinizi mi sandınız? (42)**

---

(40) Kehf Sûresi, âyet: 110

(41) Zümer Sûresi, âyet: 65

(42) Mü'minûn Sûresi, âyet: 115

2 — **Ey îman edenler, Allah'tan korkun. Herkes yârın için önceden ne göndermiş olduğuna baksın. Allahtan korkun. Çünkü Allah, ne yaparsanız hakkıyle haberdardır. (43)**

3 — **Bizim uğrumuzda mücâhede edenlere gelince, biz onlara elbette yollarımızı gösteririz. Şüphesiz ki Allah her halde ihsan erbâbıyle beraberdir. (44)**

Ve hepsini içinde özetleyen âyet:

4 — **Kim mücâhede ederse ancak kendi nefsi için mücâhede etmiş olur. Zira Allah elbette bütün âlemlerden müstağnidir. (Hiç bir şey'e muhtac değildir.) (45)**

Biz, bu kitâbı yazarken yapmış olabileceğimiz hatâlardan; söylediğimiz halde özümüze uymayan sözlerden; yazdığımız dinî bilgilerde vukuu muhtemel kusurlardan; bizi riyâya götürmüş olabilecek hareketlerimizden istiğfâr ederiz, Rabbımızın afvını dileriz. Gene Rabbımızdan, bizi ve okuyucu kardeşlerimizi ilmi ile âmil olanlardan kılmasını, bize vebal yüklememesini talep ederiz.

S O N

---

(43) **Haşr Sûresi, âyet: 18**
(44) **Ankebût Sûresi, âyet: 69**
(45) **Ankebût Sûresi, âyet: 6**